STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00061

ALE VERK FUN AVRAHAM REYZEN

Abraham Reisen

•

Permanent preservation of this book was made possible by Herbert & Betty Sherman

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען.
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאַבע

אברהם רייזען.

דריטער באַנד:

הײמישע מענשען.

אַרויסגעגעבען פון פערלאַג א י ד י ש
1917 ניו־יאָרק תרע"ז.

Copyright, 1916
by
YIDDISH

היימישע מענשען.

פערלאָרען דעם קול

אין קלעמענקער גרויסען בית־המדרש איז שוין געווען צו ענדע דער וואָכענדיגער דאַווענען. דער שטעדטעלשער חזן, וואָס זינגט יעדע תפלה, אפילו ביחידות, און בלייבט דעריבער שפּע־טער, האָט שוין צוזאַמען געלעגט דעם טלית און האָט אונטער־געברומט מיט א ניגון דעם „יום". די עטליכע לעצטע ווערטער פון „יום" האָט ער אויסגעלאָזט חזנ'יש הויך:

„הוא ינהגנו על מות"...

אין דעם לעצטען וואָרט „מות" האָט ער, ווי זיין שטייגער איז, געוואָלט מאַכען א קונץ: ארויפהאָפּען זיך גאר אויף דער הויכער אָקטאַווע, נאָכדעם אראָבלאָזען זיך נידריג און טאַקי באלד ווידער צוריק אין דער הויך, עס האָט זיך איהם אבער ניט איינגעגעבען: א טאָן האָט זיך פערטשעפּעט אין האלז און עס איז ארוים ניט „דאָס".

ער האָט זיך דערשראָקען, און דערשראָקענערהייט האָט ער זיך אומגעקוקט, צי שטעהט ניט ווער נאָהענט נעבען איהם; אז ער האָט נעבען איהם דערזעהען דעם אלטען העניך איז זיין שרעק קלענער געוואָרען: ער האָט געוואוסט, אז העניך איז טויב.

נעהענדיג אהיים מיט'ן טלית און תפילין אונטער'ן אָרעם, האָט איהם דער ניט געראָטענער „מות" אין די אויערען גע־קלונגען און עס האָט איהם געמאַכט טרויריג.

— צו אלדע שווארץ־יאהר! — האט ער געמורמעלט — דאס האט נאך ביז אהער ביי מיר קיינמאל ניט געטראפען.

ער האט זיך אבער באלד דערמאנט, אז פאר צוויי וואכען „שבת־מברכים“, בעת ער האט מיט די משוררים אין בית־מדרש פאר׳ן עמוד געדאווענט, האט איהם כמעט דאס אייגענע געטראפען ביי׳ן „שמע ישראל“ אין דער קדושה, ווען ער האט אליין זיך צעזונגען „הוא אלהינו“. צום גליק האט דאס קיינער ניט בעמערקט. אלענפאלס האט מיט איהם דער „באס“ דערפון ניט גערעדט.

און די עראינערונג אן פאר־צוויי־וואכענדיגען ניט געראטענעם „שמע־ישראל“ און דעם הייניגען „על מות“ ביחידות, האבען זיך צוזאמענגעמישט און האבען זיך אוועקגעלעגט ווי א שווערער שטיין אויפ׳ן הארץ.

איהם האט זיך געוואלט, געהענדיג, פרופען נעהמען נאך אמאל דעם טאן, נאר גראד איז די גאס פול געווען מיט מענשען, און ער האט זיך געשטארקט איינצוהאלטען זיך, ביז ער וועט אהיים קומען. ער האט אנגעהויבען מאכען, ניט נאך זיין געוואהנהייט, גיכע טריט, און עס האט אויסגעזעהן, ווי ער אנטלויפט פאר עמיצען.

אז ער איז אריין אין שטוב האט ער שטיל, אהן א גוט־מארגען, אוועקגעלעגט דעם טלית און אברוהענדיג זיך אביסעל פון גיכען גאנג, האט ער זיך גענומען צו זינגען.

הוא ינהגנו על מות!

—שוין, האסט קיין צייט ניט! דער טאג איז דיר קליין!— האט זיך די חזנ׳טע צובייזערט — עס גרילצט אזוי אויך אין די אויערען.

— ווי הייסט, עס גרילצט? — האט דער חזן דערשראקען אויפגעשטעלט די אויגען — איך נעהם א טאן און דו זאגסט, עס גרילצט. וואס הייסט — עס גרילצט?...

ער האָט אויף איהר געקוקט מיט תחנונים, זיינע בליקען האָבען שטום גערעדט: האָב רחמנות! זאָג נישט אז עס גרילצט, וואָרום אויב עס גרילצט, בין איך אומגליקליך, עקט זיך מיין לעבען!... נאָר די חזנ׳טע איז געוועזן צו פיעל פערטהאָן און צו־טראָגען וועגען אָנבייסען, אז זי זאָל קענען מיטפיהלען און פער־שטעהן, וואָס עס טהוט זיך מיט איהר חזן, און זי האָט זיך נאָך מעהר צושריען:

— אודאי גרילצט! וואָס דען? איך ווער פערטויבט: מילא, אז דו זינגסט נאָך צוזאַמען מיט די זינגער, מוז איך אויסשטעהן, אבער איצטער אליין... וואָס?...

דער חזן איז געוואָרען בלאַס, ווי קרייד. ער האָט קוים אויסגערעדט:

— גרונע, וואָס ביזטו משוגע? וואָס רעדסטו?

— וואָס טהוט זיך היינט מיט איהם? — איז שוין גרונע פון געדולד ארויס — געגנוג דיר שוין צו מאַכען זיך נאַריש, גיה וואַש זיך עסען.

עסען האָט זיך דעם חזן נישט געוואָלט, נאָר ער האָט זיך בעטראַכט, אז צוליעב א רפואה מוז ער עסען: ניט עסען וועט נאָך ערגער זיין, און ער האָט זיך געוואַשען.

די „המוציא“ האָט ער געמאַכט הויך און חזנ׳יש אויסגע־זונגען און געקוקט אויף דאָס ווייב, צי בעמערקט זי ווידער עפּעס ניט. נאָר דערויף האָט שוין דאָס ווייב גאָר ניט געזאָגט, און דאָס האָט דעם חזן בערוהיגט.

— מיר דאַכט זיך נאָר, מיר דאַכט זיך נאָר.... האָט ער זיך געטרייסט, ס׳איז ווערט א שפּיי! ניט אזוי גיך פערלירט מען דעם קול!

ער האָט זיך אָבער דערמאָנט, אז ער איז שוין אַלט פערציג יאָהר און ביים חזן, מאיר ליעדער, האָט עס געטראָפען פונקט אין דעם זעלביגען עלטער...

דאָס איז געווען גענוג, ער זאָל זיך ווידער אָנהויבן צו שרעקן.

ער האָט אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ און האָט זיך טיף פֿאַרטראַכט, און באַלד האָט ער אויפֿגעהויבן דעם קאָפּ און אַ שטאַרקן געשריי געגעבן:

— גרונע!

— שאַ, וואָס איז? וואָס שרייסטו, ווי ניט מיט דײַן קול? — האָט גרונע צוליופֿענדיק, זיך געבייזערט.

— אוי, לאָז מיך לעבן! — האָט זיך דער חזן געבעטן — וואָס רעדסטו „ניט מיט מײַן קול" — מיט וועמעס קול רייד איך דען?... האָ... וואָס ווילסטו פֿון מיר?... —

אין זײַן קול האָבן זיך ווי טרערן געהערט.

— דו ביזט היינט טאַקי משוגע, טשעפּעסט זיך צו... נו וואָס ווילסטו? — האָט גרונע זיך געבייזערט.

— קאָך מיר אָב אַ פּאָר שיטערע אייער, — האָט דער חזן שטיל געבעטן.

— נאָ דיר אַ נײַעם יום־טובֿ! — האָט זי זיך ווידער צושריען. — אין מיטן מיטוואָך — אייער! דאַרפֿסט דען שבת „דאַווענען"? עס איז איצטער אַזאַ יקרות — אַ פֿינפֿער איין איי.

— גרונע! — האָט דער חזן געפּאָדערט — עס מעג זײַן אַ רובל איין איי, צוויי רובל, פֿינף רובל, הונדערט רובל, הערסט! קאָך מיר אָב צוויי שיטערע אייער און רעד נישט!

— ביזט דאָך טאַקי אַ גרויסער פֿערדיענער! — האָט זיך גרונע געקרימט.

— דו מיינסט שוין טאַקי, אַז אויס!... — האָט דער חזן זיך געשטאַרקט — ניין, גרונע!..

ער האָט איהר געוואָלט זאָגן, אַז ער ווייס נאָך ניט אויף געוויס, אַ גליעד שלאָגט נאָך, עס קען זײַן, אַז איהם דאַכט זיך נאָר, עס איז אפשר נאָר אַן אײַנבילדעניש, אָבער ער האָט דאָס

מורא געהאט צו אויסרעדען און גרונע האט ניט פערשטאנען, וואס ער שטאמעלט, זי האט געקוועטשט מיט די פלייצעס:

— מיינע שונאים!..

זי איז אוועקגעגאנגען אבקאכען אייער. דער חזן האט דער־ווייל זיך צעזונגען. ער האט זיך אויפמערקזאם צוגעהערט צו יעדער טאן, ווי ער וואלט זיך אליין עקזאמינירט; ווען ער איז ניט געווען אימשטאנד צו בעקומען די הויכע אקטאווע, האט ער זיך פערצווייפעלט צושריען:

— גרונע, דערלאנגט גיכער די אייער!...

אין די אייער האט דער חזן איצטער געזעהן זיין איינציגע רעטונג...

די חזנ'טע האט איהם מיט א ברוגז־פנים צוגעטראגען די צוויי אייער און האט בייז ארויסגעברומט:

— נא, אייערלעך ווילט זיך איהם... מען דארט און מען קווארט...

דער חזן האט פאר איהר געוואלט אויסגיסען זיין הארץ, זאל זי ניט מיינען, אז ער מיינט טאקי די אייער, ער האט איהר געוואלט זאגען: גרונע, איך בין, דאכט זיך, פארביי!... ער האט זיך אבער געשטארקט און זיך איינגעהאלטען.

— „טאמער דאכט זיך מיר נאר", האט ער געטראכט.

און ער האט זיך אהן ווערטער גענומען טרינקען די אייער, ווי א רפואה.

אויסטרינקענדיג די אייער, האט ער געפרופט מאכען א פאר קונציגע חזנישע „שטייגערס". איהם האט זיך עס איינגעגעבען, און ער איז פרעהליכער געווארען.

— נישקשה, גאט לעבט! — האט ער געטראכט — ניט אזוי גיך פערליר איך מיין קול... מאלע וואס „מאיר ליעדער".

— ער איז געווען א שכור... איך טרינק נישט, אויף א ברית נאר אביסעל וויין!...

עס האָט זיך איהם געוויזען אפּעטיט און ער האָט געשלונ־גען א ביסען נאָך א ביסען. —

נאָר זיין פרעהליכקייט האָט לאַנג נישט געדויערט. דער פריהערדיגער נישט געראָטענער „מות" האָט איהם אין די אויערן א קלונג געטהאָן און די „מרה־שחורה" האָט זיך ווידער אנגעהויבען.

די מורא צו פערליערען דעם קול האָט דעם חזן זיין גאַנץ לעבען געמוטשעט. זיין איינציגע זאָרג, זיין איינציגער רעיון איז געווען: וואָס וועט דאָס זיין, ווען ער וועט ווען עס איז דעם קול פערלירען? איהם האָט דאָס שוין אפילו אמאָל געטראָפען, ער איז דאמאָלס געווען אלט זיבעצעהן יאָהר און האָט געהאט א טענאָרען־שטים און האָט פּלוצים עס פערלאָרען. נאָר דאמאָלס האָט דאָס איהם ניט געאַרט. פערקעהרט, עס האָט נאָך איהם הנאה געטהאָן, ער האָט געוואוסט אז דאָס בייט זיך זיין שטים און ער וועט אין א האלב יאָהר ארום בעקומען א באַריטאָן, אויף וואָס ער האָט מיט אונגעדולד געהאָפט. אז ער האָט בעקומען דעם באַריטאָן, האָט ער געוואוסט, אז אויב ער וועט איהם פערלירען איז שוין פערפאַלען, קיין אנדער שטים קריגט ער ניט. און ער האָט דעריבער שטאַרק דעם קול געהיט, ווער רעדט אז ער איז געוואָרען א „בעל־הבית'ל" און האָט אנגענומען קלעמענקער חזנות, האָט ער ניט צוגעלאָזט צום „האלז", אז א ווינדטעל זאָל א בלאָז טהאָן: אין די גרעסטע היצען איז ער געגאַנגען פערבונדען מיט א פאַטשיילע. אייגענטליך האָט ער דעם קול ניט געהיט פאַר די קלעמענקער בעלי־בתים. ער איז געווען זיכער, אז ווען ער וועט אפילו אין גאַנצען דעם קול פערליערען, וועלען די קלעמענקער בעלי־בתים פון חזנות נישט אבזאָגען, זיינע שכירות וועט ער אלע מאָל האָבען, ווייל סיי ווי סיי טראַגט מען איהם די שכירות אין שטוב ניט אריין, נאָר ער

מוז אלע פרייטאג געהן פון שטוב צו שטוב אליין מאהנען, און קלעמענקער אידען זיינען ווייכהערציג, זיי זאגען קיינעם נישט אב, ווער עס שטרעקט נאר אויס די האנד. דעם קול האט ער געהיט און געשראקען זיך פאר׳ן פערלירען איהם, נאר אויס ליעבע צום זינגען. פון די קלעמענקער בעלי־בתים האט דער חזן שטארק געהאלטען. אזוינע אידען זיינען אין דער גאנצער וועלט ניטא, נאר אין הלכות „נגינה" זיינען זיי גרויסע עמי־הארצים, ממש בהמות, זיי האבען קיין שום געפיהל ניט, און ווען ער פלעגט מאכען, פאר׳ן עמוד דאווגענדיג, קונציגע שטיי־גערס, רייסען זיך אויף דער העכסטער אקטאווע, איז דאס נאר געוועזן פאר זיך, ער האט אליין דערפון גרויס הנאה געהאט, אויך פאר די 8 זינגער זיינע, אין וועלכע ער האט די גאנצע וועלט געזעהען. די זינגער זיינען איהם געווען איינגע־באקען טיעף אין הארצען און ווען א זינגער פלעגט איהם זא־גען: „אי חזן! אי זינגט איהר!" פלעגט ער זיין אויף דער העכסטער מדרגה פון גליק.

די אלע זינגער זיינען געווען אנגעפאהרענע פון פערשיע־דענע שטעדט און שטעדטלעך, און זייערע אלע שמועסען און מעשיות האבען זיך נאר געדרעהט און געוויקעלט אויף חזנים און נגינה. די מעשיות און לעגענדען זיינען געווען דעם חזנ׳ס „זוהר". ער פלעגט זיך נאך יעדער מעשה שטארק פערטראכטען און פלעגט ארויסלאזען א טיעפען זיפץ:

— א קלייניגקייט נגינה! א שפילכעלע צו זאגען — א גע־פיהל!...

און איצטער, ווען דער חזן האט אנגעהויבען מורא צו הא־בען פאר׳ן קול, האט זיך איהם אלץ געדאכט, אז די זינגער זיי־נען גאר אנדערע — שלעכטע! זיי מוזען פון איהם, אונטער די אויגען, לאכען.. און ער האט זיך אנגעהויבען היטען פאר זיי, ניט צו נעהמען פאר זיי א הויכען טאן, זיי זאלען ניט דערקאנען,— און ער האט דערפון נאך מעהר געליטען.

און וואס וועלען זאגען די ארומיגע חזנים? דער געדאנק האט דעם חזן נאך מעהר געמוטשעט. — ער האט געוואוסט, אז ער האט געהאט א שם ביי די ארומיגע חזנים, מען האט פון איהם שטארק געהאלטען, וועגען זיין קול האט מען פיעל גע־רעדט. איהם פלעגט זיך מאהלען פאר די אויגען, ווי עס שטעהט א קופקעלע חזנים און רעדען שטיל און שאקלען טרויריג מיט די קעפ: דאס בעדויערן זיי איהם.

— נעביך, נעביך, איהר האט געהערט, דער קלעמענקער חזן...

ביי דעם געדאנק פלעגט ער זיך אינגאנצען פערליערען.

— „און אפשר דאכט זיך מיר נאר!" פלעגט ער זיך אין אזוינע שרעקליכע מינוטען אנהייבען טרייסטען און ער פלעגט גלייך אנהויבען זינגען, פרופען זיך נעהמען די העכסטע נאטען. ער האט אבער פון שרעק פערלארען דאס געהער און ער האט ניט געקענט משער זיין, צי איז ביי איהם דער קול ווי גע־העריג, צי ניט.

אין פערלויף פון צוויי וואכען איז זיין פנים געווארען בלאס, און מאגער, די אויגען טיעף איינגעגראבען, און ער האט גע־פיהלט, אז איהם געהען אוים די כחות.

— וואס איז מיט אייך, חזן? — האט איהם אין דער צייט א זינגער א פרעג געטהאן.

— הא, וואס איז מיט מיר? — האט זיך דער חזן דער־שראקען, מיינענדיג, אז מען איז שוין זיך דערגאנגען — וואס זאגסטו איז מיט מיר? דו ווייסט דען עפעס, הא?...

— ניין, איך ווייס ניט, דעריבער פרעג איך דאס אייך: וואס זענט איהר אזוי צורודערט?

— צורודערט. זאגסטו, צורודערט, מעהר ניט ווי צורודערט, הא? מעהר ניט?!...

— דער חזן מוז „קלערען" וועגען א גרויסארטיגען יום־נוראים׳דיגען שטיק — האבען די זינגער זיך משער געווען.

עס איז פערגאנגען נאָך א חודש און דעם חזן האָט דער שרעק אלץ ניט אבגעלאָזען. עס איז איהם נמאס געוואָרען דאָס לעבען.

וואָלט ער שוין וויסען, אז ער האָט געוויס דעם קול פערלאָרען, וואָלט ער זיך אפשר בערוהיגט. פערפאַלען! א מענש קען אייביג ניט לעבען (פערלירען דעם קול און שטארבען איז ביין חזן אלץ איינס געווען), נאָר די ספקות, דאָס וואַרפען זיך צווישען יא און ניין, דאָס בלאָנזשען אין „עולם־התוהו“, דאָס אלץ האָט דעם חזן ביטער געמאכט דאָס לעבען.

איינמאָל, א דאָנערשטאג פאר שבת מברכים האָט דער חזן בעשלאָסען צו דערגעהן דעם אמת—ער קען שוין מעהר ניט פערטראָגען.

עס איז געווען פאר נאכט, דאָס ווייב איז אוועק אין יאטקע נאָך פלייש און די משוררים זיינען זיך צוגאנגען, עס איז נאָר געבליבען דער חזן מיט'ן עלטסטען זינגער — יוסיל באַס.

דער חזן האָט אויף איהם געקוקט, געעפענט דאָס מויל און צוריק פערמאכט, עס איז איהם געווען שווער ארויסצורעדען דאָס וואָס ער וויל. ענדליך האָט ער ניט אויסגעהאלטען:

— יוסיל!

— וואָס איז, חזן?

— זאָג מיר, דו ביזט איין עהרליכער מאן?

יוסל האָט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם חזן און האָט געפרעגט:

— וואָס עפּיס היינט פרעגט איהר מיך, חזן?

—ברודער, יוסיל! — האָט זיך דער חזן שיער ניט פערנאַנדערגעוויינט, — ברודער, יוסיל...

ער האָט מעהר א ווארט ניט געקאָנט אויסרעדען.

— חזן, וואָס איז מיט אייך?

— ברודער, יוסיל! זיי איין ערליכער מאן און זאָג מיר דעם אמת, דעם אמת...

— איך פערשטעה ניט, וואס איז מיט אייך, חזן?!

— זאג מיר דעם אמת, דו בעמערקסט אין מיר עפּעס א פערענדערונג?

— זעהר! — האט יוסיל גערענטפערט, קוקענדיג ווי דער חזן איז בלייך און דאר — זעהר א גרויסע פערענדערונג...

— איצטער זעה איך, אז דו ביזט אן עהרליכער מאן, זאגסט דעם אמת אין די אויגען, ווייסט, ווי לאנג דאס איז שוין?

— דאס וועט שוין זיין באלד א חודש, — האט דער זינגער גענטפערט.

— יא, ברודער, א חודש, א חודש, איך האב אבער גע־פיהלט...

דער חזן האט אבגעווישט דעם שוויס, וואס האט בע־דעקט זיין שטערען און האט ווייטער געזאגט:

— און ווי רעכבענסטו, יוסיל, שוין טאקי פערלארען אויף אלע מאל?

— וואס פערלארען? — האט יוסיל געפרעגט, אנהוי־בענדיג צו פערשטעהן גאר עפּיס אנדערש.

— נו, וואס פרעגסטו נאך?... הא?... וואס קען איך פער־לירען? געלד! קיין געלד האב איך ניט — איך מיין, פער־שטעהט זיך, דעם קול.

דא האט שוין יוסיל אלץ פערשטאנען, ער איז געווען צו פיעל זינגער ער זאל דאס ניט פערשטעהן. מיט רחמנות'דיגע בליקען האט ער געקוקט אויפ'ן חזן, און האט געפרעגט:

—געוויס?

— וואס, געוויס?! — האט זיך דער חזן ערמונטערט — עס קען זיין, אז ניט געוויס? אדרבה, אדרבה, הלואי זאל דאס טאקי זיין א טעות.

יוסיל האט געקוקט אויפ'ן חזן און ווי א דאקטאר בע־געהט זיך מיט זיינעם א חולה, איז ער זיך מיט איהם בעגאנגען:

— נעהמט „דאַ“! — האָט ער געקאָמאַנדעוועט.
דער חזן האָט געהאַרכזאַם, ווי אַ שילער, געצויגען „דאַ“.
— ציהט, ציהט! פיער פערטעל — ציהט; — האָט יוסיל געקאָמאַנדעוועט, איינהערענדיג זיך מיט אויפמערקזאַמקייט.
דער חזן האָט געצויגען.
— איצטער, זייט מוחל, נעהמט „רע“!
דער חזן האָט געצויגען: רע־רע־רע! דער זינגער האָט זיך אָבגעשטעלט, טיעף פערטראַכט און האָט באַלד מיט אַ טרויריגען טאָן אַרויסגעזאָגט:
— עס איז ניט „דאָס“... פערלאָרען!...
— טאַקי אויף אייביג? — האָט דער חזן אויסגעשטעלט די צוויי דערשראָקענע אויגען.
— וואָס דען, אַ יונגעלע זענט איהר, נאָך אַמאָל וועט איהר דען בעקומען אַ שטים?! אין אייערע יאָהרען איז שוין פערפאַלען!
דער חזן האָט פערבראָכען מיט די הענד, אַ וואָרף געטהאָן זיך צום טיש און אָריינלעגענדיג דעם קאָפּ אין די הענד האָט ער זיך צעוויינט, ווי אַ קינד.
אויף מאָרגען האָט דאָס גאַנצע שטעדטעל שוין געוואוסט פון דעם אונגליק, אַז דער חזן האָט פערלאָרען דעם קול.
— אויך אַ געשעפט! — האָט יעקב דער שענקער, אַ פּייער בעל הבית, געמאַכט עם צו קליין־געלד — וועט ער „שבת מברכים“ וועניגער האַלטען דעם עולם מיט זיין זינגעכץ — בעט ביי מיר אַ ביטערע ציבעלע פאַר׳ן גאַנצען קול...

ווייבערשער שרעק

איינגעשלאָפן איז חייענע מיט א וואוילער אידעע: מאָר־גען וועט זי, אם ירצה השם, קאָכן אויף מיטאג ארבעס מיט קארטאָפּעל, עס וועט זיין א „נייס“, און איהר לייבע וועט הנאה האָבן.

אז אין קליין שטיבעלע האָט דער בלאסער טאָג קוים ארייג־געקוקט, האָט זיך שוין חייענע אויפגעכאַפּט. אָבגעגאָסן נעגעל־וואסער, אָבגעזאָגט „ברכה“, זיך דערמאָנט אָן דער „וואוילער אידעע“, וואס עס איז איהר פאר'ן שלאָף איינגעפאלען, און האָט זיך גענומען צום ביסעל ארבעס, וואס האָט זיך געפונען גרייט אין איהר בעל־הבתיש'קייט.

די קינדער און לייבע זיינען נאָך פעסט געשלאָפן. אין שטיבעל איז שטיל געווען. נאָר דער האָהן, וואס חייענע האָט געהאלטען אויף יום־כפור, האָט אלע 5 מינוט פון קאטוך אוים־געקרעהט זיין קוקעריקו און האָט געשטערט די שטילקייט.

חייענע האָט אויסגעשאָטען אויף א קליין טישטיכעל, וואָס האָט פערדעקט א האלבען טיש, די ארבעס פון פּאַפּיער, האָט אָבגעשארט פון דעם גרויסען קופּקעלע א קליין קופּקעלע און האָט זיך גענומען איבערקלויבען. די ווערמדיגע האָט זי געוואָרפען אין א גלאָז און די ריינע אין א טעלער. יעדעס קופּקעלע האָט זי דריי מאָל איבערגעזעהן, עס זאָל חלילה קיין ווערימדיגער ארבעס ניט בלייבען און זי זאָל דערמיט יענע וועלט ניט פערשפּיע־

לען, ווייל א ווערימדיגער ארבעס איז צעהן מאָל מעהר טרייף ווי חזיר. אזוי האָט איהר די מאַמע אמאָל געלערנט, ווען זי איז נאָך א מיידעל געווען.

אז זי האָט איבערגעקליבען א העלפט פון די ארבעס, האָט איהר אין די אויגען אָנגעהויבען צו פינטלען. די ארבעס האָט ווי א נעפּעל פערדעקט און דאָס קלויבען איז איהר שווער גע־וואָרען. יעדען ווערימדיגען ארבעס האָט זי מעהר אָנגעטאַפּט מיט די הענד, איידער אָנגעקוקט מיט די אויגען.

— עפּעס איז מיר טונקעל אין די אויגען! — האָט זי זיך דערשראָקען און זי איז ניט געווען זיכער מיט יעדען ארבעס, וואָס זי וואַרפט איהם אין טעלער אריין פאַר א ריינעם.

לכתחילה האָט זי בעאונרוהיגט דער געדאנק, אז זי נעהמט אזא זינד אויף זיך, ניט דערזעהענדיג קען זי חלילה אריינ־וואַרפען ווערימדיגע ארבעס אָנשטאָט ריינע. באַלד איז אָבער צו דעם שרעק נאָך א גרעסערער צוגעוואַקסען: זי איז ערשט אַלט ביים א יאָהר אכט און דרייסיג און די אויגען זיינען איהר שוין אזוי טונקעל.

זי האָט זיך דערמאָנט, אז די לעצטע צייט, ווען זי לייענט שבת ביי טאָג דעם „טייטש חומש" און צעוויינט זיך ביי די אָר־מעטיגע ערטער, פערציהען זיך איהר אַלע אותיות, ווי מיט א שלייער און מיט גרוים מאַטערניש קומט איהר אָן נאָכדעם ווייטער צו לייענען.

— אויסגעוויינט די אויגען פאַר דער צייט! צו אכט און דרייסיג יאָהר! — האָט זי געזיפצט, זיצענדיג מיט א געבוי־גענעם קאָפּ ביי דעם קופּקעלע ארבעס.

און חייענע האָט זיך דערמאָנט, אז איהר גאַנץ לעבען איז אוועק אין טרעהרען. מיידעל־ווייז האָט זי געוויינט ביי יעדע פּאָר שיך, ביי יעדען קליידעל, וואָס דער אָרימער טאַטע האָט איהר געדאַרפט מאַכען; כלה־ווייז האָט זי געוויינט ביי יעדער עקשנות פון חתן, וואָס האָט אַלץ געסטראַשעט אבשיקען די

תנאים, אויב מען וועט איהם ניט געבען דאָס און יענעס; אונטער דער חופה שטעהענדיג האָט זי געוויינט, דערמאַנענדיג זיך מיט וועמען זי פערבינדעט זיך; נאָך דער חתונה האָט זי געוויינט, ווען לייבע האָט אויף איהר דעם ערשטען ברוס געטהאָן. היינט ווער קען צעהלען די טרעהרען ביי „טראַגען", ביי׳ן „האָבען", ביי די קינדערס קראנקע „וויעגעליך"... ביי די יונגע קברים׳לעך", וואָס זי פלעגט אלע תשעה באב בעזוכען.

— א היבש ביסעל טרעהרען! — מאַכט זי א סך הכל און זיפצט.

נאָר באַלד דערמאָנט זי זיך, אז עס איז נאָך ניט גאָר. ניט ווייניג טרעהרען האָט זי ביים טייטש־חומש געלאָזען: ביי עקדת־יצחק, ביי „מכירת יוסף", ביי פרעה׳ס „גזרה" — אריינ־ווארפען די אינגלעך אין טייך, ביים חורבן בית המקדש... דער גאַנצער „טייטש חומש" איז געל...

נאָך געלער פון אלע זיינען די בלעטער פון דער פרשה „ויצא", וואו עס דערצעהלט זיך מיט רחל און לאה׳ן, ווי יעקב אבינו האָט רחל ליעבער געהאט פאר לאה׳ן, ווייל לאה האָט געהאט שוואכע אויגען, זי האָט זיי אויסגעוויינט מיידעל־ווייז מורא האָבענדיג, אז עשו הרשע זאָל ניט זיין איהר מאַן, ווי זי האָט ברוח הקודש געזעהן.

— דאָס הארץ האָט מיר דאמאָלס געזאָגט! — לויפט דורך אין חייענעס קאָפּ, דערמאַנענדיג זיך די טרעהרען, וואָס זי האָט אויף לאה׳ס מזל פערגאָסען.

און חייענען האָט זיך איצט געדאַכט, אז לייבע וועט זי פון היינט אָן נאָך מעהר פיינד האָבען (מה־דאָך יעקב אבינו אזא צדיק!...), ער וועט נאָך מעהר ברומען און נאָך אָפטער חוזק מאַכען: „יפיפיה". און ווער ווייס: אפשר וועט ער זי נאָך אמאָל א רוף טהאָן „בלינדע!"

דער לעצטער געדאַנק האָט זי א שטאָך געטהאָן. זי האָט זיך נעסטארעט איהם צו פערטרייבען און האָט אָנגעווענדעט

אַלע פעהיגקייטען פון די אויגען איבערצוקלויבען ריין דעם רעשט אַרבעס.

— עס איז נאָך פינסטערליך, זעה איך ניט אַזוי גוט! — האָט זי זיך געטרייסט.

זי האָט אָבער אַ קוק געטהאָן אין פענסטער און האָט דער־זעהן, אַז אויף דער גאַס איז שוין גוט ליכטיג, און די טרייסט איז איהר פערשוואונדען.

*

אין אַ שעה אַרום זיינען שוין אַלע אין שטיבעל אויפגע־שטאַנען. די עלטערע טאָכטער, יענטיל, אַ מיידעל פון אַ יאָהר זעכצעהן, האָט זיך געשווינד אָנגעטהאָן און גענומען זיך העלפען דער מאַמען, וועלכע האָט שוין אין אויווען איינגעהייצט.

— מאַמע, וואָס זאָל איך טהאָן? — האָט יענטיל גע־פרעגט.

חייענע האָט זיך אומגעקוקט אין אַלע פיער ווינקעלעך, ווי זי וואָלט אַ סוד וועלען זאָגען, און אַז זי האָט דערזעהען אויף זיכער, אַז לייבע איז שוין נישטאָ, האָט זי שטיל און שוואַך, ווי זי וואָלט ערשט פון אַ קרענק אויפגעשטאַנען, געענטפערט:

— זעה איבער, מיין גאָלד, די אַרבעס.

— דו האָסט נאָך ניט איבערגעקליבען, האַ, מאַמע?

—איך האָב אפילו יאָ איבערגעקליעבען, אָבער אַ קשיא אויף אַ מעשה — טאָמער האָב איך געלאָזען ווערימדיגע. די אוי־גען, מיין קינד, דיענען מיר שוין נישט. מען קען זיך נאָך חלילה מיט „טרפות" אָנעסען — אַ ווערימדיגער אַרבעס איז טריפה, ווי חזיר...

יענטיל האָט זיך געזעצט ביים טיש איבערצוזעהן נאָך אַמאָל די אַרבעס און האָט אַלע ווייל אָנגעזאָגט דער מאַמען ווי מיט אַ שמחה:

— אָט איז אַ ווערימדיגער... אָט איז נאָך איינער!... אוי,

וואָס ווערימדיגע ארבעס דו האָסט, מאמע, געלאָזען! וואָס איז דאָס עפּיס?

די פראגע האָט חייענען געשניטען ווי מיט א טעמפּען מע־סער איבער'ן הארצען און זי האָט געענטפערט ווי מיט גאַל:

— איך זעה שוין ניט!

יענטיל האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען און האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— דער טאטע וועט מיך גט'ן!... — האָט זי צוגעגעבען מיט א געמאכטען שמייכעל.

— אי, רעד ניט, מאמע! — האָט די טאָכטער זיך שמערצ־ליך פערקרימט.

— וואָס איז, נארעלע, — עס טרעפט ניט?... — האָט חייענע, אליין ניט וויסענדיג פאר וואָס, אלץ געשראָקען איהר קינד, — דער טאטע איז נאָך א יונגער מאן און איך בין שוין אן אלטע יודענע — איך זעה שוין ניט...

— גוואלד, גענוג, מאמע! — האָט זיך יענטיל צושריען ווי מיט כעס און האָט קוים זיך איינגעהאלטען, ניט צו פונאנ־דערוויינען זיך...

חייענעס אויגען זיינען וואָס א וואָך אלץ טונקעלער געוואָרען, און איהר שרעק איז אלץ גרעסער געוואָרען. עפּעס האָט זיך איהר געדאכט, אז לייבע ווערט צו איהר וואָס א טאָג קעלטער, קוקט ניט אין איהר זייט, און ווי ער עסט אָב, געהט ער אוועק אין מארק.

אויסער איהר שרעק פאר'ן מאן, האָט זי געליטען שבת אין שוהל ביים דאווענען און איבערהויפּט ביי די „תחינות". מילא די תחינה ביים „אויסנעהמען" האָט זי שוין געקענט אויסוועניג; אז עס פלעגט אָבער קומען א „שבת מברכים" און מען פלעגט דארפען לייענען די תחינה פאר ראש־חדש בענטשען, פלעגט זי מיט קנאה קוקען אויף די ווייבליך אין איהרע יאָהרען, וואָס זיצען, ווי די שררה'טעם מיט די תחינות אין די הענד און לייע־

נען ווי א וואסער און וויינען. זי פלעגט דאן די תחינה צו־
טראָגען, וואָס נעהענטער צו די אויגען, בעמיהען זיך ניט צו
וויינען (האָטש, מישטיינס געזאָגט, וואס פאר א טעם א תחינה
האָט אָהן טרעהרען — אַלץ איינס ווי א חתונה אָהן כלי־זמר...)
נאָר דאָס האָט איהר ווייניג געהאָלפען: די אותיות פלעגען זיך
ווי צוזאמענגיסען און זי פלעגט קוים א ווארט דערזעהן, אויסער
די גרעסערע ווערטער, וואָס שטעהען פון אָנהויב, ביי יעדער
„רבונו של עולם". נאָר די גרעסערע ווערטער זיינען לשון־
קדש, זיי זיינען טאָקי מעהר הייליג, די מצוה וואס מען האָט פון
זיי איז נאָך אפשר אויף יענער וועלט גרעסער, דאָך זיינען זיי
איהר עפּעס פרעמד, זי פערשטעהט זיי ניט... א י ה ר ע ווער־
טערליך, וואָס זיינען געדרוקט מיט קליינע אותיות'ליך ווי פּע־
רעליך, וועלכע רעדען צו איהר הארצען און זיינען איהר אזוי
באַהענט און ליעב, — אַט די אותיות'ליך ווילען איהר מעהר ניט
דיענען, ווי זיי וואָלטען ברוגז אויף איהר געוואָרען, און ווי זי
הויבט זיי אָן צו „זאָגען" הויבען זיי אָן צו שפּרינגען און בע־
האַלטען זיך אונטער א שווארצען שלייער..

— מיט וואס האָב איך אזוי פערזינדיגט ביי דיר,
רבונו של עולם? — וויינט חיענע אין דער שטיל, זיצענדיג
אין שוהל ביי דער תחינה — וואָס האָסטו מיר אזוי יונג גע־
שטראָפט, טאַטע זיסער!...

און שבת ביי טאג איז איהר איינציגער פערגעניגען און
טרייסט, וואָס זי פלעגט געניסען פון „טייטש־חומש", אויך
אָבגענומען געוואָרען. זי פלעגט אפילו אָבזיצען ביי איהם די
זעלבע צייט, וואָס אַלע מאָל, זי האָט מורא געהאָט, אז לייבע זאָל
ניט א חשד וואַרפען אויף איהרע אויגען, אויב זי וועט גאָר ניט
לייענען. נאָר אנשטאָט, וואס אַלע מאָל פלעגט זי לייענען און
וויינען צוזאמען, פלעגט זי היינט וויינען אליין אויף איהר
פריהצייטיגען וועלקען, און לייבע פלעגט ניט איינמאָל ברור־
מען, צוכענדיג זיך פון שלאָף נאָך'ן שבת'דיגען טשאָלענט:

— וואס האט זי זיך דארטען צוויאכמערט, מיין „צדקניות“ ?...

„אלטע יודענע! פלעגט חייענע אבקלינגען אין די אויערען און זי פלעגט שטילער ווערען...

איהר „פעהלער“ האט זי איינמאל אין שוהל שבת פערטרויט דער „רבי'צין“, א אידענע, וואס האט אויסגעזעהן גע־עלטערט פאר דער צייט, מיט א געקנייטשט פנים, מיט שווארצע גוטע אויגען, וועלכע האבען פרום און טרויריג געקוקט, אונטער די שפאקולען, וואס זי האט געטראגען ביי די תחינות, ווי זיי וואלטען אויסגעדריקט עפעס א בענגשאפט, א ציהעניש צו אנדערע וועלטען.

— וואס טהוט מען רבי'צין ? — האט זיך חייענע געווענדעט צו איהר בשעת „קראת התורה“. — איך זעה שוין ניט ווי צו לייענען.

— איז וואס, מיין טאכטער, — האט זי די רבי'צין געטרייסט — קויף א פאר שפאקולען ווי מיינע...

חייענע האט א ציטער געטהאן.

— עס קאסט סך הכל א גילדען און עס עפענען זיך די אויגען! — האט די רבי'צין ווייטער געזאגט, בעמערקענדיג חייענעס פערלעגענהייט.

— איך בין, רבי'צין, ערשט אכט און דרייסיג יאהר אלט!

— האט חייענע שוואך ארויסגערעדט — איך שעם מיך...

— איך גלויב דיר, מיין טאכטער, איך האב מיך אמאל אויך געשעמט... נאר וואס זאג איך אמאל ? ערשט צוויי יאהר, אז איך טראג זיי... אודאי שעמט מען זיך לכתחילה, וואס זאל מען אבער טהאן ? — מעסט אן אויף טשיקאוועס מיינע שפאקולען, דאכט זיך, זיי וועלען זיין גוט אויף דיר.

און די רבי'צין האט אראבגענומען פון איהר שמאלע נאז

די שפּאַקולעז, און האָט מיט א ליעבליכען שמייכעל אָנגעטהאָן זיי אויף חייענעס נאָז..

חייענען האָבען זיך געביטען די פאַרבען, דאַ איז זי רויט און דאַ בלייך געוואָרען, ווי עס טרעפט מיט א יונג־מיידעל, ווען זי מעסט אָן א מאַנסבילישע היטעל...

— נו, פּרוב אין זיי אביסעלע לייענען דאַ אין מיין תחינה.

די רבי'צין האָט איהר אונטערגעטראָגען די תחינה און חייענע האָט מיט א קלאַפּענדען הארצען אריינגעקוקט.

— נו? האָט די רבי'צין געפרעגט, ווי א דאָקטאָר — זעהסט?

— שייך, איך זעה! — האָט חייענע געענטפערט פרעה־ליך. עס איז מיר ליכטיג אין די אויגען געוואָרען, פונקט ווי א חדש נאָך דער חתונה...

„רבונו של עולם — האָט חייענע אָנגעהויבען לייענען — „הארר פון אלע וועלטען, דערפיל דאָס בעגעהר פון מיין הארץ צו גוטען און טהו אויסציהען מיין רצון און טהו געבען מיין געבעט און דיין שכינה זאָל אויף אונז טהאָן רוהען און מאַך צייגען אויף אונז איין געמיטה פון קלוגהייט און פערשטאַנד און עס זאָל מקוים ווערען אויף אונז דער פּסוק: ונחה עליו און עס וועט אויף איהם רוהען א געמיטה פון גאָט און א גע־מיטה פון חכמה"...

— דאַ לייענסטו אלע שבת — ביזטו געניט — האָט די רבי'צין איבערגעשלאָגען, פון דאַנען איז נאָך קיין ראיה ניט, אז דו זעהסט אין די שפּאַקולען. נאַ לייען אָט דאַ אין דער תחינה — עס איז א שפּאָגעל נייע תחינה, דו האָסט זי נאָך קיינמאָל ניט געהאַט.

די רבי'צין האָט פערריכט אויף חייענעס נאָז די שפּאַקו־לען, געמאַכט איהר א בעמערקונג, אז מען דאַרף זיי טראָגען העכער, חייענע האָט קרענקליך א שמייכעל געטהאָן און האָט זיך אָנגעהויבען לאָזען עקזאַמינירען אין דער שפּאָגעל נייער תחינה:

„רבונו של עולם, הערר פון אלע וועלטען, וואס דו ביזט דער בעשעפער פון מענשען און האסט איהם בעשאפען א גוף מיט א נשמה דער גוף איז עפר מן האדמה...“

— שטויב פון דער ערד... — האט די רבי'צין אונטערגע־חאפט, ווי א דארשטיגער חאפט די קווארט פון א צווייטענס האנד, ווען יענער האלט אין טרינקען...

„שטויב פון דער ערד — האט חייענע פארטגעזעצט, אריינגעהענדיג אלץ מעהר אין א טרויעריגען תחינה־נגון — „און די נשמה איז גענומען געווארען פון אונטער דיין הייליגען כסא הכבוד און ווען דער מענש שטארבט שיידען זיי זיך פער־נאנדער, יעדערער געהט אוועק צו זיין ארט, דעם גוף לעגט מען אין קבר...“

— וואס דען! — האט די רבי'צין איבערגעשלאגען — אודאי אין קבר! מען האלט נישט דעם זינדיגען גוף....

„דעם גוף לעגט מען אריין אין קבר און ער ווערט פער־פוילט און ער ווערט אומגעקעהרט צו דער ערד...“

— נו, גענוג! — האט די רבי'צין איבערגעשלאגען. — זעהסטו, ווי אזוי דו לייענסט אין שפאקולען!

— שייך, איך זעה, ממש ווי ניי געבוירען — האט חייענע זיך ענטציקט — ווי א חדש נאך דער חתונה.

— אט וועסטו קויפען, אם ירצה השם, נאך שבת א פאר שפאקולען, וועלען זיך עפענען דיינע אויגען.

חייענע האט זיך טרויריג פערטראכט. פיהלענדיג אויף דער נאז די שפאקולען, האט זיך איהר געדאכט, אז זי זעהט אוים אלט און מאוס... און איהר האט זיך פארגעשטעלט, ווי זי זיצט שבת ביי טאג, ביים טייטש־חומש, — די שפאקולען אויף דער נאז און לייענט. לייבע שטעהט אויף פון שלאף, געהט צו צום טיש, קרימט זיך בייז קוקענדיג אויף איהר און מורמעלט:

— אלטע באבע!

זי וועט זיך ניט קענען איינהאַלטען: „דיר ניט געפעלען! — וועט זי איהם ענטפערן — „קענסט מיך גט'ן, אז דו ווילסט".

— חאַטש מארגען! וועט זיך לייבע אָנהאַפּען מיט שמחה.

און לייבע וועט האַלטען וואָרט, וועט זי שלעפּען צום רב אויף מאָרגען און וועט איהר אין א האַלבע שעה אַב'גט'ן (ווי־פיעל געדויערט עס דען?...) קיין כתובה וועט ער איהר ניט געבען — ער האָט ניט וואָס, וועט זי אויף מאָרגען נאָכ'ן גט ווע־רען אזא אונגליקליכע, ווי חאַשע די „עגונה" וואָס דער מאַן האָט זי אוועקגעוואָרפען, און זי געהט אום אין אַלע בעל־בתי'שע הייזער און בעט מיט טרעהרען מען זאָל איהר געבען גרעט וואַ־שען, גענז פליקען, דייזשעם קנעטען...

חייענען האָט אָנגעהויבען צו שווינדלען. זי האָט אריינגע־קוקט דורך די „פענסטערליך" אין דער מאַנסבילשע שוהל. לייבע איז געשטאַנען נעבען זיין „שטאָדט", דער טלית פערוואָרפען פראַנטיש איבער די אַקסלען, האָט געגלעט צופריעדען דאָס קליין־שוואַרץ בערדיל און האָט, ווי געשמייכעלט.

— נאָך גאָר א יונגער מאַן — האָט זי קוקענדיג אויף איהם געטראַכט — ער וועט נאָך נעהמען א מיידעל...

דער געדאַנק האָט איהר א קלאַפּ געגעבען.. זי האָט גע־שווינד, ווי עס וואָלט א דונער געטהאָן, זיך אַבגערוקט פון די „פענסטערליך".

— נאָט אייך די שפּאַקולען! — האָט זי זיך געווענדעט צו דער רבי'צין און אַראָבגעריסען געשווינד פון נאָז די שפּאַקו־לען, ווי זי וואָלט זיך געוואָלט ראַטעווען פון א גרויסער סכנה, וואָס איהר שטעהט פאָר...

— נו, ווענסט אם ירצה השם, קויפען שפּאַקולען מאָרגען, הא? — האָט די רבי'צין בעזאָרגט געפרעגט.

— ניין, רבי'צין! עס וועט איבערגעהן... — האָט חייענע געשטאַמעלט פאַר שרעק — איך בין ערשט אַלט אַכט און דריי־סיג יאָהר, עס איז נאָך פריה... „מיינער" זעהט נאָך גאַנץ גוט...

איך וועל ביי א דאָקטאָר א פרעג טהאָן.... מען זאָגט, עס איז פאַרהאַן צו אויגען אזא וואסער... עס ווילט זיך, טהייערע רבי'צין, ניט ווערען יונגערהייט קיין באָבע, עס ווילט זיך ניט...

חייענע האָט זיך אָבגעהאַקט, ווי זי וואָלט א גרויסע נאַרישקייט ארויסגערעדט.

די רבי'צין האָט אויף איהר אויסגעשטעלט די אויגען, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געזיפצט:

— אוי, זינדיגע ווייבער!

אויף מבינות

די כלה האָט מען אראָבגעבראכט אויף די אנדערע טעג יום־טוב. זי איז געווען א הויכע, א דארע, דאָס געזיכט א קליינס, די אויגען שווארצע מיט אַ פארלאָשענעם גלאנץ, און עס איז אין זיי געלעגען א טרויעריגער ערנסט, עפּעס א מין יאוש.

די תנאים זיינען געווען מיט א חדש צוריק. דעם חתן׳ס פאָטער איז אויף די תנאים ניט געפאָהרען, ער האָט קיין צייט ניט געהאט. און אגב האָט די מחותנת׳טע, דעם חתן׳ס מוטער, זיך געהאלטען, אז זי איז מעהר מבין אויף א כלה ווי ער.

דער וועג איז געווען א שלעכטער. די גאנצע פינף שעה, וואָס די רייזע האָט געדויערט, האָט געגאָסען א קאלטער רעגען, און א ווינט, א בייזער, א כעסן, האָט געריסען די טוך, אין וועלכע די כלה איז געווען איינגעוויקעלט און אז ער האָט ניט געקאָנט גובר זיין די טוך האָט ער אריינגעבלאָזען אונטער דער טוך, און זי איז געקומען צו פאָהרען א דערפרוירענע.

— לאָמיר נאָר אָנקוקען די כלה — עפּעס א שעהנע?

— האָט דעם חתן׳ס פאָטער ר׳ חיים, דערהערענדיג אז די כלה איז געקומען, פרעהליך מיט א וויצעלע אויסגערופען.

ער האָט זיך אויסגעצויגען מיט די הענד אין די באָקעס, אויסגעשטעלט זיינע גרויסע סארע אויגען און האָט אָנגעהויבען קוקען מיט אן ערענסטען שמייכעל.

— נישקשה! — האט ער ענדליך ארויסגעזאגט און ווייטער זיך גענומען בעטראכטען, און ענדליך צוגעגעבען:

— חשך אביסעל!

די כלה האט זיך געסטארעט צו שמייכלען און האט געענטפערט:

— איהר וועט מיר גוט צוזעהן וועל איך זיך ביי אייך אין געסט פאפראווען.

— גערעכט, גערעכט! — האט ר׳ חיים צופריעדען אויסגערופען — און ער האט שוין בעשלאסען ביי זיך אין געדאנק, אז זי איז ניט קיין נאר.

באלד איז אין שטוב געווארען א גרעסערער גערודער. די קינדער, וועלכע זיינען ווער אויפ׳ן גאס און ווער אין א צווייטען צימער געווען, זיינען זיך צוזאמען געקומען און אנגעהויבען אהן שום צערעמאניעס אריינרוקען זייערע גאנצע פנים׳ער אין דער כלה׳ס פנים אריין, כדי איהר בעסער צו בעטראכטען, און דאס יונגסטע אינגעל בערטשיק, מיט ניט גאר קיין ריינעם נעזל, האט זיך אזוי נאהנט צו איהר צוגערוקט, אז די כלה וויל העפליך זי האט זיך ניט געוואלט האלטען, האט זיך דאך אבגעקעהרט פון איהם... •

באלד איז א פערסאפעטער פון גאס אנגעקומען דער חתן.

ער האט איהר גלייך געגעבען די האנט, געפרעגט מיט האלבען מויל: וואס מאכ.. די איבעריגע אותיות האט ער פערשלונגען, עס זאל ניט זיין קענטיג, צי ער „דוטשעט“ זי, צי ער „איהרצט“ זי און איז זיך געלאפען איבערטהאן.

— די כלה מוז וועלען עסען! — האט דעם חתן׳ס מוטער, ביילע, א נארישע אידענע, וואס האט זיך געהאלטען פאר א גרויסע חכמה, בעמערקט.

— ניין, א דאנק! — האט די כלה, וועלכע האט זיך שוין צוגעזעצט, געענטפערט — איך וויל נאך ניט עסען.

—וואו האסטו געגעסען?—האט די מחותנת׳טע געפארשט.

— ארויספאַהרענדיג פון דער היים! — האָט די כלה געענטפערט און האָט אראָבגעלאָזען די אויגען אויף איהר קייטעלע, וואָס דער חתן האָט איהר צו די תנאים געגעבען א מתנה.

— די כלה וויל בעסער אַברוהען! — האָט ר׳ חיים הויך אויפ׳ן קול גערעדט, ווייל איהם האָט זיך גערדאכט, אז וואָס העכער ער וועט רעדען וועט ער אלץ מעהר פריינדליכער זיין.

די כלה האָט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפּעס שווערעס און האָט לייכט אָבגעאָטעמט. זי האָט געוואָלט א הוסט טהאָן, נאָר זי האָט זיך איינגעהאלטען.

— איך וואָלט זיך טאַקי וועלען צושפּארען א ביסעל! — האָט די כלה זיך ארויסגעהאַפּט און האָט גלייך חרטה געהאט, ווייל דאָס לעצטע וואָרט האָט זי ארויסגעזאָגט מיט א הייזעריגליכען קול און זי האָט בעמערקט ווי די מחותנים האָבען איינער אויפ׳ן צווייטען א קוק געטהאָן.

דעם חתן׳ס מוטער האָט זי ארייגעפיהרט אין א זייטיגען האלב־פינסטערן צימערל, האָט איהר אָנגעוויזען וואו צו לעגען זיך און איז ארויס.

די כלה האָט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפּעס און האָט לייכט אָבגעאָטעמט. זי האָט געוואָלט א הוסט טהאָן, נאָר זי האָט זיך איינגעהאלטען.

אז זי האָט אבער איינגעדרעמעלט•האָט זי זיך פערגעסען וואו זי איז און האָט זיך צוהוסט ווי אין דער היים, פריי און אונגעשטערט.

דער מחותן, ר׳ חיים, וועלכער איז געשטאַנען נעבען טהיר פון צימערל און האָט זיך איינגעהערט צו יעדען מינדסטען שאָרך, וואס דאָרט קומט פאָר, האָט דעם הוסט גלייך דערהערט, האָט א וואונק געטהאָן צו דער מחותנת׳טע און האָט שטיל געזאָגט:

— מייר דאכט, אז זי איז א קראנקע!...

די מחותנת'טע, וועלכע איז געווען די גאנצע מבינ'טע אויף דער כלה, האט ניט איינגעשטימט.

— נאך א נייעס! וואס נאך וועסטו אויסקלערען!

— זי איז א קראנקע! — האט זיך ר' חיים געהאלטען ביי זיינס.

— גנה, גנה, משוגענער! — האט שוין די מחותנת'טע זיך געבייזערט.

— ביזט א שארפע מבינ'טע! — האט ר' חיים זיך גע־קרימט, — האסט געקליבען און טאקי פיין אויסגעקליבען.

די כלה האט זיך גענומען וועקען. די מחותנים ביי דער טהיר האבען געוואונקען עס זאל זיין שטיל. באלד האט זיך דערהערט א הוסט...

— נו? — האט דער מחותן אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם ווייב.

— מאלע וואס א מענש הוסט, זיך אודאי צוגעקיהלט, פאהרענדיג.

— דאס קאן אויך זיין אמאל! — האט דער מחותן איינ־געשטימט. — פונדעסטוועגען קאן מען זיך דערויף ניט פער־לאזען. מען דארף זי גוט בודק זיין. מען וועט נאך זעהן: ממה נפשך: גוט — גוט, ווען ניט, איז ניט געפידעלט.

— שששש! — האט די מחותנת'טע געלעגט דעם מיטעלס־טען פינגער פון האנד אויף דער נאז — רעד ניט אזוי הויך...

אין א שעה ארום איז די כלה אויפגעשטאנען. איין באק, אויף וועלכע זי איז געלעגען, איז געווען ניט נאטירליך רויט, די אנדערע באק בלאס און פערוועלקט. די מחותנים האבען געקוקט אויף איהר מיט חשד. מעהר אבער האט געקוקט די מחותנת'טע. זי איז געווען די מבינ'טע, זי איז פעראנטווארט־ליך! זי מוז ארומזעהן די כלה פון אלע זייטען.

אין קוקענדיג אויף איהר א היבשע ווײלע, פון וואס די כלה האט ניט געהאט וואוהין צו טהאן איהרע בליקען, האט די מחותנת׳טע בעמערקט עפעס א שראם אויפ׳ן שטערען.

— וואס איז דאס ביי דיר, טאכטערקע, פאר א צייכען אויפ׳ן שטערען? — האט זי געפרעגט גאר אהן צערעמאניעס.

די כלה האט זיך דערשראקען. איהרע ליפען האבען זיך געקרימט פון פיין... דער שראם איז איהר געקומען פון א פאל נאך אין דער קינדהייט. זי האט עפעס געוואלט פארצעהלען. זי ווייסט דערפון די גאנצע מעשה. די מאמע איהרע פלעגט עס פאר אלע ווייבער פארצעהלען. נאר די צונג האט איהר ניט גע־דיענט. און זי האט עפעס ניט דייטליך ארויסגעשטאמעלט:

— דאס איז גאר נישט... דאס איז גאר נישט... די מחותנים האבען זיך ווידער איבערגעקוקט, שוין אבער מיט מעהר ערנסט. דער חתן, וועלכער האט זיך שוין איבערגעטהאן און איז אומגעגאנגען הין און צוריק אין דעם נייעם אנצוג, די הענד אין די קעשענעס, האט זיך אויף אבגעשטעלט, צוגע־גאנגען נאהענט צו דער כלה, און האט טיעף ארײנגערוקט זי׳ן פנים מיט א מינע פון א שארפען מבין..

די אנדערע טעג יום־טוב האט מען געפיהרט די כלה אויף „כיבוד“ צו קרובים. דער מיין איז אבער געווען הערען מבינות אויף דער כלה. די משפחה איז געווען א גרויסע: מען האט זי געפיהרט פריהער צום חתן׳ס זיידען, ר׳ לייזער. דארט איז עס צוגעגאנגען גרינג. ערשטענס האט דער אלטער נישט געקוקט אויף ווייבער, צווייטענס, האט ער געלאזען אין שוהל די שפאַ־קולען און אהן שפאקולען זעהט ער סיי ווי סיי גאר נישט. די באבע האט גראד דעם טאג געליטען אויף רעוומאטיזם און האט געקרעכצט אין בעט. שווערער איז עס צוגעגאנגען ביי די פעֶ־טערס און מומעס. דארט פלעגט די מחותנת׳טע אברופען די ווייבער אן א זייט, אנווייזען מיט׳ן פינגער אויף דער כלה און

פרעגען אזוי שטיל, אז די כלה פלעגט הערען יעדעס ווארט:

— וואס זאגסטו? דער „אלטער“ זאגט, אז זי איז א קראנקע.

— הא... פלעגט א מומע אויסשטעלען די אויגען און קוקען אויף דער כלה...

דא פלעגט שוין די כלה ניט הערען. דער געשפרעך פלעגט שטילער ווערען. נאר זי האט זיך פארגעשטעלט אזעלכע מיינונגען, פון וואס דאס בלוט פלעגט איהר ווערען פערקיהלט.

איין עלטער־מוהמע, ביי וועלכער מען איז געווען צום לעצטען, א נידריגע דיקע פרוי, האט איהר גאר אבגעזאגט איינגאנצען דאס לעבען.

— זי איז דאך א מסוכנת... זי איז דאך א געשטארבענע... האט זי אין א ווינקעל, אברופענדיג די מחותנת'טע — בעשלאסען... זי פערזוכט דאך גאר נישט פון טיש...

— יא, יא... האט די מחותנת'טע געזיפצט. איך וויים גאר ניט וואו זיינען מיינע אויגען געווען!... וועה איז מיר...

— נו, וואס טהוט מען איצטער? האבען די מחותנים געשמועסט, קומענדיג אהיים, צווישען זיך, ווען די כלה איז ארויסגעגאנגען אין א צווייטען שטיבעל.

— איך וויים? — האט געזאגט דער מחותן.

— איך וויים? — האט געענטפערט די מחותנת'טע.

— נו, וואס זאגסטו, חתן?

— איך וויים? — האט דער חתן גערריקט מיט די פלייצעס. — טהוט ווי איהר פערשטעהט.

און דערהערענדיג טריט האט ער א וואונק געטהאן:

— שא, זי געהט!...

די כלה איז אריין אין שטוב. פערשטעהענדיג, אז מען האט וועגען איהר גערעדט, האט זי זיך ניט געהאט וואוהין צו טהאן.

— נו, ווילסטו שוין אפשר עסען? — האָט די מחותנת׳טע ווייטער געפרעגט.

— ניין, א דאנק...

— דו עסט אַלע מאָל אַזוי ווייניג? — האָט דער מחותן געפאָרשט, ווי א דאָקטאָר.

— פערקעהרט.... האָט די כלה געשטאמעלט, פערשטע־הענדיג וואוהין מען ציעלט מיט דער פראגע.

— הייסט עס, האָסט יא אפעטיט.

— ניט צו פערזינדיגען! — האָט די כלה געפרובט שמייכ־לען.

עס איז געוואָרען שטיל אַ ווײלע. דער מחותן האָט אראָב־געלאָזען דעם קאָפּ אויפ׳ן טיש און האָט זיך פערטראַכט. באלד אָבער האָט ער זיך ערוואכט, ווי אין קאָפּ וואָלט איהם אריינ־געפאַלען א גרויסע אידעע און האָט זיך געווענדעט צו דער כלה מיט א קוראַזש:

— זאָג מיר מיין טאָכטער, דו ביזט, חלילה, ניט קיין שטי־קעל חולה?...

די כלה איז בלייך געוואָרען, זי האָט אינגאַנצען א ציטער געטהאָן און האָט א ווארט ניט געקאָנט אויסרעדען...

נאָך יום־טוב איז זי אוועקגעפאָהרען אַ קראַנקע אויף אן אמת....

דער קוש

חיהביילה׳ס „שטוב“ האָט געהאַט אַ נאָמען אין דער גאַנצער גאַס. דעם נאָמען האָט די שטוב פאַרדינט ניט צו־ליעב איהר עשירות, ניט צוליעב איהר צדקה, נאָר צוליעב די שטענדיגע קריגערייען, קולות, געשרייען און קללות, וואָס האָבען זיך פון דאָרט שטענדיג געטראָגען, סיי זומער — דורך די קליינע אָפענע, סיי ווינטער — דורך די צווייענדיגע פערמאַכטע און גוט ארומגעקלעבטע פענסטער...

די ערשטע צייט, מיט יאָהרען צוריק, ווען די דאָזיגע קולות האָבען זיך צוליעב דעם אונטערגעוואַקסענעם „הויזגע־זינד“ נאָר וואָס זיך אָנגעהויבען צו ענטוויקלען, פלעגט ניט זעלטען ביי דער שטוב אַ גאַנץ רעדיל זיך צונויפקלייבען, מאַנ־כע פון רעדיל פלעגען לאַכען, מאַנכע פלעגען בעדויערן און אַנדערע, רודף־שלום׳ניקעס, פלעגען זיך טאַקי אין שטיבעל אריינכאַפּען און אָנהייבען צו מוסר׳ן:

— פע, חלשות, די גאַס איז דאָך אויף! עס איז דאָך אַ חרפה פאַר לייטען!

געוועהנליך פלעגט אַזאַ „רודף־שלום׳ניק“ כאַפּען אַ פּסק, ווי ער האָט פערדינט פאַר זיין גרויס חכמה אריינצומישען זיך דאָרט, וואו דער דלות, דחקות און פערביטערטקייט קריגען זיך, און האָט שוין נאָכדעם פערזאָגט אַ צעהנטען, ניט צו מישען זיך אין פאַמיליען לעבּי־

שפּעטער אָבער איז מען שוין צו דער דאָזיגער שטוב גע־וואוינט געוואָרן, מען האָט שוין אויף דער שטוב מיט דער האַנט אָנגעמאַכט:

— אַ פאַרשאָלטענע שטוב!

קריגען, זידלען און שעלטען, דערהויפּט שעלטען, פּלעגט זיך די מוטער מיט'ן מאַן, מיט די קליינע קינדער און דער עיקר מיט דער עלטערער טאָכטער, — דווקא מיט דער עלטערער, פון וועלכער זי האָט אַזוי געגאַרט נחת צו זעהן, פיהרען זי צו דער חופה און דערלעבען פון איהר אייניקלעך...

דאָס אָבער פלעגט זי טראַכטען אין האַרצען אין גוטע מי־נוטען, ווי שבת נאָך וואַרעמס, ווען דער טשאָלענט איז אַרויס געראָטען, און דער קוגעל איז ניט צוקראַכען געוואָרען, וואָס פּלעגט אייגענטליך זעלטען טרעפען, אָדער אין שוהל ביי דער „תחנה פאַר קינדער" און אין נאָך אַזוינע גליקליכע רוהיגע מי־נוטען.

דאָס זיינען איבריגענס נאָר מינוטען געוועזן. דאָס לעבען אָבער בעשטעהט פון יאָהרען, לאַנגע וויסטע יאָהרען אין דחקות און אין נויט. און אין אַזוינע יאָהרען זיינען גוטע מינוטען ביי דער מוטער פון דער שטוב זעהר ווייניג געוועזן, און אום אויסצוקיהלען דאָס „פערביטערטע האַרץ" איז געוועזן דאָס איינ־ציגע מיטעל — שילטען...

אין קללות איז חיהביילע געוועזן גענייט, מען קען זאָ־גען, אַז זי איז געוועזן אַ שילטערקע מיט גאָטס גנאָד. אין קללות איז זי געוועזן שטאַרק אָריגינעל. איהר פערביטערטע נשמה האָט פיינד געהאַט אַ געוועהנליכע שאַבלאָנע קללה, וואָס יעדע „יענטע" אין גאַס בענוצט זיך מיט איהר. חיה ביילע האָט גע־האַט איהר אייגענעם רעפּערטואַר קללות, קללות אין פּראָזע און אין גראַמען. די קללות אין גראַמען פלעגט זי בענוצען אין אַ רוהיגער צייט, אַפּט מאָל אַלס אַ גוט וואָרט, אַ פריינדליכ־קייט. אַ קינד פרעגט, למשל: מאַמע, וואו איז דער מעסער?

ענטפערט חיהביילע: זאָלסט ניט וואַקסען גרעסער! ווען א קינד רופט אמאָל: מאמע! ענטפעבט חיה ביילע צום גראם: זאָל דיר זיין א יאמע! דאָס וואס יאמע איז ניט קיין ריין אידיש וואָרט האָט איהר ניט געאַרט. זי האָט געשאָלטען, ווי געזאָגט, נאָר אום אויסצוקיהלען איהר הארץ, וועלכעס איז שטענדיג געווען פערביטערט, אבער ניט צוליעב דער קונסט..

א זומער פריה־מאַרגען.

די עלטערע טאָכטער, זעלדע, איז געשטאַנען איינגעבויגען ביי דער באַנק, וואָס האָט געדיענט אַנשטאָט א קיך, און האָט געוואשען דאָס געפעס פון דער נעכטיגער וועטשערע. די וועטשערע איז נעכטען בעשטאַנען פון קאַרטאָפעל מיט בעבלעך, א שטאַרק אַנגעלעגטער מאכל ביי חיה ביילען אין שטוב, פאַר וואָס די קינדער שלאָגען זיך ממש. אמת, די עלטערע קינדער זיינען שוין אויסגעשטאַטקעוועט, אויסג׳דרך־ארץ׳ט, זיי ווייסען, אז ווי פיעל מען גיט, דאַרף זיין גענוג. אבער די דריי קלענערע קינדער זיינען נאָך ניט גענוג ערצויגען, נאָך ווענינ קלעפּ און קללות האָבען זיי בעקומען, און זיי שרייען שטענדיג: נאָך! נאָך! — און מען רייסט איינס ביים אנדערן פון די טעלער, פאַר וואס חיה ביילע שילט צום גראַם און אָהן גראַם...

יא, די וועטשערע איז געווען א נוטע. די קאַרטאָפעל איז ממש צוגאַנגען אין מויל. פון די בעבליך רעדט מען שוין ניט. ווער ווייס דאָס ניט, אז בעבלעך איז אזא מאכל וואס היילט ממש אין הארצען!... דערפאַר אבער האָט די דאָזיגע וועטשערע א חסרון, וואס דאָס געפעס נאָך איהר איז שווער צו דערוואשען. אז מען האַפּט זיך גלייך נאָך דער וועטשערע אויסצוואַוואשען עס איז נאָך א האַלבע צרה, קען מען זיך נאָך אַן עצה געבען; ווער האָט אבער צייט צו וואשען זיי ביי נאַכט? גלייך נאָך וועטשערע מוז מען אויסבעטען די בעטען. צוליעב די בעטען וואָלט אפילו די ארבייט ניט געדויערט. סך הכל גע־

פינען זיך אין שטיבעל צוויי בעטען. דאָס ארבייטען געדויערט אבער טאַקי דערפאר, וואָס קיין פיעל בעטען זיינען ניטאָ... און יעדע נאכט מוז מען אין דער גיך, ווי מען בויט באריקאַדען, להבדיל, אויסבויען צו די צוויי נאָך פיער בעטען... און די ארבייט נעהמט אוועק די צייט און דאָס געזונד און דאָס לעבען... די ארבייט איז אפילו א פרעהליכע, בשעת זעלדע ארבייט, האלט אונטער חיהביילע מיט קללות, מיט געשרייען, און די קלענערע קינדער, וואָס ווילען שוין שלאָפען, שווייגען אויך ניט. שטעהענדיג שוין מוכן ומזומן צום שלאָפען געהן, האלט יעדער די אלע צעהן פינגערליך אין קאָפּ, קראַצען זיך מיט כונה און רייסען זיך אויפ'ן האלז. אודאי קען זיך זעלדע ביי דער ארבייט ניט לאנגווייל‌ען, אבער קיין צייט אויף די געפּעס וואַשען, ווי געזאָגט, בלייבט איהר שוין ניט, און זי לעגט עס אָב אויף מארגען פריה.

און שטעהענדיג א גאַנצע נאכט, ווערען די טעלער, לעפעל און די גרויסע שיסעל פערטרינקענט. דערזעהענדיג זיי אין דער פריה, ווערט זעלדע א פערציטערטע. איהר דאכט זיך, אז זי וועט פון דער ארבייט ניט ארויס, און בייז און אויפגערעגט גיט זי א זאָג ווי פאר זיך:

— קיין אנדערע מאכלים ווי בעבליך מיט קארטאפעל קען זי גאָר ניט אויסקלערען!

עס פערשטעהט זיך, אז חיה ביילה פערשווייגט ניט אזא אויסרייד, האָטש א שטילער, און דאן וואשט שוין זעלדע די טעלער אונטער דער מאמעס מוזיק...

און דאָס מאָל זיינען נאָך די טעלער מיט די איבערגעבליעבענער וועטשערע מעהר ווי אלע מאָל פערטריקענט געוואָרען. זעלדע, וואָס איז געווען צורייצט פון ניט דערשלאָפען די נאכט, פון היטץ און דושנעקייט, האָט געברומט און געשאָלטען אונטער דער נאָז און הויך און שטארק געריבען עפּעס א טעלער, וואָס איז בעזונדער פערטריקענט געווען.

פלוצים האָט זיך דערהערט א קלאַפּ.

— צעבראכען!! — האָט פאר שרעק אויסגעשריען די מוטער, צולויפענדיג צו זעלדען...

זעלדע איז געשטאנען מיט אראָבגעלאָזענע הענד און האָט ניט געענטפערט.

— דיין קאָפּ זאָל צובראכען ווערען! — האָט חיהביילה אנגעהויבען, בעטראכטענדיג שוין קלאָר דאָס אונגליק. ווי רייבט מען דאָס אזוי א טעלער? צעריבען און צעמאָלען זאָלסטו ווע־רען... אוי, וועה איז מיר! די מויד וועט מיך אין גרוב ארייג־טרייבען, זאָל זי בעסער אליין א מיתה משונה איינגעמען...

זעלדע האָט געשוויגען.

— זי שווייגט! די צונג זאָל איהר אָבנעהמען, רבונו של עולם! וואס שווייגסטו, וואָס? איז זי אויף איהר ארויפגעפאַ־לען. זאָג, וואס שווייגסטו? איז זי שוין אין רציחה אריין. מיין בלוט גיעסט זיך און דו שווייגסט, הא? דו שווייגסט? איך האָב געלד אויף נייע טעלער צו קויפען?! זאָלסט אזוי האָבען א חתן!...

— שוויינ, וואָרים איך צעברעך באלד אלע טעלער! —איז זעלדע אויפגערעגט געוואָרען פון דער לעצטער קללה... שוויינ! שוויינ! איז זי שוין אויפגעשפּרונגען פון אָרט און זיך געלאָ־זען, ווי א ווילדע טיגערין איבער'ן שטיבעל.

— דו ביזט נאָך גערעכט? — האָט חיה ביילע אויסגע־גלאָצט די אויגען אויף איהר — דו ברעכסט טעלער, דו פער־גיעסט מיין בלוט ווי וואסער, און דו ביזט נאָך גערעכט? נא דיר גערעכט, נא!

און חיה ביילה האָט זיך אריינגעריסען מיט איהרע דאַרע לאַנגע הענד אין זעלדעס לייב, ווי זי זאָל זי ווע׳לען דערשטי־קען. זעלדען האָט פערהאַפּט דער אָטהעם, דאָס בלוט האָט איהר נעגעבען א זעץ אין קאָפּ, און ווערענדיג ווילד פאר צאָרען, האָט זי מיט אלע כחות א שטויס געטהאָן פון זיך די מאַמען.

עס האָט זיך דערהערט א קלאַפּ פון א קערפּער, נאָכדעם א געשריי, שפּעטער א ווײַלע — א שטילער קרעכץ דורך טרערען:

— זי האָט מיך גע'הרג'עט... קינדערליך, זי האָט מיך גע־הרג'עט... כרות יאָהרען וועט זי האָבען... געהט רופט דעם טאַ־טען... כרות...

די קליינע קינדער האָבען זיך צעוויינט און האָבען זיך אַלע א וואָרף געטהאָן אויף זעלדען, ווער מיט די הענד, ווער מיט א שטעקען.

— וואָס האָסטו גע'הרג'עט די מאַמען?... — האָבען זיי געשריען... — מאַמעלע שטעה אויף!...

חיהביילע איז אויפגעשטאַנען און אָנפאַנגס שטיל גע־קרעכצט. באַלד אָבער איז זי געקומען צו זיך און האָט גענומען פלוכען:

— כרות יאָהרען דיר... כרות יאָהרען. א מאַמען געשלאָ־גען... נאָך דיין לויה זאָל איך געהן, רִבונו של עולם, ווי דערלעב איך דאָס!...

— נאָך דיינער בעסער! — האָט זעלדע צוריק געשאָל־טען און גלייך חרטה האָבענדיג אויף דער קללה, וועלכע זי האָט דאָס ערשטע מאָל געגעבען דער מאַמען, איז זי ארויסגע־לאָפען אויפ'ן גאַס.

א שווערער טאָג איז עס געווען. די שערבליך פון דעם צע־בראָכענעם טעלער זיינען געלעגען אויף דער ערד און האָבען ווי עדות געזאָגט אויף דעם, וואָס איז פאָרגעקומען... די נאַכט איז געקומען און פערמאַטערט זיינען אַלע אין דעם דאָזיגען שטיבעל אויף די געלעגערס אוועקגעפאַלען, און אָהן וועטשערע האָרט איינגעשלאָפען...

זעלדע האָט אָבער ניט געקאָנט איינשלאָפען. אזוינע טעג זיינען אפילו א סך אין איהר קורצען און דאָך לאַנגען לעבען גע־ווען, אָבער שלאָגען און שילטען צוריק די מאַמען האָט זי נאָך

קיינמאָל ניט... זי האָט ניט מורא פאַר כרות... וואָס איז כרות? — מען שטאַרבט! נו וואָס איז? הלואי וואָלט זי שוין טאַקי געשטאַרבען. וואָס ווערט זי פערלירען?... אַ קליינער חלוק פון איהר לעבען ביז איהר טויט. דאָ ליעגט זי אויף דער ערד, און דאָרט אביסעל טיעפער. אבער דערפאַר — רוהיג... זעלדען פער־דריסט גאַר, וואָס זי האָט איהר מאַמען, איהר אייגענער מאַמען, אַזאַ צער פערשאַפט. קיינמאָל איז די מאַמע ניט געווען אַזוי צעטראַגען ווי היינט. זי האָט זיך אפילו ניט געשאָלטען... אַ גאַנצען טאָג איז זי אומגעגאַנגען ווי צומישט און שטאַרק פער־טראַכט. דעם צעבראָכענעם טעלער האָט זי אפילו ניט דער־מאָנט. זעלדע האָט דערפיהלט, וואָס זי האָט היינט געטהאָן דער מאַמען, און איהר האַרץ איז צוגאַנגען, ליעגענדיג אויף דער ערד.

די אָרימע מאַמע! וואָס איז זי שולדיג, אַז זי שילט און שלאָגט זיך אפילו? דאָס ביטער לעבען איז דאָך שולדיג. זי האָט דאָך אַ גאָלדען האַרץ. זי גיעט דאָך אַ שכן דאָס לעצטע אוועק.

זעלדען האָט צונויפגעדריקט דאָס האַרץ. זי האָט ניט גע־קענט איינליעגען.

זי שטעלט זיך אויף און געהט צו צו דער מאַמעס בעט.

חיהביילע ליעגט מיט'ן פּנים ארויף. די דאַרע ברוסט אָפען. אויף דער מיטען ברוסט זעהען זיך צוויי בלוטיגע קראַ־צען.

זעלדע קוקט אויף די צוויי בלוטיגע פּאַסען און קען זיך ניט אָברייסען פון זיי... עפּעס ציהט זי אַזוי צו דער מאַמען. אוי, ווי זי האָט ליעב די מאַמען! זי האָט גאַר ניט געוואוסט ביז אהער!... דאָס ערשטע מאָל זינט זי געדענקט זיך, פיהלט זי אַזאַ מאָדנעם ווארעם געפיהל... אָט וואָלט זי צוגעפאַלען צו איהר און ארומגעהמען און קושען זי, אָבער אַזוי שטאַרק...

— די מאַמען קושען! — דערמאָנט זיך זעלדע — און איהר דאַכט זיך, אַז דאָס איז אַ משוגענער פערלאַנג... קושען די מאַמען! זי איז שוין אַלט 25 יאָהר און האָט נאָך די מאַמען

קיינמאל ניט געקושט. עס קומט עפּיס אויס מאָדנע: קושען די מאַמען...

די צוויי בלוטיגע רויטע פּאסען אויף דער ברוסט ווינקען אָבער און ציהען אזוי שטארק...

זעלדע קען זיך ניט אָברייסען. עפּעס א געהיימע קראפט בייגט זי, בייגט זי נידעריגער צום בעט. איהרע ליפּען ציטערן פון א מאָדנעם בעגעהר: זי וויל קושען די מאַמען!.. זי קען זיך ניט איינהאלטען... עס ציהט אזוי...

— מאַמע, מאַמע! פּליסטערט זי שטיל! אונגליקליכע מאַמע. אוי, דיין ווייסט לעבען! און זי בייגט זיך צו און ריהרט אַן מיט איהרע ליפּען דער מאַמעס דארע ברוסט.

— אוי וועה איז מיר! — חאפּט זיך אויף חיה ביילע— ווער איז דאָ?

זעלדע בלייבט שטעהן דערשראָקען און קען זיך פון אָרט ניט ריהרען.

— אוי, זעלדע! קרעכצט די מאַמע — דו ווילסט מיך טאַקי הרג'ענען!.. אוי וועה איז מיר, וואס איך האָב דערלעבט!

זעלדען שניידען די ווערטער, ווי מיט מעסער. זי שעמט זיך, זי קען ניט, אָבער זי וועט איהר זאָגען.. זאל זי ניט מיינען, אז זי האָט זי געוואָלט הרג'ענען...

— מאַמע! איך האָב דיך געקושט!

— קינדערלעך! איז שוין חיה ביילה געקומען צו זיך — די מויד איז משוגע געוואָרען! אוי זאָל זי טאַקי שוין משוגע ווערען!

דערהערענדיג די קללה איז זעלדע א בערוהיגטע אוועק צו איהר געלעגער...

דער גמילות חסד

דער גרעסטער יריד אין קלעמענקע איז אולאם. דאס שטעדטעלע ווארט אויף „אולאם" מיט א קלאפענדיגען הארצען און מיט גרויסע האפנונגען. „אולאם", זאגען די קלעמענקער קרעמער און הענדלער „איז א גאטס בענשונג". ווען ניט אולאם וואלט קלעמענקע שוין לאנג אויס קלעמענקע געווען. אמעריקא וואלט שוין די רעשט ביסעלע אידען פון דארט צוגענומען צו איהר".

צו אולאם דארף מען אבער האבען „געצייג". די קרעמער דארפען האבען סחורה און די סוחרים — געלד. אהן די געצייג איז אולאם אויך בלאטע!

און חיים דער תבואה־הענדלער געהט ארום א טויטער. צו אולאם איז געבליעבען סך־הכל נאך דריי טאג און ער האט נאך ניט א „קאפיקע" מיט וואס דעם שפייכלער אויפצומאכען.

און אויפ'ן מארק דרעהען זיך אום די תבואה־הענדלער מיט פערדרעהטע דאשיקעס, מיט גראבע טיטונענע פאפיראסען אין די מיילער, מיט די שטעקלעך אין די הענד און מען רעדט שטארק וועגען יריד.

— אין דריי טעג אויף דער צייט! — רופט אויס איינער.

— פששש! קריגט התפעלות א צווייטער — אין דריי טעג אויף דער צייט וועט זיך „ברעכען".

„זיך ברעכען" הייסט אויף מארק לשון: עס וועט זיין א גרויסער עולם.

און חיים ווערט בלאס. ער וואלט בעטען א מפלה אויפ'ן יריד, עס זאל דעם טאג רעגענען, שנייען, שטורמען, אז קיין משוגענער הונד אפילו זאל צום מארק ניט קומען, חיים ווייס אבער, אז „אולאם" איז ניט קיין שרעקעדיג־אינגעל: „אולאם" האט קיין מורא ניט פאר דער גרעסטער זאווארוכע — „אולאם" בלייבט „אולאם"!

און ביי חיים'ן שפארען ארויס די אויגען פון קאפ: א גמילות־חסד, וואו קריגט מען א גמילות־חסד? א פינף־און־צוואנציגער חאטש...

ער בעט ביי אלעמען, נאר יעדער ענטפערט מיט א פרעה־ליכען געלעכטעריל:

— צי משוגע! פאר א יריד געלד?

און חיים'ן דאכט זיך, אז ער וועט טאקי משוגע ווערען...

— וואלסט אריבערגעהן צו לייבע־בערעס, עצה'ט איהם דאס ווייב, געמענדיג א טיעפען אנטהייל אין זיין וועהטאג.

— איך האב דאס שוין אליין געקלערט — ענטפערט חיים פערטראכטערהייט.

— נאר וואס? — פרעגט דאס ווייב.

חיים וויל איהר ענטפערן: נאר איך קען ניט אריינגעהן, איך האב קיין מוטה ניט. פאר דעם ווייב אבער פאסט איהם ניט צו זיין אזוי אפענהערציג און ער ענטפערט:

— געהט ער צום טייוועל! ער וועט ניט לייהען.

— פרובען זיך שאדט ניט — רעדט זי איהם איין.

און חיים בערעכענט זיך, אז ער האט טאקי קיין אנדער ברירה ניט און לייבע־בערעס איז א איד א גביר, און וואהנט מיט איהם אין איין גאס, דאס הייסט „שכנים", און קיין געלד צום

יריד דארף לייבע־בערעס ניט — ער אליין איז גאר א וואלד־סוחר.

— נעהם מיר ארויס דעם שבת'דיגען אויבער־בגד! — ווענדעט ער זיך צום ווייב מיט א בעשליסענדען טאן.

— וואס דען? — ענטפערט איהם דאס ווייב — די בעס־טע זאך ארייגנעהן צו „איהם".

און חיים האט זיך געשטעלט קעגען האלבצובראכענעם קליין־שפיגעלע, וואס איז געווען צוגעשלאגען צום וואנד, האט א גלעט געטהאן מיט ביידע הענד די בארד, פערקאשערט די פאות, דערנאך האט ער ארויסגענומען דאס היטעל פון קאפ און א פיהר געטהאן איבער איהם מיט דעם ארבעל.

— זעה נאר, איך בין פון הינטען ניט אויסגעריבען אין קאלך?

— א קשיא! — האט איהם דאס ווייב געענטפערט און האט זיך גענומען איהם קלאפען מיט ביידע הענד איבער'ן פלייצע.

— ביי אונז איז דאכט זיך אמאל געווען א שטיקעל בערש־טיל פון „זאכען". וואו איז זי, הא?

— דיר האט זיך אפשר גע'חלום'ט! — האט דאס ווייב געענטפערט, קלאפענדיג איהם איבער'ן פלייצע און מורמלענדיג:

— נו, זיך אויסגעריבען אביסעל!

— נו, גענוג צו קלאפען! — האט חיים כמעט ווי מיט כעס ארויסגעברומט — איך וועל שוין געהן.

מיט א זיפץ האט ער אנגעטהאן דעם שבת'דיגען אויבער־בגד, ארויסגעמורמעלט: זאל ער אזוי לעבען, ווי ער וועט ליי־הען, און איז ארויסגעגאנגען.

און געהענדיג צו לייבע־בערעס האט חיים'ן דאס הארץ גע־ציטערט. פאר'ן גאנצען לעבען זיינעם, זינט לייבע־בערעס וואהנט דא אין עק גאס, איז ער ביי איהם אין גאנצען געווען

צוויי מאָל, און ביי חיים'ן איז דער איצטיגער גאַנג געווען אַ מין עקזאַמען.. דער „אַריינגאַנג" צו איהם, די ליכטיגע צימערן, די גרויסע שפּיעגלען, די ווייכע מעביל, לייבע־בערעס אַליין מיט זיין לאַנגער ברייטער באָרד, מיט זיינע שטרענגע גביר'ישע אויגען; די גבירה, די פרעהליכע גליקליכע קינדער, אפילו די דיענסט, וועלכע איז איהם געבליעבען אין זכרון פון יענע צוויי מאָל, — דאָס אלעס האָט איהם געשראָקען און ער האָט זיך אַליין געפרעגט: „וואו אהין געהסט דו, צי משוגע, געה צוריק!" און ער פלעגט זיך מינוטען־ווייז אָבשטעלען אין מיטען וועג. נאָר דער געדאַנק, אַז באַלד איז „אולאָס" און ער האָט ניט מיט וואָס צו עפענען דעם שפּייכלער האָט איהם געטריעבען געהן ווייטער.

— ער וועט ניט לייהען — עס איז גאָר ניטאָ וואָס צו האָפען אומזיסט!... האָט ער געהענדיג זיך מכין געווען צום קלאַפּ, נאָר ער האָט דערפיהלט, אַז ער וועט ניט קענען דאָס מויל עפענען ארויסצוריידען זיין בקשה, אויב ער וועט אַזוי אראָבפאַלען ביי זיך, און ער האָט זיך געטרייסט:

— אַז מען זאָל איהם צוטרעפען אין אַ גוטען הומאָר וועט ער לייהען. וואָס וועט ער מורא האָבען צו לייהען מיר עטליכע רובעל איבער'ן יריד? איך וועל איהם זאָגען, ווי נאָר איך פערקויף די סחורה בעקומט ער גלייך דעם גמילות־חסד. איך וועל איהם שווערען מיט ווייב און קינדער... ער וועט גלויבען.. און איך וועל דאָך איהם ט אַ ק י אָבגעבען...

דאָס מאַכט אָבער חיים'ן אַלץ נישט שטאַרקער ביי זיך און ער זוכט איין אַנדער נחמה, איין אַנדער רפואה צו שטאַרקען זיך:

— ער איז ניט קיין שלעכטער מענש... און אַגב קאָן ער מיר דאָך ניט פון הייגט אָן. שוין אַ יאָהר צוואַנציג אַז מען וואָהנט אין א י י ן גאַס — פּאַראַבאַצקער גאַס...

און חיים דערמאָנט זיך, אַז פאַר צוויי וואָכען, ווען לייבעס איז געגאַנגען פאַרביי זיין שטיבעל אין מאַרק און ער,

חיים, איז געשטאַנען גראָד אויפ'ן הויף און האָט איהם פריינדליך, ווי עס פּאַסט פּאַר אַ גביר, גוט־מאָרגען אָבגעגעבען (איך וואָלט געשוואָרען, אַז איך האָב איהם די האַנד געגעבען — וויל ער זיך דערמאָנען) האָט לייבע־בערעס איהם צוריק פריינד־ליך געענטפערט, ער האָט זיך אַפילו אָבגעשטעלט און געפרעגט איהם גאָר ווי אַ גוטער בעקאַנטער:

— וואָס מאַכסטו עפּיס, חיים?

און חיים שטרענגט אָן זיין בח־זכרון און דערמאַנט זיך, אַז געענטפערט האָט ער איהם אַזוי:

— אַ דאַנק פאַר'ן פרעגען! ניט צו פערזינדיגען... מען האַנדעלט!...

און חיים בלייבט צופריעדען מיט דעם ענטפער.

— געענטפערט האָב איך איהם גאַנץ ברייט!...

און חיים בעשליסט, אַז איצט וועט ער מיט איהם אויך ריידען וואָס ברייטער, וואָס שטאָלצער, פאַלען — ניט!

חיים דערזעהט שוין פון וויטען לייבע־בערעס הויז... ער הוסט זיך אויס, גיט אַ גלעט די באָרד און בעטראַכט אויף זיך דעם בגד.

— נאָך גאָר אַ גוטער בגד, רעדט ער פאַר זיך אַרויס, ווי ער וואָלט זיך וועלען איינשמועסען, אַז דער בגד איז נאָך גוט כדי ער זאָל מעהר מוטה האָבען, מעהר שטאָלץ זיין...

אַז ער איז אָבער צוגעקומען צו לייבע־בערעס גרויסען הויז, אַז פאַר זיינע אויגען האָבען אַ פינקעל געטהאָן די אַכט גרויסע פענסטער צום גאַס, דורך וועלכע עס האָט זיך דורכגעשלאָגען דאָס העלע ליכט פון אינווענינג, האָט איהם דאָס האַרץ אַ ציטער געטהאָן.

— אוי, רבונו־של־עולם, העלף! — האָט זיך ביי איהם ניט ווילענדיג פון האַרצען אַרויסגעריסען. ער האָט זיך אָבער באַלד פערשעמט פאַר זיך אַליין און ער האָט זיך פערהאַפּט:

— עט, נאַרישקייט!...

א ציה טהוענדיג די טהיר, האט זיך ביי איהם די „תפלה“ נאך שטארקער ארויסגעריסען:

— העלף, שטארקער גאט! מיין בלוט גיעסט זיך!...

ליבע בערעס איז געזעסען ביי א גרויסען טיש, איבערגע־דעקט מיט א קלאר טישטוך און האט געטרונקען טהיי, שמועסענדיג פרעהליך מיט זיין געזינדעל.

— עפּעס א איד איז געקומען, טאטע! — האט הויך אויס־גערופען א איינגעלע פון א יאהר צוועלף, דערזעהענדיג חיים'ן שטעהן ביי דער טהיר.

—טאקי א איד! — האט א צווייטער איינגעלע נאך פרעה־ליכער אויסגעשריען, אויסשטעלענדיג אויף חיים'ן זיינע גרויסע שווארצע „ממזר'שע“ אויגלעך.

דאס געזינדעל ביים טיש האט זיך א נעהם געטהאן שטארק בעטראכטען חיים'ן און איהם האט זיך געדאכט, אז באלד פאלט ער אנידער. „עס וועט זיין זעהר מיאוס, אז איך וועל פאלען“... האט ער זיך געשטארקט און האט געמאכט א טריט ווייטער און אהן א גוט־אבענד צו זאגען האט ער ארויס־געשטאמעלט:

— איך בין געגאנגען פארביי, פערשטעהט איהר מיך, איך זעה איהר זיצט... הייסט דאס איהר זייט אין דער היים... נו, קלער איך: — מען דארף אריינגעהן... שכנים...

— נו, מהיכא־תית, מהיכא־תית! — האט ליבע־בערעס ליעבליך געשמייכעלט, — ביזט איין אנגעלעגטער גאסט, זעץ זיך!

חיים'ן האבען זיך ווי שטיינער פון הארצען אראבגעקוי־קעלט נאך אזא ענטפער און קוקענדיג אויף די צוויי איינגלעך, האט ער זיך שטיל אוועקגעזעצט.

— לאה! דערלאנג ר' חיים'ן א גלאז טהיי! — האט דער גביר א קאמאנדעווע געטהאן.

— א גאנץ גוטער מענש! — האָט חיים א טראַכט גע־געבען — זאָל איהם דער אויבערשטער העלפען!

ער האָט געקוקט מיט דאנקבארע בליקען אויף איהם, עס האָט זיך איהם געוואָלט פאלען דעם גביר אויפ'ן גראָבען האלז און קושען איהם.

— נו, וואָס מאכסט דו? — האָט דער גביר געפרעגט.

— גאָט צו דאנקען! מען לעבט!

די דיענסט האָט איהם דערלאנגט א גלאָז טהעע, ער האָט איהר געזאָגט: א „יישר" און האָט גלייך חרטה געהאַט: א דיענסט פּאסט ניט צו דאנקען. ער איז רויט געווארען און האָט געביסען די ליפּען.

— טרינק מיט „ווארעניע"! — האָט לויבע־בערעס איהם פארגעלעגט.

— „א טייערער מענש, א טייערער מענש!" —איז חיים איבערראשט געווארען — „ער וועט זיכער לייהען..."

— דו האנדעלסט עפּעס? — האָט לייבע בערעס געפרעגט.

— ווי דען? — האָט חיים ברייט געענטפערט — מען האנדעלט א דאנק גאָט, ניט ערגער ווי אלע סוחרים.

— ווי האלט איצט האָבער? — איז דער גביר אויסגעפאַ־לען צו פרעגען.

האָבער איז די לעצטע צייט געפאלען, נאָר חיים'ן האָט אויסגעוויזען צו זאָגען בעסער, אז האָבער איז געשטיגען.

— גאנץ הויך געהויבען! — האָט ער אויסגעלאָזען מיט א סוחרישען טאָן.

— נו, און דו האסט עפּעס אָנגערייט האָבער? — האָט דער גביר ווייטער געפאָרשט.

— איך האָב גאר א פיין־פּעקעל האָבער, קאסט מיר ניט טהייער, גאנץ ביליג! — האָט חיים מיט מעהר היץ געענט־פערט, פערגעסענדיג בשעת רייזען, אז ער האָט שוין פון עט־ליכע וואכען קיין קערענדיל האָבער ניט אין שפּייכלער.

— און דו ביזט ביכולת צו „ספעקולירען"? — האט לויב־בערעם געפרעגט, — דארפסט גאר קיין געלד ניט?

— גאט צו דאנקען! — האט חיים שטאלץ געענטפערט — געלד האט מיר קיינמאל ניט אויסגעפעהלט.

„וואס רעד איך דאס? וועה איז מיר!" — האט חיים זיך דערשראקען פאר זיינע אייגענע ווערטער — ווי אזוי בעט מען איצטער לייהען א גמילות־חסד? און חיים האט געוואלט צוריק א שלעפ טהאן דעם וואגען, נאר לייבע־בערעס האט איהם איבערגעשלאגען:

— הייסט עס, דו מאכסט גוטע געשעפטען, ביזט א שטיקעל נגיד....

„מיינע נגידות אויף שונאים געזאגט געווארען" האט חיים געוואלט צוריק ציהען, א קוק טהוענדיג אבער אויף'ן גביר'ס שיינענדיג פנים, אויף'ן בלאהען קריגעל „ווארעניע" האט ער שטאלץ געענטפערט:

— גאט צו דאנקען, איך האב זיך ניט אויף וואס צו בעקלאגען.

„אט איז דיר א גמילות־חסד!" האט חיים'ן ווי עמיצער א זעץ געטהאן הינטען אין קאפ. פרא־אדם, דו שוטה!... וואס בעריהמסט דו זיך? דערצעהל איהם, אז דו דארפסט האבען צו „אולאם" א פינף־און־צוואנציגער — זאל ער דיך ראטעווען, זאג איהם, אז דו פאלסט, אז...

נאר חיים איז וואס ווייטער אלץ מעהר ארייגגעפאלען אין א צופריעדענעם גליקליכען טאן, אלץ מעהר געריהמט זיינע געשעפטען און פערבראכט מיט'ן גביר, ווי מיט גאר א גלייכען מענשען...

באלד האט ער אבער דערפיהלט, אז ער איז דא איבעריג, אז ער האט ניט אזוי געדארפט זיצען, ניט אזוי געדארפט רעדען. ער וואלט בעסער רעדען ווענען ירייד, ווענען גמילות־חסד... איצטער איז שוין פערפאלען: „קיין געלד פעהלט מיר נישט..."

און חיים האָט מיט פערצווייפעלטע בליקען אַ קוק געד טהאָן אויף לייבע־בערעס פרעהליכען פנים, אויף די צוויי אינגד לעך, וואָס זיינען געזעסען קעגען איהם און האָבען מיט ממזר'שע לוסטיגע אויגעלעך געקוקט אויף איהם און זיך עפּעס מאָדנע געשושקעט און נאָך מאָדנער געשמייכעלט...

אַ קאַלטער שוויים האָט איהם בעגאָסען. ער האָט זיך אויפ־ געהויבען פון אָרט.

— דו געהסט שוין אוועק? — האָט לייבע־בערעס העפליך געפרעגט.

„אַט איצט אפשר קען איך אַ בעט טהאָן", איז חיים'ן איינגעפאַלען צו ראַטעווען זיך פאַרט — נאָר אַ קוק טהוענדיג אויף די צוויי אינגלעך מיט די ממזר'ישע אויגעלעך, וואָס האָבען אַזוי ביטרע געקוקט, האָט ער מיט גדלות געענטפערט:

— איך מוז! געשעפטען! ניטאָ קיין צייט!... און לאָזענ־ דיג זיך צום טהיר האָט זיך חיים'ן געדאַכט, אַז הינטען שטעד לען איהם אוים די צוויי אינגעלעך מיט די ממזר'שע אויגעלעך פייגען, ציינגען און לייבע־בערעס אליין שמייכעלט, דאַכט זיך, און זאָגט זיי:

— גרעסערע, גרעסערע!...

און חיים'ן האָט זיך געדאַכט, אַז די פּלייצע ברענט איהם פון הינטען און ער איז געשווינד אַרויסגעגאַנגען...

דער אלטער משכיל

חיים גאטליב איז געבוירען אין ליטא, נאר ער וואהנט שוין א לענגערע צייט אין ווארשוי און האלט דארט א רעסטא־ראן.

ער איז א איד פון א יאהר 50, זויבער געקליידעט, מיט א רונד בערדיל, וועלכעס איז שטענדיג פערקעמט און עס דאכט זיך, אז ער שערט עס אונטער, חאטש ער האט עס קיינמאל אין זינען נישט געהאט. ער איז ניט רייך, ציהט די חיונה מיט שווערקייטען, דאך קלאגט ער זיך קיינמאל ניט — ער האט העכערע שטרעבונגען, ווי די טרוקענע פרנסה, ער האט די לשון־קודש׳דיגע ליטעראטור !...

דעם לשון הקודש איז חיים גאטליעב איבערגעגעבען מיט זיינע בעסטע טיעפסטע געפיהלען. קיין שעהנערע שפראך איז אויף דער וועלט ניטא, לשון קודש, זאגט ער, איז די נאטירליכע שפראך.

ער האט דאצו א וויסענשאפטליכען בעוויז :

אז מען זאל א קינד גלייך פון געבוירען טאג האלטען אליין אין א צימער און מען זאל מיט איהם קיין שום אנדער לשון ניט רעדען, וועט ער אנהויבען רעדען פון זיך אליין לשון קודש...

— דאָס איז ריכטיג ווי גאָלד!... לאָזט ער אוים מיט פילאָזאָפי־זיכערקייט — דאָס ווייסען אַלע.

אין זיינע מיינונגען וועגען יונגע לייט, צו אַזוי אידעז, שפּיעלט אַ גרויסע ראָלע זיין שטענדיגע התפּעלות:

— ער איז אַ שאַרפער בעל לשון־קודש!... ער שרייבט הפלא!...

ביי חיים'ען אין ביבליאָטהעק געפינען זיך אַלע אַלטע אידישע קלאַסיקער, ווי מרדכי אהרן גינזבורג, מאַפּו, סמאָלענסקין, אדם הכהן און זיין זוהן מיכה יוסף. די אַלע פערגעטערט ער, רעדענדיג וועגען זיי, לייכט אין זיינע דונקעלע אויגען עפּעס אַ מין הייליג פייערל, וואָס מען קען זעהן ביי קליינשטעדטעלדיגע חזנים, ווען זיי רעדען איבער אַ גנראַטענעם „יחדשהו"...

אמת פון מיכה יוסף'ן האַלט ער שוין ווייניגער:

— „ער האָט אויך „געקענט", שמייכעלט חיים ליעבליך. ער איז שוין אָבער יונגער. — עס איז שוין ניט דאָס, גיט ער צו פערשטעהן און ווייזט אויף, אַז וואָס דער שרייבער איז יונגער איז אַלץ דער לשון ערגער...

צווישען זיינע שטענדיגע געסט, וואָס עסען ביי איהם געפינען זיך איינינגע העברעאישע לעהרער, אַ פּאָר אַלטע מחברים און אייניגע היינטיגע משכילים, ציוניסטען; צוליעב זיי שרייבט ער אוים דעם „המליץ" און אָבאָנירט היע דעם „הצפירה" און ער לעזט זיי אַליין אויך, היט יעדער נומער ווי דאָס אויג, און בינדט זיי אַלע יאָהר איין. נאָר טיעף אין הארצען איז ער פון זיי ניט צופריעדען, ער בענקט נאָכ'ן אַמאָליגען „המגיד".

— עס איז היינט גאָר ניט די מליצה! קלאָגט ער זיך פאַר זיינע אַלטע געסט.

יענע זיינען איהם מודה און שאָקלען טרויריג מיט די קעפּ. די יונגערע געסט אָבער קוקען זיך איבער און שמייכלען איראָניש. איינער פון זיי, שטילמאַן, אַ העברעאישער לעהרער איז ברילען, וועלכע ער נעהמט אַלע 5 מינוט אראָב און נאָר אָהן

אַ שום נויטיגקייט, נאָר אויס געוואָהנהייט, ווישט ער זיי אי־בער מיט'ן ברעג טישטוך — ער שלאָגט אָב חיים'ען מיט אַ דייטליכען שפּאָטישען שמייכעל:

— עס, פאַני גאָטליעב, איהר האָט אַ טעות! היינט שרייבט מען העברעאיש בעסער, אייראָפּעאישער. מען ענטוויקעלט זי, מען בלאָזט אַריין אין איהר אַ „רוח חיים באפה"... אמאָל האָט מען פסוקים געשריעבען, אַלטע מליצה...

חיים איז בטבע אַ היציגער איד — ווען אַזאַ מיי דיספּוט טרעפט זיך אין בית המדרש צי ערגיץ אַנדערש וואו, וואָלט ער זיך שוין זיכער צושריען: פרעגט אייך בחרם — איהר ווייסט גאָר ניט. אַ. ד. ג. מיט זיינעם אַ גאַסט אָבער איינרייסען קאָן ער ניט, לאָזען עס ווידער אַזוי, דאַכט זיך איהם, וועט ער אַ גרויסע זינד בעגעהן, און מיט גרוים פאַרזיכטיגקייט הייבט ער אָן צו פערטיידיגען דעם אַלטען לשון־קודש:

— ניין, פאַני שטילמאַן, אמאָליגער לשון קודש איז געווען אַביסעל וויכער, בע'טעמ'טער... נעהמט, למשל, גינזבורגס אַ „דביר"... צוקער!

און די באַקען זיינע בעדעקען זיך מיט אַ רויטער פאַרב. אַזוי פערשעהמט זיך אַן אַלטער מאַן, דעמאָנענדיג זיין ערשטע ליעבע...

די עלטערע געסט פּאַדטאַקעווען: אַ קליינינקייט אמאָליגער לשון־קודש! אַ ווערטעלע אויסצורעדען! די יונגע קוקען זיך איבער און שמייכלען שטיל. שטילמאַנען אָבער פּערדריסט עס שטאַרק, עס ריהרט איהם פּערזענליך אָן: ער אַליין איז פון „מהלך החדש", זיינס אַ שיר האָט זיך שוין געדרוקט אין „אשכול" און ער זוכט אַלע טאָג מיט אַ קלאַפּענדען האַרצען אין די בלעטער אַ מיינונג וועגען זיין כשרון"... ער רייסט אַראָב געריווען די ברילען פון נאָז, ווישט זיי מיט'ן ברעג טישטוך און רעדט פרעך אויס:

— לאזט צורוה אייערע אמאליגע! לאזען זיי זיך דארטען רוהען בשלום על משכבם..

— חע־חע־חע! יונגוואַרג! לאכט כלומרשט חיים פאר די עלטערע געסט. מען דארף אבער זיין א מבין, וואס ביי איהם טהוט זיך אין הארצען. ער געהט אום איבער'ן צימער, הוסט מיט כעס און צופט דאס בערדעל.

— יונגוואַרג! רעדט ער ווייטער צו די עלטערע געסט — איין איינפאל צו זאגען, אז היינטיגער לשון־קודש איז בע־סער פאר אמאליגען... כ'וויים... דאכט זיך פאני שטילמאן איז א מבין אויף „לשון“, נאר, פערשטעהט איהר מיך, דאס יונגע בלוט... ער דארף זוכען חסרונות אין אמאליגען לשון... מען זאל, למשל, נעהמען אדם'ס „ההמלה“ — דאס איז דאך, וואס אי שייך, צאצקע, קרוין!... אזא לשון, אזא מליצה... וואו זעהט מען עס היינט?...

— און זיין „דל מבין“! חאפט אונטער איין עלטערער עסער — א קלייניגקייט אדם'ס מליצה!

— אדם'ס מליצה! ווערט חיים בעגייסטערט — יענער האט נעקענט תנ"ך אויף אויסווענינ. היינט זיין וויסען דקדוק! א שפאס! היינטיגע קענען דאך א ווארט דקדוק נישט!... ניטא נאך היינט אזא אדם הכהן! —

—ער איז דאכט זיך „א ווילנער“ געווען — זאגט איינער פון די עלטערע עסער, צו בעווייזען, אז ער ווייסט אויך עפים.

— א ווילנער, א מיחיילישאקער — עס איז אלץ איינס!— ענטפערט חיים צוקאכט — ער איז דען נאר איינער? וואו איז מאפוס „עיט צבוע“, וואו איז סמאלענסקינ'ס „התועה“!.. — דאס זיינען דאך געווען גאונים! זייער „לשון“ — א שפאס זייער לשון... עס איז דאך געווען פששש! עס עקט זיך די וועלט!...

זיין קורצע בילדונג, די ביסעלע ווערטער וואס ער האט וועגען ליטעראטור, זיינען נים אימשטאנד אויסצודריקען זיינע התפעלות פון אמאליגע אויטאריטעטען זיינע, און ער גיט עס

ארוים מיט פערשיעדענע בעוועגונגען און מיט קלאנגען...

עס העלפט אבער ניט: שטילמאן ענטפערט מיט א דיפלא־מאטישער געלאסענהייט:

— איהר האט א טעות, ר' חיים, א גרויסען טעות — דאס דאכט זיך אייך. לעזט היינטיגע שרייבער די נייע. לעזט טשער־ניחאווסקי'ס שירים... לעזט מיין שיר אין „אשכול", איהר האט איהם געלעזען? פרעגט ער צום סוף ניט דרייסט.

— יא, ווי דען? איהר האט דאך מיר געוויזען...

און ר' חיים האקט זיך אב. וואס טהוט מען דא? אויס ערדעלקייט מוז ער דעם „משורר" אין די אויגען זאגען, אז דער שיר איז הפלא, נאר ווי אזוי זאגט מען עס? — געבען דעם שונא א שארפע שווערד אין האנד און פאלען טויט אונטער זיינע פיס... און חיים בעשליסט צו ראנגלען זיך אליין מיט'ן שווערד, ניט אונטערגעבען זיך. די געשטארבענע העברעאישע שרייבער שוועבען פאר זיינע אויגען און בעטען דאכט זיך: האלט זיך שטייף, פערטיידיג אונז!

און אז שטילמאן פרעגט מיט אונגעדולד:

— נו, וואס זאגט איהר אויף מיין שיר?

— עס איז א שיר!... — ענטפערט חיים קאלט — די „חרוזים" קלינגען טאקי, אבער דער „לשון" איז געמאטערט, הארטליך.

— און ביי אדם הכהן איז ווייך? — פרעגט מיט גזלנישע אויגען שטילמאן.

— איהר פרעגט נאך? איהר זענט דען קיין מבין ניט אויף גוט? — ענטפערט חיים מיט א זיעגערישען שמייכעל.

ער פיהלט, אז ער האט דעם שונא בעזיעגט, שטילמאן איז געבליבען אהן ווערטער. ער האט זיך אויפגעהויבען פון ארט, האט בעצאהלט פאר'ן מיטאג און איז אהן אדיע ארויסגעגאנ־גען.

— ער איז דאכט זיך ברוגז געווארען! — זאגט חיים מיט

א זיפץ. עס פערדריסט איהם דאך א מיטאג־עסער, די פרנסה איז אזוי אויך קליין.

און דאך פיהלט ער, אז עס וואלט זעהר גוט ווערען ער זאל שוין מעהר קיינמאל ניט קומען, ער קען אויף זיין פרצוף ניט קוקען. ער וויל ביי איהם אוועקרויבען דאס, וואס ביי איהם איז אזוי הייליג, אזוי טהייער...

— א פרא אָדם, א בחור! שרייט ער ענדליך אוים מיט כעס פאר די געסט, זאל ער געהן בשם אלהי ישראל...

ביים דאַווענען.

מיכל בערעס איז א רייכער בעל־הבית מיט א שעהנעם נאָ־מען אין זיין שטעדטעל, מיט א שעהן הויז און מיט נאָך א שעה־נערען גאָרטען.

דעם גאָרטען האָט ער פערפלאַנצט מיט פופצעהן יאָהר צו־ריק, ווען זיינע געשעפטען זיינען גלענצענד אַוועק. די ערשטע יאָהרען, אז די בוימעלעך זייענן נאָך יונג געווען, פלעגען זיי איהם שטארק רייצען. „אריינגעלעגט א שטיק גאָלד און גאָר נישט! ווארט ביז וואנען מען וועט עפּעס פון זיי א נחת דערלעבען, קענען אן עפּעל צי א בארנע אָב־רייסען!“ צינד אָבער, אז די בוימעלעך זיינען בוימער געוואָ־רען און זיינען געווען אָנגעזעצט מיט רויטע עפּעל, מיט פולע בארנעס, האָט מיכל שטארק נחת געקליבען פון זיין גאָרטען און איז שטאָלץ געווען מיט זיין אונטערנעהמונג.

— ווער וואָלט דאָ אין שטעדטעל איינגעפאלען צו האָ־בען אַיין אייגענעם גאָרטען — פלעגט ער מיט שטאָלץ טראַכ־טען, — זיי וויסען דען עפּעס?

אין איינעם א הייסען זומער־פריה־מאָרגען, איז ער אויפ־געשטאנען זעקס א זייגער אין דער פריה. ער האָט אבגעגאָסען נעגעל וואסער, ארויפגעהאפּט אויף זיך דעם שלאָפראָק און איז ארויס אין גאָרטען. עס איז געווען ענדע תמוז, די זונן האָט הער־ליך געפלאקערט און בעשאָטען מיט גאָלדענע שטראַהלען די

צווייגען, די פייגעלעך האָבען פרעהליך און אויפגעלעבט גע־טשיריקעט, בעהאַלטענדיג זיך ערגעץ צווישען די געדיכטע צווייגען, ווי זיי וואָלטען מורא האָבען צו דערזעהן אַ מענשליכע געשטאַלט... פון דער מילדער ווארעמקייט, וואס די שטראַהלען האָבען געגאָסען, פון די פייערליכע פויגעל־געזאַנגען און דער הויפּט פון זיין איינענם — דעם גאָרטען, איז ר' מיכל'ען געוואָ־רען זעהר פרעהליך אין זיין סוחרישען האַרצען, די נשמה זיינע האָט זיך עפּעס ווי אַ הייב געטהאָן און ער האָט אָנגעהויבען אונטערזינגען אַ יום נוראים'דיגען ניגונדיל.

און אונטערזינגענדיג דאָס ניגונ'דעל מיט אַ פרעהליך־גע־מיטה, איז ער פּאַוואָלי אומגעגאַנגען איבער די שמאָלע וועגע־לעך פון גאָרטען און האָט בעטראַכט די בוימער, וואס האָבען זיך געבויגען אונטער דער שווערער משא פון די פרוכט, וואס איז אויף זיי געהאַנגען, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די בוימער בעטען זיך רחמים: נעם אראָב פון אונז די פרוכט, וואס זיינען מיר מחויב צו טראָגען זיי אויף זיך, מיר האָבען שוין קיין כח ניט!...

— אַ געראָטען־יאָהר! — האָט מיכל גערעדט צו זיך אַליין, בעטראַכטענדיג מיט מבינישע בליקען יעדעס צווייגעלע בעזונדער — עס זאָלען נאָר, רבונו של עולם, קיין ווינדען ניט זיין!

דער געדאַנק וועגען ווינדען דערשרעקט איהם, ער ווערט אביסעל צורודערט. נאָר די זון, וואס וואַרימט איהם וואס ווייטער אַלץ מילדער, דערלאָזט איהם ניט צו אריינלאָזען זיך אין טרויעריגע געדאַנקען און זיין פרעהליכע לוינע קומט ווידער צו איהם.

ער געהט אום איבער'ן גאָרטען און איז זיך מיישב צו דאַווענען דער ווייל פון „פּאָרענט".

ער הייבט אָן די ברכות צו זאָגען און איז מכוון יעדעס וואָרט.

„אלו דברים שאין להם שיעור. הפאה והבכורים"...

דאָס דערמאָנט איהם אן ארץ ישראל. דאָרטען פלעגט מען „על פי דין" מוזען געבען די אָרימע לייט און די כהנים פאה און בכורים און מעשר... ווי אזוי איז עס צוגעגאַנגען קען ער זיך יעצט ניט דערמאַנען, ער האָט שוין לאַנג קיין משניות אין האַנד ניט גענומען. „א שאָד! טראַכט ער, מען דאַרף דורכקוקען נאָך אמאָל זרעים... פון פּרות דאכט זיך האָט מען גאָר נישט גע־דאַרפט געבען... און אפשר יאָ...

ער מעסט אָב מיט די אויגען די פּרוכט פון זיין גאָרטען און וויל משער זיין: פיעל וואָלט אָנגעקומען די כהנים, צו די אָרימע לייט, ווען דער דין וואָלט דאָ אין חוץ לארץ אויך געהערשט.

דער רעכענונג קומט ביי איהם אויס גאָר א גרויסער, אז „מעשר" — א צעהנט־חלק — וואָלט אויסגעקומען זיכער א פּוד צעהן.

— א היבש געשעפט וואָלט געווען! קלערט ער איראָניש. איהם דאַכט זיך אָבער, אז גאָט, דער „יודע מחשבות", ווייס. וואָס ער טראַכט אין האַרצען, און ער קען נאָך איהם דערפאָר שטראָפען מיט א שטורים־ווינד און ער מורמעלט ווי פאר גאָט אַרוים:

— אז דער דין וואָלט געווען געזאָגט אויף חוץ לארץ וואָלט איך אודאי געגעבען! ווי דען?

אז ער בערוהיגט זיך אביסעל פון גאָט'ס שטראָף און בלייבט צופריעדען, וואָס מען דאַרף קיין מעשר ניט געבען, ווערט ער ווייטער פרעהליך און זינגענדיג דאָס פריהערדיגע נגונ'דעל, געהט ער אום איבער'ן גאָרטען און בעטראַכט יעדער בוים בעזונדער.

צוקומענדיג צו דעם ווינקעל פּאַרקאַן, וואָס צוימט אָב די בוימער פון גאַס, דערשרעקט ער זיך, ער האָט גאָר ביז אהער ניט בעמערקט וואָס פאר א שאָדען ער קען האָבען. עטליכע בוימער, די בעסטע בוימער, וואַקסען אריבער דעם פּאַרקאַן און שטעהען

אין א גרויסער סכנה. אז מען זאָל זיך פון גאַס אוועק שטעלען אויפ׳ן שפּיץ פּאַרקאַן און איינבויגען די צווייגען קען מען לייכט רייסען עפּיל. ער ווערט שוין שרעקליך אויפגעבראַכט, זיין פאַנטאַזיע מאָלט איהם שוין אוים א בילד, ווי אזוי איין אבגע־ריסענער מאוסער גאַסען־יונג שטעהט אויפ׳ן שפּיץ פּאַרקאַן, בויגט די צווייגען צו זיך און פרעסט עפּיל...

— א רוח אין איהם! — שרייט ער אוים כמעט ווי אויפ׳ן קול, גלייך ווי ער וואָלט שוין דעם גנב געזעהען. זיין פרעהליכע לוינע פערשווינדט, ער הערט אויף צו זינגען, לאָזט דאָס דאַוונען פון פאַרענט, ווי ער וואָלט א וויכטיגערע תפלה געפונען און הייבט אָן צו טראַכטען צו דעם אונגליק א מיטעל.

„מען דאַרף איבערשטעלען דעם פּאַרקאַן, העכער מאַכען איהם“, מאַכט ער פּלענער — באַלד אָבער בלייבט ער אונצו־פריעדען דערמיט: „עס וועט קאָסטען א מטמון מיט געלד!“

און קלערענדיג און זוכענדיג א מיטעל, ווי אזוי צו פערהי־טען די עפּליבע בוימער פון גאַסען יונגען און פון גנבים, אז זיי זאָלען ניט קענען צוקומען צו זיינע עפּיל, דערמאָנט ער זיך, אז אמאָל, געהענדיג הינטער׳ן שטעדטעל צווישען די גויעשע געמ־ליך, האָט ער בעמערקט, ווי דאָס רוב זיינען דאָרט די פּאַרקאַ־נעס פון די גערטנער אָנגעשלאָגען מיט צוויעקעס, מיט די שפּי־צען ארויף. לכתחלה האָט ער דאַמאָלט געטראַכט, אז דאָס שלאָגען אָן די גויעשע ווייבער אויף צו הענגען און צו טריקע־נען וועש, אז ער האָט אָבער געפרעגט ביי איין אַלטען „בעל־הגוף“, צוליעב וואָס זיינען די פּאַרקאַנעס אָנגעשלאָגען מיט צוועקעס, האָט איהם יענער געענטפערט:

— קאב זלאָדעאי ניע קראלי: גנבים זאָלען ניט גנבה׳־נען...

ער דערמאָנט זיך איצט, אז דער „בעל־הגוף„ האָט איהם דערצעהלט דער צו א געשיכטע, ווי אזוי איינער האָט איין א פינסטערער נאַכט געוואָלט ארייַנקריכען אין גאָרטען עפּיל צו

גנב׳נען, האָט ער אזוי צובלוטיגט די הענד און געבליעבען הענ־גען אויף די צוועקעס, אז ער האָט געמאכט א גוואלד, מען זאָל איהם קומען ראטעווען. עס פערשטעהט זיך, אז מען האָט איהם געראטעוועט מיט קולאקעס און אוועק געפיהרט אין פּאָליציע.

מיכל׳ען איז דער איינפאָל דאמאָלס שטארק געפעלען געוואָרען, נאָר דאמאָלס זיינען נאָך זיינע בוימער „ערלה“ גע־ווען און ער האָט זיך מיט׳ן מיטעל ניט שטארק אינטערעסירט, איצט אָבער האָט דער מיטעל איהם די אויגען געעפענט.

איהם האָט זיך שוין פארגעשטעלט, ווי אזוי א שמוציגער גנב הענגט אויפ׳ן פּארקאן מיט פערבלוטיגטע הענד און שרייט: „אוי, ראטעוועט!“...

— רעכט אויף דיר, קריך ניט גנב׳ענען! — האָט מיכל געֿרעדט פאר זיך, גלייך ווי דער גנב וואלט שוין געהאנגען אויף די צוועקעס...

און ער בעשליעסט זיך, אז נאָכ׳ן דאווענען קויפט ער צוועקעס און שלאָגט אָן דעם גאנצען פּארקאן מיט די שפּיצען ארויף.

— די צוועקעס זאָלען זיין וואָס שפּיציגער!.. — מורמעלט ער מיט נקמה־געפיהל.

ער מעסט אוים מיט די אויגען די גרויס פון פּארקאן און איז משער, אז עס וועט אוועק געהן אודאי פאר א רובעל צוועקעס...

— מילא, פערפאלען — טראכט ער זיך — וואָס דען? לאָזען זיי פרעסען מיינע עפּעל? א תכלית!

און מיכל בערוהיגט זיך און נעמט זיך ווידער דאווענען פון פּאָרענט, ער האָט פערגעסען וואו ער האלט און העבט אָן אויף דאָס ניי, ווי ער וואלט געטראכט: זאָל, רבונו של עולם, בעסער מיינע איבער געהן!...

און קומענדיג צו „הפאה והבכורים“, דערמאָנט ער זיך ווידער אָן ארץ ישראל, אן דער משניות און ער איז דאכט זיך צו־

פריעדען, וואס ער וואהנט אין חוץ לארץ און איהם איז פער־שפארט צו געבען „מעשר"...

ער דערשרעקט זיך ווידער פאר זיינע מחשבות און הויבט אויף די אויגען, צי קוקט אויף איהם ניט גאט...

— ותלמוד תורה כנגד כולם! — ענדיגט ער מיט א התלהבות'דיגען ניגון.

— דער עיקר איז תורה — מאכט ער א פשרה, און איז שטארק צופריעדען, וואס אלע מצות זיינען קענען תורה לערנען א שפיי.

— מען דארף איבערקוקען „זרעים" נאך אמאל, בע־שליעסט ער פעסט. מען דארף זעהן, וואס טהוט זיך דארטען מכח מעשר און בכורים.

און ער בלייבט צופריעדען מיט זיין גוטען רצון און פער־טיעפט זיך אין פרומע געדאנקען ביז ער קומט צום געדאנק, אז נאכ'ן דאוונען, אי"ה, דארף מען אנשלאגען דעם פארקאן מיט צוועקעס מיט די שפיצען ארויף.

— א פיינע המצאה, כ'לעבען... האט ער געשמייכעלט און ווייטער געדאוועט...

שכר למוד.

— טאַטע, דער רבי האָט געבעטען געלד! —האָט שלום'קע אויסגעשאָסען, אריינקומענדיג פאר נאכט א היים פון חדר.

— וייטער געלד! — האָט חנן זיך שמערצליך פער־קרימט — ווי לאַנג האָב איך מיט דיר געשיקט דריי רובל!

— ער האָט געזאָגט, אז עס איז שוין באלד סוף הזמן און דו האָסט ערשט אָנגעגעבען זיבען רובל, נאָך אכט רובל קומט. ער דאַרף האָבען! — האָט שלום'קע שוין בייזליך געענדיגט, קראַ־צענדיג זיך אין קעפּיל.

— שא, נאָר בייזער זיך ניט, מיין תכשיט! — האָט חנן נערוועז געזאָגט, דערמאָנענדיג זיך, אז עס איז שוין טאקע לאַנג צייט צו שיקען געלד.

ער איז אנשוויגען געוואָרען און האָט מיט יאוש געצופּט דאָס בערדיל, ווי ער וואָלט פרעגען ביי איהם: „וואָס זאָגסטו, מיין בערדיל, צו אזאַ אומגליק"...

ניט דערוואַרטענדיג פון בערדיל קיין שום עצה, האָט ער גענומען פּיהרען מיט'ן האנד איבער'ן גאַנצען פּנים, און אז דאָס האָט אויך ניט געהאָלפען, האָט ער געהויבען פון קאָפּ די היטעל, ארויף און אראָפּ, דאָ אין גאַנצען עס אראָפּגענומען און אין האנד צוגעהאַלטען, דאָ ווידער עס אָנגעטהאָן, און איבערגע'חזר'ענ־דיג דאָס עטליכע מאָל, איז דער וואָלקען פון זיין צוקנייטשט פּנים, ווי העלער געוואָרען, אין די אויגען האָט עפּעס זיך א

פייערל בעוויזען און ער האָט שוין גוטמוטהיגער ארויסגעזאגט, ניט קוקענדיג קיינעם אין די אויגען:

— מען דארף מארגען פערקויפען דעם פעקיל זוימען!...

— וועסטו מארגען געבען געלד? האָט שלום׳קע געפרעגט, דערהערענדיג, אז דער טאַטע וועט מאָרגען פערקויפען דעם פע־קיל זוימען.

— איבערמאָרגען, מיין זוהן!

—איבערמארגען! איבערמארגען! — האָט זיך שלום׳קע געוואָרפען, פארשטעלענדיג זיך אין זיין דמיון, ווי אזוי ער וועט מארגען דארפען אריין אין חדר און קוקען דעם רבי׳ן גלייך אין פנים אריין און זאגען איהם: „ניטאָ“...

— שטיל! — האָט חנן ווייך זיך געבייזערט — איך זאג דיר איבערמארגען, איז איבערמארגען — געזאָגט איז געזאגט!..

— אין דער אמת׳ן וואס מאכסטו אזוינע העזיות! — האָט זיך שוין די מאַמע אריינגעמישט — עס ברענט דאָך ניט! דער טאַטע זאָגט איבערמארגען איז איבערמארגען.

שלום׳קע האָט זיך מישב געווען, אז עס איז טאקע ניט קיין אומגליק, האָט זיך גלייך פערגעסען אָן דעם, און געבעטען וועג־טשערע.

— אלץ ווילסטו! — האָט די מאמע האלב ערנסט און האלב שמייכלענדיג גערעדט, — אי געלד פאר׳ן רבי׳ן, אי וועג־טשערע, ניעחאי ווּאלסטו פערדיענען...

—איך בין דאָך נאָך א קליינער! — האָט שלום׳קע זיך פערענטפערט...

— א שעהנער קליינער — 12 יאָהר א בחור! — האָט די מוטער געזיפצט גלאט אין דער וועלט אריין.

אויף מארגען פריה נאָכ׳ן דאוונען האָט חנן געעפענט דעם שפייכלער, וואס האָט זיך געפונען אויפ׳ן הויף, און האָט בע־טראכט דעם פעקיל זוימען, וואס איז געלעגען רוהיג אין א ווינ־

קעל פון גרויסען זאַסיעק. די איבריגע צוויי זאַסיעקעס זיינען געווען ליידיג און האָבען מיט אומעט און מיט פאָרווירפע גע־קוקט אויף חנן׳ן, וואָס ער האָט אין זיי שוין אַזוי לאַנג ניט אריינגעשאָטען קיין תבואה.

חנן האָט אריינגערוקט אין זאַסיעק די האַנד, ארויסגענו־מען א הויפען זוימען און האָט געטראַכט אויפ׳ן קול:

— שעהנער זוימען — ער וועט אודאי האָבען 7 מאָס!

ער האָט געפיהרט מיט איין פינגער פון דער לינקער האַנד אויפ׳ן ביסעל זוימען, וואָס האָט זיך געפונען אין דער רעכטער האַנד — און האָט ווייטער געטראַכט:

— ער קאָסט אבער שעהנע געלד! טהייערע מקחים גע־צאָהלט, פּרוב אבער, ווייז דאָס דעם סוחר לעווינען, וועט ער פערקרימען די נאָז און זאָגען: ס׳איז שוואַכע סחורה, און ער וועט דיר אָבשניידען נאָז ון אויערען, א קליינינקייט — א י י ן סוחר!... האָט ער זיך צוזיפצט.

און חנן מאַכט א חשבון. אז דער פּעקעל זוימען קאָסט איהם דורכשניטליך צו זיעבען גילדען א פּוד; אז דער סוחר זאָל אפילו געבען צו 7 מיט צעהן, קען ער האָבען פון הונדערט פּוד הונדערט צעהנערליך — פינף רובל, איז פּראָ־צענט פון געלד שוין אָנגעוואַקסען אודאי צוויי רובל, בלייבט איהם ריינער ריוח דריי רובל.

חנן זיפצט און טראַכט עצות, ווי אַזוי פערדיענט מען פון דעם פּעקעל זוימען חאָטש צעהן רובל.

און ער צופּט דאָס בערדעל, רייבט דאָס פּנים, מישט דעם זוימען און הויבט די אויגען צום בוידעם פון שפּייכלער...

אויפ׳ן בוידעם איז יאָ דאָ א מיטעל, ווי צו פערדיענען: דאָרטען ליגט דריי זעקלעך מיט „זעליא*) עס קאָסט סך הכל צו גילדען א פּוד, דאָס זאָל מען אריינשיטען, נאָכדעם, ווי דער סוחר וועט דעם פּעקיל זוימען אָנקוקען, א דריי פיער פּוד, קען זיין עטליכע רובל רויח...

עס איז אבער „אבמאן“, גנבה, חנן וויל זיין איין עהרלי־בער סוחר, חנן האט מורא פאר גאט און פאר זיך אליין...

פאר זיך אליין מעהר ווי פאר גאט... נאך אזא מעשה, וועט איהם גאט אפשר מוחל זיין, גאט ווייסט דאך, אז ער איז ניט שולדיג — די נויט, זי טהוט עס. אבער ער, חנן, איז א שלעב־טער, ער וועט זיך אזעלכע מעשיות קיינמאל ניט מוחל זיין און נאכדעם עסט ער שטענדיג זיך אליין:

— וואס האסטו דאס געטהאן, חנן, הא? שעהן אזוי, גוט אזוי, עהרליך אזוי?.. בערעכען זיך, חנן?...

און חנן הערט אויף צו קוקען אויפ'ן בוידעם וואו די זעק־לעך מיט די פסלות ליעגען און בעשליסט צו האנדלען עהרליך...

— עהרליך, עהרליך, עהרליך! — שרייט ער אויס און פערשליסט דעם שפייכלער און געהט רופען דעם סוחר...

דער סוחר לעווין, א הויכער איד, מיט א רויט פנים, מיט קליינע שווארצע אויגלעך, פערקאטשעט די ארבעל און לאזט זיך אראב גרונטעווען אין ווינקעל פון זאסיעק.

— עס איז7 מאסיגער! ניטא גאר וואס צו שמועסען!— קען זיך חנן ניט איינהאלטען און לויבט זיין סחורה, נאך איי־דער דער סוחר בעטראכט עס אליין.

דעם סוחר פערדריסט, וואס חנן, אזא קליין ווערימעל, זאגט איהם פריהער, איידער ער אליין האט נאך בעטראכט, וויפיעל מאס דער זוימען האט, און ער זאגט ארויס קאלט:

— באלד וועלען מיר אליין זעהן וויפיעל מאס ער האט!

חנן'ן קלאפט דאס הארץ פאר שרעק, טאמער געפינט דער סוחר, אז דער זוימען איז ניט זיעבען מאס, — עס איז דאך א גזלן א איד — טראכט ער, און ער פרובט זיך ווירקען אויפ'ן סוחר'ס מבינות מיט א גוטווארט:

— אייך, פאני לעווינע, דארף מען שוין ניט זאגען, איהר ווייסט, פאני לעווין, אליין — איך וואלט עס פערמאגט יעצט

א צעהנט־חלק, וואס איהר האט שוין איבערגעשיקט זוימען קיין קעניגסבערג...

— יא, ברודער, מעגסט זיך עס ווינשען! — זאגט לעווין מיט גדלות, גרונטעווענדיג זיך אלץ אין די זוימען—וואס וואלסטו אבער געטהאן מיט אזוי פיעל געלד?

— חע... חע... חע... — לאכט ביטערליך חנן... — איך וואלט שוין געוואוסט וואס צו טהאן... איך וואלט געהאנדעלט ווי איהר „אויף קעניגסבערג“..

— דער זוימען האט מעהר ניט ווי פינף מיט א האלבע מאס — העכסטענס זעקס! — האט פלוצלונג לעווין ארויסגעזאגט זיין מיינונג.

חנן'ס געמאכטער שמייכעל, וואס איז געלעגען די גאנצע צייט אויף די ליפען, איז פערשוואונדען; קוים שטעהענדיג אויף די פיס, האט ער ארויסגערעדט:

— וואס רעדט איהר, פאני לעווין?

— אט דאס וואס דו הערסט! — האט דער סוחר קאלט געענטפערט.

— איז וויפיעל, הייסט דאס, גיט איהר? — האט חנן מיט א געקלעמטען קול געפרעגט.

— צו 98 קאפיקעס — דאס איז הויך געצאהלט. זוימען איז יעצט געפאלען, האט לעווין רוהיג ארויסגעזאגט.

— פאני לעווין, איהר פערלאנגט איך זאל נאך צולעגען?...

האט זיך חנן געבעטען און בשעת־מעשה האט זיך איהם געוואלט אויסשרייען: „א, דו גראבער גזלן!“ און אריינשטעכען איהם א מעסער...

— איך קען אודאי ניט צולעגען! — האט לעווין טרוקען געענטפערט און געוואלט ארויסגעהן.

— זייט עפּיס מוסיף! — האט זיך חנן געבעטען און אין זיין קול האט זיך ווי טרעהרען געהערט.

לעווין איז צוגעגאנגען נאך אמאל צום זאסיעק, פערקאי־

טשערט נאָך אַמאָל די אַרבעל פון זיין שוואַרצען ראָק, זיך גע־לאָזט גרונטעוועו, און אַרויסגערעדט:

— מילא, דו האָסט נאָך צוויי קאָפּיקעס, גלייך צו רובל, — דו טשעפּעסט זיך צו, ביזט ווי א פעך...

— מעהר גיט איהר טאַקי ניט?

לעווין האָט געמאַכט א מינע ווי ער איז אין כעס און האָט ניט געענטפערט. חנן האָט זיך דערשראָקען פאַר דער מינע. וואָס וועט ער איהם טהאָן, אַז ער וועט דערפאַר גאָר ניט וועלען קוי־פען ביי איהם? און א קוק טהוענדיג אויפ'ן בוידעם, וואו די זעקליך פּסלות זיינען געלעגען, האָט חנן, ווי מיט א געמאַכ־טען כח אַרויסגעריסען פון מויל:

— מילא, פאַר אייך. ווען וועט איהר עס צונעהמען?

— פּיער דעם זייגער שיק איך דעם „מענשען" מיט פוה־רען.

— גוט! — האָט חנן מסכים געווען און געקוקט מיט שרעק אויפ'ן בוידעם. דער סוחר האָט שוין געוואָלט אוועק־געהן און האָט געוואָרפען זיינע שוואַרצע אויגלעך איבער'ן שפּייכלער.

— נאָר דו שיט מיר ניט אַריין קיין „פּסולת", ווי איהר חברה הענדלער האָט ליעב... האָט ער געוואָרענט.

חנן איז בלייך געוואָרען און כדי דער סוחר זאָל עס ניט פערשטעהן, האָט ער גענומען זיך שווערען:

— אַך, זאָל מיר גאָט אויסהיטען פון אַזעלכע זאַכען — וואָס רעדט איהר? נאָר חנ'ן האָט זיך געדאַכט, אַז דער סוחר פערשטעהט זיינע געדאַנקען, און כדי דער סוחר זאָל אויף איהם קיין חשד אפילו ניט האָבען, האָט זיך ביי איהם אַרויסגעריסען פון מויל:

— איהר קענט אייך נעהמען ביז פּיער דעם זייגער דעם שליסעל פון שפּייכלער...

— יאָ, דאָס וואָלט טאַקי ניט געשאַדט, — איז לעווינען

געפעלט געווארען דער פלאן — און עהרליכער מאן ביזטו יא, נאר האנדעלשאפט, ווייסט דאך..

— מיט׳ן גרעסטען כבוד, מיט׳ן גרעסטען כבוד! — האט חנן געשריגען, ווי פערצווייפעלט פאר חרטה, וואס ער האט אזא זאך פארגעלעגט, דאס פנים האט איהם געברענט, אין די שלייפען געקלאפט און מיט גרויס מאטערניש איז איהם געלונגען זיך איינצוהאלטען, ניט אויסצושרייען:

— קוילע! קוילע! קוילע!...

מיט ציטערענדיגע הענד האט ער פערשלאסען די טהיר. ארויסגענומען דעם שליסעל און מיט א שמייכעלע, וואס האט געקענט שטעכען אין זיעבעטען ריפ האט ער זיך געווענדעט צו לעווינען:

— אט האט איהר אייך דעם שליסעל!...

— גוט, גוט! — האט לעווין צופריעדען אויסגערופען. בעהאלטענדיג דעם שליסעל טיעף אין קעשענע.

— נאר שפעטיגט זיך ניט, פאני לעווין, — האט חנן כמעט ווי געוויינט — מען דארף אמאל עפעס האבען אין שפייכלער. נאר לעווין איז שוין ווייט געווען און חנן האט זיך אליין געזידעלט:

— אוי, דו תרח, תרח! וואס האסטו דא געטהאן, דו וועסט דאך איצטער בדלות ווערען... וואו וועסטו נעהמען שכר למוד?...

און חנן האט פערבראכען די הענד, די אויגען האבען מיט פונקען געשאטען, ער איז אזוי געבליבען שטעהןביים שפייכלער און אנגעהויבען זוכען אן ארט וואו ארייצוגעהן צוריק... נאר דער שפייכלער איז געווען פערמאכט פון אלע זייטען, אויסער א קליין לאנג־שמאל פענסטעריל, אהן א שייבעל... חנן האט געקוקט אויפ׳ן פענסטערל, געקוקט, געפרובט מעסטען, צי וועט ער קענען אריינגעהן, נאר אומזיסט, ווי ניט אויסגעדארט ער איז געווען, איז ער פארט פאר דעם פענסטערל צו דיק געווען.

*

צוויי א זייגער איז געקומען שלומקע פון חדר.

— נו, טאטע, ווערסט געבען געלד מארגען דעם רבי'ן?

חנן האט ניט געענטפערט. ער האט אויסגעשטעלט די אויגען און שטארק פערטראכט האט ער געקוקט אויף שלומקען.

— וואס קוקסטו אזוי אויף מיר, טאטע? — האט שלומקע געלאכט.

שלומקע האט זיך פערשעמט און האט אראבגערוקט דאס היטעלע און ניט קוקענדיג אויפ'ן טאטען האט ער ווייטער געפרעגט:

— זאג, ווערסט געבען?

שלומקע! ווילסט זיין א חוואט? — האט חנן אנשטאט צו ענטפערן געפרעגט.

— וואס איז?

— קום אויפ'ן הויף, איך וועל דיר עפעס זאגען.

א נייגיעריגער איז שלומקע ארויסגעגאנגען נאכ'ן טאטען אויפ'ן הויף.

— וואס טאטע?

חנן האט איהם צוגעפיהרט צום שפייכלער און, אנווייזענדיג אויפ'ן פענסטערל, וואס איז ניט הויך געווען, האט ער געפרעגט:

— דו ווערסט קענען דורכקריכען דורכ'ן פענסטערל?

— אויך מיר א פאראדע! — האט שלומקע גערעדט אויפ'ן יונגעלשען לשון, דערהערענדיג, אז דער טאטע אליין הייסט איהם „שטיפען" אביסעל.

— טא קריך, מיין גאלד, אריין, — האט חנן גערעדט און האט זיך געשעמט פאר זיין יונגעלע און פאר זיך אליין — און קריך נאכדעם ארויף אויפ'ן בוידעם... דארטען ליגען זעק מיט זעליא... ווייסט דאך.

— איך ווייס, איך ווייס... וואס מען שיט אין זוימען! איך

האָב אמאָל געזעהן! — האָט שלומקע פרעהליך פון זיין געניט־קייט אויסגעשריגען.

— שא, שריי ניט, נאריש אינגעל! — האָט זיך חנן גע־בייזערט, — קריך ארויף אויפ׳ן בוידעם, בינד אָפּ א זאק און שיט אריין אין דעם זאסיעק זוימען, אבער מען דארף נאָכדעם גוט אויסמישען... וועסט קענען?

— יאָ, יאָ! — האָט זיך שלומקע אָנגעחאפּט, איך מיש אלע מאָל מיט׳ן שופעל.

— נו, קריך! נאָר פאמעליך...

שלומקע האָט זיך אָנגעהאנגען אויפ׳ן פענסטערל און גע־שווינד, ווי א קאץ, איז ער פערשוואונדען דורכ׳ן פענסטערל אין שפייכלער אריין.

חנן איז געשטאַנען מיט׳ן פנים צום גאס און געהיט. דאָס הארץ האָט איהם געקלאפּט און פאר די אויגען איז איהם גע־שטאַנען לעווין מיט׳ן שליסעל אין האנד...

— נו, וואס הערט זיך? — איז ער צוגעגאנגען צום פענסטעריל אין פינף מינוט ארום.

— איך מיש! — האָט שלומקע פרעהליך אויסגעשריגען.

— צוויי זעק האָב איך אריינגעשאָטען.

חנן איז לכתחילה א פערציטערטער געוואָרען און האָט שטילערהייד אין פענסטערל אריינגעשריגען:

— גזלן! איך וועל דיך הרג׳ענען! האָסט געפּאטערט דעם זוימען.

— איך מיש אוים גוט! — האָט שלומקע געשריען. עס וועט ניט זיין קענטיג.

— נו, א אינגעלע! — האָט חנן געטראכט און א געפיהל פון וועהטאָג און פערגעניגען האָט איהם דורכגענומען — מילא צוויי זעק איז צוויי זעק! — האָט ער זיך בערוהיגט, איצטער וועט אפשר זיין עפּעם פרנסה... וואס זאָל מען טהאָן?...

— שוין, טאַטע! — האָט שלומקע אין 10 מינוט ארום אויסגעשריען דורכ'ן פענסטעריל.

— גוט אויסגעמישט?

— גוט!

א פערשוויצטער איז שלומקע ארויסגעקראָכען, זיינע שטענדיג בלייכע דארע בעקלעך זיינען געווען רויט, די אויגעלעך האָבען געגלאנצט, און איינגאנצען שיינענדיג פאר גליק, וואס דער טאַטע האָט איהם געטרויט אזא ארבייט, האָט ער פון קעשענע ארויסגענומען א פּראָבקעלע זוימען און געוויזען דעם טאַטען.

— גוט? — האָט ער געפרעגט א צופריעדענער.

— האפּט איהם דער טייוועל — עס וועט זיין גוט... דער גזלן... ער געטרויט ניט... דעם שליסעל נעהמט ער צו, ער איז אליין א גנב...

שלומקע האָט געקוקט אויפ'ן טאַטען און ניט פערשטאַנען, וואס ער איז אזוי צוטראגען.

— נו, מאָרגען וועסטו געבען געלד פאר'ן רבי'ן?... — האָט ער געפרעגט.

— ווי דען מיין זוהן! — האָט דער טאַטע זיכער געענטפערט, 5 רובל גיב איך דיר מאָרגען...

און ווירקליך איז אויף מאָרגען שלומקע געפלויגען מיט א נייער 5 רובלדיגע אין חדר אריין. דער רבי האָט איהם א קניפּ געטהאָן אין באק און געזאָגט: א שעהנער בחור. שלומקען האָט זיך פאר שמחה געוואָלט דערצעהלען נעכטיגע בריה'שאפט זיינע, נאָר ער האָט זיך דערמאָנט, אז דער טאַטע האָט איהם פערזאגט, אז ער זאל למען השם קיינעם, קיינעם ניט דערצעהלען.

און שלומקע האָט זיך גענומען לערנען גאָט'ס תורה, האלטענדיג דעם נעכטיגען סוד טיעף אין זיין קליין יונג הערצעלע, וואָס דאָס האָט איהם שטארק געדריקט.

אנדערש אבער האָט דער סוד געדריקט זיין טאַטען חנ'ען...

די גרויסע סוכה.

דאָס קלענסטע שטיבעל אין גאַס איז געווען ברוך'ס. דאָס דאָזיגע שטיבעלע האָט געהאַט מעהר ענליכקייט צו א חאטקע אין א דאָרף איידער צו א שטעדטעלשען בנין, נאָר דער דאַך מיט צופוילטע שינדלען איז געווען איין עדות, אז דאָס שטיבעלע איז א שטעדטעל'שע און די מזוזה ביים טהיר — אז עס איז א אידישע.

דאָס שטיבעלע אינווענינג האָט קיינע צימערן ניט געהאַט. די עלטערע טאָכטער האָט אפילו אמאָל געפּרובט די צווייטע העלפט פון שטיבעלע, וואס איז געווען אבגעצוימט מיט א הילצערנעם ניט געפּארבטען אלמער, א נאָמען געבען „די פינסטערע קאמער", דאָס האָט זיך איהר אבער ניט איינגעגעבען. פינסטער איז אפילו אין דער אנדער העלפט געווען גענוג, אבער קיין איינדרוק פון א „קאמער" האָט דאָס ניט געמאַכט. צוויי מאָל האָט זי עס מיט דעם דאָזיגען נאָמען אָנגערופען, אבער, אז די אלע הויזיגע האָבען איהר ניט אונטערגעהאַלטען, האָט זי אליין אויך אויפגעהערט צו גלויבען אין די ריכטיגקייט פון נאָמען, און זי האָט צוגלייך מיט אלע הויזיגע אָנגערופען די צווייטע העלפט — „דער פינסטערער ווינקעל"...

עס פערשטעהט זיך, אז איין אלמער אין אזא ענגען שטיבעל איז ניט אזא אָנגעלעגטער גאַסט. הויף און שטאָלץ און

קאַלטבלוטיג איז ער געשטאַנען אין מיטען שטיבעלע און האָט זיך ניט געלאָזען אַ קעהר טהאָן דעם לעבעדיגען מענשען... דער אַלמער איז אָבער געווען אַ ירושה פון ברוך'ס עלטערען און מען האָט זיך מיט איהם געמוזט האַלטען, בעטענדיג אויף איהם אַלע טאָג אין הארצען אַ מפּלה...

אָבער נאָך מעהר אָבקומעניש איז געווען דער אויוועז. אָט דער אַכזר האָט פערהאַפּט כמעט דריי חלקים פון שטיבעל. דער אַלמער איז זיינער גאָר אַ נאָהענטער שכן געווען, גאָר שטאַרק ליעב איינע די אַנדערע האָבען זיי זיך ניט געהאַט: זיי האָבען ביידע זיך שטענדיג בייז אָנגעקוקט. סיידען ערב פּסח, ווען צביה, די בעל־הבית'טע פון שטיבעלע פלעגט דעם פּאַרענט פון אויוועז אבקאַלכען, דאַן פלעגט ער עפּעס אָנהייבען אַביסעל ווי פריינדליכער קוקען אויף זיין שכן...

ווי קומט אין אַזאַ קליין שטיבעלע אַזאַ גרויסע אויוועז, ווייסען אפילו ניט זיינע בעלי־בתים. דאָס שטיבעלע שטעהט שוין אודאי הונדערטער יאָהרען. ווער ווייס, וואָס פאַר אַ משוגעים פאַרצייטען זיינען געווען, וואָס פאַר אַ מיין זיי האָבען דערמיט געהאַט. זיי, די בעלי־בתים, האָבען דאָס שטיבעל ניט געקויפט. גלייך נאָך ברוך'ס חתונה האָט דער פאָטער איהם אריינגעזעצט אהער, און אָט אַזוי זיצט ער שוין עטליכע צעהנד־ליג יאָהר. צו דערגעהן די געשיכטע פון דעם שטיבעלע האָט ער קיין צייט ניט, ער האָט בילכערע זאַכען: ברוך איז אַ איד, וואָס האָט אַ ווייב מיט אַ סך קינדער און מיט ווייניג פּרנסה...

בכן איז איינס פון די ערשטע אונגליקען אין ברוך'ס הויז־געזינד די ענגשאַפט. ברוך'ס ווייב, צביה איז אפילו אַ בריה אַ אידענע, די עלטערע טאָכטער האָט נאָך איהר אריבערגעשטי־גען, און אָט די צוויי בריות ארבייטען געגוג, כדי צו מאַכען עפּעס אָרדנונג, גערוימקייט אין שטיבעלע. אָבער וויפיעל זיי זאָלען ניט ארבייטען העלפט עס ניט. אָט איז נאָך אָנבייי־סען: די מוטער און טאָכטער האָבען דאָס געזונד אָוועקגעלעגט

אויפצורוימען, מאכען א שטיקעלע דורכגאנג צום טיש. עס גע־דויערט אבער ניט קיין צעהן מינוט, עס פאלט עפּעס אראב אויף דער ערד, עפּעס ניט פּאַרזיכטיג אוועקגעשטעלט, עטוואס די באנק א דרעה געטהאָן, און אין שטיבעל קאן מען שוין ווידער נישט דורכגעהן, חאַטש נעהם און שפּרינג! וואָרים אויסער דעם אַלמער און אויוועז האָבען זיך נאָך, פערשטעהט זיך ממליא, געפונען אין שטיבעל צוויי בעטען, א טיש און צוויי לאנגע בענק פון וועלכע איינע, די לענגערע, האָט מיט איהרע שפּיצען גע־לעכערט די וואנד; און קלענערע כלי־בית.

— האָט אונז דיין טאטע א ירושה געלאָזען! — פלעגט צביה ניט איינמאָל „שטעכען" איהר ברוך'ן, ווען די ענגשאפט איז געווען ניט צו דערטראגען, למשל ביים אויסבעטען די בע־טען, ביים חלה באקען, טשאָלענט רוקען און נאָך אזוינע צייטען פון הו־האַ.

ברוך פלעגט איהר קיינמאָל נישט ענטפערן, וואָרום ער אליין איז אָט מיט דער דאָזיגער ירושה אויך ניט געווען צו־פריעדען. חאָטש צייטענווייז פלעגט ער טראכטען: פון דעסט־וועגען פאָרט אן אייגענער ווינקעל...

אויסער וואס די בעלי־בתים פון שטיבעלע האָבען געליטען פון דער ענגשאפט פיזיש, האָבען זיי אויך גייסטיג געליטען און מען קאן זאגען, אז די גייסטיגע ליידען זיינען פיעל גרעסערע געווען...

אמת, ברוך איז געווען אן ארימער איד, אבער דאָך איז ער געווען א בעל־הבית, געשטאמט פון שעהנעם יחוס, איצע זלאטעס למשל איז געווען זיינער גאר א נאָהנטער קרוב, און איצע זלאטעס איז א איד אן עושר... אויסער דעם דאָזיגען קרוב האָט ער געהאט נאָך פיעל קרובים: צביה איז אויך ניט געווען חלילה קיין עלענדע, אויך ניט פון א שטיין געבוירען. פוןביידע צדדים האָבען זיך אָנגעקליבען מומעס, פעטערס, שוועסטער־קינדער, שני בשלישי א היבשע ביסעל. און אָט טאָקי צוליעב

דער דאָזיגער משפּחה האָט ברוך מיט זיין צביה מיט דער על־טערער טאָכטער, געהאַט ניט זעלטען שפּיכות דמים.

עס טרעפט זיך, און ניט זעלטען, אַז צביה ווערט געלעגען מיט אַ אינגעל. עס פערשטעהט זיך אַז עס איז אַ שמחה, זאָל זיין אפילו — דאָס דריטע אינגעל. אין שטיבעלע איז טאָקע ענג, אבער די ערשטע וואָך ליעגט דאָס ניי־געבוירען קינד נעבען דער קינפּעטאָרין און פערנעהמט ווייניג פּלאַץ, שפּעטער אַז עס דאַרף האָבען אַ וויעגעלע איז אויך ניט קיין בייז. צביה האָט אַלע קינדער אויסגעהאָדעוועט אין הענג־וויעגעליך, וואָס דאָס פער־נעהמט נור אַ פּלאַץ אין דערלופטען, עלעהיי אַ צווייטער גאָ־רען.. אבער דעם ברית מאַכען איז ניטאָ וואו, אין ברוך׳ס שטי־בעלע קאָן זיך ניט אפילו דער נויטיגער מנין פּאַטויפען און ווי געזאָגט, ברוך מיט צביה׳ן זיינען בעלי־משפּחה און רופען מוז מען יעדען.

און דאָ הייבען זיך אָן די שפּיכות דמים. די רייכערע מו־מעס און פעטערס, וואָס זיינען די גאַנצע „שיינדעל“, קומען ערשט נאָכ׳ן ברית און אויך ניט אַלע צוזאַמען נאָר פּאַרווייז, און ברוך מוז זיך פאַר יעדען פערענטפערען, וואָס עס איז אַזוי ענג, און ווארפט פערצווייפעלטע בליקען אויף די ווענד, ווי ער וואָלט וועלען זיי בעטען: ווערט עפּעס ברייטער, גזלנים!..

אבער נאָך גרעסער זיינען די שפּיכות דמים ביי יעדען יום־טוב, ווען די קרובים ווי דער מנהג איז, לאַדען איין איינע די אַנדערע אויף „כיבוד“.

— זאָלסט זיך אַקאַרשט ניט לאַזען בעטען אויף ברכה!
— קלאַפּט איהם אין שוהל אַ יעדער קרוב אין פּלייצע נאָכ׳ן יום־טוב׳דיגען דאַווענען — למען השם מיט צביה׳ן און מיט די קינדערלעך. הערסט, ברוך?

ברוך הערט. ווי דען? ער וועט ניט געהן און אָנמאַכען אַ ברוגז?... אודאי קומט ער צו יעדערן מיט זיין גאַנצען געזינד. מען מאַכט ברכה, מען ווינשט לחיים, און נאָכ׳ן כבוד, ווען ער

דאַרף צו זיך רופֿען, לויט דער מנהג אין שטעטעל, דיענט איהם ניט די צונג אַרויסצורעדען זיין איינלאַדונג, און ער שטאַמעלט קוים אַרויס:

— איצטער וואָלט מען געדאַרפט צו מיר געהן...

— אי"ה, אַז דו וועסט בויען אַ גרעסערע שטוב... גאָט וועט העלפֿען...

בעקומענדיג אַזאַ ענטפֿער, וויל ער צוריק ענטפֿערן: וואָס איז? אין אַ גוט לעבען איז ניט ענג.—וואָס קאָן זיין אין גרונד, אַ קליענערער ענטפֿער?... אָבער דער ענטפֿער בלייבט ביי איהם ווי אין האַלז, און ברוך קאָן איהם בשום אופן ניט אַרויסרעדען, חאַטש נעהם און שלעפּ איהם אַרויס פון דאָרטען מיט די הענד...

און פֿערגעסענדיג צו בעדאַנקען „פאַר אַלעם גוטען", ווי דער דרך־ארץ איז, געהט ער אַרויס פון קרוב, נאָכשלעפּענדיג נאָך זיך דאָס געזינד, און איהם דאַכט זיך, אַז ניט פון „כיבוד" געהט ער, נאָר פון אַ מאַלצייט, וואָס אַ גביר האָט געמאַכט פאַר אָרימע לייט.

און דאָס פּנים פּלאַמט איהם פאַר חרפּה, און מיט'ן דאָזיגען געפיהל געהט ער אַוועק צו אַ צווייטען קרוב, אַ דריטען, אַ פֿיערטען. וואָס דען? ניט געהן און אָנמאַכען אַ ברוגז?...

אָבער יעדער יום־טוב צו געהן אויף „כבוד" און צו זיך די „משפּחה" קיינמאָל ניט איינלאַדען, וואָלט ברוך נישט געקאָנט פּועל'ן ביי זיך פאַר קיין פאַל ניט. אַזוי געפאַלען זיין וואָלט שוין אפילו ברוך, דער אָרימער אין דער משפּחה, ניט געקאָנט.

פּסח, שבועות, חנוכה אויף לאַטקעס, פּורים צו דער סעודה, קאָן ער טאַקי צוריק צו זיך אויף כבוד ניט רופֿען: זיין שטיבעלע קאָן אַזאַ גרויסען עולם ניט אויפנעהמען. דערפאַר אָבער איז דאָך דאָ נאָך אַ יום־טוב — סכות. סכות לאַכט ברוך פון דער גאַנצער וועלט!

ברוך'ס שטיבעלע איז טאַקי די קלענסטע אין גאַס, אָבער

דער הויף איז דער גרעסטער. „פלאץ“ איז אין שטעדטיל נישט קיין גרויסע מציאה, דער עיקר איז דאס בויען, און ווען ברוך איז ניט ביכולת אויסצובויען א גרוים הויז אויף זיין גרויסען הויף, קאן ער אבער דערפאר אוועקשטעלען סוכות אזא סוכה, וואס זאל זיין די גרעסטע פון אלע סכות. ווען א גאנץ יאהר לעבט ברוך מיט'ן הויזגעזינד אין ענגשאפט, וויל ער כאטש לע־בען אין רחבות זיעבען טעג אין יאהר. א חיי־שעה איז אויך א לעבען, בפרט זיעבען טעג, — א קלייניגקייט זיעבען טעג אין גערוימקייט, הייגט דאס ניט פערשעהמט ווערען פאר דער משפחה!....

און גלייך נאך יום־כפור נעהמט זיך ברוך בויען זיין פא־לאץ — די סוכה. קודם־כל שיקט ער ארויף זיין עלטערן בחור'ל אויפ'ן בוידעם, וואו עס ליעגען א פיער־פינף ברעטלעך, אויך ירושה נאך פון זיין טאטען. עס פערשטעהט זיך, אז די עטליכע ברעטלעך, וואלטען אפילו „אויף א צאהן נישט גע־קלעקט“ אויף א געוועהנליכער סוכה. בפרט אויף אזא גרויסע, ווי ברוך נעהמט זיך פאר צו מאכען. מען דארף אבער ניט פער־געסען, אז ברוך איז א גרויסער „עקאנאם“, די סוכה בויט ער ניט אין מיטען הויף, ער זאל דארפען האבען פיער גאנצע ווענד, נאר ער שטעלט זי צו צום וואנט פון שטיבעל. די סוכה דארף דאך אבער זיין גרעסער פאר זיין שטיבעל, שטוקעוועט ער טאקי צו צום וואנד די עטליכע ברעטער, וועלכע גרייכען ביז דעם שכנ'ס גארטען, וואס האט צום גליק א פארקאן פון ברעטער. האט שוין ברוך צוויי ווענד, כמעט פארטיגע, בלייבט איהם נאך אנדערהאלבען, נעהמט ברוך אראב די דריי ווינטער־פענס־טער פון בוידעם, די צוויי טהירלעך פון אלמער, דאס איבריגע בארגט ער צו ביי די שכנים, וועלכע „געהען אריין אין זיין לאגע“ און בארגען איהם פון דאס לעצטע, און די סוכה האט שוין פיערטהאלבען ווענד און א חלול אויף א טהיר. די טהיר איז שוין ניט פון ברעטער, נאר פון קאלדרע און דוקא פון צוויי

קאַלדרעס, ווייל א גרויסע סוכּה מוז האָבען א גרויסע טהיר און איין קאַלדרע קלעקט ניט...

אז דער בנין פון דער סוכּה ווערט פערטיג און קיין מאַנס־בילשע ארבייט דאַרף זי שוין ניט, נעהמען זיך צו איהר ערשט די ווייבער — צביה מיט דער עלטערער טאָכטער. זיי קעהרען זי גוט אויס, שיטען אויס מיט געלען זאַמד און מען טראָגט ארויס די גאַנצע מעבעל פון שטיבעל, ד. ה. דעם טיש מיט צוויי בענק און די צוויי טאַבורעטען אין סוכּה אריין. דאָס שטיבעל בלייבט פּוסט, פּיהלט זיך ווי בעליידיגט, און די פּיער ווענד מורמלען דאַכט זיך: גרויסע יחסנים!... אָבער ווען מען פון הויזגעזינד ליעגט יעצט אין קאָפּ דאָס שטיבעל, ווען אויפ'ן הויף שטעהט אזא גרויסע סוכּה! אַלע לאַכען איצט פון שטי־בעלע און ווילען פערגעסען, אז נאָך סוכּות וועט מען צוריק צו איהר מוזען אָנקומען און זי וועט זיך געגוג דאַמאָלס נוקם זיין מיט איהר ענגשאַפט...

ווער געדענקט אין א גליקליכער צייט, וואס שפּעטער וועט זיין?...

יעצט אבער איז די סוכּה די איינציגע דירה פון הויזגע־זינד און דאָס שטיבעל דיענט אַלס א קיך...

— א קיך — זאָגט צביה איראָניש — איז א גאַנץ גרוי־סע...

דאָס שטיבעלע הערט און ווערט נעבעך צופּלאַצט און די פּיער ווענד קלערען: וואַרט, וואַרט, מיר וועלען זיך מיט אייך אברעכענען!...

ווער הערט זיין אָבער יעצט? די גרויסע סוכּה איז דער־ווײלע די יחסנ'טע. די משפּחה וועט טאַקי אויף כּבוד אהער קומען און ניט אין שטיבעלע.

און ווירקליך, דעם אנדער'ן טאָג יום־טוב פעררופט ברוך אויף „ברכה" דאָס שיינדעל פון זיין משפּחה.

— איהר וועט אָנקוקען א סוכּה! זאָגט ער מיט א שטאָל־

צען שמייכעל: — א סוכה — א פעלד! א רחבות!...

— אהא! — ענטפערט איהם ווער פון זיין משפחה — סכות ביזטו דאך טאקע א קיסר...

און די משפחה געהט צו ברוך'ן אויף ברכה און ברוך נעהמט־אויף מיט כל הכבודים, וואס זיין צביה האט פאר'ן לעצטען גראשען אנגעגרייט, און ער שטעהט הינטער זיי און בעדיענט זיי מיט א שטראהלענדען פנים, און קאן זיך ניט איינהאלטען און מוז חאטש צו איינעם פון די קרובים א זאג טהאן:

— מיר דאכט זיך, אז מיין סוכה איז גרעסער פון אייערע...

דער „מיר דאכט" איז נאר פון עדעלקייט וועגען. ברוך איז זיכער אז זיין סכה איז די גרעסטע אין שטאדט.

און גרויס איז זיין שמחה, ווען דער רייכסטער קרוב זיינער ענטפערט איהם מיט א מין געפאלענקייט:

— מיין סכה איז א ברעקעל... זיך ניטא וואו א קעהר צו טהאן...

אט דעם ענטפער געדענקט ברוך א גאנץ יאהר און דער ענטפער גיעט איהם מוט און העזה צו געהן די איבריגע יום־טובים צו זיין משפחה אויף כבוד: נישט קשה, סכות בעצאהלט ער זיי כפל־כפלים...

ארימע מצה.

עלף א זייגער ביי נאכט.

ביי חיים ליבעס אין „פּאָדריאַד" וואו א גאנצען טאָג רוישט און טומעלט, איז געוואָרען שטילער. די וועלגערינס, מיידלעך און יונגע ווייבלעך, פיהלען זיך זעהר מיעד און האָבען קיין כוח ניט צווישען זיך צו רעדען. אפילו חיה ביילע, דאָס יונג פרעהליכע ווייבעל, וואס זינגט א גאנצען טאָג לידער, ניט קוקענדיג אויפ'ן שטרענגען משגיח, וועלכער ווייזט איהר אויף, אז א פרוי טאָר בפירוש ניט זינגען, — אפילו זי איז אויך שטיל, נאָר פאר זיך אונטער'ן נאָז ברומט זי דאָס לידעל:

„זיי־זשע געזונד, מיין געטרייע מוטער,
איך פאָהר שוין פון דיר אוועק"...

און דאָס איז נישט דערפאר, ווייל זי איז יעצט אויפגעלעגט צו זינגען, נאָר גלאט אזוי: זינט זי האָט דאָ אין דער פרעמדער שטאָדט חתונה געהאט, געהט איהר דאָס לידעל קיינמאָל פון זינען נישט ארויס.

ווען ניט דאָס קלאַפּען פון די קאצעלבעס איבער די ברעטער, דאָס סקריפּען פון רעדעל איבער'ן בלעך, וואלט זיך געדאכט, אז זיי שלאָפען אלע שטעהענדיג, אזוי מיעד און אבגעמאטערט זעהען זיי אויס. עפּטערס נאָר רייסט זיך ארויס א געשריי פון א נערוועזער מיעדער וועלגערין אויף דער קנעטער־

רין: „פערשטייפט זיך, מען קען דאך ניט וואלגערן!" אויף וואס די קנעטעריין ענטפערט אזוי ווי פון אונטער דער ערד: „געה דו צום בעקען, וועסטו וויסען ווי צו פערשטייפען זיך, אויף מיינע שונאים געזאגט געווארען מיין כח"...

און עס ווערען ווידער אלע ענטשוויגען.

און אז די שטילקייט דויערט צו לאנג און די מידיגקייט ווערט שווערער, הויבט אן אין פאדריאד צו רוישען:

— איך פאל פון די פיס, אויף נאמנות, — קלאגט זיך איין וועלגערין פאר דער צווייטער.

— און איך האב שוין קיין הענד ניט — ענטפערט איהר די צווייטע, קרעכצענדיג — אט דא אין די דאלאנעס שטעכט מיר, ווי מיט נאדלען, קוים וואס איך ריהר אן די קאצעלקע.

א דריטע וועלגערין, מיט א בלאס געזיכט, מיט גרויסע טיעפע גריבער אונטער די אויגען, קלאגט זיך פאר זיי ביידען, אז איהר ברעכען אלע ביינער, זי וואלט אוועקגעגעבען א האלב לעבען מען זאל איהר לאזען איצטער אוועקגעהן אהיים צושפא־רען זיך. ביי די ווערטער „צושפארען זיך" בייגט זי אן דעם קאפ אן א זייט, ווי זי וואלט וועלען פרובען ווי גרוים עס איז דערפון דער תענוג.

נאך א וועלגערין פערצעהלט הויך מיט א שטימע פול צארן, אז ביי עשקע בינוש'עם האט מען שוין מיט א שעה צו־ריק געענדיגט. דאס ווירקט זעהר שלעכט אויף די וועלגערינס, און דער גאנצער פאדריאד, אויסער דער קנעטעריין און דעם זעטצער, ביידע אין די מיטעלע יאהרען, — צעבונטעוועט זיך מיט א געפילדעריי:

— ווען וועט מען שוין געהן אהיים! אין אלע פאדריא־דען האט מען שוין לאנג געענדיגט. נאר אויף אונז איז עפעס איין אויסגאס, ערגער ווי אומעטום.

דער זעטצער, א הויכער דארער איד, מיט א שפיציג בער־דעל, מיט א פערפלאמט פנים אויף וועלכען עס שטעהען גרוי־

סע טראַפּען שוויס, לויפט צו צום בלעך, קלאַפּט אָן מיט׳ן שטעקען און צובייזערט זיך:

— מצה, מצה! א לעדיגער אויוון! וואָס האָט איהר זיך צע׳דרשנ׳ט! דער טאָג איז אייך ווייניג?!

אויף זיין געשריי לויפט אריין פון א זייטיגען חדר׳ל די בעל־הבית׳טע, א נידריגע פרוי מיט א געקנייטשט פינסטערן פנים מיט גוטע שווארצע אויגען און זי הויבט זיך אָן בעטען ביי די וועלגעריגס:

— באַלד, קינדערלעך, באַלד! —פּאַרהאַן נאָך אפשר זעקס „מיירעס" אין זעקעל.

— שעהנע זעקס! — קלינגט אויס פון ערגעץ א ווינקעל א יונג־קינדיש קול׳כעל. דאָס איז דער „שימער" אליין. ווער ווייס נאָך אזוי ווי ער, פיעל „מיירעס" עס זיינען נאָך דאָ! ער הויבט אויף מיט זיינע דארע הענדטלעך דאָס זעקעל און איז זיך משער, אז עס וועט זיין נאָך שטאַרקע צעהן „מייערס".

די וועלגעריגס צושרייען זיך ווייטער, נאָר דער זעצער בייזערט זיך און מיט׳ן שטעקען קלאַפּט ער איבער׳ן בלעך:

— מצה, מצה! עס קיהלט דער אויבען!

— אי זאָל איהם, רבונו של עולם, קיהלען אין בויך! — שעלט א וועלגערין.

— וואָס איז ער שולדיג! — פערענטפערט איהם דאָס יונ־גע פרעהליכע ווייבעל — איהם איז נאָך אפשר שווערער ווי אונז, און קיין גרויסער גבור איז ער אויך ניט, נאָר וואָס זאָל ער טהאָן? ער ווייס אז מען מוז ענדיגען. פריהער, שפּעטער, מען וועט אין מיטען ניט לאָזען און צוגעהן זיך.

עס איז ווידער שטיל געוואָרען, אזוי ווי אלע וואלטען געקומען צו איין איבערצייגונג, אז מיט׳ן קלאָגען זיך מאַכט מען זיך נישט גרינגער. פּערפּאַלען, ענדיגען מוז מען! שטיל נאָר פּלעגט א מאָל א וועלגערין ארויסלאָזען א שווערען קרעכץ, אָנחאַפּענדיג זיך דאָ פאַר׳ן הארצען, דאָ פאַר׳ן זייט: און וויע־

דער דאָס זעלבע קלאַפּען מיט די קאַצעלקעס איבער די ברעטער, דאָס סקריפּען מיט'ן רעדיל איבער'ן בלעך.. און די צייט ציהט זיך אַזוי לאַנג...

נאָר אַט קריכט ארוים די קנעטעריז פון איהר „ווינקעל", מיט פערקאַשערטע אַרבעל און מיט גרויסע טראָפּען שוויים אויפ'ן פּאַרמעט-פּנים. פרעהליך הויבט זי אויף אין דער הויך די „מיירע", ווי זי וואָלט ווייזען די וועלגערינס אַזאַ מין אַרטיקעל וואָס זיי האָבען קיינמאָל דאָ ניט געזעהען. מיט אַ הייזעריג קול, דאָך געגנוג הויך, רופט זי אויס:

— די לעצט מיידע!

— די לעצטע מיירע! קלינגט עס איבער'ן פּאַדריאַד. און אַלע וועלגערינס צוכאַפּען די טייגלעך פון דעם טהיילערס האַנד מיט שמחה, אונטערזינגענדיג: באַלד, באַלד, באַלד!

„באַלד", „באַלד" — קלינגט אָב ביי יעדערער אין קאָפּ.

דער רעדלער וואָס איז געשטאַנען די גאַנצע צייט ביים בלעך מרה שחורה'דיג האָט זיך אוועק געשטעלט מיט אַ קוראַזש צו דער אַרבייט, קונציג וואַרפט ער איבער יעדע מצה אויף דער קאַצעלקע און ער נעהמט זיך געשווינד אָבצורעדלען די פיעל אָנגעקליעבענע מצה אויפ'ן בלעך.

ער האָט מיט צוויי מינוט פריהער נישט געקאָנט גובר זיין דעם „יצר הרע" זיינעם, ער האָט זיך אָבגעשטעלט מאַכען אַ פּאַפּיראָס און ער מוז דערפאַר איצטער צוהאָרעווען, דער זעצער האָט איהם שוין צוויי מאָל אַ פּאָרע געטהאַן מיט'ן שטעקען, ער זאָל פאַרטיג מאַכען די מצה. נאָר דערהערענדיג אַז עס איז שוין די לעצטע מיירע אַרט איהם גאָר נישט. דאָס וואָרט „באַלד" קלינגט איהם אויך פרעהליך אין קאָפּ און פלינק קנאַקט דאָס רעדעל איבער'ן בלעך און איהם דאַכט זיך, אַז עס שרייט: גזז'באַלד, גזז'באַלד, גזז'באַלד!...

—י—חד—ש—הו ק—דוש ברוך־־־הוא! — זינגט ער אונטער צום טאַקט.

און דאָס פרעהליכע ווייבעל דערהערט זיין זינגען און ענטפערט איהם צוריק מיט א ליעדעלע:

יאקיל איז א יונג מיט ביינער
און דערצו א חוואט
און צו ציפּקעלע דער שענער
האָט ער חשק געהאט...

דאָס מיינט זי איהם פאָרצוואווארפען זיין „ליעבע", וואס ער פיהרט דאָ נאָך איהר מיינונג, מיט ציפּקעלע די וועלגערין. נאָר ער מאכט זיך, ווי נישט הערענדיג. ציפּקעלע אבער שמייכעלט חנ'דיג צום ווייבעל:

— אי, א קלאָג נאָך חיה'ביילען, ווי זי מאכט דאָס אב אביסעל!

— וואָס? אפשר א ליגען! דאגה נישט, איך האָב היינט אליין געזעהען בשעת „אָנוואָרפען" דעם אויוועז...

נאָר דער נייער געטומעל געפעלט נישט דעם זעצער און ער גיט א קלאַפּ מיט'ן שטעקען איבער די ברעטער:

— מצה, מצה! שטעהט נישט, רעדט נישט!

נאָר איצט לאכט מען איהם שוין אוים! א פּאָר וועלגערינס האָבען שוין אָבגעשיקט די לעצטע מצות צום רעדלער, מיט עפּעס א אינגעלע, וואָס האָט זיך, גאָט ווייסט צוליעב וואָס, דאָ א גאנצען אבענד אומגעדרעהט, די איבריגע וועלגערינס ברויכען נאָר צו פערגלייכען די שפּיצען פון די מצות, וואָס זיינען ביי זיי ארויסגעקומען פון גרוים איילעניש.

און אָט איז שוין געענדיגט! די קנעטערין ווישט שוין דעם בעקען, דער רעדלער האלט שוין ביי דער לעצטער מצה, איבער וועלכער זיין האנד פליהט ווי א וויכער אונטער דאָס ווילדע געסקריפּעריי... דער זעצער ערוואַרטעט זי מיט אונגעדולד, האפּט זי ענדליך ארויף אויפ'ן שטעקען און מארש אין אויבען, וואו עס טריקענען זיך נאָך א צוויי לעצטע מצות.

די וועלגערינס ווישען זיך דעם שווייס און קלויבען זיך שוין אוועק צו גערן.

— אי, וועל איך דאס א מאל טהאן גלייך אין בעט! — זאגט איין וועלגערין דער צווייטער:

— און „וועטשערע״? פרעגט יענע.

— ווער האט כח צו עסען? איך וועל זיך אפילו ניט אויסטהאן — גלייך אין בעט.

—איך ווייס ניט, צי וואלט איך געקענט פערנאנדער וועלגערען נאך איין טייגעל, — מישט זיך אריין א דריטע אין שמועס — אזוי מאט בין איך!

— נו, קומט שוין. קומט שוין! — שרייט צו א פערטע. פסח אי״ה, וועלען מיר שמועסען.

—אוי, ווי דערלעבט מען שוין פסח! — האט זיך איינע צוזיפצט.

— מען וועט, נישקשה, דערלעבען. א לעבעדיגער מענש דערלעבט אלץ! — טרייסט דאס פרעהליכע ווייבעל!

נאר פלוצים איז אין פאדריאד א טומעל געווארען.

די בעל־הבית'טע איז ארויס פון דעם זייטיגען חדר'ל און האט ארויסגעזאגט עטליכע ווערטער מיט א געבעט, כמעט מיט טרעהרען, נאר אין פאדריאד האבען זיי יעדערען ווי א דונער געטראפען.

— נאך א פוד, נאך א פוד! אי, וועה! האט זיך געהערט קולות. וואס שטעהען מיר, קומט אוועק!

נאר די בעל־הבית'טע האט זיי מיט ביידע הענד פערצוימט דעם וועג און האט ווייטער זיך געבעטען:

— איהר ווייסט, דאכט זיך, קינדערלעך, אז איך יאג זיך ניט אזוי נאך דער פרנסה, און אז אימיצער וואלט מיר יעצט געגעבען פאר א פוד הונדערט רובל, וואלט איך זיך נישט גע־שטעלט באקען און מוטשעט אייך. נאך ד ע ם פ ו ד מוז מען אפבאקען. איך וועל פאר איהם אפילו א גראשען נישט

נעהמען, דאָס איז חיענע דער אַלמנה'ס. שוין אַ וואָך, אַז איהר זעקיל מעהל וואַלגערט זיך דאָ, און איך לעג אַלץ אָב, עס איז אַלץ דאָ בילכבערע, רייכבערע, זאָל גאָט ניט שטראָפען פאַר די רייד... יעצט איז שוין אָבער די לעצטע צוויי טעג, מעהר קען איך שוין נישט אָבלעגען, זי קען נאָך חלילה אָהן מצה בלייבען. איהר קענט דאָך זי — אַמאָל איז זי אַ פיינע בעל־הבית־טע געוועזן, זי פלעגט זיין ביי מיר פון די ערשטע און שטענדיג אויף דעם „ערשטען אויוועזן". פאַר די וועלגערינס פלעגט זי איבערלאָזען אַ רובעל, הייגט דעם רעדלער... דעם זעצער, דער קנעטעריז... דאָס איז געוועזן אַביסעל אַ „בעל צדקה"!... איך וויים ניט פאַר וואָס האָט זי גאָט אַזוי געשטראָפט... איצטער קען זי אפילו פאַר'ן באַקען נישט בעצאָהלען. זי מוז נעביך באַקען שפּעט ביי נאַכט, אַז אָה און וועה ווי די מצה וועלען שוין מויגען — פלעצליך!... נאָר אַבי קיין חמץ נישט! האָט רחמנות קינדערלעך, רוהט אייך אוים אַביסעל און לאָמיר זיך נעהמען אָפּבאַקען איהר די מצות. גאָט וועט אייך געבען כח... נו, איז וואָס זאָגט איהר?... האָט די בעל־הבית'טע ווי פערצווייפעלט אויסגעלאָזען איהר בקשה, זעהענדיג די מיעדע און פערמאַטערטע פּנימער.

— אוי, רבונו של עולם! — האָט זיך אַרוים געריסען ביי יעדען אַ שווערער זיפץ, אַנשטאָט אַן ענטפער.

אַ שווערע מלחמה איז ביי זיי אין אינווענינ פאָרגעקומען. עס האָט מלחמה געהאַלטען אַ רוהיג בעטיל, אַ זיסער שלאָף מיט אַ שווערער קאַצעלקע מיט ברענענדיגע מאַזאָליעס. נור איין אָרימע אַלמנה מיט פערוויינטע אויגען האָט ביי זיי גיך שלום געמאַכט, און דאָס פרעהליכע ווייבעל חיה ביילע האָט די ערשטע אויסגעשריען:

— איך בלייב די ערשטע!

— איך אויך! — האָט זיך געהערט אַ צווייטע שטימע.

— און איך אויך! — האָט אַ דריטע אויסגערופען.

— נו, מען וועט שוין אלע בלייבן. — האָט א פירטע גע־ענטפערט פאר אלע איבעריגע, ווי זי וואלט געוועזן זיכער, אז קיינער וועט ניט האָבן די העזה זיך אָבצוזאָגן.

— אבער איהר וועט רעדלען! האָט זיך ענדליך איין רעד־לער געפונען צו פּראָטעסטירען. איך האָב קיין כח ניט צו שטעהן דאָ ביז צוויי א זייגער. איך האָב שוין קיין פינגער ניט. און מיין „פּאָמאָצניק" שלאָפט שוין אין דער היים, ווי א גע־הרג'עטער.

— נו, זיי נישט קיין שייגעץ — האָט זיך דער זעצער האלב ערנסט, האלב שמייכלענדיג געבייזערט — דו וועסט לאזען אן אלמנה אָהן מצה? שייגעץ!...

— שייגעץ... שייגעץ! — האָט דער רעדלער נאָכגעקרימט און האָט זיך אוועקגעזעצט ביים בלעך.

די קנעטערין איז שטיל געזעסען אויפ'ן בענ־קיל, וואו דער אלמנה'ס מעהל איז שוין געשטאנען און האָט דערויף, ווי פערצווייפעלט, געקוקט, זי האָט ניט געוואוסט ווי צו בעגעהן זיך דאָ. אָבזאָגען זיך האָט זי ניט געקענט — א קלייניגקייט אן אלמנה! עס איז א ביטע־רער רחמנות. היינט קען נאָך דער אויבערשטער שטראפען... נאָר בלייבען האָט זי מורא געהאט נאָך מעהר ווי אוועקצוגעהן. איהר האָט זיך ניט געגלויבט, אז זי זאָל קענען אבשטעהן ביים בעקען נאָך א שעה. איהר האָט זיך געדאכט, אז ביי דער ערש־טער „מיירע" וועט זי פאלען.

— איך וועל געווים אנידערפאלען. — האָט זי שטיל גע־שעפּטשעט.

אין קאָפּ איז איהר דורכגעפלויגען א מאָדנער געדאנק: „אין ניסן איז גוט צו שטארבען"...

נאָר דאָס פרעהליכע ווייבעל האָט בעמערקט דער קנע־קנעטערינס טויט־בלייכען פּנים און זי האָט מיט א ליעבליכע מינע אויסגערופען:

— אי, אונזער קנעטעריין איז גאָר א באָבע. זי איז שוין צוגעשטאַנען! געהט אייך געזונטערהייט א היים שלאָפען. איך וועל פאר אייך קנעטען — איך בין מעהר בריה.

אלע אין פּאָדריאַד זיינען פרעהליכער געוואָרען און יעדע־רע פון זיי האָט דערשפּירט עפּעס נייע כחות, ווי מען וואָלט פּלוצים זייערע צעבראָכענע ביינער עלעקטריזירט.

און באַלד האָט מען זיך גענומען צו דער אלמנה'ס מצה. לעבעדיג און לוסטיג איז צוגעגאַנגען די ארבייט. דאָס פרעהליכע וויבעל איז געווען זעהר צופריעדען מיט איהר נייע שטעלע און האָט ביי יעדער „מיירע" שמייכלענדיג געפרעגט די וועלגערינס: „נו וואָס זאָגט איהר? אויף וואָס אלע פלעגען איהר איינשטי־מיג ענטפערן: „בעסער פאר דער קנעטעריין!" ביים בעקען האָט זי אין גאַנצען זיך אויסגעלאַכט פון משגיח. אָבגעלייקענט זיין גמרא און געקנאַקט איין ליעד נאָך דעם צווייטען, איבערגע־העגדיג ענדליך צום ליעד „יאָקיל איז א יונג מיט ביינער", ביי וועלכען ציפּקעלע די וועלגערין פלעגט רויטליך ווערען און חנו'דיג ענטפערען:

— אַי א קלאָג אין חיה ביילה'ן.

דער רעדלער מיט א פערלאָשענעם פּאַפּיראָס אין מויל האָט געיאָגט איין מצה נאָך דער צווייטער, ער האָט געוואָלט גיכער אבפערטיגען די בלעך מצה און פערדייכערען, נאָר איהם איז עס ניט געלונגען און ער האָט דערפאַר אויסגעזעהען ווי נערוועז.

און דער זעצער, ניט קוקענדיג, וואָס ער האָט נאָכאַנאַנד געהאַט א פולען אוייווען מיט מצה, האָט אלץ געקלאַפּט מיט'ן שטעקען איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה. א לעדיגער אויווען.

און די בעל־הבית'טע, וועלכע איז געשטאַנען ביים ברעט

און, גלייך מיט די וועלגעריגס, געוועלגערט, האָט זיך אַלץ גע־בעטען:

— דינער, דינער! קינדערלעך, מאַכט ניט קיין פּלעצלעך! עס איז אַ ר י מ ע מ צ ה! אַ רחמנות!...

די צוויי ברידערלעך.

יענקעלע און בערעלע — צוויי ברידערלעך, דער ערשטער פיערצעהן יאָהר אַלט, דער צווייטער זעכצעהן — לערנען אין דער ישיבה, וואָס געפינט זיך אין דער גרויסער שטאָדט, פינף מייל פון זייער געבורטס־שטעדטעל „דלותאָוו־קע".

יענקעלע איז אַ דאַרינקער, אַ בלייכינקער מיט צוויי שוואַר־צע אויגעלעך, וואָס קוקען חיטרע אַרויס פון אונטער די צוויי שוואַרצע ברעמען. בערעלע איז העכער און פולער פאַר יענ־קעלען, אויגען האָט ער העלערע, און זיין קוק איז שטרענגער, און פערטראַכטער.

די צוויי ברידערלעך האָבען געהאַט סטאַנציע ביי אַן אָרי־מער קרובה, אַן אלמנה, אַ טענדלערין, וואָס האָט זיך ביז שפּעט אין דער נאַכט אין שטיבעל ניט געפונען. קיין בעט האָבען די צוויי ברידערלעך ניט געהאַט, דערפאַר אָבער האָט דער קופערט, וואָס איז געווען ברייט גענוג, געדיענט זיי פאַר אַ בעט, און די צוויי ברידערלעך פלעגען ביידע געשמאַק שלאָפען אויף איהם, איינדעקענדיג זיך מיט זייערע לאַנגע צעריסענע בגדימלעך און פלעגען אין חלום זעהן זייער שטעדטעלע, זייער געסיל, דאָס שטיבעלע און דעם טאַטען מיט דער לאַנגער באָרד, מיט די אויסגעלאָשענע אויגען, מיט'ן געבויגענעם רוקען און פלעגען זעהן די מאַמען מיט'ן לאַנגען בלייכען אומעטיגען פּנים, און

פלעגען הערען, ווי די קליינע ברידערלעך און שוועסטערלעך קריגען זיך, רייסענדיג זיך פאר א שטיקעל הערינג... און נאך פלעגט זיך זיי חלום'ען חלומות פון דער היים און אין דער פריה פלעגען זיי בענגען, און עס פלעגט זיי ציהען, ציהען, און דאמאלס פלעגען זיי לויפען אויף דער דלות'אָווקער אכסניא פרעגען ביי די בעלי־העגלות א גרוס, צי א בריוועלע פון דער היים...

און די דלות'אָווקער בעלי־עגלות זיינען געווען גוטע אידען. האָבען געהאט ווייכע הערצער און וואלטען אודאי רחמנות גע־האט אויף די צוויי אָרימע אינגלעך, וואס גארען אזוי עפּעס הערען פון דער היים, וואס זייערע אייגעלעך ברענען און זייע־רע הערצעלעך קלאפּען אזוי שטארק, אזוי שטארק, — זיינען אָבער די בעלי־עגלות געוועזען שטארק פארשמייעט: קומען פלעגען זיי אהער מיט טויזענטער שליחות פון דלות'אָווקער קרעמער און סוחרים, און בריעף האָבען זיי געהאט מעהר פאר דער פּאָסט, און די אָרדענונג איז ביי זיי געווען א סך וועניגער אלס אין פּאָסט; בריעף פלעגט ביי זיי פערלעגען ווערען, פּאַ־סילקעס פלעגט ביי זיי פארפאלען ווערען, און צעטומעלט, קרא־צענדיג זיך אין די פּאטיליצעס פלעגען זיי יעדערען ענטפערען:

— אָט באלד, באלד, באלד געפין איך... ניין... דאכט זיך פאר אייך האָב איך גאָר נישט...

אזוי פלעגען זיי ענטפערן גרויסע אידען, וואָס פלעגען קור־מען צו זיי; די ברידערלעך אבער פלעגען שטעהן און שטעהן, קור־קען מיט דאָרשטיגע אויגען און מיט צוקלעמטע הערצער אויף לייזער בעל־עגלה—א בעוואקסענער איד, אין א קורצען וואטאַ־ווען קאפטאן סיי זומער, סיי ווינטער — און פלעגען ווארטען, טאָמער וועט ער זיי בעמערקען און זאָגען זיי עפּעס, חאָטש א וואָרט... נאָר לייזער איז געווען פערהאַוועט: דאָ האָט ער אויפ'ן הויף דעם פערד עסען געגעבען, דאָ פלעגט ער ארייגלויפען אינ־וועניג אין אכסניא, דאָ פלעגט ער זיך פונאנדערדערען מיט א

פריקאַזטשיק פון א גרויסען מאגאזין, וואָס האָט איהם א „רשימה" מיט סחורה געבראכט, אבצופיהרען אין דלות'אָווקע פאַר א קרעמער. און די ברידערלעך פלעגען אַלץ שטעהן... ביז דעם עלטערן ברידערל — בערלען — פלעגט די געדולד פּלאַצען און א פארביסענער שיער ניט פונאַנדערווייינענדיג זיך פאר פאַרדרוס, פלעגט ער קוים אויסרעדען:

— איהר האָט, ר' לייזער, א בריפעלע פון טאַטען ?

נאָר לייזער פלעגט אָדער פּלוצלונג ניט ווערען, ענטלויפען אין גאס אריין מיט וועמען עס איז, אָדער זיין פערטראגען אין שמועס און בערעלע פלעגט זיך קוים דערוואַרטען אויף עפּעס אַן ענטפער, וועלכען לייזער פלעגט, ניט קוקענדיג בערעלען אין פנים, קאַלט ארויסזאָגען:

— ניטאָ... ניטאָ...

— ניטאָ! — פלעגט בערעלע ארויסקרעכצען און א צע־קלעמטער, אַוועקרופען יענקעלען, און פלעגען זיך לאָזען געהן אויף זייערע „טעג", אומעטיגע, דערשלאָגענע...

— ער מוז אודאי פערליערען די בריעף! — פלעגט יענ־קעלע נאָך דעם אין עטליכע מינוט ארום ארויסרעדען, געהענ־דיג.

— א שלעכטער איד! — פלעגט בערעלע ברומען פער־דריסליך...

נאָר איין מאָל האָט זיי לייזער דאָך אַ בריוועלע איבערגע־געבען, און דערצו א קליינע פּאַסילקע. אין בריוועלע איז גע־שטאַנען:

„ליעבע קינדער, זייט מענשען און ווילט לערנען. מיר שי־קען אייך דאָ א האַלבען קעז און א פיערטעל פונט צוקער און אין גלעזל א ביסעל יאגדעס־סאָק, עסט געזונטערהייט און קריגט זיך ניט.

ממני אביכם חיים העכט"...

דאמאָלס איז ביי זיי אין די אויגען לייזער בעל־עגלה גע־

ווען דער בעסטער מענש אין דער וועלט, זיי וואלטען זיך ניט געשעמט, וואלטען זיי איהם מיט זיין פערד און וואַגען פאר ליעבשאפט אויסגעקושט. זיי האָבען גלייך אנגעשריעבען א בריעפעל (פאפיער פלעגען זיי אויסרייסען אין ישיבה די ערש־טע בלעטער פון די גמרות און זייערע הערצליך פלעגען געווג דאמאלס קלאפּען) און האָבען עס אויף דער נאכטביידע אבגע־טראַגען לייזער בעל־עגלה. לייזער האָט עס קאלט צוגענומען, אריינגערוקט אין בוזעם און עפּעס ארויסגעברומט א ווארט עהנליך צו „גוט“.

— וואָס האָט ער געזאָגט, בערל? — האָט יענקעלע מיט הארצקלאפּעניש געפרעגט.

—גוט, דאכט זיך... — האָט בערל מיט ספקות געענט־פערט.

— מיר האָט זיך אויך געדאכט, אז ער האָט געזאָגט „גוט!“, האָט יענקעלע זיך אליין בערוהיגט. ער האָט א זיפץ גע־טהאָן און צוגעגעבען מיט שרעק:

— ער קאָן נאָך דעם בריעף אָנווערען!

— ביים בעסער אב די צונג! — איז בערעלע איז כעס גע־וואָרען.

און פערקלערט וועגען גורל פון זייער בריעף א היים, האָ־בען זיי זיך געלאָזט געהן אויף זייערע „טעג“, וואָס זיי האָבען געהאט אין בעזונדערע גאסען.

אזוי זיינען די צוויי ברידערליך דריי מאָל אין וואָך, ווען לייזער בעל־עגלה קומט צופאָהרען אהער, אלע אין דערפריה, ניט געגאנגען, נאָר געלאָפען אויף דער דלות'אָווקער אכסניא, פרע־גען אן „ענטפער“ אויף זייער בריעפעלע, און לייזער דער בעל־עגלה איז וואָס אמאָל אליץ מעהר צעטראָגענער, בייזער און ענטפערט זיי, אדער האלבע ווערטער, וואס די צוויי ברידערליך בענעהמען עס ניט און וואָלטען וועלען איבערפרעגען, ווען זיי

וואָלטען קיין מורא ניט געהאַט, אָדער ער ענטפערט זיי גאָר ניט און זיי געהען אוועק מיט צעקלעמטע הערצער...

איינמאָל אָבער האָבען זיי דערהערט פון לייזער דעם בעל־עגלה גאַנצע ווערטער, וואָס זיי האָבען גוט פערשטאַנען:

— וואָס האָט איהר זיך, קונדיסים, צוגעטשעפּעט? וואָס דולט איהר מיר א קאָפּ: בריוועל, שמיוועל!... איהר צאָהלט מיר א סך?... איך בין אייערער א פּאָסטאַליאָן? וואָס? געהט אייך געזונטערהייד...

די צוויי ברידערלעך זיינען טאַקי אוועקגעגאַנגען, אבער ניט געזונטערהייד, ווי ער האָט זיי געהייסען: די הערצעלעך האָבען זיי מאָדנע געדריקט, שטארק וועה געטהאָן און די יונגע דינע פּיס האָבען זיך געבויגען און טראָפּענס טרעהרען האָבען זיך זיי אין די אויגען געשטעלט און אראָבגערונען אויף דער ערד און צעטרעטען געוואָרען פון מענשליכע שווערע טריט...

און מעהר זיינען זיי שוין ניט געגאַנגען צום בעל־עגלה פרעגען א בריעף.

— ליעגט ער אין דר'ערד! — האָבען זיי געשאָלטען, האָטש זייערע הערצלעך האָבען עס ניט געמיינט, און זיי האָט געצויגען האָטש געהן זעהן לייזער בעל־עגלה, זיין פערד און וואָגען: זיי זיינען דאָך פארט דלות'אָווקער און ליעב זיינען זיי די צוויי ברידערלעך געוועז...

איינמאָל אין א פּאָר וואָכען ארום, נאָך דעם ה'י דער בעל־עגלה האָט זיי אזוי פּעריאַגט, זיינען די צוויי ברידערלעך געזעסען ביי דער אָרימער קרובה אין שטיבעל און האָבען גערעדט וועגען דער היים. דאָס איז געווען א זומערדיגער טאָג, פרייטאָג.

— וואָס קעהר איצטער צו טהאָן דער טאַטע? — האָט יענקעלע א זאָג געטהאָן, אריינקוקענדיג אין די קליינע שייבעלעך פון די קליינע פענסטערלעך.

— ער שניידט אודאי די נעגעל. — האָט בערעלע מיט אַן אומעטיגען שמייכעלע געענטפערט.

— ער מוז גאר איצטער צעהאקען אַ „פּיסנאָהע"... האָט יענקעלע זיך פאַרגעשטעלט אין דמיון. — און די מאַמע מוז קע־מען איצטער הייענעלען, און הייענעלע מוז אודאי וויינען...

— גענוג צו רעדען נארישקייט — האָט בערעל איהם אָב־געשטעלט. וואס קען מען וויסען אונטער די אויגען, וואָס דאַר־טען טהוט זיך. אפשר איז עמיצער גאָר געשטאָרבען — האָט ער צום סוף גענומען שרעקען יענקעלען.

— געה, געה, משוגענער! — האָט יענקעלע איבערגע־שלאָגען — אַז מען שטאַרבט, זאָגט מען דאָך אָן...

— אפשר האָט מען אָנגעזאָגט און דער בעל־עגלה גיט אונז ניט איבער...

— אי, גענוג צו פּלוידערן! — האָט שוין יענקעלע זיך צעבייזערט אויפ'ן אמת...

— שאַ, נאַרעלע, איך לאַך דאָס! — האָט בערעל איהם בערוהיגט — אַלע לעבען...

יענקעלע איז פרעהליך געוואָרען און האָט פּלוצלונג אַ שפּרונג געטהאָן אין דער הויך און מיט לוסטיגע אויגעלעך אויס־געשריגען:

— בערל! פּאָלג מיר, לאָמיר שיקען גאָר אויף פּאָסט אַ בריעפעל אהיים.

— ביזט גערעכט! — האָט בערל איינגעשטימט — איך האָב אבער קיין געלד ניט.

— איך האָב אַ פיערעל, מיר איז געבליבען פון נעכטיגען צעהנערל. אויף מיין „דאָנערשטאָג" גיט מען דאָך מיר, ווייסט דאָך, אַ צעהנערעל אויף וועטשערע, איז מיר אַ פיערעל געבלי־בען.

— און איך האָב אויך אַ קאָפּיקע! — האָט בערעל געזאָגט — אַקוראַט אויף אַן אָטקריטקע.

— ווער וועט אבער שרייבען? — האָט יענקעל געפרעגט.

— איך. — האָט בערעלע געענטפערט — איך בין דאָך עלטער, איך בין דאָך א בכור...

— איך גיעב דאָך אבער א פיערער.

— א בכור איז מעהר ווערט ווי א פיערער.

— ניין! איך וועל שרייבען א האלבע און דו א האלבע, הא?

— זאָל זיין אזוי. קום קויפען א קאַרטעל!

און די צוויי ברידערלעך זיינען אוועקגעלאָפען קויפען א קאַרטעל אין פּאָסט.

— דאָ וועט זיך גאָר ניט אויסשטעלען! — איז יענקעלע ניט געוועזן צופריעדען בעטראַכטענדיג, צוריקגעהענדיג אהיים, דאָס קליינע קאַרטל.

— מיר וועלען שרייבען קלייניניקע אותיות׳לעך, מאַנטשינקע, — האָט בערעלע אן עצה געגעבען.

— וועט דער טאַטע ניט קענען איבערלייענען...

— נישקשה! ער וועט אָנטהאָן די ספּאַקולען!

— נו, קום גיכער! — האָט יענקעלע געטריבען.

— זיין הערצעל איז שוין פול געוואָרען מיט ווערטער, און ער האָט זיי געוואָלט שוין אויף דער גיך אויסגיעסען אויפ׳ן שטיקעלע פּאַפּיער, פאַר וועלכען ער האָט זיין גאַנצען פערמעגען אוועקגעגעבען...

זיי זיינען געקומען אין שטיבעל און האָבען זיך גענומען מכין זיין צום שרייבען.

בערל האָט גענומען שרייבען דער ערשטער, יענקעלע איז געשטאַנען און געקוקט.

— הייב אָן העכער, דאָ קאָן מען דאָך שרייבען א שורה. וואו האָסטו אזוי ווייט אוועקגעשטעלט דעם לאַהובי! — האָט יענקעלע געשריגען.

— וואו זאָל איך איהם שטעלען? אויפ׳ן הימעל — וואָס?

— האָט בערעלע גערעדט און געטריבען פון זיך יענקעלען:

— געה אוועק! איך וועל דיר לאָזען א האלבע, טומעל מיר ניט...

— שאַ! שאַ! — איז יענקעלע אָבגעטראָטען און געקוקט פון דער ווייט מיט דאָרשטיגע אויגעלעך אויף בערעלען, ווי אזוי יענער זיצט פערטיעפט און שרייבט, שרייבט, קנייטשט דאָס שטערנדל און טונקט די פּען און פערטראַכט זיך און שרייבט ווייטער.

— גענוג שוין! — האָט יענקעלע אין עטליכע מינוט ארום א געשריי געגעבען.

— עס איז נאָך ניט קיין האלבע, — האָט בערעלע שריי־בענדיג געענטפערט.

— מיר קומט דאָך מעהר ווי א האלבע! — האָט יענקעלע שוין בייז געשריגען. דער חשק צו שרייבען, אויסגיעסען דאָס הארץ פאר די היימיגע האָט איהם שוין אינגאַנצען דורכגע־נומען.

—נאָר בערעלע האָט שוין ניט געהערט. ער האָט זיך צום אָנהויב אריינגעלאָזט אין מליצות, ווי „ראשית כאתי להודיעך שאני בריא וקים“. פּונקט, ווי ער האָט אויסגעלערנט אין מכתב משולש. די ביסעלע אייגענע ווערטער איז נאָך איהם אין קאָפּ געבליבען: ער דאַרף נאָך פער׳מסר׳ן לייזער דעם בעל־עגלה, ער דאַרף נאָך שרייבען, וויפיעל בלאַט ג מ ר א ער האָט אָבגעלערנט, ער דאַרף נאָך געבען אָנצוהערעניש, אז מען זאָל זיי שיקען עפּעס א פּאָסילקעלע, ווייל עס פעהלט זיי צו מאָנטאג און צו מיטוואָך, און דער „דיענסטאג“ איז אויך ווי גאָר נישט.

און בערעלע שרייבט און שרייבט און יענקעלע קען זיך שוין ניט איינהאלטען, ער זעהט ווי בערעלע פערנעהמט מעהר ווי א האלבע.

— גענוג! — איז ער צוגעלאָפען מיט אַ געשריי און אָנגע־האַפּט פאַר דאָס הענטעל פון פעדער.

— נאָך דריי ווערטער! — האָט זיך בערעלע געבעטען.

— אָבער געדענק זשע: מעהר ניט! — האָט יענקעלע געשריגען און די אויגעלעך האָבען איהם געפלאַקערט...

און בערעלע האָט זיך גענומען שרייבען די דריי ווערטער. נאָר דער געדאַנק, וועלכען ער האָט געדאַרפט אויסדריקען, האָט געפאָדערט נאָך אַ צעהן—פופצעהן ווערטער און בערעלע, אַ בעגייסטערטער פון שרייבען, האָט געפּיקט, געפּיקט אויפ'ן פּאַ־פּיער און פאַרנומען נאָך אַ שטיק פון דער אַנדערער העלפט פון קאַרטל.

— דו הערסט אויף! — האָט יענקעלע אויסגעשריגען און זיך היסטעריש פונאַנדערגעוויינט, בעטראַכטענדיג דאָס קליין שטיקעלע, וואָס פאַר איהם איז געבליבען.

— שאַ, נאָך ממני בנך... — האָט זיך בערעלע געבעטען — מעהר ניט!...

נאָר יענקעלע דערמאָנט זיך, אַז ער האָט געגעבען אַ גאַנצען פּיהרערל און בערל'ס וועט מען אין דערהיים לעזען אַזוי פיעל, איז אַזוי צעקאָכט געוואָרען, אַז ער האָט גענומען מיט ווילדקייט רייסען פון אונטער בערל'ס הענט דאָס קאַרטל.

— לאָז מיר שטעלען נאָך ממני בנך! — האָט זיך בערעלע געבעטען — מעהר ניט!..

— עס וועט זיין רעכט אָהן ממני בנך... — האָט יענקעל געשריגען, האָטש ער האָט געפיהלט, אַז ממני בנך מוז זיין. דער כעס האָט איהם אָבער גענומען קאָכען און ער האָט גענומען שלעפּען מיט געוואַלד דאָס קאַרטעל; בערעלע האָט פעסט צוגעדריקט, נאָר יענקעל האָט אַזאַ שטאַרקען שלעפּ געטהאָן, אַז דאָס קאַרטעל האָט זיך אויף צווייען צעריסען.

— וואָס האָסטו געטהאָן, גזלן? — האָט בערל ווילד אויסגעשטעלט זיינע אויגען אויף יענקעלען.

— איך האָב געוואָלט אזוי ! — האָט יענקעל געזאָגט דורך פערשטיקטע טרערען.

— וואָס האָסטו געטהאָן ? — האָט בערל ווייטער גע־פרעגט קוקענדיג מיט פערצווייפעלטע בליקען אויף די צוויי האלבע צעריסענע שטיקער פון דעם פּאָסט־קארטל.

נאָר יענקעל האָט ניט געקענט ענטפערן, די טרעהרען האָ־בען איהם געווארגען, און ער האָט א פערצווייפעלטער א פאַל געטהאָן צום וואנד, רייסענדיג זיינע האָר... דאָ האָט שוין בערל אויך ניט אויסגעהאַלטען און דאס קליינע שטיבל איז פול געוואָרען מיט יאָמער....

דער אריסטאָקראַט.

אהרן מיכל לעווין איז איינער פון די אנגעזעהענסטע בעלי־בתים אין זיין שטעדטעל, וואו ער לעבט שוין באלד פופציג יאָהר.

אז אהרן מיכל געהט אמאָל דורך אין גאס, צי אין מארק, גיט איהם יעדער אָב גוט מאָרגען מיט א „יראת־הרוממות" און חאַטש אהרן מיכל ענטפערט אויף יעדערען „גוט מארגען" זעהר שטיל, און אמאָל בלויז מיט אַ שוואכען שאָקעל מיט דעם קאָפּ, איז זיין ענטפערן דאָך זעהר אָנגעלעגט. עס איז אַ שטיקעל זכיה, וואָרום „קיין סך אהרן אהרן מיכל'ס זיינען אין שטעדטעל ניטאָ", אזוי זאָגט יע־דער. אהרן מיכל ווייס, ווי אזוי מען שעצט איהם אין שטעד־טעל, אבער ער בעציהט זיך דערצו גלייכגילטיג; פערקעהרט, אָפטמאָל איז דאָס איהם דערוויעדער, ער וואָלט זיי מוחל געווען זייער אכטונג, נאָר זיי זאָלען איהם לאָזען צורוה.

אהרן מיכל איז א איד, וואָס ס'הייסט „פאר זיך", ער האָט אייגענטליך מיט קיינעם ניט צו טהאָן. דאָס געשעפט פיהרט דאָס ווייב און ער זיצט אין דער היים איבער זיינע ספרים.

זיין בעציהונג צו ספרים איז אויך פון דער הויך, ווי צו די מענשען אין שטעדטעל. ער איז אייגענטליך מיט זיי אויך ניט צו נאָהענט. אז עס געהט ארוים פון דרוק א נייער ספר קויפט ער, נעמט זיך צו דער הקדמה און בעמערקענדיג נאָר די ערשטע נארישע פּאָר ווערטער פון מחבר, גיט ער א שמייכעל און מיט

דעם זעלבינגען שמייכעל בלעטערט ער שוין דורך דעם גאנצען ספר, לעגט איהם אוועק אין דער אונטערשטער פּאָליצע און מור־מעלט ארויס:

— שטות'עריי. „ספרים זיינען ווי מענשען", טראכט ער דאמאַלס, „ניטאָ קיין סך קלוגע".

און אהרן מיכל נעמט זיך דאן צום אבן־עזרא.

— דאָס איז געווען א חכם! טראכט ער יעדעס מאָל, ענט־דעקענדיג עפּעס עמקות אין אבן־עזרא. ער האָט פערשטאַנען!

אויסער'ן אבן־עזרא האָט ער נאָך ספרים, וואס אינטערע־סירען איהם, דאָס זיינען דער „כוזרי", דער „פעדאָן" און פון די נייערע — דער „תורת אל מות".

דאָס זיינען ספרים, וואס מען דארף פערשטעהן! — טראכט ער וועגען זיי און איז צופריעדען, וואס ער איז דער איינציגער אין שטעדטעל, וואס פערשטעהט זיי. רעדען אָבער וועגען די דאָזיגע ספרים מיט ווער עס איז, רעדט ער ניט. ער האָט אמאָל געפּרובט א שמועס טהאָן מיט'ן שטעדטיל'שען משכיל, בונים אפּיקורס, האָט יענער איהם עפּעס א זאָג געטהאָן אזא נארישקייט, און פון דאמאָלס אָן ווייכט אהרן מיכל פון איהם, לאָזט אראָב די אויגען ווען ער בעגעגענט איהם און האלט שוין ניט פון דער גאנצער השכלה.

— אין די נייע פעהלט די עמקות! — אזוי פלעגט ער טראכטען אליין. זאגען פלעגט ער קיינעם ניט — עס איז ניט כדאי! עם־הארצים זיינען זיי אלע!

אהרן מיכל איז פרום, אבער אויף זיין שטייגער. די עמי־הארצי'שע פרומקייט ליידט ער ניט. דאווענען געהט ער אלע טאָג אין שוהל, אבער ער איז דערפון ניט צופריעדען. איהם ציהט צו דאווענען „ביחידות"... און אפילו דאווענענדיג בציבור, האלט ער אויך קיינמאָל ניט מיט דעם בעל־תפלה... ווען דער בעל־תפלה האלט די הללויה'ס, האלט ער ביי הודו, און געהט אזוי דאָס גאנצע דאווענען מיט זיין אייגענעם וועג... עפּעס איז איהם

פריקרע נאָכצוגעהן דעם עם־הארצ'דיגען שליח־ציבור, וואָס פער־שטעהט אודאי ניט דעם פירוש המלות...

אבער אן אמת'ע אָבקומעניש איז פאר איהם די ימים נוראים, איבערהויפּט יום כפור.

אריינגעהענדיג אין שוהל, וואָס איז שוין געפּאקט מיט אידען און וואָס זאָגען מיט א פריקרע וויינענדיגען ניגון די תפלה זכה, דערשפּירט ער עפּעס א ווידער־טעם אין זיין גאנ־צען קערפּער. ער וויים זייערע יעצטיגע געדאנקען: אויפ'ן הי־מעל איז א יריד און זיי זיינען געקומען איינהאנדלען... די היי, מיט וואָס די פאָדלאָגע איז אויסגעבעט רעגט איהם אויף. „נאַ־רישע מנהגים" — טראכט ער — „עבודה זרה'ניקעס!"... און מיט אזוינע געדאנקען קומט ער צו צו זיין „שטאָדט", וועלכע איז שוין פערנומען פון א אידען מיט א געלער באָרד. דער איד מיט דער געלער באָרד, דערזעהענדיג אהרן מיכלען, שטעלט זיך גלייך אויף און געהט אוועק ווי דערשראקען אויף עטליכע טריט ווייטער. אהרן מיכל נעהמט ארויס דאָס טאשען טיכעל, גיעט א וויש דעם אָרט, וואו דער איד איז געזעסען און הייבט זיך אָן מכין צו זיין: נעמט אריבער דעם טלית איבער'ן קאָפּ און בעהאלט זיין פנים פון דעם גאנצען עולם...

אהרן מיכל איז א איד ניט קיין גיבור, אבער כמעט א גאנץ יום־כפור זעצט ער זיך ניט צו. ער שטעהט אויף די פיס הארט אָנגעשפּארט אן זיין שטאָדט, וואָס איז צום וואנד. ער האָט ניט ליעב אויפשטעלען זיך גלייך מיט אלעמען צו יעדער „תפילה" און איהם איז ליעבער די גאנצע צייט צו שטעהן..

אז ער קעהרט אב אויף א וויילע דעם קאָפּ צום עולם צו, בעמערקט ער ווי אנדערע אידען שמעקען „שלאק־וואסער" צו שטארקען זיך... דאָס ווירקט אויף איהם זעהר שלעכט און ער קעהרט זיך אום ווידער צו דער וואנד.

דער געלער איד, וואָס האָט ניט קיין אייגענע שטאָדט און וואָס האפּט זיך צווישען יעדע ווילע אויף א פרעמדער, האָט

אויף איהם שטארק רחמנות, דערזעהענדיג ווי ער שטעהט לאנג אויף די פיס. און בשעת חזרת הש"ץ, גיעט ער איהם „אייד־דעל" א זאג:

— איהר וואלט זיך צוגעזעצט, ר' אהרן מיכל אביסעלע— דאס איז ביי אייך דען א נדר?

— א יישר! —ענטפערט ער טרוקען און קערט זיך ניט אב.

פאר נעילה, ווען מען מאכט אין שוהל א פויזע נעמט אהרן מיכל ארויס דעם קאפ פון אונטער'ן טלית און קעהרט זיך אום מיט'ן פנים צום עולם. דער געלער איד בענוצט זיך גלייך מיט דער געלעגענהייט צו האבען די זכיה עפעס רעדען מיט אהרן מיכלען און זעצט גלייך אוים מיט א שאלה:

— איך מיין, ר' אהרן מיכל, אז אין א שעה ארום אין דער צייט וועט מען שוין אנבייסען? ווי מיינט איהר?

אהרן מיכל'ן אבער עקעלט די גאנצע פראגע וועגען אנבייסען און קענען זיין ווילען שווייגט ער.

— איהר מיינט, אז ניט? — שטעהט צו דער געלער איד ווידער, ניט בעקומענדיג קיין ענטפער.

— איך מיין גאר נישט... — ענטפערט אהרן מיכל גאנץ טרוקען, לאזענדיג דעם געלען אידען אין א פערלעגענהייט, דעקט זיך ווידער איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאפ און קעהרט זיך אום צום וואנד, טראכטענדיג:

— קיין אנדערע שאלות האט ער ניט ביי מיר צו פרעגען... גראבע מענשען!....

דער גבור.

חייקיל קרעמער רופט מען איהם אין גאס. אין אמת'ן אבער האט ער דעם נאמען ניט פערדיענט, ווייל אין קראם זיצט א גאנצע וואך דאס ווייב, חנה, און ער זיצט אין דער היים, אמאל אין בית מדרש און לערנט.

— זונטאג אבער, מוז ער פריהער ווי אלע טאג אבדאוו־נען, אבזופען דעם שיעור חוק לישראל, אין דער גיך אוועקלוי־פען אהיים עפּים איבערבייסען און נאכדעם אוועקגעהן אין מארק העלפען חנה'ן אין קראם.

דאס איז פאר איהם איין אבקומעניש, א נסיון, און ווען ניט דער זינדיגער גוף, וואס מוז האבען א שטיקעל ברויט און א בגד, וואלט ער, דאכט זיך, דאמאלס געבעטען זיין גוטער חנה'ן, וואס זאגט איהם קיין זאך ניט אפּ, אז זי זאל גאר זונ־טאג פערמאכען די קראם...

פאר זונטאג ציטערט ער ווי פאר פייער!..

דער מארק רוישט ווי א וואלד; די פּויערן פון די נאהענ־טערע דערפער קומען זיך צונויף מיט זייערע פערד און וועגען, די האלאבאליעס אין דער הויף, און פיהלען זיך אויפ'ן אידישען מארק ווי ביי זיך אין דער היים... חייקעל שטעהט ביים קראם און בעטראכט די גרויסע מחנה פּויערן, הערט זיך צו צום ווילדען פערמישטען געטומעל און דאס הארץ ציטערט איהם: וואס

„זנאַטשעט“, רבונו של עולם, דאָס ביסעלע אידען קענען אזא עם רב?“...

און אז די פויערן קונים בעלעגערען די קראם, ווערט זיין שרעק נאָך גרעסער, ער קען ניט פערשטעהן ווי אזוי זיין חנה, א שוואכע אידענע, טענה'ט מיט יעדען בעזונדער, מיט קוראזש און שטאָלץ, זידעלט נאָך אב איין אנדערען, ווען ער באט א העלפט פון דעם, וואס קאָסט זיך אליין.

— גזלנ'טע, האָב רחמנות! ווילט זיך איהם אויסשרייען— דו וועסט נאָך עפּעס „אָנמאַכען“.

וואָס אָנמאַכען, זאָגט ער קיינמאָל ניט ארויס — דאָס איז זעהר א שהעקליך וואָרט... דאָס וואָרט געדענקט ער שוין זייט יאהרען... און דאָס וואָרט עגבערט איהם יעדער זונטאג א גאַנ־צען טאָג, און ווען דער טומעל אויפ'ן מארק ווערט צוליעב וועלכער עס איז אורזאכע עפּעס גרעסער, דאכט זיך איהם, אז אָט־אָט שוין איז דאָס... און א בלייכער, שטעהענדיג קוים אויף די פיס, שרייט ער אוים צו חנה'ן:

— חנה! חנה! זעה, וואס איז דאָרטען?...

נאָר חנה איז פערטהאָן אין פדיון, זי מעסט און וועגט, בייזערט זיך און שרייט, שמועסט איין און לויבט, און הערט אפילו ניט וואס איהר „למדן“ רעדט. נאָר אז דער עולם פוי־ערן ווערט זעהר גרוים ארום קראם און זי אליין קען זיך ניט צורייסען, ווענדט זי זיך צו חייקלען, א הייזעריגע, א צוטומעל־טע, און זאָגט איהם:

— חייקעל, גיעב אכטונג!...

— און חנה'ם פערזאָג איז ביי חייקלען הייליג. ער הייבט אָן אומוואָרפען זיינע צוויי קורצזיכטיגע אויגען, קעהרט זיך אין אלע זייטען, וואו די גויים שטעהען, און ווען איינער רוקט זיך צו צו איהם נאָהענט און בעט עפּעס הויך אויפ'ן גראבען לשון, רוקט זיך חייקעל אביסעל אב פאר שרעק און ענטפערט:

— זאָריעס, טשועש'ל, זאָריעס...

און חייקעל האָפּט, אז נאָך אזא ווייבען ענטפער ווי „טשויעש'ל“, וועט דער גוי, ווי שלעכט ער זאָל ניט זיין, איהם גאר נישט טהאָן און וועט קיין פּאגראם ניט מאכען.. און חייקעל בערוהיגט זיך אויף א ווייל...

פּאר נאכט ווערט חייקעל נאָך מעהר איבערגעשראָקען. די פּויערן האָבען זייערע תבואות און בכלל סחורות פערקויפט די אידען, האָבען זיך גוט אָנגעטרונקען און הויבען אָן זינגען זייערע ווילדע פרעהליכע „פּיעסניעס“, וואס חייקעלס אויער, וואס איז ערצויגען געוואָרען פון קינדווייז אָן אויף גמרא־ניגונים, קען זיי ניט פערטראגען, און יעדער טאָן, דאכט זיך איהם, איז א געשריי:

— שלאָגט די אידען, שלאָגט!...

און חייקעל טרייסעלט זיך פאר שרעק און רעדט שוואך ארוים מיט א תחונים־קול:

— חנה, פּאָלג מיר, פערשלים שוין די קראם!...

חנה אבער הערט ניט, זי איז פערטהאָן מיט פּדיון, זי לעבט מיט'ן זונטאג א גאנצע וואך, און חייקעל שטעהט און ציטערט...

נאר אָט ווערט שוין גוט פינסטער, די פויערן שכור'ערהייט, צופאָהרען זיך, דאָס געטימעל ווערט קלענער, קלענער, ביז ער פערשווינדט אין גאנצען, די קראָמען הויבען זיך אָן איינער נאָך דער אנדערער צו פערמאכען, דער „סאָטסקי“, א הויכער גוי, מיט גרויסע וואָנצעס געהט צו צו חנה'ן, זאגט עפּעס א פּאָר ווערטער, וואס זיינען פאר חייקלען שווערער ווי תרגום, און חנה רוקט איהם עפּעס אריין אין האנד.

— דאָ ווערט שוין חייקעל שטייפער.

— דאנקען גאָט — דאנקען גאָט! — זינגט ער אונטער אין דער שטיל, גלעט דאָס בערדעל און קוקט אויפ'ן הימעל...

חנה צעהלט איבער דעם פּדיון פאר'ן טאָג, רעכענט זיך אוים פאר זיך, קנייטשט דעם שטערען און הויבט אָן ענדליך

צו צוגרייטען זיך צו געהן אהיים. זי קלינגט שוין מיט די שליסלעך.

איז דער מינוט פיהלט זיך חייקעל שוין א זיכערער פון אלע זייטען און עס פערווילט זיך איהם זיין א בריה און שטעהן נאך נעבען קראם...

— חנה — רופט ער ענדליך מיט ווייבקייט — וואס איילסטו זיך — לאָמיר זיצען נאך אביסעל.

— חנה איז אבער מאט, אין האלז איז איהר טרוקען, דער קאפ שווינדעלט איהר, און זי ענטפערט אָהן כח:

— צייט א היים צו געהן, קוים וואס איך שטעה אויף די פיס.

און חייקעל געהט צוזאמען מיט איהר אהיים און פיהלט זיך שטייף און זיכער ווי אן אמת'ער גבור...

אין סאר.

אברהם דער מלמד האָט, נאָך דעם, ווי ער האָט אבגעקנעלט עטליכע יאָהר און געקריגען א ברוסט־פעהלער, אנגעהויבען צו האנדלען מיט פרוכט־סעדער. מיט זיין אייגענעם עסק איז ער זעהר צופריעדען געווען. זיין גאנץ לעבען האָט ער טאקע געזוכט אזא געשעפט, וואו ער זאָל ניט דארפען האָבען צו טהאָן מיט אָ סך מענשען, צו וועל־כע ער האָט זעהר וועניג צוטרוי געהאט און מיט וועלכע ער האָט זיך שלעכט געפיהלט. מענשען האָבען א מאָדנע טבע — פלעגט ער טראכטען, — זיי וואָלטען נאָר גערעדט! אלץ וואָל־טען זיי אויסדערצעהלט, אלץ וואָלטען זיי אויסגעפרעגט און אלץ וואָלטען זיי פערענטפערט... אז ער איז נאָך א ישיבה־בחור געווען, פלעגט ער שטענדיג אויסקלויבען אן אָרט אין א ווינקעל ערגיץ, וואו ער זאָל קיינעם און קיינער זאָל איהם ניט זעהן, און אויף א שטילען ניגון פלעגט ער ברומען דעם שיעור, און זיין שטיל־לערנען פלעגט איהם דערמאָהנען יענע חורבה, וואס ר׳ יוסי האָט אין וועג געפונען, וואו עס האָט זיך געהערט א ברומען ווי פון א טויב אויף דעם גלות. און דעמאלט פלעגט זיך איהם וועלען אוועקשוועבען אין יענער חורבה ערגיץ, אין דער מדבר, און ברומען דאָרטען, ווי א טויב און קיינער, קיינער זאָל איהם

ניט איבערשלאָגן, אפילו דער בת־קול אויך ניט. נאָר זיין פאַנ־טאַזיע פלעגט גלייך צושלאָגן ווערן פון א הארבער קשיא, וואס א חבר, א ישיבה־בחור, פלעגט איהם קומען פרעגן, דרע־הענדיג מיט'ן פינגער און שרייענדיג אויף א הויכען גמרא־ניגון.

אין א סאַד אבער, וואס אברהם פלעגט דאָס רוב דינגען אין עק גאס, ביי די גוים, פלעגט ער מיט קיינעם ניט דארפען אי־בעריג ריידען. קיין גרויס קאַפּיטאַל האָט אברהם ניט געהאט און מעהר ווי פאר דרייסיג רובל פלעגט ער קיין סאַד ניט קענען דינגען. עס פערשטעהט זיך, אז אזא סאַד איז ניט גרויס גע־ווען, פלעגט נאָר פערמעגען א צוואנציג עפּיל־בוימער, עטליכע בארג־בוימער און א מאָל אויך א קארשען־בוים. בעזעצען זיך אין סאַד פלעגט אברהם גלייך נאָך שבועות, האָטש דאמאָלט איז נאָך צו פריה געווען, די פרוכט האָבען נאָך זיך אפילו ניט „פערבונדען", פאר גנבים איז נאָך ניט געווען וואס צו היטען; נאָר אברהם האָט שוין ניט געקענט איינזיצען אין זיין שטיבעלע, וואו דאָס ווייב שרייט, די קינדער וויינען, און עס איז א שטענדינער יריד. וואס דארף ער עס האָבען? ער וויל בלייבען אליין מיט זיינע מחשבות, דמיונות און שטילע ניגונים, וואָס וועבען זיך שטענדיג ביי איהם אינווייניג און ווערען דאַרטען שיער ניט דערשטיקט... גלייך נאָך שבועות איז טאקע נאָך פריה צו געהן אין סאַד, נאָר אברהם'ן געהט עס ניט אָן. עס ציהט איהם אהין צו די שטילע בוימער, וואס קענען אזוי פיעל טראכטען, אזוי פיעל הערען און אזוי פיעל סודות איינהאלטען אין זיך.

און אברהם ציהט זיך איבער אין סאַד. ער נעהמט מיט דעם טלית און תפלין, א סדור מיט תהלים און מעמדות, די גמרות ברכות און חולין, וואס ער פערמאגט אליין, עטליכע ספרים פון די לעצטע גאונים, ספורי ירושלים, נעהמט מיט זיין ווינטערדיגען וואטאָווען בגד, א קישעלע, בינדט עס איין אין א

פּעקעל, גיט א קוש די מזוזה, זאָגט אונטער דער נאָז א גוטען טאָג און געהט אוועק אין סאַד.

אז ער קומט צו צום סאַד, הויבט איהם אָן דאָס הארץ מעכטיג צו קלאפּען פאר פרייד, ער האָט אבער א שטיקעל עיכוב גלייך אריינצוגעהן. אויפ'ן הויף, וועלכען מען דארף דורכגעהן, ליעגט א הונד. שפּעטער, אז ער וועט מיט איהם בע־קענט ווערען, וועט ער איהם אפילו אין סאַד אריינגעהמען, נאָר דאָס ערשטע מאָל איז א שטיקעל סכנה, — מיט א הונד מוז מען גוט בעקאַנט זיין, ווען ניט בילט ער און פאר'ן בילען האָט אברהם ערגער מורא ווי פאר'ן בייסען: עס הילכט אין די אויערן!

און אברהם וואַרט, ביז וואנען דער בעל־הבית פון סאַד געהט ארויס און פיהרט איהם דורך.

— שוין געקומען! — וואונדערט זיך דער בעל־הבית און לאכט אונטער...

— וואָס דען? — גיט אברהם א מורמעל ווי פערשעמט, פיהלענדיג טאקע, אז עס איז נאָך פריה.

— וואָס וועסטו טהאָן? — פרעגט שוין ערנסטער דער בעל־הבית: עס איז נאָך קייןביידעל ניטאָ. די פּאָר א יאָה־ריגע איז שוין איינגעפאלען.

— נישקשה, נישקשה! — בעט זיך אברהם — עס וועט זיין גוט.

— נו, אז דיר ווילט זיך, געה, — דריקט מיט די פּלייצעס דער גוי און לאָזט איהם אריין אין סאַד.

אברהם לעגט גלייך אוועק דאָס פּעקיל אויף דער ערד, ציהט זיך אויס אליין אויפ'ן גרינעם גראָז און מורמעלט שטיל:

— אָט דאָ איז טאקי גוט!

און ער ווערט גלייך אנטשוויגען און הערט זיך צו צום שטילען גערויש פון די בוימער. איהם דאכט זיך, אז די בוימער וואונדערן זיך אויך אויף זיין פריה־קומען און מיט בעטענדע

בליקען קוקט ער זיי אָן, ווי ער וואלט געזאָגט:

— בוימער, איהר אויך? איך האָב אנדערש ניט גערעכנט...
עס האָט מיך געצויגען...

און באלד דאכט זיך איהם שוין טאקע, אז די בוימער
פערשטעהען שוין אלץ און זיי ברומען צו:

— גוט! ביזט אן אנגעלעגטער גאסט!

און אברהם פיהלט זיך שוין ווי א היימישער אין סאָד. ער
הויבט זיך אויף פון דער ערד, געהט צו צו יעדען בוים בע־
זונדער, ווי ער וואלט זיך בעקענען וועלען, און נעהמט זיך בע־
טראכטען דאָסביידעל, וואס שטעהט אין מיטען סאָד. אביסעל
איז זי טאקי איינגעפאלען, נאָר אברהם'ן געפעלט עס נאָך בע־
סער. אברהם האָט ניט איבעריגס ליעב א נייע זאך, א שטאר־
קע. עפּעס איז איהם נעהענטער, אנגענעהמער, א בנין וואָס
זעהט אוים ווי א חורבה. אזא חורבה אינווענינג איז פול מיט
סודות, מיט טענער, מיט ניגונים. דאָרט וויינט זיך אין דער
שטיל, דאָרט בענקט די נשמה, און וויל עפּעס, וואס האָט ניט
קיין נאָמען, ניט קיין אָרט, ניט קיין צייט....

און אברהם קריכט ארונטער אין דער איינגעפאלענער ביי־
דעל, וואו עס איז פינסטערליך און שמעקט מיט ריחות פון אן
אנדער וועלט. ער קנייטשט זיך דאָרט איין ווי א קנויל און ער
בעהאלט זיך פון דער גאנצער וועלט...

פון דער וועלט אָבער זיך בעהאלטען איז אברהם'ן ניט אזוי
גרינג. די ערשטע צייט קען ער עס לייכטער. איידער די פרוב־
טען ווערען צייטיג דארף ער קיינעם ניט און קיינער דארף ניט
איהם. ברייננט איהם א קינד אמאָל עפּעס עסען, רעדט ער מיט
איהם א פּאָר ווערטער, פרעגט וואס הערט זיך אין דער היים,
וואס מאכט די מאמע, און ער איז יוצא, בלייבט נאָך פרייטאָג
צו נאכטס און שבת פריה, ווען ער מוז אהיים געהן, אבער דאָס
קומט זיך איהם איבער. נאָכ'ן טשאָלענט איז ער ווידער אין
סאָד, לעגט זיך אוועק אונטער א בוים און קוקט אריין אין

„ספורי ירושלים“ און ווערט ביי די פאנטאסטישע געשיכטעס אנטשלאָפען, און איהם חלומט זיך דער כותל מערבי, דער מו־טער רחל'ס קבר, די מערת המכפלה און נאָך אזוינע הייליגע שטילע ערטער, וואס אין זייער לופט שוועבען אלטע מעשיות. וואָס ווערען אזוי שעהן איבערגעגעבען אויף אזא גרינגען לשון קודש אין ספורי ירושלים...

אז די פירות ווערען אבער צייטיג און די בוימער הויבען זיך אָן צו ברעכען אונטער זייער שווערער משא, מוז אברהם ניט ווילענדיג פערלאָזען זיין רוהיגע וועלט און ווערען א סוחר. ווי דער ערשטער ווינד צושפּיעלט זיך אין סאָד און פערוואָרפט די ערד פון סאָד מיט עפּעל און בארען, לאָזט זיך אברהם זיי אויפקלויבען, צעלעגט זיי אין עטליכע קופּעס, סאָרטירט זיי און וואָרט אויף די מארק־ווייבער מיט די גרויסע „מיילער“, וואָס צושטערען איהם די רוהיגקייט און שטילקייט פון זיין גן־עדן.

שבת וואָלט ער שוין אָבגערוהט, איז אבער דער מסחר פון עפּעל אין די סעדער אויף אום שבת שטארק ענטוויקעלט, אמת אויף בארג, עס איז אין שטעדטעל אזא מנהג, און אברהם קען איהם ניט אָבשאפען... עס קומען צוגעהן בעל־הבתישע בחורים, בעלי־בתישע מיידלעך און אין סאָד ווערט א מין חתונה: מען זינגט, מען לאכט, מען רעדט, מען פלוידערט, און אברהם מוז אלץ אויסהערען, אלץ פערטראגען און וואַרטען אויף דער נאכט, ווען ער וועט קענען זיך ווידער בעהאלטען אין ביידעל און קיי־נעם ניט אָנזעהן, אויסער די בוימער; קיינעם ניט הערען, אויסער דעם ווינד, אמאָל דעם רעגען און דעם דונער.

* * *

נאָך ערגער איז אבער אָסיען־צייט, ווען אלע פירות ווערען שוין איבערצייטיגט און מעהר קען ער שוין אין סאָד ניט בלייבען. מיט א קלעמענדיגען הארצען זעגענט ער זיך מיט די בוימער, מיט'ן ביידעל, וואו ער האָט אזוי פיעל רוהיגע, שטילע

מינוטען געהאט, פיהרט איבער די עפּעל אויף דעם בעל־הבית׳ם פוהר אין א שפּייכלעריל, וועלכען ער האלט אין דער ארענדע, זינט ער האלט סעדער, פאר צעהן גילדען א חודש, און ציהט זיך איבער צוריק אין גאס אריין.

דרויסען איז דאמאָלס בלאָטיג און רעגענדיג, שטעדטעלטי־שע אידען שלעפּען זיך אום קראנק און דערשלאָגען, הוסטען און קרעכצען, אברהם קוקט זיך אום מיט שטארע אויגען און דער־קענט ניט די וועלט.

— ניט גוט! — מורמעלט ער — מאוס! — שפּייט ער — וואו טהוט מען זיך אהין?

און אברהם דערמאָנט זיך אָן די שעהנע מעשיות פון ספורי־ירושלים, אָן ארץ־ישראל. דאָרטען וויים ער, איז שטענדיג זומער, שטענדיגווארים און שעהן. און אין יעדער אָסיען הויבט עס איהם אָן צו ציהען אהין. נאָר אברהם האָט קיין מעג־ליכקייט ניט צו פאָהרען אהין. ער מוז פערקויפען די עפּעל, וואס ער האָט פון סאָד אראָבגענומען, און מוז שפּייזען זיין ווייב און קינדער, וואס ער האָט אין חוץ־לארץ. און א גאַנץ אָסיען און א שטיק אין ווינטער שלעפּט זיך אברהם אום מיט׳ן קויש עפּעל אויף דער האנד און מיט א בענקשאפט אין הארץ, אוןווארט אויפ׳ן ליעבען זומער, ווען ער וועט קענען צוריק זיך בעהאלטען אין סאָד, פערשטעקען זיך איןביידעלע און בלייבען מיט זיך אליין, ניט אָנקוקען די שטעדטעלשע בלאָטע, די פער־חמארעטע אידען און ניט הערען דעם וואָכענדיגען טומעל.

זאָל שטעהן ווי געשטאַנען.

זעלדע גרשונ׳ס, א מיידעל פון א יאהר 19, האָט אַבגערעדט מיט די גאַסיגע חבר׳טעס איהרע, אז היינטיגען שבת זאָל מען זיך אויפקלייבען טאַנצען ביי איהר, ווייל ביי גרונע ישראל׳ס, וואו מען פלעגט אַלע מאָל טאַנצען, קען מען שוין יעצט ניט. זייער גרויסע שטוב האָט מען איבערגעצוימט אויף צוויי און פון איין האַלבער האָט מען געמאַכט א שניט־קראם. די איבריגע חבר׳טעס וואהנען אין קליינע הייזלעך און עס וועט ניט זיין וואו א קעהר צו טהאָן זיך. אמת ביי זעלדען איז אויך ניט איבעריג געראָם, נאָר זעלדע האָט צוגעזאָגט, אז זי וועט אזוי צוקלייבען, אז עס וועט זיין גענוג ארט אפילו פאר אן אכט־פאַריגען קאַדריל.

אז זי איז געקומען אהיים, איז דער טאַטע שוין ניט געווען. ער איז אוועק אין מארק. אין שטוב איז נאָר געווען חייקע, די יונגערע שוועסטער, א פערצעהניעהריגע מיידעל, און די מוטער.

— מאַמע! — האָט זעלדע געמאַלדען אריינגעהענדיג, — היינטיגען שבת וועט מען ביי אונז טאַנצען — דו וועסט ניט שרייען?

די מוטער, א אידענע פון עטליכע און פערציג יאָהר מיט גוטע פייכטע אויגען, האָט א שמייכעל געטהאָן:

— וואס עפּעס שרייען. דער טאַטע זאָל נאָר אין דערהיים ניט זיין, טאַנצט אייך געזונטערהייד!

—דער טאַטע וועט אוועקגעהן אין שוהל הערען דעם מגיד —

האָט זעלדע פערזיכערט, ווּעלען מיר דעמאָלט טאַנצען. ער זוימט זיך עטליכע שעה.

— גוט — גוט! — האָט די מוטער איינגעשטימט.

זעלדע האָט גענומען בעטראַכטען די שטוב, ווי זי וואָלט דאָס ערשטע מאָל אין איהר לעבען אַריינגעקומען און איהר פּנים האָט זיך פאַרקנייטשט.

— איך האָב מורא, אז עס וועט זיין ענגליך אביסעל. — האָט זי ענדליך אַרויסגעזאָגט.

— איך האָב אויך מורא! — האָט די מוטער מיטגעשטימט

— וואו וועט איהר זיך דאָ אויסדרעהען די „לאַנסע".

— די לאַנסע, ווי די לאַנסע — האָט זעלדע געענטפערט

— „האַלב וועג" וועט געווים ענג זיין.

זי האָט זיך פערטראַכט.

— ווייסטו גאָר וואָס, מאַמע — איז זעלדען איינגעפאַלען א אידעע און איהרע אויגען האָבען אָנגעהויבען לויכטען, ווי זי וואָלט געפינען א סגולה צו א שווערען וועהטאָג — איך וועל איבערשטעלען די בעטען נעבען אויוועז, דעם קאָמאָד נעבען די בעטען און דעם קופערט...

— דעם קופערט צווישען די בעטען — האָט די מאַמע געהאָלפען דער טאָכטער מאַכען דעם פּלאַן.

— יע... — האָט די טאָכטער זיך פערטיעפט אין איהר פּלאַן.

— וועט זיין א לעדיגע שטוב... גאַנץ גוט...

— דו וועסט מיר העלפען מאַמע?

— אָח, חאָטש שוין.

און די מוטער מיט דער טאָכטער מיט דער אינגערער שוועסטער, האָבען זיך גענומען צו דער ארבייט.

אין א האַלבע שעה איז עס געוואָרען פערטיג.

— אוי, וואָס פאַר א גוטקייט! — איז חייקע נתפּעל געוואָרען.

— גרויסאַרטיג! — האָט זעלדע צוגעשטימט מיט פרעה־ליכע אויגען.

— שעהנער ווי פריהער. — האָט די מוטער איהר מיינונג געזאָגט.

— א שטוב ווי א פעלד! — האָט זעלדע ווייטער גערעדט.

— מען וועט קענען טאַנצען א זעכצעהנפּאָריגען קאַדריל, האָט די אינגערע שוועסטער געפאַנטיזירט.

— און אַן אכט פּאָריגער איז דיר ווייניג?

— עס רעדט זיך אַזוי! — האָט חייקע זיך פערענטפערט.

און די צוויי שוועסטער מיט דער מוטער האָבען אָנגעקוואַ־לען פון דעם נייס.

— אָבער זעה א מאָדנע זאַך! — האָט זעלדע אנגעהויבען פילאָזאָפירען, פאַר וואָס האָבען מיר זיך ניט געחאַפּט שוין לאַנג איבערצושטעלען, עס איז דאַך ליכטיג אין די אויגען געוואָרען.

— עס איז אַלע מאָל אַזוי, טאָכטער — איז די מוטער אין א מוסר־השכל טאָן אריינגעפאַלען — צו א גוטע זאַך חאַפּט מען זיך שפּעט...

געקומען פון גאַס אין שטוב אריין, האָט גרשון אויסגע־שטעלט די אויגען און ניט געקענט ווייטער א טריט מאַכען.

— וואָס איז דאָס?

— וואָס „וואָס איז דאָס“? האָט זעלדע דערשראָקען גע־פרעגט.

— וואָס איז דאָס? — צי איך האָב פערבלאָנדזשעט? איז ער שוין געקומען אביסעל צו זיך און האָט אָנגעהויבען רעדען מיט זיין לשון „סגיא נהור“.

— וואָס איז דען? — האָט די מוטער געפרעגט, אויך ניט אָהן שרעק.

— וואו איז דער קאָמאָד און וואו איז דער קופערט, און וואו זיינען די בעטען? עפּעס זעה איך זיי ניט? איך בין שוין אפשר בלינד געוואָרען.

— אַט שטעהען זיי דאָך... מיר האָבען איבערגעשטעלט — האָט זעלדע ווי פאַרשולדיגט געענטפערט.

— אלמאי? — האָט ער געפרעגט, כלומרשט קאַלטבלו־טיג.

— עס איז שעהנער — האָט זיך די קליינע חייקע אריינ־געמישט.

— עס איז גערוימער — האָט זעלדע פערריכט.

— זיין וועלען דאָ שבת — טאַנ...

נאָר זעלדע האָט א ווינק געטהאָן צו דער מאַמען, און יענע איז אנטשוויגען געוואָרען...

— שעהנער, גערוימער... נייעסען גאָר! — האָט זיך דער פאַטריארך צעהיצט, פאַר מיר איז שעהן און גערוים, ווי עס איז פריהער געוועזן — נייעסען גאָר אויפטהאָן! נאָך וואס פעהלט אייך? שוין שטעלט איבער צוריק אויף די אַלטע ערטער!... זאָל שטעהן, ווי עס איז געשטאַנען, איהר הערט...

— וואָס אַרט דיר, אז אזוי, — האָט זיך די מאַמע גע־פרובט משתדל זיין.

— רייד ניט! — האָט ער ערך צוהיצט — איך וויל נישט קיין נייעסען! זאָל שטעהן, ווי עס איז געשטאַנען...

אין קריעג.

צוויי זיהן האָט דער אלטער זלמן פסח'ס, און האָט פון זיי קיין נחת ניט; ווען ניט די שטיקעלע האָפענונג, וואס נאָך זיין טויט וועלען זיי נאָך איהם קדיש זאגען, וואלט ער שוין לאנג פון זיי זיך מיאש געווען: מילא ווי זיי ווילען זיך — איך קען זיך בעגעהן אָהן זיי. שטעהט איהם אבער דער „קדיש" ווי א ביין אין האלז, און ער מוז ליידען פון זיי און האלטען זיך מיט זיי.

און דאָס גאנצע אונגליק, וואס ער האָט אביסעל געלד! ווען ניט דאָס געלד, וואלט ער אפשר פון זיי נחת געהאט, ווי אלע טאַטעס פון קינדער. זיי זיינען דען שלעכטע קינדער! פער־קעהרט, גאנץ גוטע, למדנים, איידעלע, עהרליכע, האָט איהם אָבער גאָט געשטראָפט מיט אביסעל געלד און די צוויי ברידער וואָלטען זיך אלע טאָג וועלען צוטהיילען נאָך פאר זיין לעבען מיט דער ירושה...

מילא דעם עלטערען זוהן, חיים'ען, וואס איז שוין גאָט צו דאנקען א טאַטע פון אכט קינדער, האלט ער נאָך עד היום אויף זיין קעסט, און מאכט חתונה אמאָל זיינעם א זוהן, אמאָל א טאָכטער און האלט די נייע פאָר־פאָלקס ווידער אויף קעסט. וואָס דען? א תירוץ איז דאָס? וואָס? איז אבער דער צווייטער זוהן, יענקעל, אן אָרימער תבאוה־סוחר, זיך מתקנא: סטייטש! וואו איז דאָס געהערט געווארען, אז עלטערן זאָלען אלץ א י י ן

זוהן אוועקגעבען! א קלייניגקייט — אויסהאלטען אזא געזינד אויף קעסט! און אויף דעם סמך נעהמט יענקיל ביים טאטען מזומנים און דער טאטע קען זיך איהם ניט אויסצאהלען פאר די קעסט, וואס ער גיעט חיים׳ען.

— וויפיעל מיינסטו איז ווערט חיים׳ם קעסט? — פרעגט דער אלטער זלמן, אז יענקיל האט צו איהם טענות.

— חיים׳ם קעסט? חיים׳ם קעסט?... אט וועל איך דיר באלד זאגען — נעמט יענקיל די בארד אין האנד, קנייטשט דעם שטערען און מאכט אזא רעכענונג:

— דריי פוד ברויט געהט ביי זיי אוועק א וואך...

— דריטהאלבען! — האקט איבער דער אלטער טאטע.

— דריי פוד, ווי א האר! — וויל יענקיל אפילו א פונט ניט ארא־בלאזען.

— איצטער לאמיר נעהמען פלייש! — העבט ווידער אן יענקיל צו רעכענען.

— פלייש עסען זיי זעלטען. — שלאגט איבער דער אלטער טאטע.

— טאטע! זיי עסען, זיי פרעסען! — שרייט שוין הע־בער יענקיל און רעכענט אוים: 5 פונט פלייש אין מיטען וואך — פינף גילדען, שבת קאסט צוויי רובעל, — היינט גרויפען, קארטאפעל, קלייניגקייטען, „דאס און יענץ", סאיע", „טאיע", א שוך, א בגד, שבת און עליה — חיים איז דאך א יחסן — שלישי קויפט ער, אנדערש לויהנט איהם ניט. 10 רובל א וואך קאסט דיר חיים! צעהן רובל! — ענדיגט יענקיל דעם חשבון.

— נו, און וויפיעל קאסט דו מיך? — פרעגט זלמן.

— איך — א העלפט ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— נו, מאך א חשבון! — הויבט אן דער אלטער: — צום יריד פאקראוועם האסטו גענומען א נייענקע הונדערטער?

— גענומען! — גיעט נאך יענקיל.

— אין א חודש ארום, גערענקסטו, ביזטו געקומען זונטאג

און געחאפּט אויף א „ווײלע״ 25 רובל אבצאַהלען א גוי פּאר א מציאה עפּעס — דײנע מציאות!

— יע! — גיט נאָך יענקיל.

— צום יריד אולאַם האַסטו גענומען 50 רובל, אויף פּסח האַסטו גענומען 25 — הײנט וואו איז — דאַ א צעהנרובעל־דיגע, דאַ א פינף־רובעלדיגע.

— אלץ ניט קײן צעהן רובעל א וואָך! — טענהט יענקיל.

— דו נעהמסט דאָך אבער מיט אמאָל! גזלן! ווערט שוין דער אלטער אין כעס.

— נו, שא, שרײ ניט, טאַטע! געה גיעב איהם אװעק די גאַנצע געלד דײנע! דו האסט דאָך איהם ליעב! גיעב איהם, קאָרמע איהם, — שרײט יענקיל.

—איך גיעב דיר מעהר פאר איהם! — בײזערט זיך דער אלטער און געהט אװעק א דערצאָרנטער אהײם.

אויפ׳ן הארצען איז איהם שווער, עס דריקט איהם ווי א שטײן, און טרעפענדיג זײן „אלטע״, ווי ער רופט זי, אָדער ווי אלע רופען זי — זלאַטע, וויל ער אויסרעדען זיך פאר איהר. ער לאָזט אראָב דעם קאָפּ און קען ניט אָנהויבען. די אלטע אָבער פערשטעהט, אז ער איז שוין מסתמא געװען בײ יענקלען און זי הויבט אָן:

— נו, וואָס ווײטער?

— נחת... — מורמעלט זלמן.

— וואָס? בײ יענקלען געווען? — שטויסט זי זיך שוין אלײן. — וואָס וויל ער?

חיים און די הויז־געזינד, וואס געפינען זיך אין דעם זעל־בען הויז, הערען זיך צו בײ׳ן ווענטיל פון קאמער, וואָס די אלטע רײדען.

— ער פערגינט ניט חיים׳ען! — קלאָגט ער זיך. — אלץ, זאָגט ער, גיעב איך איהם אװעק, הײסט עס, חיים׳ען.

חיים הערט אונטער און קריצט מיט די צײהן.

— און איהם גיעסטו וועניג! — זיפצט די אלטע.
— ער טענה'ט, אז חיים קאסט מיר צעהן רובל א וואך.
— צעהן מכות איהם! קען זיך שוין חיים ניט איינהאלטען און שיסט אוים הויך.
— צעהן געשווירען איהם! — העלפט אונטער חיים'ס ווייב.

— צעהן פלאטירען איהם! — העלפען די קינדער.
—שא, וואס איז דארטען? — חאפען זיך ארוים די אלטינקע פון זייער צימעריל.

דא גיט א שפרונג חיים צום טאטען און א ווילדער פון כעס מאכט ער מיט די הענד:
— א י ה ם גיעסטו אוועק אינגאנצען! א י ה ם! ער וועט דיך צו דער טארבע ברענגען. דו וועסט זעהן, טאטע.
— ביים בעסער אב די צונג! — מישט זיך אריין די אלטע.
— מיט דער טארבע וועסטו פון דיין „יענקלען" אוועקגעהן — געדענק, טאטע! געדענק! — סטראשעט איהם חיים.
— איך האב מורא. אז פון דיר וועל איך גיכער מיט דער טארבע אוועקגעהן, — זאגט זלמן און ווייזט אן אויף דער עלטערער טאכטער, חאשען.

דא טרעפט די קויל חיים'ען אין סאמע מיט הארץ און ער געהט אוועק אין א זייט.

אין שטוב אבער רוישט נאך און קאכט, יעדער קינד שילט בעזונדער יענקלען און יעדער קללה לעגט זיך אוועק ביי די אלטע אזוי ווי א שטיין אויפ'ן הארצען.
— ניט בעשערט קיין נחת! — קלאגען זיי זיך שטיל איינער פאר'ן צווייטען.
— וואלטען מיר בעסער שטיינער געהאט, איידער געלד!

— אַח, אַח! — זיפצען זיי פאר זיך. — צוויי שטיקלעך קינדער און קענען זיך ניט טהיילען.

א גאַנץ יאָהר זיינען די צוויי ברידער ברוגז. גוט ווערען זיי נאָר פורים צו דער סעודה.

עס געשיהט אזוי:

אַז עס קומט פאר נאַכט און ביי חיים'ען גרייט מען צו הער סעודה, געהען ארום די „אַלטע" פון זייער קאַמערי̇ל, זעצען זיך אוועק ביי'ן טיש און טיילען אויס די קינדער פורים־געלד. אין שטוב ווערט פרעהליך און אויפגערוימט. אלע פנים'ער שטראַהלען. די אייניקלעך, די יונגערע, לאַשצען זיך צו דער באָבען און צום זיידען, קריכען זיי אויפ'ן שויס און זאַגען: האַלט דער באָבען, האַלט דעם זיידען... א גוטע באָבע, א גוטער זיידע!...

פון די ווארימע קינדערשע ווערטער, פון דעם געגרייטען טיש, פון דער ליכטיגקייט, ווערען די אַלטע גערירט. עס ערוועקט זיך אין זיי ביידען א ליעבעס געפיהל צו די קינדער און זיי דערמאָנען זיך אָן יענקלען, וועלכער פּראָוועט נעבעך אליין די סעודה. ווער וויים צי האָט די שנור דאָרט עפּעס געמאַכט יום־טוב'דיג.

— געדאַרפט רופען אהער יענקלען מיט דער ווייב און קינדער, גיעט א זאָג די אַלטע.

— נו, נו, אדרבא, לאָז מען זיי רופען! — חאַפּט זיך אָן דער אַלטער.

— וואָס זאָגסטו, חיים? — פרעגט דער טאַטע ביי'ן זוהן.

— פון מיינעטוועגען, רוף. — זאָגט קאַלט חיים.

— מען קען רופען! — זאָגט די שנור.

— געה אריבער, ביילינקע! — ווענדעט זיך די באָבע צו אַ צוועלף־יעהריגע מיידעלע — צום פעטער יענקלען און זאָג, אַז מען בעט זיי צו דער סעודה.

— זיי זאָלען למען השם קומען! — פערזאָגט פון זיין זייט דער ויידע.

— גוט! — לויפט ארוים פרעהליך דאָס אייניקעל. און א פיערטעל שעה ארום קומט זי צוגעהן א פרעהליכע און מעלדעט:

— דער פעטער האָט געזאָגט, אז ער וועט באלד קומען.

און ווירקליך קומט באלד יענקיל מיט זיין ווייב און מיט צוויי עלטערע קינדער.

— גום פורים!

— גום פורים!

פון אָנפאנג געהט אַלעס כשורה. יענקיל מיט דער ווייב זעצען זיך ביים טיש און הייבען אָן קייען באָב, וואס איז אָנגע־שטעלט אויפ'ן טיש אין גרויסע טעלער פון דער פולער האנד, חיים הייבט אָן מאכען א שמועס וועגען שטאָדטיגע ענינים אין וועלכע ער איז שטארק, אלם לעדיג־געהער, בקי.

— ס'איז פארכעס! — זאָגט ער — די באָד שטעהט שוין דריי יאָהר אהן א דאך, און אין קאראָבקע ליעגט גאנצע 500 רובל און מען גיט ניט ארוים.

— טאָקי א סקאנדאל! — גיעט יענקיל נאָך, אבשיילענדיג א באָב.

די אַלטע קוועלען אָן. אָט דאָס זיינען עפּעס געראָטען אויף ברידער, מען רעדט, מען פערברענגט, ווי געהעריג איז, ניטא קיין קנאה, קיין שנאה! פיין, אָרענטליך!...

אין א ווײלע ארום שטעלט זלמן אוועק אויפ'ן טיש א פלאַש בראָנפען, גיעסט אָן די קעלישאָקעס און זאָגט:

— נעהמט, קינדער. צו ביסלעך בראנפען!

— נעהם דו פריהער, טאַטע, — זאָגט פרעהליך יענקיל.

— טאַטע נעהם דו! — לעגט פאָר פרעהליך חיים.

דער טאַטע נעהמט דעם קעלישאָק מיט א שטראהלענדען פנים, מיט שיינענדע אויגען, מיט טרייסלענדיגע הענד און שרייט אוים:

— לחיים קינדער!

— לחיים ולשלום! — ענטפערט יענקיל חיים'ען.

שפּעטער א ווײַלע דערלאַנגט מען געקאַכטע יאַגדעס מיט קיכלעך, מען צושטעלט די טעלער, מען צולעגט די לעפעל און דער טיש בעקומט איין אויסזעהן פון א וואהרער שמחה.

יענקיל און חיים האָבען שוין אויסגעטרונקען צו עטליכע גלעזליך. די קעפּ טומלען זיך און דערהויפּט איז יעדערנס מויל פול מיט ווערטער, וואס בעטען זיך ארויס, האטש עס איז א גרויסע סכנה...

— וואָס, חיים! — קען זיך ענדליך יענקיל ניט איינהאַל־טען. — ביזט אהן איין עין הרע א בעל־הבית...

— פערגינסט מיר אפשר ניט! — לאַכט פרעהליך חיים.

— ניין! אדרבא... איך מיין סתם אין דער וועלט אריין.

די אַלטע בלייבען טויטע. זיי ווילען פערשטיקען דעם גע־שפּרעך און ווייסען ניט, ווי אזוי.

—ניין, יענקיל, פערגינסט מיר ניט! — שרייט אויס פּלוצלונג חיים, זעהענדיג, ווי יענקיל בעטראַכט די עטליכע זיל־בערנע לעפיל.

—קינדערלעך, האָט רחמנות! — בעטען זיך דערשראָקענע די אַלטע—פערשטערט ניט אונזער שמחה, איין מאָל אין יאָהר.

— מיר קריגען זיך ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— חס וחלילה! — פערזיכערט אויך חיים. — די בעסטע גוטע פריינד! נאָר גלאַט, איך שמועס אין דער וועלט אריין, — יענקיל פערגינט מיר ניט. יענקיל וועט עס אַליין מודה זיין. אמת, יענקיל?

יענקיל בעטראַכט דעם רייכען טיש און שיעסט ארויס:

— אמת, ברודער!

חיים ווערט אָנגעצונדען.

— וואָס־זשע גערסטו צו מיר?

— טאַקע א נאַרישקייט! — מורמעלט יענקיל.

— קינדערלעך! — האָט רחמנות... — בעטן זיך די על־טערן מיט טרערן.

נאָר עס פערקריכט שוין צו ווייט: די פערשטיקטע שנאה, וואָס טליעט א גאַנץ יאָהר ביי יעדער ברודער אין הארצען צום צווייטען, פלאקערט יעצט אויף, נאָך דעם ביסעל בראָנפען, אין א העליש פייער.

— דו טאָרסט צו מיר ניט געהן! — שרייט אוים חיים.

— שדים זאָלען צו דיר געהן — ענטפערט יענקיל נאָך העכער.

— ארוים פון מיין שטוב! — שמעלט זיך חיים אויף און מעסט זיך אויף יענקלען.

— עס איז דעם טאַטענס שטוב, ניט דיינע! — קוראזשעט זיך יענקעל און בלייבט זיצען.

די מחלוקת ווערט וואס א מינוט גרעסער, עס מישען זיך אריין די ווייבער און די קינדער ביז יענקיל פערלאזט די שטוב, סטראשענדיג דעם טאַטען:

— געדענק! זיי וועלען דיר צו דער טאָרבע ברענגען.

די אלטע בלייבען נאָכדעם זיצען צעמישט, ווי ארויסגעטריבענע פון גן־עדן געהען זיי אריין צו זיך אין צימערל. ביידענס פנימ'ער בעקומען א מינע פון נאָך תשעה־באָב ביינאכט צו די קינות.

— וואָס רופסטו איהם, דעם גזלן? — קען זיך ענדליך דער אלטער ניט איינהאלטען.

— איך רוף איהם? דו רופסט דאָך איהם! — פערענט־פערט זיך די אלטע.

אין דער אמת'ן אָבער רופען איהם זיי ביידע, האָטש זיי ווייסען פאראוים, אז עס וועט זיך אזוי ענדיגען. ווער ווייס וואס פאר א רעכנונג זיי האָבען דערביי. אפשר ווילען זיי האָטש גע־גיסען די עטליכע מינוט נחת, וואָס זיי האָבען עהדער'ן סקאַנ־דאל. ווער קען פערשטעהן עלטערנ'ס הערצער?...

פערשפעטיגט.

די ביסעלע קאָרן, וואס אנטאָש האָט אראָבגענומען פון זיין שטיקעל פעלד, וואס ער האָט פערמאָגט, האָט ער שוין לאנג צו־זאמען מיט זיין עלטערן אכצעהניעהריגען סערגייען צעדראָשען און עס צומאָהלען אין דער נאָהענטער וואסער־מיהל, וואס איז געגאנגען אויף צוויי רעדער, און אויף דעם בוידעם בעהאלטען צו ווינטער אויף ברויט. נאָר איין פוד קאָרן האָט ער אין אַ זעקעלע אריינגעשאָטען, פערבונדען עס מיט א שטריקעלע און אין שטעדטעל אויפ'ן מארק אוועקגעפיהרט. אויפ'ן מארק זיינען אידען איינער נאָך דעם אנדערען צוגעקומען אלע ווייל צום וואגען, געטאפּט דאָס זעקעלע און געפרעגט:

— טשאַהאָ מאיעש נא פּראָדאניע ? — וואָס פערקויפסטו?

— אויף וואָס אנטאָש פלעגט ניט אָהן שטאָלץ ענטפערען:

— זשיטאָ, קאָרען...

און די אידען האָבען געדונגען און געדינגען, געוואויגען און געוואויגען מיט זייערע בעזמענס און געבאָטען פרייזען פון 40 קאָפּ' ביז א האלבען רובל, און אנטאָש פלעגט די פרייזען אויסהערען, קראצען זיך אין פּאטיליצע און בעטען פינף גילדען ביז ער פלעגט אראָבגעהן אויף פיער גילדען. ביי פיער גילדען האָט ער זיך איינגע'עקשנ'ט און ס'האָט ניט געהאלפען שוין מעהר קיין דינגען זיך.

— טשעטירע זלאָטע! — האָט ער גע'טענה'ט.

פאַרנאַכט אַבער, אַז די אידישע מאַרק־סוחרים זיינען זיך צוגאַנגען און מעהר איז שוין קיינער צו איהם ניט צוגעגאַנגען, איז ער שוין מיט זיין ביסעל סחורה אָראָבגעפאַלען, און האָט שוין געזוכט אַ סוחר פאַר אַ האַלבען רובל.

דער איינציגער הענדלער, וואָס איז אויף דעם מאַרק געבליבען, חנן דער קורצער, האָט שוין דאָס ביסעל מזומן, וואָס ער האָט געהאַט צוגעגרייט צום מאַרק, אויסגעגעבען, און ער האָט דערפאַר מיט אַ האַלבען מויל געבאָטען נאָר דריי גילדען:

— טרי זלאָטיך, קאָלי חאָטשעש?

און אַנטאָש, וואָס האָט געדאַרפט דאָס געלד אויף זעהר נויטיגע זאַכען צו קויפען, אָהן וואָס ער האָט אַ היים ניט געקאָנט פאָהרען, איז מיט הארץ־וועהטאָג מרוצה געוואָרען. דערהערט, אַ ער וויל שוין אוועקגעבען, האָט חנן אין דער רעכטער זייט הארצען דערפיהלט אַ קלאַפּ פון פרייד, וואָס איהם מאַכט זיך צו קויפען אַ „מציאה", פון וואָס ער וועט האָבען אַ ריינעם צעהנערעל ריוח, אין דער לינקער זייט הארצען האָט איהם אַבער אַ קלאַפּ געטהאָן פאַר הארצוועהטאָג: גאָט ווייסט, צי די מציאה וועט א י ה ם אָנקומען, ווייל זיין קאַפּיטאַל האָט זיך איבער'ן מאַרקס־טאָג אינגאַנצען אויסגעלאָזט. פונדעסטוועגען האָט חנן די האָפנונג און דעם בטחון, ניט פערלוירען, און האָט געהייסען אַנטאָש'ן פיהרען די סחורה צו זיין שפּייכלערל. דאָרט, ביים שפּייכלער, האָט ער געמאַכט שותפות מיט אַ רייכערען הענדלער; יענער האָט געצאָהלט, און אַנטאָש האָט בעקומען דריי זילבערנע גילדען. ער האָט זיי בעקוקט פון אַלע זייטען, געפּרעגט עטליכע מאָל: „צי נייע פאַלשיווע?" און אַז די צוויי שותפים האָבען איהם בערוהיגט, אַז ס'איז אמת'ע גוטע געלד, 'האָט ער זיי אריינגעקרוקט טיעף אין בוזעם און זיך געלאָזען מיט'ן וועגעלע צו אַ קרעטשמע אין מאַרק. דאָרט האָט ער צוגעבונדען דעם

פערד צום סלופ פון גאניק און איז אוועק [ג]עזויפען נויטיגע זאַ־
כען.

ער האַט געקויפט צו[...]יי [...] זאַלץ, [...] וואס די אַנטאַשיכע
האַט איהם אַנגעזאָגט למ[...]ש צו בריענגען, דריי פעקלעך צו
אכט גראַשען מאַחאַרקע, א [...] פאַר פונט זייף צו זעקס קאַפּיקעס, א
קרענצעל בייגעלעך — א גאַסטינעץ" פאַר [ד]י קליינע קינדער,
און פאַר דאָס איבעריגע [...] ער אין קרעטשמע אריין און גע־
מאַכט א כוסה, מיט וועלכ[...]ער ער האָט זיך ג[...]ר דערקוויקט און
האַט פרעהליך אַנגעהויבען שמועסען מיט די איבעריגע פויערן.

— פוד זשיטאַ פראַ[...]ראַל! — האַט ער כטוב לבו ביין,
איינעם פון די פויערן דערצעהלט, — אַשוקאַלי זשידי: טרי
זלאַטיך דאלי... מאַלאַ!

דער אנדערער פויער, וועלכער איז געווען רייכער פאַר אַנ־
טאַש'ן, האַט אויף איהם א פעראכטליכען בליק געוואָרפען און
מיט גדלות געענטפערט:

— טשטאַ, פוד זשיטאַ! יא דיעסיאַט פראַראַל... פאַני־
מאַיעש? דיעסאַט!

אנטאַש האַט מיט קנאה א קוק געטהאַן אויפ'ן פויער, גע־
וואָלט עפּעס ענטפערען נאָר זיין שוואַך קעפעל איז שוין געווען
אביסעל בערוישט, האַט ער נאָר א קרים געטהאַן מיט די ליפען,
ארויס פון קרעטשמע האלב פרעהליך, האלב אומעטיג, זיך גע־
זעצט אויף זיין קליינער דראַבינע און זיך געלאָזט פאַהרען
אהיים אין דאָרף אריין, וואָס האָט זיך געפונען פינף ווערסט פון
שטעדטעל.

*   *   *

עס איז פערגאנגען א חודש. דער אַסיען האָט זיך אונ־
טערגערוקט, די טעג זיינען געוואָרען קלענער און די נעכט גרע־
סער און אין אנטאַשס קליין שטיבעלע האָט מען שוין בעדאַרפט
ביינאכט א לעמפּעלע ברענען. דאָס לעהמענע פלעשעל, וואָס
אנטאַש האָט ביי א טעפער מיט דריי יאָהר צוריק געקויפט פאַר

אכט גראשען איז [illegible] א טרוקענע געש[illegible]זאנען און ס'איז ניט געווען פאר וואס נאפט [illegible] קויפען. אויסט[illegible] דעם איז שוין דאס זאלץ אויף באלד אויסג[illegible]גאנג[illegible]ען, פון ד[illegible] [illegible]ף, וואס ער האט געקויפט, איז נאר א שטיק[illegible]לע גע[illegible]ליעבען, פו[illegible] די מאכארקע איז נאר גע-בליעבען אויף א פאר טעג, און אנט[illegible]אש האט זיך געקראצט אין פאטעליצע, געש[illegible]ייט און אלץ געוו[illegible]ארטשעט:

— סאלי [illegible]ניעמא, מידלא ניע[illegible]א, מאכארקע ניעמא, ני-טשעהא ניעמא [illegible]זעפסקי אינטערעס.

פערדיענען האט אנטאש ניט געהאט וואו. דער איינציגער איד, וואס האט אין דארף געוואוהנט איז אליין זעהר ארים געווען, און אנטאש האט געהאט נאר איין האפנונג: פאר סכות אנצוהאקען א פולען וואגען „סכך" און פיהרען עם אין שטעד-טעל אריין און פערקויפען עם פאר א פאר פערציגער. אלע יאהר טהוט ער אזוי, ווייט ער האט דאס פערדעל זיינס, פאר וועלכען ער האט אבגעצאהלט אויפ'ן יריד זעקס רובל.

און גלייך נאך ראש השנה האט ער אלע טאג אנגעהויבען פרעגען דעם אידען, וואס האט געוואהנט אין דארף: ווען איז ביי אייך סכות?

— האסט נאך צייט! — פלעגט איהם דער איד ענט-פערען.

— אליע קאלי! — פלעגט אנטאש רוהען ניט לאזען.

דער איד, וועלכער איז גראד געווען צוטראגען, האט איהם איינמאל א זאג געטהאן, ניט פיעל טראכטענדיג:

— יעשטשע טידזיען! — אין א וואך ארום, הייסט עס.

אין אמת'ן אבער איז ניט מעהר געווען ווי פינף טעג צו סכות, און אנטאש האט אויסגערעכענט, אז צוויי טעג פאר „קוטשקי" איז די רעכטע צייט צו פיהרען די סכך אין שטעדטעל: דאס איז געווען אקוראט דער ערשטער טאג יום-טוב...

ער איז דעם טאג פריה אויפגעשטאנען, איבערגעביסען א שטיק גראב, שווארץ ברויט, וואס ער האט געטונקט אין אליין

צעשטויסענע זאַלץ, פּאַרטונקען מיט אַ קוואַרט קאַלט וואַסער, האָט איינגעשפּאַנט דאָס האַלב הונגעריג, האַלב פּערשלאָפען פערדעל, גענומען די האַק און זיך געלאָזען אין נאָהענטען וועלדעל.

ער האָט זיך גענומען האַקען די שטעכעדיגע צווייגען איינע נאָך דער אַנדערער. געקליבען האָט ער אַלץ געדיכטערע און לענגערע; בעסערע סחורה פּערקויפט זיך גיכער! האָט ער דערביי געטראַכט. דער וואַגען איז אַלץ געוואַקסען און געוואַקסען, ער האָט גערעכענט לכל הפּחות לייזען פאַר זיין סחורה אַ גילדען דריי, און איהם האָט זיך אַלץ געדאַכט, אַז ס'איז נאָך ווייניג און ער האָט אַלץ געהאַקט און געלעגט די צווייגען אויפ'ן וואַגען.

ענדליך איז דער וואַגען פול געוואָרען, אַנטאַש האָט איהם בעטראַכט פון אַלע זייטען און איז צופריעדען געבליעבען.

— דאַוואַלנאַ בודזיע! — האָט ער פאַר זיך הויך אַרויסגעברומט און גענומען דאָס פערד פאַר'ן צוים.

אַז ער איז אָבער אָבגעפאַהרען אַ פאַר טריט, האָט ער זיך אָבגעשטעלט און ווידער אַ קוק געטהאַן אויף דעם וואַגען.

— אַ מאָזשע מאַלאַ בודזיע? — האָט ער זיך פּלוצים דערשראָקען, האָט אויסגעהאַקט נאָך פינף צווייגען און האָט זיך גענומען פאַהרען שוין אויף זיכער.

ער איז געפאָהרען לאַנגזאַם, טריט ביי טריט, און לאַנגזאַם, טריט ביי טריט זיינען אויך אַזוי אין קאָפּ זיינע געדאַנקען געגאַנגען, ווי זיי וואָלטען ניט וועלען געהן גיכער פאַר דאָס פערדעל. אַנטאַש האָט גערעכענט, וויפיעל זאַלץ וועט ער קענען קויפען און וויפיעל זייף, וויפיעל „גאַזע" און וויפיעל מאַכאָרקע, פאַר דעם געלד, וואָס ער וועט אָבלייזען אין שטעדטעל ביי די אידען. ענדליך האָט איהם דער חשבון פערמאַטערט און ער האָט בעשלאָסען, אַז ער וועט האָבען די פּאָר גילדען אין האַנד, וועט

איהם גרינגער זיין צו בערעכענען, ווי אזוי אלץ איינצוקויפען, און נאך דעם בעשלום איז פון איהם ווי א משא אראב.

* * *

אז ער איז מיט זיין וואגען אריינגעפאהרען אין אנהייב שטעדטעל און האט דערזעהן די סכות שוין בעדעקט מיט סכך, האט זיך איהם ווי עפעס אבגעריסען אינוועניג און איהם האט זיך געדאכט, אז די סכות און די הייזער — אלע דרעהען זיך און שפרינגען. ער האט זיך אבער געשטארקט און געטרייסט, אז אלע יאהר איז אזוי: א סך „זשידקעס" דעקען צו פריהער און א סך שפעטער. דערפאר איז שפעטער טייערער.

— דאראזשיי וואזמו! איך וועל טייערער נעהמען... — האט ער בעשלאסען, און אנגסטען האבען איהם בעשלאגען.

ער איז געפאהרען ווייטער. אויף א גאניק זיינען געשטאנען צוויי ווייבער, איינע א יונגע און איינע אן עלטערע, זיי האבען געטייט מיט די פינגער און האבען געקייכט פאר געלעכטער.

— טשאהא ווי סמעיעטעס? — האט אנטאש מיט כעס געפרעגט.

— בא טי טאק ראנא אוזש סכך וועזעש. — האבען זיי איהם לאכענדיג געענטפערט.

— יאק טא ראנא? — האט אנטאש דאס לאכען ניט פערשטאנען.

— ראנא... ראנא... — האבען די פרויען געלאכט.

— טפו! — האט אנטאש מיט צארן אויסגעשפיגען און זיך געלאזט ווייטער, טראכטענדיג:

— יאק טא... בערקע האט אליין געזאגט — „זא טידזען". איך האב דאך אזוי גוט גע'חשבונ'ט: נאך צוויי טעג.

א קאלטער שוויים האט איהם בעגאסען, דערמאהנענדיג זיך, אז ער האט פון יענער צייט אן, זייט בערקע האט איהם געזאגט, אפשר ניט גוט געצעהלט. ער האט פערשפעטיגט! געוויס, געוויס! אלע סכות זיינען שוין בעדעקט מיט סכך... ער

וועט בלייבען אָהן זאַלץ, אָהן מאַחאַרקע, אָהן זייף, אָהן „גאַ־זע"...

טרויעריג האָט ער געפיהרט דאָס פערדעל, וועלכעס האָט קענטיג געשפּירט דאָס גרויסע אומגליק, וואָס דאָ שטעהט פאַר זיין בעל־הבית, און האָט זיך קוים געשלעפּט, אַראָבגעלאָזען דעם מידען קאָפּ זיינעם.

דערווייל זיינען די בעלי־בתים שוין גענומען געהן ביסלעכ־ווייז פון שוהל, אויסגעפּוצט יום־טוב'דיג מיט די טליתים און די מחזורים אין די הענד.

דערזעהענדיג לכתחלה דעם פויער מיט'ן וואָגען סכך, האָ־בען זיי ניט פערשטאַנען, וואָס דאָס איז אַזוינס, און האָבען ער־שטוינט געקוקט איינער אויפ'ן אַנדערען. נאָך זייער קוקען האָט זיך געדאַכט, אַז זיי האָבען זיך דערשראָקען: אפשר האָ־בען ז י י אַ טעות געהאַט און פריהער סכות געמאַכט?...

— טשאַהאָ טי וועזעש? — האָט איהם איינער אַ פרעג געטהאָן.

— יאַק טשאַהאָ? — האָט אַנטאָש תמ'עוואַטע אויסגע־שטעלט די אויגען — סכך ווערו נאַ „קוטשקי". קופּיטע, האָ־לובטשיקי! קופּיטע! — האָט ער זיך גענומען בעטען מיט אַ וויינענדיג קול.

די אידען האָבען זיך פונאַנדער געלאַכט.

— וואָס דאַרף מען איצטער סכך? דוריען, דו! עס איז דאָך שוין יום־טוב, — האָט איהם איינער געטרייסט.

נאָר אַנטאָש איז פון גרוים אומגליק ווי צוטומעלט געוואָ־רען און האָט געשריגען, קראַצענדיג זיך אין דער פּאַטעליצע און האַלב וויינענדיג:

— קופּיטע, קופּיטע! סאַל טרעבע, מידלאָ טרעבע, גאָזאָ טרעבע...

דער עולם אידען, וועלכער האָט אָנפאַנגס געלאַכט פון דער גאַנצער סצענע, איז ענדליך געריהרט געוואָרען. זיי האָבען בע־

טראכט דעם אָרימען דאָרען פויערל, דערזעהען זיין פערצווייפעלטען פּנים און אַ געפיהל פון מיטלייד האָט זיך אין זייערע הערצער דערוועקט.

— אַ אָרימער גוי, אַ ביטערער רחמנות! — האָט איינער ארויסגעזאָגט, פערקרימענדיג מיט וועהטיג זיין פּנים.

— ער האָט געהאַפּט, נעבאך, מאכען גאנצע גליקען פון די סכך, מיט אַמאָל — נאַ דיר! — האָט אַ צווייטער געזאָגט.

— עס וואָלט געווען אַ יושר אָבצוקויפען ביי איהם די סכך, — האָט נאָך איינער פאָרגעלעגט, — ס'איז אַ חלול־השם.

— אים יום־טוב, ווי אזוי? — האָט אַ צווייטער אָבגעשלאָגען די פאָרלעגונג.

— עס איז אויף האַלץ ווערט דאָס געלד — האָט איינער געשאַצט, בעטראַכטענדיג דעם פולען וואָגען מיט דעם סכך.

— ווערט היינט, ווערט מאָרגען! אַז ס'איז יום־טוב...

— סאָל ניעמאַ, גאַזאַ ניעמאַ... מידלאַ ניעמאַ... — האָט דער פויער געזונגען זיין ליעדעלע, ניט פערשטעהענדיג, וואָס די אידען רעדען אויף זייער לשון, נאָר פיהלענדיג, אַז מען טראַכט וועגען איהם עפּעס גוטס.

— שאַ! ער דאַרף גאָר קיין געלד ניט, ער דאַרף סחורה. סחורה אָהן געלד מעג מען געבען אום יום־טוב אויך! — האָט איינער געבוירען נאָר אַ נייע אידעע.

דער עולם איז לעבעדיג געוואָרען. עס האָט זיך געפונען צווישען רעדיל אידען אַ קרעמער, וואָס האָט געהאַט דערביי אַ קראָם.

— גיעב איהם, חיים, אַ פאָר טעפּלעך זאַלץ מיט נאָך דאָרטען, וואָס ער דאַרף. גיעב איהם אויף אַ פאָר גילדען. אַ רחמנות! מיר וועלען אַלע ליידען דעם היזק...

— נו, נו, מהיכא־תיתי! — האָט זיך ר' חיים אָנגעהאַפּט — אַן אָרימער גוי טאַקי, אַ רחמנות...

— אַ מצוה, אַ מצוה! ווי איך בין אַ איד! — האָט יעדע־רער פון עולם געוואַרעמט.

חיים האָט צוגערופען דעם גוי, נאָך וועלכען דאָס גאַנצע רעדיל איז נאָכגעגאַנגען, האָט געעפענט די קראָם און האָט איהם געגעבען: צוויי טעפּ זאַלץ, אַ שטיק זייף, אַ פלעשעל נאַפט און צוויי פּעקלעך מאַחאָרקע.

דער פויער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן פאַר שמחה, צי לאַכען, צי וויינען, ער איז נאָר אין שטאַנד געווען צו מורמ־לען:

— דזיענקויע! דזיענקויע!

— נאַ טעביע יעשטשע חלה! — האָט איהם פּלוצלינג, אַז ער האָט שוין די סחורה איינגעפּאַקט, עמיצער אונטערגעטראַ־גען אַ פּאָר „המוציאס“ — דו וועסט ברייגגען אַהיים.

— נאַ טעביע יעשטשע! — האָט איהם נאָך איינער דער־לאַנגט נאָך אַ שטיק חלה.

— נאַ יעשטשע!

— יעשטשע!

— יעשטשע!

און מען האָט גענומען טראָגען פון אַלע זייטען חלה פאַר אַנטאָשען. ער איז צוטומעלט געוואָרען און האָט קוים געקאָנט אויסרעדען: „דזינקויע“.

דער עולם איז געווען צופריעדען און יענקעל לייבעס, אַ פרעהליכער איד, וואָס האָט געמאַכט יום־טוב פון דער פולער האַנד און אראָבגעבראַכט אַ חתן צו גאַסט, האָט איהם ארויסגע־טראָגען אַ גלעזעל בראַנפען.

— נאַ פּיי! אי פּאָיעזשאַי ז'באָגאַם דאָמאַי!

אַנטאָש האָט אין דער גיך אריינגעגאָסען דאָס גלעזעל בראַנפען אין האַלז, פערביסען מיט אַ שטיקעל חלה און האָט פרעהליך אויסגעשריגען:

— ניקאָלי ניע זאַבודו!

— איחר ווייסט, ניט קיין שלעכטער ערל... — האט איי־נער פון דעם רעדיל א זאג געטהאן.

— וואס האסטו געוואלט, ער זאל דיך איצטער שלאגען?...

האט א צווייטער א שמייכעל געטהאן — — — — —

דער עולם איז ביים ווארט „שלאגען” ווי אבהענדיג גע־ווארען, און מען האט זיך גענומען בּיסלעכווייז פונאנדערגעהן.

דער רב און זיינע ספרים.

אויסער די שטענדיגע שכירות, וועלכע דער קארעלצינער רב ר' אברהם פלעגט בעקומען — פינף רובל א וואך — און קליינע זייטיגע הכנסות, וועלכע פלעגן איהם איינטראגען נאך עפעס א וואך, האט ער געהאט נאך א בעזונדערע הכנסה — שרייבען ספרים.

אמת, ער אליין פלעגט זאגען, אז די ספרים, וואס ער שרייבט און דרוקט דערנאך, זיינען ניט צוליעב פרנסה. די תורה איז, חלילה, ניט ביי איהם א „קרדום לחפור בה"; ער מיינט נאר מרביץ תורה זיין צווישען אידען. דאך האט ער אויף זיין ערשטען ספר „באר אברהם" ארויפגעדרוקט דעם מקח „א רו"ב אויסער פארטא". און כדי דער ספר זאל מעהר פער־קויפט ווערען, האט ער געזאמעלט פיעל הסכמות פון בעוואוסטע רבנים. ער האט אפילו שטארק חשק געהאט, צו בעקומען חאטש א קליין הסכמה'לע אויך פון מינסקער „גדול", אבער דער גדול, עליו השלום, האט זיך אביסעל געקווינקעלט.

— איך גיב אמאל א הסכמה, אבער, אבער...

וואס דער „גדול" האט געמיינט מיט אט דעם „אבער", האט אונזער מחבר זעהר גוט פערשטאנען, און ער וואלט גע־ווים שטארק אין כעס געווארען אויף איהם דערפאר, ווען ער וואלט גראד אין זעלבען ספר ניט צולאזט זיך וועגען דער עבירה פון כעס...

דעם ערשטען ספר „באר אברהם" האט ער געשריבען נאך מיט יאהרען צוריק און אבגעדרוקט טויזענד עקזעמפלארען אין ראמ'ס דרוק. קרוב פון דריי הונדערט האט ער געשיקט צו גרויסע גבירים, מיט א גרויסען „לכבוד" אויפ'ן שער־בלעטעל. צווישען די דאזיגע גבירים איז אויך געווען דער גביר אדיר קלונימוס זאב וויסאצקי...

עס פערשטעהט זיך, אז ניט אלע האבען איהם אבגעשיקט צוריק דעם פרייז. עס זיינען אבער געווען אזעלכע, וואס האבען געשיקט דריי מאל אזוי פיעל, און איינער פון די בראדס־קים האט איהם אפילו געשיקט גאנצע זיעבען רובל, און דער מחבר, וואס האט אין זיין ספר פערענטפערט אזוי פיעל קשיות, האט בשום אופן ניט געקאנט געפינען א תירוץ אויף דער קשיא: פארוואס דוקא זיעבען און ניט ניין? ניין איז דאך מעהר אידישליך: א האלב ח"י...

אבער נאך מעהר האט ער זיך געוואונדערט, וואס ראט־שילד, צו וועלכען ער האט, פערשטעהט זיך ממילא, אויך גע־שיקט א ספר, האט איהם גארנישט געענטפערט, גלייך ווי דער ספר איז אין וואסער אריין! אויף אנדערע גבירים, וואס האבען ניט געענטפערט און ניט געשיקט קיין געלד, האט ער זיך ניט געוואונדערט. עס זיינען דא גענוג גבירים חזירים... אבער ראט־שילד! סטייטש? דו ביזט דאך געווים פון די גרעסטע מיוחסים, מיט אן איידעלען האראקטער, און ווי מען זאגט, האלסטו דאך אויך פון אידישקייט...

נישט אנדערש, סיידען דער אפטייקער, וועלכער האט גע־שריבען די אדרעס, האט זיך טועה געווען, און דאס ווייסט דער רב, אז א טעות אין אדרעס איז גע'הרג'עט... איין סומע — דריי רובל — וועלכע איז איהם אנגעקומען, האט מען געמוזט צוריקשיקען, ווייל אנשטאט זיין ריכטיגען נאמען „אברהם חאר־חורים", איז געשטאנען „חאבחורים", א נפקא מינה נאר אין איין „ריש", און דאך דריי רובל פערפאלען אויף אייביג! גערה

זוך, אז דו ווייסט אפילו נישט, ווער ס'האָט זיי געשיקט...

און נאָך אַלעמען האָט ער גוט פּערדיענט פון ספר, אפילו אָהן ראָטשילד'ן און אָהן די דריי רובל. אביסעל האָט ער אליין ארומגעטראָגען און פערקויפט די בוכהענדלער אין די גרויסע שטעדט. אמת, ער האָט זיי געגעבען א גרויסען „ראבאט", כמעט זעכציג פּראָצענט, און די „פּאָרטאָ" האָט ער אויך ניט געררעכענט, דאָך האָט ער פון „באר אברהם" געהאט א שעהן ביסעל געלד, וועלכעס האָט איהם געקלעקט צו מאכען חתונה זיין טאָכטער: גענומען א בחור מיט א „סמיכה" און איצט וואַרט ער אויף א שטאָדט...

כמעט אזוי פיעל פּערדיענסט האָט איהם אויך געבראכט זיין ספר „עדן אברהם". אויך דעם „עדן אברהם" האָט ער גע־שיקט צו אַלע גבירים אין רוסלאנד, דייטשלאנד און פראנק־רייך; און פערשטעהט זיך, אז וויסאָצקי'ן, בראָדסקי'ן און ראָטשילד'ן האָט ער אויך ניט פערגעסען. אבער ביים צווייטען מאָל האָט איהם שוין סיי וויסאָצקי און סיי ראָטשילד קיין געלד ניט אָבגעשיקט, און איהם האָט דאָס מאָל פערדראָסען נאָר אויף וויסאָצקי'ן. אויף ראָטשילד'ן איז איהם שוין דאָס מאָל ניט געווען אזוי קשה: ער האָט זיך דערוואוסט, אז זיין אידישקייט איז ניט אזוי אי־אי־אי. אבער דו, וויסאָצקי! סטייטש?... עס האָט איהם שטארק געקרענקט, אבער קיין שאָדען האָט ער ניט געהאָט; אנשטאָט וויסאָצקי'ן איז אין קארעלצין גופא אויפגעקומען עפּעס א איד, וועלכער האָט דעם רב פאר'ן „עדן אברהם" מיט'ן אויפשריפט „לכבוד הגביר המפורסים" אריינגעשיקט גאנצע צעהן קערבלעך...

און דורכ'ן „עדן אברהם" האָט דער רב חתונה געמאכט זיין צווייטע טאָכטער, אויך גענומען א איידעם מיט „סמיכה" און מיט אן אויסקוק אויף א רבנות.

דעם דריטען ספר האָט ער שוין געשריבען די לעצטע יאָה־רען, פונקט ווען עס האָט אויסגעבראָכען דער קריעג צווישען

רוסלאנד און יאפאן. זיינע גוטע פריינד האבען איהם אפילו גע־ראטען, ער זאל ניט דרוקען דעם ספר אין אזא שווערע צייט, אבער דער רב, ביי וועלכען דער חשק צו דרוקען ספרים איז שוין געווען שטארק איינגעווארצעלט אין דער נשמה, האט ניט גע־פאלגט און גע'טענה'ט:

„נישקשה, אידען זיינען נאך א פאלק! אדרבא, נאר אין אזא צייט בעדארף מען דרוקען ספרים, כדי די תורה זאל ניט פערגעסען ווערען ביי אידען".

און ער האט געבארגט א ביסעל געלד פון ערשטען איי־דעם, אביסעל פון צווייטען איידעם, פון זייער נדן, און אבגע־דרוקט דעם דריטען ספר.

אנגערופען דעם ספר האט ער ווידער אויף זיין נא־מען: „מלחמת אברהם", א רמז אויף דער קריעגס־צייט... אויך אין דער הקדמה האט ער אין חרוזים דערמאהנט די מלחמה, און געבענשט די מדינה, וואו די אידען וואוינען אונטער די פליגלען פון באריםהערציגע מלכים — מיט גליק און הצלחה, און אויסגעלאזט מיט א שטיקעל פון „הנותן תשועה".

אויסערדעם האט ער נאך א נייעם אויפגעטהאן — גע־צאהלט „ציגם" דער נייער צייט, ווי לייט זאגען — דען אנ־שטאט וואס אין זיינע צוויי ערשטע ספרים האט ער ניט גע־וואוסט און ניט געוואלט וויסען פון „זנאקעס", און דאס גע־רעכענט פאר א חלול הקודש, האט ער שוין אין דעם נייעם ספר געשטעלט קאמעס נאך יעדע צוויי ווערטער און נאך יעדע פיער ווערטער — א פונקט. אזוי איז איהם אויסגעקומען דער חשבון. אויך אויף די „זנאקעס" האט ער פיעל געהאפט: נאכ־געבען אביסעל די משכילים, אפשר וועלען זיי אויך זיין בעלנים.

אבער אי דער נאמען „מלחמת אברהם", אי די חרוזים אין דער הקדמה, אי די „זנאקעס" האבען נישט געהאלפען. פון דרוק איז ארויס דער ספר א פאר וואכען פאר דעם פאסט־שטרייק; צושיקט האט ער איהם א פאר טעג פאר'ן שטרייק,

און געה וויים, וואו די ספרים זיינען פערבלאָנזשעט געוואָרען, און וואו זיי געפינען זיך ערגעץ...

ער וואָלט געשיקט צו די גבירים אנדערע ספרים, אָבער אַלע גבירים זיינען אנטלאָפען קיין אויסלאַנד; די, וואָס זיינען געבליבען, וועלען היינט געוויס ניט נעהמען קיין ספר אין האנד אריין, און וויסאָצקי איז שוין לאנג געשטאָרבען...

דאן האָט דער רב זיך אָנגעהויבען בעטען רחמים ביי א גרויסען מוכר־ספרים אין דער גובערניע, ער זאָל ביי איהם צו־נעהמען די ספרים אין קאָמיסיאָן, אפשר וועט ער זיי ווי־עס־איז „ארויסשטופען"... דער מוכר־ספרים האָט איהם געענטפערט, אז הגם די צייט איז איצט גאָר אן אנדערע, נישטאָ די אמאָלי־גע יאָהרען, פונדעסטוועגען זאָל ער איהם פרובען אריינשיקען א הונדערט שטיק און ער וועט, מיט גאָט'ס הילף, זיך סטאַרען, זיי אויסצובערנגען.

מיט גרויס שמחה און מיט נאָך א גרעסערער האָפנונג האָט דער רב איינגעפאקט הונדערט עקזעמפּליארען „מלחמת אברהם", אבגעשיקט דורכ'ן קאָמיסיאָנער, וואָס פאָהרט יע־דע וואָך אין דער גובערניע, און ער האָט אָנגעהויבען וואר־טען...

און אז ער איז מיעד געוואָרען וואַרטענדיג, האָט ער אָנ־געשריבען א פייערינען בריעף: סטייטש?... דאן האָט איהם דער מוכר־ספרים'ניק געענטפערט, אז דער ספר „מלחמת אברהם" ליעגט, ווי א שטיין, וואָס קיינער קעהרט ניט איבער, „כאבן שאין לה הופכים"... די מליצה איז אפילו געפעלען דעם רב, וועלכער איז געווען א שטיקעל „מליץ", אבער דער ענין גופא איז איהם כלל ניט געפעלען געוואָרען...

— סטייטש? וואָס הייסט? — איז ער אין כעס געוואָ־רען אויף אַלע אידען — צעהן מאָל „שלעכטע צייטען", אָבער א ספר, סטייטש? ווי קויפט מען דאָס ניט קיין ספר? בפרט נאָך אזא ספר, מיט א הקדמה אין גראַמען, מיט זנאַקעס, — נאָך

יעדע צוויי ווערטער א קאָמע און נאָך יעדע פיער ווערטער א פונקט.

— עס קאָן ניט זיין! — האָט ער אויסגעשריען, אויס־צולאָזען זיין כעס. דאָס אויסגעשריי האָט איהם אביסעל גרינ־גער געמאכט, און כדי נאָכמעהר גרינגער מאכען זיך, האָט ער אויסגעגאסען זיין גאנץ הארץ פאר זיין ערשטען איידעם, וועל־כער האָט שטארק געהאלטען פון זיין ספר.

— וואָס זאָגסטו, ישראל, הא? עס קען ניט זיין.

— פערשמעהט זיך, אז עס קאן ניט זיין — האָט דער איידעם מסכים געווען, מעהר פון איידעלקייט וועגען, עהדער פו אינערליכער איבערצייגונג.

— על כן, וואָס זשע טהוט מען? — האָט דער רב אָנגע־הויבען פרעגען מיט א ניגון פון דער גמרא.

— איך רעכען, אז ס'איז כדאי זיך דורכצופאָהרען, אז מען קומט אליין, איז גאָר עפּעס אנדערש.

די עצה איז דעם רב געפעלען געוואָרען. פאר איהם אליין וועט דער מוכר־ספרים האָבען דרך־ארץ.

— שוין פיעל יאָהר האנדעל איך מיט איהם, — האָט ער געזאָגט צום איידעם מיט א טאָן פון א סוחר...

אין א פאָר טעג ארום איז שוין דער רב געפאָהרען מיט א בעל־עגלה אין דער גובערניע אריין. אמת, אהין געהט אויך ־י באהן, אבער מיט א בעל־עגלה איז ביליגער און ער האָט זיך שוין געגונג מרבה הוצאה געווען...

אין אכסניא איז ער געקומען זייגער צעהן אין דער פריה. ותיקין האָט ער געדאַווענט אויפ'ן וועג, דערום איז ער באלד, נישט אויסטרינקענדיג אפילו קיין גלעזעל ווארימס, אוועקגע־גאנגען צום מוכר־ספרים'ניק, אויספרעגענדיג זיך פריהער גוט ביים בעל־עגלה, ווי אזוי מען געהט, ער זאָל חס ושלום ניט פער־

בלאָנדזען. א קליינינקייט היינטיגע צייטען אין א גרויסער שטאָדט!

אָבער דער רב האָט ניט פערבלאָנדזעט; ער איז שוין דאָ געווען איינינע מאָל, און א חוץ זיין שארפען קאָפּ האָט ער אויך געהאט א גוטען זכרון.

אריינקומענדיג אין קראָם האָט זיך דער מוכר־ספרים באלד אויפגעשטעלט קעגען איהם, אויסגעשטרעקט די האנד און אויס־געתופען ברייטליך: שלום־עליכם, רבי, אָט דאָס הייסט א גאסט! א גאסט! זיצט! און איהם תיכף דערלאנגט א שטוהל צום זיצען, — טאָקי דעם שטוהל, אויף וועלכער ער אליין איז פריהער געזעסען.

די אויפנאהמע האָט דעם רב צוגעגעבען קוראזש און ער האָט באלד געפרעגט:

— וואָס הערט זיך עפּעס מכח די ספרים?

— איהר מיינט אודאי דעם „מלחמת אברהם“? ער ליעגט ווי א שטיין — האָט דער מוכר־ספרים גלייך געענטפערט.

— וואָס הייסט ווי א שטיין? — איז דער רב צומישט געוואָרען און ניט פערשטאַנען, אז „ווי א שטיין“ הייסט פונקט ווי די מליצה „כאבן שאין לה הופכין“, וואס עס איז איהם אין בריעף אזוי געפעלען געוואָרען...

— פשוט, „ער געהט נישט“ — האָט דער מוכר־ספרים ערקלערט און זיך עטוואס איינגעהאלטען, קנאַקענדיג מיט'ן פינגער און נאָך אמאָל געזאָגט: ער געהט נישט!.. איך האָב איהם געשטופּט, געוואָלט חלופ'ן, עס העלפט נישט!...

— טע־טע־טע! — האָט דער רב מאָרנע פערקרימט דאָס פּנים, אבער פערשטאַנען האָט ער שוין, וואָס מען מיינט, און שטאַמלענדיג געפרעגט:

— טאָקי גאָרנישט?

— לגמרי גאָרנישט! — האָט יענער געענטפערט קאלט ווי א גזלן.

— קיין איין ספר ניט?
— אפילו ניט קיין האלבער ספר... ער פערנעהמט בלויז אן ארט.
דערהערט די לעצטע ווערטער, איז דער רב צוטומעלט געוואָרען. איהם האָט זיך געדאכט, אז באלד הייסט איהם דער בוכהענדלער נעהמען מיט זיך אהיים די ספרים און אזא חרפה וועט ער ניט אריבערטראגען. וואָס וועלען זאגען די איידעמס? וואָס וועט די רביצין זאָגען?
ער האָט ניט געוואוסט, וואָס צו טהאָן: זיצען אָדער אויפשטעהן און אוועקגעהן.ביידע זאכען איז איהם שווער געוועזן און ער איז געזעסען, ווי אויף הייסע קויהלען.
— אָט דאָס „געהט" — האָט דער בוכהענדלער געזאָגט, וועלענדיג אביסעל צושטרייען דעם רב'ס טרויעריגע געדאנקען, און אָנגעוויזען אויף די אידישע בראָשורען, וואָס זיינען געלעגען אויפ'ן טיש.
דערהערט אזעלכע ווערטער איז דער רב אביסעל מונטערער געוואָרען. האָט ער די ספרים ניט פערקויפט, אבער פיהרען צוריק וועט ער זיי ניט בעדאַרפען. וואָס האָט ער דאָ דערלענגט? ער איז זיך אביסעל דורכגעפאָהרען, אביסעל דורכגעלופטערט — א מענש איז דאָך נישט ערגער פון א ספר, ער בעדאַרף זיך אויך דורכלופטערן... ער האָט פרייינדליך א בליק געטהאָן אויפ'ן טיש מיט די בראָשורען און נאָך מיט מעהר פרייינדליכקייט געפרעגט:
— בבא־מעשות?
— דוקא ניט! — האָט דער מוכר־ספרים איבערגעהאקט — איצט איז שוין אריבער די צייט פון יענע מעשיות. היינט געהען גאָר אנדערע זאכען.
— וואָס הייסט עס? — האָט דער רב געפרעגט נעהמענדיג א ביכעל פון טיש און אָנגעהויבען לייענען דעם שער:
— ארטור שניצלער, — וואָס איז דאָס אזוינס?

— אזוי הייסט דער פערפאסער — האט דער בוכהענדלער געענטפערט מיט גרויסקייט פון א מומחה.

— דער פערפאסער — וואונדערט זיך דער רב — דרוקט מען איהם גאר אויבען?

— איצט דרוקט מען דעם נאמען גאר אויבען — ער־קלערט דער בוכהענדלער מיט'ן זעלבען טאן — שוין צעהן יאהר דרוקט מען אזוי.

— דאס הייסט מיט'ן קאפ אראב — האט דער רב גע־שמייכעלט — ווער איז דאס דער שניצלער?

— עפעס א דייטש, אט איהם האפט מען.

— טאקי? — וואונדערט זיך דער רב.

— פערשטעהט איהר מיך, ער קאן די מלאכה, קונסט... בחור... מיידעל... פסיכאלאגיע... היינטיגע זאכען... — ער־קלערט איהם דער בוכהענדלער.

— מען זאל ניט פאלגען טאטע־מאמע... — וויל דער רב טרעפען.

— מען זאל ניט פאלגען טאטע־מאמע... אלע זיינען גלייך... און נאך אזעלכע מעשות.

— און דאס „געהט"? — פרעגט דער רב ניט זיכער.

— געהט און געהט, אין די טויזענדער. איך אליין האב פערקויפט ביז צוויי הונדערט „שטיק".

— איז, הייסט עס, איצט שניצלערס צייט? — האט דער רב געשמייכעלט מיט קנאה.

— נאר שניצלער? — האט דער בוכהענדלער געזאגט זוי צו רייצען זיך, — און וואו איז איבסען זייערע? און וואו איז די אייגענע חברה, אידישע מחברים: פרץ און די גאנצע חברה?

— עפעס האבען זיי אמאל, האב איך געהערט, א שמר'ן געחאפט. וואס איז מיט זיינע מעשה־ביכלעך? — האט דער רב

אַ פרעג געטהאַן צו ווייזען, אז גאַר קיין אַלט־פרענקישער איד איז ער ניט...

— עט, — האָט דער בוכהענדלער א מאַך געטהאַן מיט דער האנד — שמר אליין איז שוין טויט און זיינע ספרים ליעגען אויף אין דער ערד.

— וואָס־זשע בעדאַרף מען זאָגען: „כן יאבדו" אָדער „ברוך דין אמת" ? — האָט דער רב געמאַכט ליצנות מיט א ביטערען הארצען, און א דאנק דער הלצה איז איהם געראָטען, ארויסגעהן באַלד פון קראָם, ניט דערמאָנענדיג מעהר זיינע ספרים...

— וואָס וואָלט איך געטהאָן, ווען ער הייסט מיר נעהמען צוריק די ספרים ? — האָט ער געטראַכט אין שרעק, געהענדיג צוריק צו דער אכסניא, און האָט געדאנקט גאָט, וואָס ער איז ניצול געוואָרען פון אזא אומגליק; ער וואָלט זיך דאָך ניט געקאָנט ווייזען פאר די איידעמס און אפילו פאר דער רביצין אליין...

א פאַרגרעבט שטעדטעל.

וואָס אזוינס האָט דאָס שטעדטעלע געהאַט צום רב איז געוועזן שווער צו וויסען. גאָר קיין גוט לעבען האָט דער רב ניט פערבראכט צווישען זיינע בעלי־בתים. אזוי האָט דער רב ר' אהרן אליין געזאָגט. און אז דער רב אליין, וועלכער האָט פון עולם הזה בכלל ניט שטארק געהאלטען, וועלכער האָט דאָס דאָזיגע וועלטעל נאָר בעטראכט פאר א פאַרהויז — אז ער אפילו האָט שוין געקענט ניט צופרידען זיין מיט זיין לעבען, קען מען זיך שוין שטויסען, ווי ניט גוט זיין לעבען איז געוועזן, איהם איז אייגענטליך ניט געגאנגען אין די שכירות, וועלכע איז זעהר קליין געוועזן און פון וועלכע מען פלעגט פון צייט צו צייט איהם אברייסען, א דאנק פערשידענע תירוצים. וועז ניט די רביצין, וועלכע האָט יא עפעס געהאלטען פון עולם־הזה און פלעגט ליעב האָבען צו באקען שעהנע חלה אויף שבת, מאכען א גוטען קוגעל. וואָס ניט שטענדיג האָט זי דאָס געקענט אויספיהרען — ווען ניט זי, וואָלט איהם אליין די אכילה גאָר ניט געאַרט. א דירה האָט ער געהאַט אפילו א קליינע, און ענגע, אבער זעהר גרויס איז געוועזן דער אלמער מיט די ספרים. וועלכער איז געשטאַנען אין דעם חדר, וואו ער פלעגט שאלות פסק'ענען. און וואָס האָט ער מעהר געדאַרפט? די פּאָר ספרים, וואָס איהם פלעגט פעהלען אמאָל, פלעגט ער געפינען אין בית־המדרש. א שאָד

נאָר, וואס אין בית־מדרש קען מען לאנג ניט זיצען נאָכ'ן דאוו־נען, ווייל אויבען איז די תלמוד־תורה געווען און די תלמוד־תורה־אינגלעך פלעגען זיך מעהר געפינען אונטען ווי אויבען און פלעגען פשוט דעם בית־מדרש איבערקעהרען. נעהמען ווי־דער א ספר אהיים, האָט געהערשט אן אלטער חרם, אז מען טאָר א ספר פון בית־מדרש ניט ארויסטראגען. בלייבען אין בית־מדרש און די קינדער ארויסטרייבען איז פאר איהם געווען אן אונמעגליכע זאך. ערשטענס האָט ער די קינדער ליעב געהאט און צווייטענס איז א סכנה אנהויבען זיך מיט זיי. קינדער טהוען נאך גרויסע און אויך די קינדער וואָלטען איהם אויסגע־לאכט, ווי די גרויסע, ווי די טאטעס זייערע.

און די גרויסע זיינען געווען ניט צו פערטראגען, די גרוי־סע האָט ער טאקי ניט ליעב געהאט! אויסער וואס זיי זיינען אלע עמי־הארצים, זיינען זיי אלע געזונטע, הויך־געוואקסענע און שטארק־געבויטע. ווי אמת'ע גויים, זאָל גאָט ניט שטראפען פאר די רייד! פון די עטליכע קצבים שמועסט מען דאך ניט, זיי זיינען אמת'ע פלשתים! א נס וואס זיי קומען נאך פרעגען א שאלה מאָל אויף א שטיק. הענד און פיס טרייסלען איהם טאקי דעמאָלט. ס'איז נארישקייט — פסק'ענען וועט ער אודאי לויט'ן שולחן־ערוך. אבער ביז ער פסק'ענט אָב די שאלה, איז איהם ניט ניחא דאָס לעבען. און ניט די קצבים זיינען דען בעסער? אלע זיינען אין שטעדטעלע קצבים. דאָס שטעדטעלע האָט ארום זיך א „וועלט" מיט דערפער און יעדער שטעדטעלדיגער איד קויפט א קאלב און קוילעט... פלייש בחצי חנם. ווער וויים, צי וואָלטען זיי אזוי שלעכט געווען, ווען ניט זייער פיעל פלייש עסען. ער אליין עסט פלייש נאָר פון שבת ביז שבת, בלויז פון מצוה וועגען. דערפאר איז ער קענטיג אזא רך־לב... האָט אפילו רחמנות אויף זיין קהילה, וואס גאָט האָט איהרע אידען גע־שטראפט מיט אזעלכע שטיינערנע הערצער. אפילו דער שוחט, וואס איז שוין יאָ א שטיקעל בן־תורה, איז אויך ניט בעסער

פון זיי, ער איז אויך קענען איהם. קענען א רב!... אפילו די ווייבער זיינען קענען איהם — קענען זיך קיינמאל ניט צוטיילען מיט דער רביצין.

— ס'איז נארישקייט! — פלעגט ער אמאל טראכטען. ווען די שטעדטעלשע גראבע יונגען פלעגען איהם דער'רגז'ענען — איך האב בריעף פון די גרעסטע רבנים, כ'וואלט אפשר געקענט קריגען אן אנדער שטעדטעל... נאר עס ווילט זיך ניט האבען צו טהאן. אלע זיינען אידען... די ערגסטע פון אידען זיינען פול מיט מצוות, ווי א מילגרוים...

און אזוי איז דער רב געבליבען זיצען אין שטעדטעל, צווישען זיינע בעלי־בתים, וואס פלעגען איהם פון יאהר צו יאהר אראברייסען פון די שכירות, זאגענדיג, אז אזא קהילה איז ניט בכח מעהר צו צאהלען. טאמער וויל ער ניט, זאל ער זוכען אנאנדער שטעדטעל...

נאר דער רב האט ניט געזוכט קיין אנדערע שטעדטלעך. אידען זיינען אומעדום אידען! האט ער געטראכט און ווען די רביצין פלעגט זיך אמאל צואוויינען אויף די רשעות פון דער קהילה און אמאל אויף דער נויט, וואס זי איז שוין צו דער עלטער ניט געווען אימשטאנד צו פערטראגען, האט ער זי ווייך געטרייסט:

— נארעלע, מען טאר ניט זינדיגען... ס'איז גוט אזוי. איך בין גאנץ צופריעדען...

אזוי האט דער רב זיך געעלטערט אין שטעדטעל אין נויטה, אין עלענד און אומכבוד...

איינמאל אין א וואכיגען ווינטער־פריהמארגען האט דער עולם אין בית־מדרש ביים דאוונען זיך ארומגעקוקט, אז דער רב איז ניטא.

— וואו איז דאס אונזער רבי? — האט יענקיל דער דארפיגער אין א שפאס א פרעג געטהאן, און ניט בעקומענדיג

קיין ענטפער, האָט ער צוגעלעגט:

— איהם איז ביי אונז אזוי גוט, אז ער וויל שוין גאָר ניט דאַווענען...

— וואָס דען? — האָט אייזיק דער שמיד צוגעבאַמקעט — וואָס פעהלט איהם? זיצט אין דער וואַרים און שפּיעלט זיך מיט דער רביצין....

— זיי לעבען ווי די טייבעלעך... — האָט גרשון דער סטאָ־ליער געלאַכט — איהר „דאַליע" געזאָגט געוואָרען אויף אַלע אונ־זערע טעכטער. א מאַן זאָל א ווייב קיינמאָל ניט א פּאַטש גע־בען!... און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער אויסער א שמייכעל פון עטליכע דערביישטעהענדע, האָט ער צוגעלעגט:

— איך ווייס ניט פאַרוואָס האָב איך איהם אזוי ניט ליעב, אונזער רב...

— אבי די רביצין האָט איהם ליעב! — האָט דער שמש וואָס האָט זיך געוואָלט אונטערהנפ'ענען זיינע שפּייזער, זיך געוויצעלט...

— ס'איז פונדעסטוועגען ניט קיין גלאַטע מעשה! — האָט אייזיק דער שמיד זיך געוואונדערט — און איידער ער האָט בעקומען אַן ענטפער, האָט זיך דערהערט הינטער'ן טהיר א געוויין פון אַן עלטערער פרוי. באַלד האָט זיך די טהיר געעפענט מיט האַסט און די רביצין איז אריינגעלאָפען מיט פערבראָכענע הענד און מיט א געוויין, דורכגעשאַרט זיך צווישען די מאַנס־בילען, ארויף צום ארון־קודש און אויסגעבראָכען אין א יללה:

— רבונו של עולם, הייליגע תורה, שענק נאָך יאָהרען מיין מאַן...

— הייסט עס, ער איז קראַנק! — האָט איינער פון די דאַווענער שטיל אונטערגעברומט.

— נו, וואָס מיינט איהר, שוין צייט! — האָט אייזיק דער שמיד זיך ניט געקענט איינהאַלטען פון א וויץ.

— שוין א זעכציגער! — האָט דער שמש א מורמעל גע־טהאָן.

— אידען! — האָט זיך די רביצין געווענדעט מיט א צו־בראכען קול, אויסשפרייטענדיג די הענד — דער רב איז זעהר קראנק... שענקט איהם כאָטש א פּאָר קאַפּיטלעך תהלים.

— איך האָב קיין צייט ניט! — האָט אייזיק דער שמיד דער ערשטער זיך ענטזאָגט.

— וואָס קען העלפען אונזער תהלים! — האָט נחמן דער קצב טרוקען געענטפערט.

— אי, אידען, אידען! פון אייך געהט אוועק דער רב פון דער וועלט! — האָט זיך די רביצין צוּיאָמערט און איז ארויס א געבויגענע פון בית־מדרש, און איהר געוויין האָט זיך נאָכדעם געהערט ווייט, ווייט פון גאַס.

— אָט איז א נייע אַנשיקעניש! — האָט אייזיק דער שמיד א מורמעל געטהאָן אויף דער רביצינ'ס חשבון.

— נישקשה! ער וועט לעבען! — האָט נחמן דער קצב געלאכט. ער האָט זיך אודאי איבערגעפאסט — ער איז דאָך אזא פוכלער אין תעניתים! ער עסט מעהר תעניתים, ווי מיר פלייש... א איד זאָל זיך פערגינען אלע מאָנטאג און דאנערש־טאג צו פאסטען.

אייניגע פון עולם האָבען סארקאסטיש געשמייכעלט און זיינען זיך בּיסלעכווייז צוגאנגען.

וואָס אמת איז אמת — א לויה האָט דער רב געהאט א שעהנע. אפילו אייזיק דער שמיד, וואָס האָט געדאַרפט נויטיג אָנשמידען צוויי פויערשע פערד, האָט געלאָזען די ארבייט און מיט אן עם־הארצישער שרעק געגאנגען צו דער לויה. אפילו נחמן דער קצב, וואָס האָט געדאַרפט נויטיג ווי לעבען אָבשיג־דען און צורעכט מאכען צוויי קעלבער, איז נאָכגעגאנגען אזש צום בית־עולם, און געוואַרט, ביז וואנען מען האָט דעם רב

בעגראבען און פערשאטען און א קדיש אבגעזאגט...

אויך די ווייבער האבען געוויינט אויף דער רביצינ'ס בראך און עס האט זיך גערעדט, אז דאס שטעדטעלשע הארץ איז ווייך געווארען...

געהענדיג צוריק פון דער לויה מיט ערנסטע פנימ'ער, האבען די שטעדטעלשע אידען, די דארפיגע, די קצבים, די שמי־דען מיט די סטאליארעס זיך ביסלעכווייז צושמועסט און מען האט דעם רב אבגעגעבען זיינע שבחים.

— מילא געשטארבען — געשטארבען! — האט נחמן דער קצב אנגעהויבען צוגעהן צום עיקר: וואו וועט מען איצט נעה־מען א רב?... ווער וועט וועלען אננעהמען ביי אונז איצט די רבנות...

— דאס האב איך שוין אויך געקלערט — האט נאך א קצב געענטפערט.

— איך ווייס גאר ניט, וואס וועל איך היינט טהאן מיט די צוויי קעלבער? — האט נחמן דער קצב שטארק פערזארגט גע־רעדט ווי צו זיך אליין. — זיי האבען, דאכט זיך „סרכא'ס".

עס איז טאקי זעהר ניט פרעהליך! — האט זיך אריינגע־מישט נאך איינער. צווישען אונז גערעדט האט ביי אונז דער רב קיין האניג ניט געלעקט... וועלכער נאר וועט איצט וועלען קומען צו אונז, זיין א רב ביי אונז...

— הערסטו, אט דאס האב איך דאך טאקי מורא — האט נחמן דער קצב מיט שטארק ערנסטער מינע געזאגט.

— הייסט עס, בלייבען מיר אהן א רב... — האט איינער ווי האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט א מורמעל געטהאן.

— ס'איז טאקע א ביטערע מעשה... מיר קענען בלייבען אהן א רב...

געהענדיג אזוי פון דער לויה שטארק פערטראכט און פער־זארגט, איז קעגען זיי אנגעפאהרען א פוהר, אויף וועלכער עס

זיינען געזעסען צוויי אידען. דער עלטערער — א איד פון א יאָהר 50, דער צווייטער א יונגער מאַן פון א יאָהר 28 מיט א דאַר געל פּנים, אויף וועלכען עס האָבען לוסטיג געטאַנצט א פּאָר לאַנגע געקרייזעלטע פּאות.

— וואָס זיינען דאָס פאַר אורחים ? — האָט נחמן דער קצב א פרעג געטהאָן.

— ווער קען וויסען ? — האָט אייזיק דער שמיד געענט־פערט — מען דאַרף צוגעהן און א פרעג טהאָן.

באַלד אָבער איז פון וואָגען אראָבגעקראָכען דער עלטערער איד איז צוגעגאַנגען צו דעם איבערגעבליעבענעם עולם און גע־פרעגט :

— וואו קען מען ביי אייך פערפאָהרען ערגעץ אויף אן אכסניא ?

— ווער זייט איהר ? — האָט נחמן דער קצב געפרעגט און בעטראַכט די צוויי פאַרשוינען פון קאָפּ ביז די פיס.

—איך אליין בין א איד פון א גאַנץ יאָהר — האָט דער איד עניו'דיג געענטפערט, — נאָר דער יונגערמאַן איז א רב, דאָס הייסט שוין, א פּאָר יאָהר, אז ער האָט סמיכה שוין, מיי־נער אן איידים טאַקי...

— אידען, ס'איז שוין דאָ א רב ! — האָט נחמן דער קצב פרעהליך אָנגעזאָגט. נאָר כדי דער שווער זאָל זיך ניט אי־בערנעהמען צו פיעל, האָט ער קאַלט און טרוקען געענטפערט:

— איך פערשטעהע ניט, וואָס איז דאָ די בייזע איילעניש, — מיר געהען דאָך ערשט פון דער לויה...

— מיין איידים וועט איהם טאַקי מספּיד זיין, — האָט דער שווער הארציג גערעדט — ער איז טאַקי צוליעב דעם גע־קומען. דערהערט, אז אייער רב האַלט ביים שטאַרבען...

— נו, נו, מיר ווייסען... — האָט נחמן דער קצב שטרענג זיך געווענדעט. — איהר פערפאָהרט דערווייל צו יענקעל ארענ־

דאָר און איך דאַרף נאָך געהן אבשינדרען א פּאָר קעלבער...
און צום שמיד האָט ער זיך געווענדעט:
— נו, זעהסטו, אבי מורא געהאַט... מען קריגט די סחורה...

אין א וואָך אַרום זיינען געזעסען ביי יענקעל דעם אָרענ־דאַר פּיער רבנים. די קהילה האָט זיך אבער ניט געאײַלט מיט'ן אויסקלייבען. נחמן דער קצב האָט געוואָרענט, אז מען זאָל זיך ניט אײַלען, ווארום מיט א רב אז מען פּאַלט אַריין, איז ערגער ווי מיט א ווייב...

— א רב, ברידער, — האָט ער געוואָרענט — איז ניט קיין קלייניגקייט.

דער פוילישער גלח.

נאך מנחה, ווען דער שבת פלעגט זיך פאקען אין וועג אריין, און די אידען פון שטעדטעל פלעגען ארוים אויפ'ן גאס, ווי זיי וואלטען וועלען איהם בעגלייטען, פלעגען די גלעקער פון די צוויי קלויסטערס — פון'ם רוסישען און פון פוילישען — אנהויבען צו קלינגען אויף חגא.

דאס קלינגען פלעגט די שטעדטעלשע אידען דערמאהנען דעם מארגענדיגען מארק־טאג און אנדערע, מיט מינעם פון שטערנזעהער, פלעגען פערדייסען די אויגען צום הימעל און נביאות זאגען, וואס פאר א וועטער מארגען וועט זיין, צי עס וועט זיין א „גרויסער מארק" צי ניט.

און דעם „מארק" האבען די שטעדטעלשע אידען געדארפט האבען נויטיג ווי דאס לעבען. דאס גאנצע שטעדטעל האט גע־צויגען די חיונה פון דעם זונטאגדיגען מארק. נישט נאר קרע־מער און הענדלער, אפילו שניידער, שוסטער און אנדערע בעלי־מלאכות פלעגען אהן דעם מארק ניט קענען אויסקומען. שטיינס געזאגט, וואס מען קען פון א אידען פערדיענען.

און די מערק זיינען טאקי גרויסע געווען. אויסער אין רע־גענדיגע אדער שנייעדיגע טעג פלעגען פון ווייטע דערפער גוים ניט קומען צו פאהרען, און די אידען פון שטעדטעל פלעגען מוזען פאר ליעב אננעהמען א קליינעם מארק, האפענדיג אויף דער קומענדיגער וואך.

אמת, ביז 12 א זייגער פלעגען די קראָמען און די שענקען מוזען זיי פערמאַכט. „די „מאַליטווע" געהט אָן אין קלויס־טער", פלעגט דער בעקאַנטער סאַטסקי ערקלערען זיינע אונ־טערטעניגע — „מען טאָר נישט!"... נאָר קיין גרויס בייז פלעגט ניט זיין, ווען אַ קרעמער, צי אַ שיינקער פלעגען אויך ביז צוועלף האַפען לייזען עטליכע גראָשען, דען האָטש דער סטאַס־קי איז אַ פרומער גוי געווען, האָט ער אבער גערויכערט אַ ליול־קע און געטרונקען, און פלעגט צוליעב דיביידע שוואכקייטען זינדיגען אמאָל קעגען דער אמונה און קוקען ווי דורך די פינגער אויף דעם פדיון, וואס עס פלעגט בשעת „מאַליטווע" פאַרקו־מען.

וואָס טהוט ניט אַ סאַטסקי צוליעב אַ פעקעל מאַכאַרקע און אַ ביסעל בראַנפען ?

און די אידען פון שטעדטעל זיינען געווען צופריעדען מיט דעם סאַסטקי און מיט דעם זונטאָג און האָבען גאָט געדאַנקט, וואָס ער האָט בעשאַפען אַ סך פעלקער, ווי פּראַוואָסלאַונע און קאַטאָליקען, וואָס האָבען צו בעזונדערע קלויסטער, וואוהין זיי קומען אַלע זונטאָג צו פאָהרען „מאַליען" זיך, אָנקויפען נוטיגע זאכען און טרינקען.

איינמאָל שבת נאָך מנחה ווען די שטעדטעלשע אידען זיינען געשטאַנען אין דרויסען, און אַנדערע, ווי שטערענזעהער, האָבען געקוקט אויפ'ן הימעל, צי עס וועט זיין מאָרגען אַ שענער טאָג, און האָבען בעשלאָסען אויף יאָ, און האָבען פאַר צופריע־דענהייט געריבען אַ האַנד אָן אַ האַנד, און פרום געגלאָצט די אויגען, און הארציג אונטערגעזיפצט, — האָט זיך פלוצלונג איין איד, חיים דער קרעמער, אָנגערופען מיט אַ געלעכטערל:

— דער פּוילישער קלויסטער, וואָלט איך שווערען, קלינגט היינט ניט.

— פארוואס זאָל ער עפּעס ניט, קלינגען ? — האָט גע־פרעגט נאָך א קרעמער.

איינינע פונ׳ם רעדעל אידען וואָס זיינען אויף דער גאס גע־שטאַנען, האָבען אָנגעשטרענגט דעם חוש השמיעה, און אין א ווײלע ארום האָט איינער בעשטעטיגט :

— יאָ, דער רוסישער קלינגט און דער פּוילישער נישט.

און ווירקליך האָט זיך געהערט א שטאָלץ קלינגען פון רו־סישען קלויסטער אליין, ווי ער וואָלט זיין צופריעדען, וואָס זיין רייך־ רוסישער „בים־באָם" צומישט זיך ניט מיט דעם פּוילישען, וועלכען ער האָט ניט בעזאָנדערס ליעב.

— דאָס איז ניט קיין גלאטע מעשה ! — האָט איינער פון דעם רעדעל, וואָס האָט אלץ געקוקט אויפ׳ן הימעל און גאָר אָנגעקוואָלען פון דעם שענעם קומענדיגען טאָג, זיך אָנגערופען — איך בין א בעלן אריבערצוגעהן צום קלויסטער און געוואָהר ווערען.

— וואָס דארפסטו געהן. אָט געהט אָנופרי, ער איז א קאטאָליק, וועלען מיר איהם פרעגען.

אָנופרי, א הויכער קריסט, מיט גרויסע וואָנצעס איז פער־ביינעגאנגען.

—דאָברי וועטשער ! — האָט איהם איינער פון רעדעל פערהאַלטען.

— נאָר רייד ניט קיין נארישקייטען, — האָט מען דעם אידען געוואָרענט — דו ווייסט דאָך, זיי זיינען האָנאָראָוואַטע, די פּוילישע...

— אויף מיר מעגסטו זיך פערלאָזען... — האָט יענער מיט גדלות געענטפערט, און האָט זיך ווידער געווענדעט צו אָנופרי׳ען :

— וואוהין געהט דער יעגאָמישטש ? אודאי אין קלויס־טער ?

אנופרי האָט אַ זיפץ געטהאָן און האָט יאוש'דיג אַ מאַך געטהון מיט דער האנד.

דאָס רעדעל האָט זיך גלייך דורכגעדרונגען מיט אַנופרי'ס שטימונג און האָט געוואַרט אויף אַנ'ערקלערונג, אונטערזיפּצענ־דיג.

— נישטאָ קיין קלויסטער . . . נישטאָ קיין גלח . . . האָט ער ווי אַנ'אבל גערעדט.

— וואָס, וואָס ? האָבען זיך די אידען אַלע אויפגעכאַפּט ווי פון אַ בּיס.

— מען האָט היינט ביינאכט צוגענומען דעם גלח און פער'חתמ'עט דעם קלויסטער, — האָט אַנופרי מיט אַנ'אבלדי־גען קול דערצעהלט.

— סטייטש, פאַוואָס ? האָבען די אידען אין איין קול אויסגעשריגען.

— פאַרוואָס ? דערפאַר, וואָס מען דריקט אונז, — האָט דער פּאָליאַק געענטפערט, — דער גלח האָט געפיהרט די תפלה אויף אונזער לשון, האָט מען איהם גע'מסר'ט...

— אי־אי־אי ! — האָבען די אידען מיטגעפיהלט. און האָבען ניט געוואוסט, ווי אַזוי צו טרייסטען איהם.

אַנופרי איז מיט אַן אַראָבגעלאָזטען קאָפּ אוועקגעגאַנגען, און די אידען האָבען זיך גענומען קראַצען אין די פּאָטילניצעס, שווייגענדיג אַ קורצע צייט.

— איהר ווייסט, אידען, אַז דער גלח וועט אונז מעהר פּעהלען ווי זיי . . — האָט זיך איינער פּלוצלונג אָנגערופען:

— וואָס הייסט ?

—דאָס הייסט אַז זונטאָג וועלען זיין קליינע מערק. די קאַטאָליקען וועלען פאָהרען ערגעץ אַנדערש . . .

— דער איד איז גערעכט, ווי איך בין אַ איד ! — האָט איינער פּאַטאַקעוועט און געביסען די צונג.

— אַ מאוס'ע מעשה ! — האָט נאָך איינער אונטערגע־ברומט.

— אַ היבשע חתונה ! — האָט אַ דריטער געזאָגט, — סטייטש, ווי אַזוי איז ער אַזאַ נאַר און „זאָגט" די מאַליטוועס אויף אַ לשון, וואָס איז על פּי זאַקאָן פערבאָטען ?

—איהר ווייסט ! — האָט איין איד פּלוצים זיך אַנגערו־פען ווי מיט שמחה, — אונז איז שוין כמעט בעסער פאַר זיי — מיר מעגען דאַווענען, ווי מיר ווילען. מיר איז דאָס טאַקע אַ חידוש . . .

— נו, נו . . . האָט אַ צווייטער ביז איראָניזירט — מיר וועלען זעהן, וואָס וועסטו מאָרגען זאָגען, אַז די קאַטאָליקען וועלען פאָהרען צום מארק אין אַנ'אַנדער שטעדטעל, און דו וועסט אַ גראָשען ניט לייזען . . .

— יאָ, יאָ, דאָס ביזטו גערעכט !

אין דערזעלבער צייט האָט די דאָזיגע קהלה געפיהרט אַ מחלוקת וועגען אַ מתנגדישען רב. דער קלענערער חלק מתנגדים אין שטעדטעל האָט געוואָלט נעהמען עקסטרא נאָך אַ רב, אַ מתנגדישען, און עס האָט שוין געהאַלטען ביי פּעטש אין בית־המדרש. אָבער די פּאַסירונג מיט'ן פּוילישען גלח האָט אַזוי פער־דרעהט די קעפּ ביי די שטעדטעלשע אידען, אַז זיי האָבען פער־געסען ווער עס איז אַ מתנגד.

פעראייניגט האָט זיי יעצט איין ציעל : אַ פּוילישער גלח. זיי מוזען זעהן אַראָבברענגען אַ פּוילישען גלח ! ווען ניט וועט דאָס שטעדטעל אונטערגעהן. וואָס אַ זונטאָג איז דער „מארק" אַלץ קלענער און קלענער געוואָרען, אַלע קאַטאָליקען פאָהרען ער גיץ אַנדערש צום מארק.

— וואָס וועט זיין, אידען ! — האָט איינמאָל איינער פון די מתנגדים, וואָס האָט ניט אַנדערש אַמאָל געוואָלט נאָר בע־זונדער אַ מתנגדישען רב, זיך אויפגעשטעלט שבת נאָכ'ן דאַוו־

נען אין בית־המדרש, — עס איז דאָך ניט קיין שכל... מען מוז דאָך זעהן זיך ארומקוקען וועגען א פוילישען גלח . . . עס איז דאָך געקומען עד הנפש. מען לייזט ניט א זונטאג קיין צעהנט־חלק, וואָס מען האָט געלייזט.

— ער איז גערעכט ! — האָט נאָך איינער אונטערגעהאַל־טען, — איך זאָג אייך, אז איך ווער בדלות, זינט דער פוילישער גלח איז ניטאָ. א קליינינקייט! אַלע קאטאָליקען פאָהרען ער־גיץ אנדערש. מען מוז דאָך זעהן עפּעס טוהן !

— א „פּראָשעניע" צום גובערנאטאָר ! — האָט איינער אויסגעשריען.

— צום „אלחיריי" ! — האָט נאָך איינער געדונערט.

— אין סענאט ! — האָט א דריטער געהילכט.

— מען דאַרף זיך לאָזען קאָסטען. עס איז ניט קיין תירוץ, עלעהיי א רעוויזאָר, צי א פּריסטאַוו, — האָט שוין א בעל־הבית פון מזרח־וואנד בעל־הבתיש געווענדט זיך צום רב, — ווי מיינט איהר, רבי ?

—די מעשה איז אזוי . . . — האָט דער רב פרום געזיפצט.

און דאָס שטעדטעל האָט געקריגען א שגעון: א פוילישען גלח.

קומט צופאָהרען ווער אין שטעדטעל, שטעלט אָב א אי־דען, שטעקט איהם אָב שלום, און פרעגט : — וואָס מאַכען עפּעס אידען ? בעקומט דער אורח גלייך אנ'ענטווער :

— זעהר ניט גוט, — מיר האָבען קיין פוילישען גלח ניט!

—וואָס דאַרפט איהר דעם פוילישען גלח? פרעגט יענער פערוואונדערט און גלאָצט די אויגען.

— וואָס רעדט איהר ? וואונדערט זיך צוריק דער שטעד־טעלשער. עס איז צוליעב דעם קיין מערק ניטאָ! מען לייזט ניט!

— אהא ! — בעגרייפט גלייך דער אורח און ענטפערט :

— טאָקי ניט גוט. וואָס־זשע טהוט איהר דערצו ?

— אָט דאָס_איז דאָך דאָס אומגליק, וואָס מען טהוט ניט!

אט דאס טענה איך דאך, אז מען טהוט ניט, — צוקאכט זיך דער שטערטעלשער איד און ווערט אש להבה אויף דער גאנצער קהלה.

און די קהלה האט געזיפצט, געקרעכצט און געבענקט נאך א פוילישען גלח . . .

וועגען צווייטען רב האט מען לחלוטין פערגעסען....
א פוילישער גלח איז זיי נויטיגער געוועז...

דער אַלטער מגיד.

מיט א פעקעל אויף די דארע פּלייצעס און מיט די זעקס דרשות אין קאָפּ, פלעגט ער געהן פון שטעדטעל צו שטעדטעל און בעשענקען יעדע אידישע קהלה מיט א פּאָר דרשות פון די זעקס, פאר וואָס דער שמש פון יעדען שטעדטעלשען בית־המדרש פלעגט ביים טיר פון בית המדרש אוועקשטעלען א קערה און יע־דער צוהערער פלעגט אהיין א גראָשען, א קאָפּיקע און א דרייערל אריינוואַרפען.

אין אזא קערה פלעגט ער שטענדיג געפינען צוויי־דריי גלאַטע מטבעות. זיין דאַר פּנים פלעגט זיך פערקרימען, דער וואונדערן: סטייטש! פאר תורה זאָל מען מיט גלאַטע מטבעות שטערען פלעגט זיך קנייטשען און די לאַנגע באָרד פלעגט זיך צאָהלען! ער פלעגט זיי נאָך מעריב דעם שמש בעווייזען, אפשר וועט יענער אויסגעפינען, אז זיי זיינען גוטע, נאָר זעלטען ווען עס פלעגט זיך טרעפען אזא נס. דאָס רוב זיינען די שמשים געוועזען גרויסע מחמירים און פלעגען קיין גלאַטע מטבע ניט וועלען כשר מאכען. דעמאָלט פלעגט דער מגיד א טיעפען זיפץ געבען, וואָס אידען זיינען אין גלות אזוי צולאָזען געוואָרען, פלעגט צונעהמען צוריק די מטבעות פון שמש, אריינלעגען זיי אין א בעזאָנדער ביימעלע, וואו אלע גלאַטע מטבעות האָבען זיך געקליבען, כדי זיי זאָלען זיך ניט צומישען מיט גוטע מטבעות און ער זאָל חלילה ניט נכשל ווערען אליין, געבענדיג אזא מטבע ווען עס איז. די גוטע מטבעות פלעגט ער אין

א צווייטען בייטעלע ארייגלעגען, טיעף ביידע בייטעלעך אין בוזעם־קעשענע בעהאלטען און זיך נעהמען זים אידישליך אונ־טערזיפצען, ביז ער פלעגט טאקע אזוי איינשלאפען אויף דער באנק.

ווי געזאגט, האט ער געהאט אין קאפ נאר זעקס דרשות, אבער זעלטען ווען ער פלעגט די גאנצע סחורה זיינע אין איין שטעדטעל אויספאקען. דאס איז ניט, חלילה, ווייל ער איז גע־ווען א שלעכטער סוחר און האט ניט געוואלט פאר זיין סחורה לייזען. ער וואלט אודאי אין יעדען שטעדטעל זיין גאנצע סחורה אויספערקויפט. פערקעהרט, עס וואלט פאר איהם א גרויס גליק געווען. פאר זעקס דרשות וואלט ער א רובל צוועלף געלייזט. נאך אזא פדיון וואלט ער שוין אין צווייטען שטעדטעל ניט דארפען געהן צו פוס, ער וואלט זיך געדונגען א פוהר און צוגעפאהרען מיט א ברייטקייט צום בית־המדרש פון דעם צוויי־טען שטעדטעל, און אפשר נאך אויף אנ'אכסניא פערפאהרען און ווען ער וואלט זיך אזא מותרות ערלויבט, וואלט ער אין דעם צווייטען שטעדטעל פאר יעדער דרשה טייערער גענומען. עס איז פארט א נפקא־מינא פון א מגיד א פוס געהער ביז א פערד־מגיד. וואס העלפט עס אבער ? די שטעדטלאך, וואוהין ער פלעגט קומען צו פוס, זיינען אלע ארימע קהלות געווען און האבען מעהר ווי פאר איינע, העכסטענס פאר צוויי דרשות ניט געקאנט בעצאהלען, און אויפ'ן דריטען טאג פלעגט ער נעהמען זיין פעקעל אויפ'ן פלייצע, א טאפ געבען דעם שטערן, צי עס ליעגט דארטען אלע זעקס דרשות, צי האט ער די צוויי חלילה אין שטעדטעל ניט פערגעסען, און פלעגט זיך לאזען פאמעלעך געהן איבער פעלדער און וועלדער. זומער ביי שען וועטער טאקע ערגיץ אין פעלד אדער אין וואלד איבערנעכטי־גען; ווינטער אבער — אין א אידשער קרעטשמע, וואו ער פלעגט אויסער א גוטער ישובה'שער וועטשערע אויך א גוטע נדבה קריגען.

אין דעם צווייטען שטעדטעל פלעגט ער אנדערע צוויי דרשות אויספּאַקען. ערשטענס, האָט ער צוליעב פערשיעדענ־אַרטיגקייט אליין געוואָלט איבערבייטען די דרשות און צווייטענס, האָט ער מורא געהאַט, טאָמער געפינט זיך גראָד אין בית־המדרש א איד פון יענעם שטעדטעל, וואו ער האָט ערשט פריהער גע׳דרשנ׳ט. אין פערלויף פון פיעל יאָהרען האָט ער זיך אזוי איינגעוועהנט אין די זעקס דרשות, אז ער פלעגט זיי זאָגען ווי אן אויטאָמאַט. ער פלעגט אָפּט אויפ׳ן בימה שטעהן און קלערען פון דער היים, פון זיין ווייב, פון דער עלטערער טאָכטער, וואָס עס איז שוין לאַנג צייט זי חתונה צו מאַכען, און די דרשות פלעגט זיך, ווי אָהן זיין וויסען, גיסען, גיסען בי׳ן סוף, ביז ובא לציון גואל. אמאָל פלעגט זיך נאָך טרעפען, אז ער פלעגט די דרשה ענדיגען, און זייענדיג שטאַרק פערטיעפט אין אייגענע מחשבות, פלעגט ער ניט וויסען, אז ער האָט שוין געענדיגט, און פלעגט בלייבען שטעהן אזוי פערטראַכט אויפ׳ן בימה — וואָס ביים עולם איז דאָס זעהר משונה׳דיג אויסגעקומען, ביז וואַנען די יתומים פון בית־מדרש פלעגען איהם ניט אויפוועקען פון זיינע מחשבות מיט זייערע קליינגענדע קדישים. דאַן פלעגט ער זיך דערשראָקען א חאַפּ טהון, א קוש געבען דעם פּרוכת פון אָרון־קודש און שטיל אראָבגעהן און נאָך שטילער הינטערן בימה זיך אוועקזעצען.

* * *

צייטענווייז פלעגט איהם אריינפאַלען א געדאַנק אין קאָפּ, אויסצולערנען נאָך א פּאָר דרשות. איבערהויפּט האָט דאָס פּאַסירט אין די לעצטע יאָהרען, ווען ער האָט שוין צו עטליכע מאָל יעדעם שטעדטעל בעזוכט און אלע זיינע דרשות צו צוויי־דריי מאָל איבערגעזאָגט. אמת, ער האָט געוואוסט, אז די קליינשטעדטעלדיגע אידען, וואָס האָבען גרויס קאָפּ־דרעהעניש פון דאגות פּרנסה, וועלען געוויס ניט געדענקען, וואָס ער האָט דאָ מיט א יאָהר אָדער צוויי יאָהר צוריק געזאָגט. אָבער אויף

א נס פערלאָזען זיך קען מען ניט. אויסערדעם האָבען אין אנ־דערע שטעדטלעך צוויי פון זיינע דרשות שוואך געגומען גילטען. דאָס זיינען געווען די דרשות וועגען פאלשע וואָג און מאָס, ווייל דאָרט האָבען די אוריאדניקעם — זעהר בייזע גוים — אליין שטארק דערויף אכטונג געגעבען, האָבען פיעל אקטען די אָרימע קרעמער געמאכט און די וואָג איז דאָרט געווען גע׳חתמ׳עט. און פאר יענע שטעדטלעך וואָלט טאקע אודאי זעהר צייטיג געווען צוויי נייע דרשות, אנשטאָט די צוויי דרשות וועגען פאל־שע וואָג און מאָס...

אָבער ברענגען זיין רעיון בפועל איז איהם זעהר שווער גע־ווען. א מיעדער, א פערמאטערטער פלעגט ער ארייגפאלען לען אין א שטעדטעל, פלעגט קומענדיג אין בית־המדרש, וואו זיין אכסניא איז שטענדיג געווען, זיך מוזען ארומוואשען ; זומער — אָבריינינגען דעם שטויב פון זיין לאסטענער קאפאָטע, פון זיין היטעל, יארמאָלקע און שטיוועל, אָסיען־צייט — טרי־קענען די קליידער און ווינטער — ווארימען זיך ביים אויווען.

נאָך אזא שווערען וועג פון איין שטעדטעל אין צווייטען און נאָך אזא רעפעראציע אין בית־המדרש פלעגט ער זיך מוזען אויסציהען אויפ׳ן באנק און אָברוהען, אמאָל טאקע כאפען א דרעמעל און אנשלאָפען ווערען, ביז דער שמש פלעגט איהם ניט גאָר איידעל א וועק טהאָן :

— ר׳ מגיד ! איהר דארפט זיך שוין מכין זיין, — דער עולם קומט שוין באלד דאווגען און איהר שלאָפט.

און אזוי האָט ער זיך געמוזט מיאש זיין פון אויסלערנען נייע דרשות, טראכטענדיג : איך וועל שוין מיין וועלטעל אויספיהרען מיט די אלטע דרשות, פערפאלען !

עס איז אָבער געקומען א צייט ווען דער אָרימער אלטער מגיד האָט זיך אויף דער עלטער געמוזט לערנען א נייע דרשה, א דרשה, וועלכע האָט זיך איהם קיינמאָל ניט גע׳חלום׳ט, וועל־

בע איז איהם געווען שווערער ווי אנהויבען שטודירען דאקטאר אין אנ'אוניווערזיטעט.

וואס זאל מען אבער טהון מיט דער היינטיגער וועלט! אלץ וויל זי נייעס, מאדעס, אפילע אין מגידות, — א זינ־דיגע וועלט.

דערגאנגען איז ער פון דער נייער סארט דרשה. קומענדיג אין א קליין שטעדטעל, און טרעפענדיג אויף די טירען פון בית־מדרש א מאדנעם צעטעל אויפגעקלעפט. עפעס איז דאס יא וועגען א מגיד און ניט וועגען א מגיד. הויבען הויבט זיך אן ווי דער שטענדיגער נוסח: היום, אבער אנשטאט ידרוש שטעהט יטוף, אנשטאט המגיד שטעהט המטיף. עפעס טערקיש . . . „אודות ציון". וואס הייסט עס אודות ציון? ווידער, צום סוף צעטעל, וואו עס דארף שטעהן: ולהשומע ינעם ותבוא עליו ברכה טוב, שטעהט נאר א מגן־דוד און א חתימה מיט א פאר־נאמען און פאמיליע־נאמען. עפעס גארנישט אידישליך.

איהם איז בעפאלען א שרעק. ער האט דערפיהלט א שאר־פען קאנקורענט; קאנקורענטען מגידים פלעגט זיך איהם אפילו אפט טרעפען. ביים טרעפען זיך מיט נאך א מגיד פלע־גען זיי ביידע ווארפען גורל, ווער עס זאל דער ערשטער „זאגען" און דעריין איז ער געווען א שטיקעל בר־מזל; דער גורל פלעגט שטענדיג אויספאלען אויף איהם. מיט דעם נייעם סארט מגיד, האט ער אבער געפיהלט, וועלען אזוינע קונצען ניט אנגעהן: ער וועט איהם מוזען אבטרעטען די בימה אהן א גורל.. — דאס הארץ זאגט איהם.

און דאס אומגליק וואלט ניט אזוי גרויס געווען, ווען ער זאל נאר דאסמאל דארפען איהם די בימה איבערלאזען. ווע־ניג שטעדטלעך איז דען דא אין דער גרויסער וועלט? מילא, האט ער אנגעלעגט אימזיסט עטליכע ווארסט. דער אלטער מגיד האט אבער דערפיהלט, אז ער וועט דעם נייעם סארט מגיד, אדער ווי ער הייסט, „מטיף" מוזען אבטרעטען אלע

בימות און וועט מוזען אַנטהון א פשוטע טאָרבע און געהן פון שטוב צו שטוב . . . א שוידער איז איהם דורכגעגאַנגען, אין קאָפּ זיינען איהם דורכגעפלויגען שטיקלאַך פון זיינע זעקס דרשות און האָבען, דאכט זיך, געלאַכט פון איהם, געלאַכט און געשטעלט איהם צינגער און געריסען זיך פון איהם, ווי זיי וואָלטען איהם ווילען פערלאָזען אליין . . .

מנחה־צייט איז זיין שרעק גרעסער געוואָרען. אין בית־מדרש האָבען זיך גענומען קלויבען אידען איינער נאָך דעם אנ־דערען, אין א פיערטעל שעה איז אין בית־מדרש ענג געוואָ־רען. ער אליין האָט אזא עולם קיינמאָל ניט געהאט, און אלע זע־הען אזוי ערנסט אויס. קענטיג זיי זיינען געקומען עפּעס הע־רען וויכטיגע זאכען.

און אָט הערט דער מגיד, ווי עס ווערט א גערויש. דאָס איז דער נייער מגיד אריינגעקומען. דער עולם מאכט איהם א וועג. דער אלטער מגיד אליין רוקט זיך אויך אָב מיט דרך־ארץ און לאָזט איהם דורכגעהן, בעגלייטענדיג איהם מיט פארשענדע בליקען, און וואָס זעהט ער ? א יונגערמאַן פון א יאָהר דריי־סיג מיט א שווארצען בערדעל, א ביסעל צוגעפּוצט (ער וואָלט שווערען, אז געשאָרען), אין א ווייסער מאנישקע, מיט א האלב־לענגליכען ראָק... הוא האלהים ! וויל ער א געשריי טהאָן : אָט דער וועט דאָס דרש'נען ? איהם וועט מען עס אויפ'ן בימה ארויפלאָזען ? ער קען עס ניט פערשטעהען, עס קאָכט אין איהם זיין כעס. „אפיקורס !" ווילט זיך איהם אויסשרייען. נאָר ער האלט זיך איין, ער וועט הערען, וואָס וועט ער זאָגען...

און אָט זעהט ער, ווי דער נייער מגיד געהט ארויף אויפ'ן בימה, בעטראכט שטאָלץ דעם עולם, און הויבט אָן צו שי־טען פונקען פייער. און וואונדערליך, ער רעדט אויך פון ארץ־ישראל. שאַ ! — טראַכט דער מגיד, עס איז דאָך נאָך אָהן סכנה. ווענגען ארץ־ישראל האָט ער דאָך אויך זעהר א פיינע דרשה; ער זאָגט זי שטענדיג אין שטעדטעל רעבזעוויטש.

ווייל צוויי דאָרטיגע אַלטע אידען זיינען אוועקגעפאָהרען אהין שטאַרבען איז עס דאָרטען מעניני־דיומא. ער הערט אבער ווייטער זיך צו און פיהלט, אז עס איז גאָר אן אנדער מין דרשה.

„דער חלף ליעגט אויפ'ן האלז, און איהר וואַרט אויף משיח'ן . . .“

אי, ער איז דאָך אן אפיקורס! וואָס שווייגט איהם דער עולם, סטייטש? ער מערקט אָבער, ווי דער עולם שטעהט צוגעשמידט צו די ערטער און הערט צו מיט התפעלות, מיט בעגייסטערונג.

„שטאַרבען פאָהרט איהר אין ארץ־ישראל — ניין, ארץ־ישראל איז פאַר אונז צום לעבען געגעבען געוואָרען. לעבען ווילען מיר!“

און דער נייער מגיד רעדט אָהן משלים, אָהן פסוקים, אָהן בן־מלכ'ם און בת־מלכה'ס, נאָר אַזוי ריכטיג, אזוי אמת, אז מען קען איהם ניט אָבלייקענען. און דער אַלטער מגיד פיהלט, ווי זיין וועלט איז אויס. ער האָט ניט די יכולת אזא דרשה קיינמאָל אויסצולערנען, און עס דריקט איהם דאָס האַרץ.

א דערשלאָגענער איז ער אויף מאָרגען פריה צו פוס אין א צווייט שטעדטעל אוועק. דאָרט האָט ער אפילו קיינעם פון די „נייע“ ניט געטראָפען, און ער וואָלט אפשר יענעם נייעם מגיד אינגאַנצען פערגעסען און וואָלט ווייטער געגלויבט, אז די וועלט איז נאָך א וועלט און אידען זיינען נאָך א פאָלק, ווי גאָט האָט געבאָטען, זיינען איהם אָבער, סאַמע מנחה־צייט, ווען ער האָט זיך מכין געווען א דרשה צו זאָגען, זיינע האָפנונגען ווידער צו־שלאָגען געוואָרען. צו איהם איז צוגעגאַנגען א יונגערמאַן, גע־געבען איהם א ברייטען שלום און געפרעגט:

— איהר זענט א ציוניסט?

— א וואָס? — האָט ער דערשראָקען אויסגעשטעלט די אויגען.

— איך מיין, צי קאָנט איהר עפּעס זאָגען וועגען ציוניזם?

— האָט דער יונגערמאַן שמייכלענדיג ווידער געפרעגט.

— ציוניזם... — האָט ער זיך קריינקליך פערקרימט. וואָס? אַן אַפּיקורס בין איך? איך זאָג תורה, ניט קיין אפּי־קורסות.

ער האָט אָבער אין זיינע אייגענע ווערטער ניט געגלויבט.

ער וואָלט זעהר וועלען זאָגען עפּעס פון ציוניזם. מהיכא תיתי, אַז עס געהט אַן בעסער ווי די אַלטע דרשות, פאַר וואָס ניט? נאָר ווי אַזוי לערנט מען זיך אויס? יענער יונגער מגיד האָט אַזוי שעהן גערעדט, אַזוי בעהאַרצט... ער וועט אַזוי רעדען קיינמאָל ניט קענען! קיינמאָל!

און ער האָט געמוזט זיך נעהמען ווידער צו זיינע אַלטע דרשות, און האָט זיך געטומעלט פאַר שרעק. איהם האָט זיך אַלץ געדאַכט, אַז דער יונגערמאַן, וואָס האָט איהם געפרעגט, צי ער איז אַ ציוניסט, שטעהט איהם אַנטקעגען און לאַכט פון איהם...

וואָס ווייטער זיינען אידען אַלץ צולאָזענער געוואָרען און האָבען אַלץ מעהר זיך אָנגעהויבען צוצוהערען צו די נייע מגידים, צו די ציוניסטען, און איהם דעם אַלטען מגיד וויל אפילו קיינער ניט הערען. איהם האָט זיך שוין געטראָפען צו בלייבען אַליין אויפ'ן בימה און זאָגען נאָר פאַר'ן שמש, וועל־כער האָט געגענאַיבער איהם געדרעמעלט און פאַר'ן רב, וועל־כער האַלט זיך פאַר אַ למדן און האַלט בכלל ניט פון קיין דרשות און קוקט דעמאָלט אין אַ ספר אריין. אין די קערות האָט מען וואָס ווייטער אַלץ ווייניגער מטבעות געוואָרפען, און דעם אַלטען מגיד איז פאַרגעשטאַנען מאַכען אויף זיינע זעקס דרשות אַן אויספערקויף און לאָזען זיך איבער דער וועלט מיט אַ טאָרבע.

נאָר ניט אַזוי גיך האָט זיך דער מגיד אונטערגעגעבען. זיין לאַנגע באָרד מיט די שוין פיעלע ווייסע האָהר וואָס האָט איהם צוגעגעבען דאָס אויסזעהן פון אַ תלמיד־חכם און די

שווארצע אטלעסענע, חאטש שוין צוהאקטע קאפאטע, האבען איהם דערפון אבגעהאלטען. ער האט געזוכט אנדערע מיטלען. דאס ערשטע מיטעל איז געווען אויסלערנען זיך, עס מעג די וועלט אונטערגעהן, א נייע דרשה וועגען ציון. ער האט זיך שוין עטליכע מאל געפרובט פאר זיך אין דער שטיל א פראבע מאכען און זאגען אזא דרשה. נאר ביי איהם איז עס ניט געגאנגען; עס האבען איהם, ערשטענס, די פיעל נייע ווערטער פון די נייע מגידים געפעהלט. צווייטענס, האט ער קיין געהעריגען ניגון ניט געפונען — און דער אלטער ניגון האט אהער ניט געפאסט. און דריטענס, האט ער אליין ניט געגלויבט אין דער נייער דרשה... איהם האט זיך געדאכט, אז שטעלענדיג זיך אויף דער בימה און אנהויבענדיג דרשה'נען, וועט דער עולם זיך גלייך חאפען, אז ער זאגט ליגען, אז ער אליין גלויבט ניט אין דעם, וואס ער זאגט.

און א פערצווייפלונג, געמישט מיט א ברענענדיגען כעס, האט אנגעצונדען זיין ברוסט. ווען ער וואלט אימשטאנד געווען, וואלט ער די אלע נייע מגידים, די ציוניסטען, אבגעמעקט פון דער וועלט און וואלט פון זיי קיין זכר ניט לאזען. נאר ער איז קעגען זיי אלט, שוואך, זיין געוועהר, די זעקס דרשות, זיי־נען טעמפ געווארען, און ער קען שוין מיט זיי ניט מלחמה האל־טען.

ער מוז זיך דאך אבער ראטעווען, ער מוז קריגען א ניי גע־וועהר. צום גליק איז ער דערגאנגען, אז גאט צו דאנקען ניט אלע אידען זיינען נאך פערפיהרט געווארען פון די שקצים, די ציוני־סטען. עס זיינען נאך דא פיעל שטעדטלעך, איבערהויפט אין פוילען, וואו די אידען רופען זיי אן אפיקורסים און ווילען זיי מחרים זיין. און דער אלטער מגיד האט זיך אן די נייע קהלות אנגעחאפט, ווי איינער, וואס טרינקט זיך, פאר א שטרוי. די שאנה, דער כעס אויף די נייע מגידים, וואס ווילען איהם זיין ברויט אוועקנעהמען, האבען איהם ענדליך געהאלפען זיך אויס־

לאַרנען א זיבעטע נייע דרשה, וועלכע ער האָט גענומען זאָגען אין פיעל שטעדטלעך, בייזערענדיג זיך אויף די נייע מגידים, אויף די אפיקורסות, וואָס זיי פערשפּרייטען צווישען אידען.

אָפּטמאָל האָט איהם אפילו ווען געטהאָן דאָס הארץ, ווער ווייסט, צי פערשפּיעלט ער ניט יענע וועלט מיט אזא דרשה? סטייטש! ער רעדט קעגען ארץ־ישראל, קעגען בעזעצען אידען אין הייליגען לאנד, וואו יעדער וועט זיצען אונטער זיין פייגענבוים און בינשטאָק און רוהיג לעבען, ניט דאַרפען דרעהען דעם קאָפּ, ניט דאַרפען זוכען קיין נייע דרשות צו פערדיענען א שטיקעל ברויט... ער האָט זיך אָבער בערוהיגט מיט דעם געדאנק, אז פיעל רבנים זיינען אויך אין כעס אויף די ציוניסטען: מסתמא ווייסען זיי דאָך פון דער גמרא, אז אידען דאַרפען נאָך זיין אין גלות, און ער האָט זיין דרשה ווידער געהאַלטען. ניט לאנג אָבער איז די זיבעטע דרשה אָנגעגאַנגען, אריינפאַלענדיג עפּעס ערגעץ אין א שטעדטעל און שטעלענדיג זיך נאָך מנחה אויף דער בימה און אָנהויבענדיג די זיבעטע דרשה זיינע, האָט ער בעמערקט, ווי דער בית־המדרש רודערט זיך. ער האָט דערפיהלט, אז דאָ איז זיין סוף געקומען. דער עולם איז ניט צופריעדען פון זיין זיבעטער דרשה. און מיט דעם לעצטען ביסעל כּוּראַזש, וואָס איהם איז נאָך געבליבען, האָט ער א געשריי געטהאָן מיט א ניגון, מיט וועלכען ער פלעגט אלעמאָל מסביר זיין דעם גהינום:

„די היינטיגע הולטייעס ווילען משיח'ן מיט גוואלד אראָבברענגען: זיי געהען אין מאַנישקעס, שערען די בערד"...

נאָר ער האָט ניט געענדיגט. דער שמש איז צו איהם צוגעגאַנגען און האָט בייז ארויסגעזאָגט: רב מגיד! דער עולם פערלאַנגט, אז איהר זאָלט אויפהערען זאָגען.

ער איז בלייך געוואָרען, די צונג האָט איהם ווי אָבגענומען. ער האָט מיט א פערקלעמט הארץ זיך אומגעקעהרט צום ארון־קודש, א קוש געטהאָן דעם פּרכות און איז א דערשלאָגענער

אראב פון בימה, פערלאזענדיג אויף שטענדיג די זעקס אלטע און די זיעבעטע נייע דרשה...

און מיט דער צייט איז איהם דער כעס אויך פערשוואונדען. ער האט זיך מישב געווען, אז צוליעב דעם, וואס ער דארף האבען ברויט, זאלען אידען זיצען אין גלות, איז ניט קיין יושר... אמת, ער דארף חתונה מאכען די יונגסטע טאכטער, ווען זיי וואלטען נאך ווארטען מיט די נייע דרשות עטליכע יאהר!... אבער מסתמא וועט גאט העלפען, און אידען זיינען, האטש זיי הערען נייע דרשות, נאך אלץ א גאנץ גוט פאלק; וואו ער געהט אריין, זאגט מען איהם ניט אב, יעדער גיט א גראשען, א קאפיקע. אדרבא, אין א פרט איז עס נאך בעסער! אונטער די אויגען אין קערה פלעגט מען איהם פיעל גלאטע מטבעות אריינווארפען, און איצט, אז ער געהט אליין איבער די הייזער, גיט ער גוט אכטונג, און זעלטען ווען מען רוקט איהם אריין א שלעכטע מטבע.

דער ברית חדשה.

אויסער דער אידישער אמונה, האָט אהרן־לייב געוואוסט, זיינען דאָ נאָך צוויי אמונות: די גוי'אישע און די טאָטרשע. גע־וואוסט האָט ער דאָס, ווייל אין שטעדטעל האָבען געוואוינט גויים און טאָטערן. פון דער גויאישער אמונה האָט ער נאָר גע־וואוסט, אז שבת איז ביי זיי פרייטאָג. ניט געהאלטען האָט אהרן־ליב פוןביידע אמונות. נאָר די טאָטערשע אמונה איז, דאכט זיך, מיט מעהר שכל... ערשטענס זיינען זיי מל זייערע קינדער, אמת צו דרייצעהן יאָהר, און צווייטענס עסען זיי ניט קיין חזיר. דאָס אליין איז שוין גענוג, אז די טאָערשע אמונה זאָל שטעהן העכער פאר דער גוי'אישער. און אהרן־לייב האָט טאקע צו די טאָטערן געפיהלט מעהר אכטונג, ווי צו די גויים, חאָטש פרעמד זיינען ביידע פעלקער איהם געווען.

אהרן־ליב איז געווען אַ איד אַ למדן. ווייבער פון גאס פלעגען אפילו קומען צו איהם פרעגען אַ גרינגע שאלה; ער האָט זיך געמאכט בלומרשט. אז ער האָט ניט קיין רעכט צו ענט־פערן, אבער ער פלעגט יאָ פסק'ענען, ווייל געוואוסט האָט ער טאקע ניט ערגער פאר'ן רב... אבער וועגען די אנדערע אמונות האָט ער גאָרנישט געוואוסט. וועגען נוצרי ווערט עפּעס יאָ דערמאָהנט אין גמרא, נאָר אזוי ווייניג, אז ער האָט ניט געהאט פון איהם מעהר השגה ווי זיין ווייב ציפּע, וואס

האָט דערצעהלט איהרע קינדער, אז דעם „יוזעל" האָט מען פערוואָרפען מיט קעפּלעך קרויט.

אהרן־ליב האָט נאָר געוואוסט, אז גויים זיינען אידען די גרעסטע שונאים, און אידען זיינען ביי גויים אין גלות, און אז משיח וועט קומען וועלען אלע פעלקער ווערען אידען.

צווישען די גוי'אישע שכנים האָט אפילו אהרן־לייב גע־קענט איינעם אנופרי, וואָס האָט געהאט א ידיעה אין זייערע שווארצע פינטלעך. אנופרי פלעגט אמאָל וועלען פערפיהרען א שמועס מיט אהרן־ליב'ן וועגען אמונות, וועגען דער אידי־שער און זייערער, הייסט עס. אבער אהרן־לייב פלעגט זיך אין אזא שמועס ניט וועלען אריינלאָזען. ערשטענס האָט ער דעם לשון ניט געקענט און צווייטענס איז טאַקי א מורא: ווי וועט ער געהן דערצעהלען מעשיות וועגען „יויזעל"! אנופרי איז אפילו א גוטער גוי, אבער א גוי בלייבט אלעמאל א גוי. אהרן־לייב וועט זיך ארויסחאפּען מיט א שלעכט וואָרט, קען דער גוי איהם נאָך מסר'ן און ער וועט נאָך, חלילה, פערפוילט ווערען אין טורמע.

האָט אהרן־לייב אזוי אבגעלעגט ביז א יאָהר עטליכע און פערציג, ניט האָבענדיג קיין שום ידיעה וועגען דער גוי'אישער אמונה.

טשיקאווע איז ער אבער אלעמאל געווען צו וויסען, וואָס איז דאָס אזוינס פאַר אן אמונה. „מען קען דאָך ניט זאָגען, אז א וועלט מענשען איז אזוי משוגע" — פלעגט ער אמאָל א טראכט טהאָן. און כאָטש דער געדאנק האָט געשמעקט מיט גרויס אפּיקורסות, פון וואָס אהרן־לייב איז זעהר ווייט געווען, פלעגט ער, ווי אויף צו להכעיס, זיך אריינטראכטען אין דעם דאָזיגען ענין טיעפער און טיעפער... איבערהויפּט אין זייערע אן ערב־חגא, ווען די גלעקער פון שטאָדטישען קלויסטער פלע־

גען מרה־שחורה׳דיג קלינגען און פּלעגען אויפוועקען מאָדנע פראַגען ביי אהרן־לייב׳ן אין קאָפּ.

קומט איינמאָל אהרן־לייב אין בית־מדרש אינדערפריה. ווי זיין שטייגער איז, — קיין מנין איז נאָך ניט געווען — הערט ער נאָר ווי א פּאָר אידען און דער שמש אין מיטען שטעהען ביים בימה און שמועסען עפּעס. געהט ער צו און הערט זיך איין. ערשט מען רעדט וועגען א גוואלדיג גיים.

— געקומען עפּעס איינער נעכטען פאַרנאַכט אין שטעד־טעל און האָט געבראַכט א גאַנצען קאַסטען מיט תנכ׳ן, און שווארצען איינבונד, און טיילט עס אומזיסט...

דערהערט תנכ׳ן אומזיסט, דערמאָהנט זיך אהרן־לייב, אז ער דאַרף טאַקי האָבען א תנ״ך. ער וואָלט זיין א בעלן צו נעה־מען אַזאַ תנ״ך. און אהרן־לייב פרעגט נאָך:

— וואו איז דער דאָזיגער איד?...

לאַכט דער שמש:

— ער איז אַזאַ איד, ווי איך בין א גוי...

— וואָס דען איז ער? — פרעגט אהרן־לייב, שטאַרק פער׳חדושט.

— א משומד... אן אמת׳ער משומד, ימח שמו.

— צו וואָס־זשע טיילט ער די תנכ׳ן?... — פרעגט אהרן־לייב פעהחדושט און האָהר און נעגעל שטעלען זיך איהם אויף...

— חי־חי־חי! — לאַכט דער שמש — איהר, ר׳ אהרן־לייב, זאָלט עס ניט וויסען! דאָס זיינען מיסיאָנערישע תנכ׳ן... איהר פערשטעהט? אַלץ איז דאָרטען ווי אין אמת׳ן תנ״ך, נאָר איין פּסוק איז אביסעלע אנדערש און אָט אין יענעם פּסוק שטעקט די גאַנצע קונץ...

און דער שמש נעהמט ארויס פון אַלמער אן אַלטען צורי־סענעם תנ״ך, בלעטערט און בלעטערט און געפינט דעם פּסוק:

— והנה העלמה הרה... איהר זעהט, אַט אין דעם פּסוק מאכען זיי דעם גאנצען שווינדעל... איהר פערשטעהט. היינט געה נעהם אזעלכע תנכ'ן...

אהרן־ליב קען ניט רעכט בעגרייפען, וואס פאר א שווינ־דעל קענען זיי מאכען אין דעם פּסוק, אז עס זאל שטעקען דע־רין אזא סכנה, נאַר ניט וועלענדיג ארויסווייזען זיין עם־הארצות אין דעם דאָזיגען ענין, שווייגט ער און ענדליך מורמעלט ער ארויס:

— אזא מעשה, אזא מעשה...

— וואָס פרעגט איהר, — זאָגט דער שמש צופרידען פון זיין טיעפער ידיעה אין דעם דאָזיגען ענין — זיי האָבען אויך קעפּ... נאָר אלץ להכעיס...

— איז ער, הייסט עס, א משומד?... — פרעגט אהרן־ליב, און הענד און פיס ציטערן איהם פאר נייגיריגקייט...

— וואָס דען איז ער? — ענטפערט דער שמש, — א איד וועט דען טיילען תנכ'ן אומזיסט?... און דוקא תנכ'ן?... ער טיילט נאָך עפּעס, זאָגט מען, אומזיסט...

— וואָס נאָך? — ווערט אהרן־ליב שטארק פעראינטע־רעסירט.

— אך, זאל גאָט שומר ומציל זיין! יענס ספר'ל איז סכנות... דאָס איז דער ברית חדשה... אלץ וועגען „יוזעל".

— טע־טע־טע! — פערוואונדערט זיך אהרן־ליב, — זאָגט זשע מיר, איך בעט אייך, טאקי אלץ אויף לשון־קודש?...

— מען זאָגט, — ענטפערט דער שמש, — ווערליג דער נאָמען, איז עס אויף לשון־קודש...

דער בית־מדרש ווערט דערוויל פולער מיט נייע אריינגע־קומענע דאוונער. דער שמועס ווערט ברייטער און טיעפער. איי־נער א יונגערמאן, וואס איז געווען אין א גרויסער שטאָדט א מלמד, איז מסביר דעם ענין אינגאנצען: — דאָס איז גאָר א פּשוטע זאך. עס איז דאָ אזא חברה, וואָס לאָזט זיך קאָסטען

גאָלד אויף אויס׳שמד׳ן אַלע אידען, אַלע אידען ביז איינעם... זיי האָבען מיליאָנען מיליאָסען געלד... מען זאָגט, אז די מלוכה גיט אויך דערויף געלד... נו, קודם ווילען זיי פערנארען מיט׳ן תנ״ך... עס איז דאָך עפּעס א אידישע זאך... אבער דער תנ״ך איז געפעלשט... איהר פערשטעהט? אין ישעיה האָבען זיי אנגעמאכט צרות, איבערהויפּט ביי דער העלמה הרה... נאָר אין תהלים אויך; זיי ווילען דאָרט אויפווייזען, אז „ער“ שטאמט פון דוד המלך...

— אזש פון דוד המלך!... — פערחדושט זיך אהרן־לייב.

דערווייל קומט אָן דער רב.

דער עולם מאכט א ווארע. דער רב, א הויכער מאָגע־רער איד, אויף וועלכען די זופּיצע הענגט ווי א שווארצער זאק, געהט דורך, שעפּטשענדיג דעם פּסוק „מה טובו“ און ווענדט זיך ענדליך צום עולם.

— וואָס, אידען, מען איז געקומען אונז אבשמד׳ן?... — זאָגט ער אין א געלעכטער.

— חי־חי־חי! — לאכט צוריק דער שמש, — יאָ, אב־שמד׳ן...

און דער גאנצער עולם לאכט פון רב׳ס וויץ...

— זאָגט עס ניט, — ווערט דער רב ערנסט — א סכנה איז דאָס... היינטיגע צייטען, די אמונה איז שוואך... דאָס אפּיקורסות איז נתרבה געווארען... איך רעכען אויסרופען א חרם, אז מען זאָל ניט נעהמען די תנכ׳ן, וואָס ער טיילט אומ־זיסט....

— דאָס איז זעהר נויטיג, — רופט זיך אָן אהרן־לייב — א קשיא אויף א מעשה...

און נאָכ׳ן דאַוונען איז אויסגערופען געווארען א חרם...

אהרן־לייב איז געקומען אהיים אינגאנצען צודולט... דער

מיסיאָנער האָט איהם שטאַרק פּעראינטערעסירט. ווער ווייס וואָס ער וואָלט געקענט דערגעהן ביי איהם, ווען ניט דער חרם...

אויף מאָרגען איז ער געקומען אין בית־מדרש פריהער ווי אלעמאָל. ער האָט געוואָלט דערגעהן וועגען דעם מיסיאָנער און איבערהויפּט וועגען דעם „ברית חדשה"... וואס קען דאָרט אזוינס שטעהן, וואָס זאָל איהם, אהרן־לייב'ן, קאַליע מאַכען.

אין ווינקעל פון מזרח־זייט איז געזעסען חנן דער פּרוש, א איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט שטרענגע קלוגע אויגען און געקוקט שטום אין א גמרא.

אהרן־לייב איז צו איהם צוגעגאַנגען.

— וואָס זאָגט איהר, ר' חנן, אויפ'ן מיסיאָנער? — האָט אהרן־לייב געפרעגט מיט א הארץ־קלאַפּונג.

— וואָס איז דאָ צו זאָגען? — האָט דער פּרוש קאַלט געענטפערט — א נאַר גיט און א קלוגער נעהמט...

— וואָס הייסט א קלוגער נעהמט? — האָט אהרן־לייב אויסגעשטעלט די אויגען.

— אָט איך האָב גענומען א תנ"ך און א „ברית חדשה".

— וואָס רעדט איהר?... — האָט אהרן־לייב זיך אָנגע־חאַפּט, — איהר?

— וואָס, איהר האָט מורא, איך וועל מיך שמד'ן... שטותים!

אהרן־לייב איז צו זיך געקומען:

— גערעכט זייט איהר... אדרבה, איך מיין טאַקי פּער־קעהרט... ס'הייסט, מען דאַרף וויסען, וואָס און ווען...

ער האָט זיך אָבגעהאַקט און ציטערענדיג מיט'ן גאַנצען קערפּער האָט ער שטיל געבעטען:

— קענט איהר מיר ניט געבען אריינקוקען דערין, איך מיין, אין „ברית חדשה". עס איז א טשיקאַווע זאַך...

— איך קען אייך געבען... איך האָב עס אינדערהיים. קומט

אריין צו מיר פארנאכט... נאר פויקט עס ניט אויס פאר קיי־נעם. דאס זיינען דאך בהמות. זיי מיינען, אז מען לויפט זיך גלייך שמד'ן....

נאך מעריב איז אהרן־לייב געגאנגען פון חנן דעם פרוש און אין טאש האט ער געהאט דאס קליינע שווארצע ביכעלע...

הענד און פיס האבען איהם געציטערט געהעגדיג. קו־מענדיג אנטקעגען דעם קלויסטער, וועלכער איז געשטאנען הויך און ריזיג און געקוקט מיט זיינע גאלדענע צלמים אין הימעל אריין, האט אהרן־לייב'ן דער שרעק שטארקער אנגענומען. גע־דאכט האט זיך איהם, אז פון די קליינע קלויסטער־פענסטער־לעך קוקען ארויס שווארצע געשטאלטען און ווילען איהם פער־לאקען אין דער געדיכטער פינסטערניש אריין.

ער האט שוין געוואלט דאס ביכעלע ארויסווארפען פון טאש, נאר די הענד האבען איהם דערצו ניט געדיענט און ער איז קוים דערגאנגען אהיים.

אריינגעהענדיג אין שטוב, איז ער געוועזן בלאס ווי קרייד. דאס ווייב, א שוואכע און א קרענקליכע, האט איהם אנגעקוקט פערוואונדערט:

— אהרן־לייב, וואס איז מיט דיר?...

— גארנישט... איך האב מיך דערשראקען... א הונד...

— שטענדיג אבער דערשרעקט ער זיך פאר א הונד! — האט זי זיך געמאכט בייזערן ווי א מאמע אויף א קינד, — וואס טהוט דען א הונד... שוטה... א הונד בילט און הערט אויף...

„היינט געה דערצעהל איהר, אז עס איז ניט קיין הונד"...
— האט אהרן־לייב, שוין רוהיגער ווערענדיג, געטראכט. —
„וואס וויים א אידענע פון אזוינע ענינים"...

אין א פאר שעה ארום, אז אלע אין שטוב זיינען שוין געשלאפען, האט אהרן־לייב ארויסגענומען מיט ציטערנדע הענד דאס שווארצע ביכעלע פון טאש, געמאכט גרעסער דאס פייער

אין לאמפ, אוועקגעזעצט זיךביים טיש און זיך גענומען לייע־נען...

ער האט געלייענט ווארט ביי ווארט, געזוכט דארט עפעס א טיעפען סוד און ניט געקענט פערשטעהן.

און מעהר פאר אלץ האט איהם געוואונדערט:

— וויבאלד דאס איז די גוי'אישע אמונה, הייגט צו וואס דארף מען קלויסטערס און צו וואס דארף מען די אלע נאריש־קייטען, און פארוואס האבען די גוים פיינט אידען?...

ער האט עם געוואלט פרעגען אנופרי'ן, זיין שכן דעם גוי, אבער ער האט מורא געהאט:

אנופרי קען איהם זיכער מסר'ן, און ער וועט נאך פער־פוילט ווערען אין טורמע...

די ערציהונג

די סדרה איז געווען אַן אומעטיגע, איבערהויפּט די הפטורה. חנה האָט זיך ביים טייטש־חומש גוט אויסגעוויינט. אַז זי האָט געענדיגט די סדרה, איז געווען דריי אַ זייגער. חיים איז שוין אַוועק אין שוהל הערען דעם מגיד, די עלטערע קינדער אויפ׳ן שפּאַציר, נאָר די זיעבּעצעהן־יעהריגע טאָכטער, ביילקע איז געזעסען ביי אַ פענסטעריל, וואס האָט ארויסגעקוקט צום הויף, און האָט געלייענט אַ מעשה־ביכעל, פאַר וועלכעס זי האָט בעצאָהלט פּראַקאַט־געלד צוויי קאָפּיקעס. דער פינפצעהאַלבען־יעהריגער האַצקעלע, וועלכען מען האָט שוין אויף ווינטער גערעכענט אָבּ־צוגעבען אין חדר, איז געזעסען אויף דער ערד און האָט זיך געשפּיעלט מיט אַ בלוי שטיקעל פּאַפּיר.

— ביילקע! גיב אַכטונג אויף דער שטוב! איך וועל אַ ווײַלע אריינגעהן צו דאָבּע־ריוועץ.

און איידער ביילקע האָט בעוויזען צו ענטפערן, האָט זיך דער קליינער האַצקעלע, ווי אַ שפּאַרבערעיל, אַ הויב געטהאָן, אַוועקגעשטעלט זיך אויף די צוויי דינע פיסלעך און מיט אַ גע־וויין אויסגעברומט:

— איך אויך געהן...

— נייז, דו בלייב דאָ! — האָט חנה אָנגעשריען, — ניטאָ וואוהין צו געהן.

חאצקעלע אבער האָט זיך איינגעוויקעלט אין דער מאַמעס קלייד, ווי ער וואָלט זיך וועלען צוקלעפּען, און געשריען:

— איך אויך געהן...

— נעהם איהם אויך! — האָט ביילקע פאַרגעשלאָגען.

— נעהם איהם אויך! — האָט חנה איבערגעקרימט — מיינע שונאים זאָלען אזוי לעבען, ווי מען קאָן מיט איהם אין א שטוב אריין! ווי נאָר מען געהט מיט איהם ערגעץ אריין, גלייך — מאַמע עסען! דאָס פּנים פלאַמט מיר.

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע שטאַרקער פערזיכערט.

— געדענק זשע! — האָט חנה געסטראשעט מיט'ן פינגער — טאָמער בעטסטו דאָרט עסען, וועל איך דיך דער'הרג'ע־נען...

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע פערזיכערט.

שבועה, האָט חנה אָבגעשניטען א קליינע „המוציא" פון דעם שבועה, האָט חנה אָבגעשניטען א קליינע „הומציא" פון דעם איבערגעבליבענעם שטיקעל חלה פון שבת'דיגען ווארעמס און האָט איהם דערלאַנגט:

— עס א שטיקעל חלה, וועסטו ניט זיין הונגעריג. עס אויף גיך, איך וועל וואַרטען.

א פרעהליכער פון דעם, וואָס ער געהט צו דאָבע־ריווען, וואו עס זיינען דאָ א סך קינדערלעך, לויט ער געדענקט נאָך פון אמאָל, ווען ער איז דאָרט געוועזן, און טאַקע פון דער „המוציא חלה", וואָס ניט אזוי אָפט בעקומט ער עס, איז חאצקעלע אזש אונטערגעשפּרונגען.

פאַרטיג געוואָרען מיט דער „המוציא", — האָט איהם די מאַמע אָבגעווישט די ברעקלעך פון מויל, אויסגעשנייצט דאָס נעזעל, פערזאָגט און ווידער פערזאָגט איהם, אז ער זאָל ניט

בעטען עסען און אפילו, אז מען וועט איהם דאַרטען עפּעס געבען, זאָל ער אויך ניט נעהמען.

— ניט נעהמען! — האָט חאצקעלע פערזיכערט.

און זיי זיינען ארויס.

דאָבע־ריווע, א יוסטע בעל־הבית׳טע, אין א געדיכטען פּארוק אויף׳ן קאָפּ, אונטער וועלכען עס האָבען ארויסגעקוקט צוויי גרויסע, שווארצע אידישע אויגען, מיט א פול פּנים, איז געזעסען אויך איבער׳ן טייטש־חומש און ניט האָבענדיג קיין צובראָכען הארץ, ווי חנה, האָט זי ניט געוויינט, נאָר אויס פרומקייט געזונגען מיט א געמאכטען טרויעריגען נגון.

איבערגעריסען האָט איהר חנה׳ס ברייטער גוט־שבת!

— גוט־שבת! גוט־שבת! — האָט דאָבע־ריווע זיך גלייך אויפגעהויבען פון אָרט און איז געגאנגען חנה׳ן אנטקעגען — אקוראט ענדיג איך די הפטורה... נו, אביסעל א הפטורה היינט! א שטיין קאָן צוגעהן! האָט זי צוגעגעבען מיט א מינע פון א רביצין, וויסענדיג, אז חנה איז א גרויסע געלערנטע.

— היינטיגע גאנצע סדרה איז ווערט גאָלד! — האָט חנה ארויסגעזאָגט איהרע מבינות מיט אן אויטאָריטעטען־טאָן. נאָר באלד האָט זי זיך פערחאפּט:

— דוקא היינטיגע? און פאראכטאָגיגע און פארצווייוואָכעדיגע?....

— אבי די מאנסבילען לאכען פון אונזער טייטש־חומש... האָט דאָבע־ריווע גוטהערציג געשמייכעלט...

— היינט לאכען שוין ברוך השם ניט נאָר די מאנסבילען. די מיידלעך לאכען שוין אויך... — האָט חנה זיך ערנסט געקלאָגט. מיין ביילקע זאָל געזונד זיין, וועט קיינמאָל ניט נעהמען דעם טייטש־חומש אין האנד אריין, אַלץ די מעשה־ביכלעך, און די מעשה־ביכלעך!

— איך וויים טאקע ניט, וואס פאר א מין כשוף שטעקט

אין די מעשה־ביכלעך, — האָט דאָבע־ריווע געדריקט מיט די פּלייצעס — מיין גאָלדע איז אויך אזוי — אלע פרייטאג מוז זי נעהמען א ביכעל אויף שבת און וויינט איבער איהם פּונקט ווי אויף א תחינה... „מיינער“ וואלט זי אויפגעגעסען דערפאר. מיר ארט דאָס שוין ניט אזוי — מילא, זאָל זי לייענען...

— יאָ — האָט חנה מודה געווען — קיין אומגליק איז דאָס ניט. היינטיגע צייטען מוז מען דאָס אויך...

נאָכדעם ווי דער פּאָדים פון דעם דאָזיגען שמועס האָט זיך צוריסען, האָט דאָבע־ריווע שבת'דיג א גענייץ געטהאָן, ווי איהר שטייגער איז געווען, און א קוק טהוענדיג אויף חאצקע־לען, האָט זי גענעצענדיג צוגעגעבען:

— דאָס איז, דאכט זיך, דיין חאצקעלע... שוין א בחור!

חאצקעלע האָט זיך פערשעמט, האָט אראָבגעלאָזט די אויגעלעך און זיך געטוליעט צו דער מאמען...

— א צולאָזענער! — האָט חנה פער'מסר'ט...

— אַ קינד! — האָט דאָבע־ריווע פערטיידיגט...

— ווילסט אפשר, חאצקעלע, עסען? — האָט דאָבע־ריווע פריינדליך זיך געווענדעט צו חאצקעלען...

חאצקעלע האָט אויפגעהויבען די אויגעלעך אויף דער מאַמען ווי פערגעסענדיג זיין „וואָרט“. די מאמע האָט איהם בגנבה א קניפּ געטהאָן און אָנשטאָט איהם געענטפערט:

— זאָל ער אזוי זיין הונגעריג דאָס גאנצע לעבען! — פאר אוועקגאנג האָט ער אבגעגעסען א שטיק חלה מיט אן איי.

חאצקעלע האָט געוואָלט א געשריי טהאָן בייז: א ליגען: אָהן אן איי! די מאמע האָט איהם אָבער מיט איין האנד אזוי שטארק געקניפּען, אז ער האָט פערשטאנען, אז מען טאָר דאָס איי ניט אָבלייקענען, אז א מאמע זאָגט, איז געזאָגט, און ער האָט נעביך געשוויגען, אין הארצען בייז טראכטענדיג: די מאַמע איז א ליגנערין...

דאָבע־ריווע האָט זיך אָבער געהאלטען ביי איהר שיטה,

אז א קינד, אז עס געהט זיך דורך אביסעל, ווייל עס באלד עסען, און ניט ווארטענדיג אויף חנה'ס מיינונג וועגען דעם, איז זי צוגעגאנגען צום שפייז־אלמעריל.

חנה האט זיך אנגעצונדען:

— אסור זאל אייך זיין, דאבע־ריווע, אויב איהר וועט איהם עפעס געבען...

און גלייך האט זי זיך אומגעקעהרט צו חאצקעלען, שי־פענדיג:

— זאלסט ניט נעהמען! איך וועל דיך ממית'ן.

חאצקעלע האט געשוויגען. עס האט געהייסען, אז ער וועט זיך נאך מיישב זיין...

דערווייל האט דאבע־ריווע אנגעשמירט א שטיק חלה מיט אזא מין סאק, וואס צייט חאצקעלע לעבט האט ער אזוינס ניט געזעהן... ער האט אויסגעשטעלט זיינע גרויסע אויגעלעך, בע־טענדיג צו דער מאמען, ווי געזאגט:

— הייס נעהמען!...

נאר דאבע־ריווע האט אנשטאט איהם, זיך אליין צו חנה'ן געווענדעט און פריינדליך געזאגט:

—הייס איהם, חנה, נעהמען . . .

חנה איז געווען רויט ווי צונטער, איהרע ווינקלען ביי די ליפען האבען געציטערט:

— אויב ער וויל . . .

— ווילסט, חאצקעלע? — האט דאבע־ריווע אויסשטע־קענדיג די „המוציא", אנגעשמירט מיט דעם סאק, געפרעגט.

— וויל . . . — האט חאצקעלע אויסגעשטאמעלט און גע־קוקט אויף דער מאמען, צונעהמענדיג די „המוציא" . . .

— זעהסט — האט דאבע־ריווע ווי א זיעגערין געזאגט— א קינד. אז עס געהט זיך דורך, וויל עס באלד עסען...

זאָג האָטש א דאנק ! — האָט חנה זיך ווייטער געוואָרפען צו האצקעלען.

נאָר האצקעלעס מויל איז צו פערנומען געווען און אפילו קיין דאנק האָט ער אויך ניט געזאָגט.

און חנה איז געזעסען ביי דאָבע־דיוווען, ווי א בעגראָבענע, טראכטענדיג :

— ער פערשווארצט מיר די אויגען, דער בעטלער ! . . .

די כלי־זמר

בײַ חנה־דאָבען אין קלײנעם שטיבעל האָט געהערשט א גע־רויש און א גערודער. עס איז געװען א פרײטאָגדיגער פריה־מאָרגען, און חנה־דאָבע, װאָס איז גראָד שפּעט אױפגעשטאַנען, איז געװען שרעקליך פערהאָװעט בײם אױװען, װאָו זי האָט גע־באַקט חלה: באַלד קומט שױן לײזער פון בית־המדרש און די בולקעס זײנען נאָך ניט פאַרטיג.

אין שטיבעל זײנען נאָך די בעטען ניט געװען פערבעט. די טירלעך פון אַלמער, װאָס מען נעהמט אַלע נאַכט אַראָב צו אימפּראָװיזירען א בעט פאַר די קלענערע קינדער, זײנען נאָך צוריק ניט אױפגעהאַנגען געװאָרען, און חנה־ראָבע פלעגט זיך פאַר גרױס אײלעניש אָן זײ אַלע װײלע פערטשעפּען און שיער ניט גע׳מזיק׳ט װערען:

— א ניכפּה זאָל אײך חאַפּען! — האָט זי אַלע װײלע גע־שאָלטען, מײנענדיג די צװײ קלײנע קינדער, א אינגעלע און א מײדעלע פון זעקס און אַכט יאָהר, װאָס האָבען זיך געדרעהט אונטער די פיס, און אַלע װײלע אַרײנגעקוקט אין אױװען זע־הען, צי עס איז שױן פאַרטיג די חלה, — א ניכפּה זאָל אײך חאַפּען! דרעהט זיך ניט אַרום, װאָרים איך װעל אײך ממית׳ן!

נאָר די קינדער, ניט האָבענדיג זיך װאוהין צו טהאָן, זײנען אַרומגעשפּרונגען, און חנה־דאָבע איז געװאָרען אַלץ בײ־

זער, ביז זי האָט זיי אויפ'ן הויף ארויסגעטריבען.

— געהט אין דער ערד !

נאָר אָט איז פון דאוונען געקומען לייזער, א הויכער מאָ־גערער איד, מיט איינגעפאַלענע באַקען, מיט גרויסע פייכטע קעלבערנע אויגען און מיט א קליין ציגען־בערדעל. ער האָט שווער אָבגעאָטעמט פון דער גרויסער משא, וואָס ער האָט גע־טראָגען פון בית־המדרש ביז אהיים — דעם טלית־און־תפילין מיט'ן סדור „עץ־חיים“, וואָס איז באמת געווען ניט נאָך זיינע כחות. — האָט אויסגעזוכט א טאַבורעטקעלע, וואָס איז געשטאַ־נען העט הינטערן אלמער, זיך פאַוואַליע אוועקגעזעצט און, אויסהוסטענדיג זיך, האָט ער שטיל געזאָגט :

— חנה־דאָבע, שוין פארטיג דער אָנבייסען ? מיר ציהט אין הארצען !

— האסט קיין צייט ניט ? — האָט זיך חנה־דאָבע אָנגע־צונדען, ווייל איהר האָט זיך געדאכט, אז די צוויי בולקעס, וואָס זיצען פון פאַרענט האָבען זיך אונטען צוגעברענט. זי האָט גלייך געכאַפּט די לאָפּעטע און פערצווייפעלטע זיי ארויס־געהאָפּט קונציג שנעל. זי האָט זיי בעטראכט מיט גרויס זאָרג־פעלטיגקייט און דערזעהענדיג, אז זיי זיינען ניט פערברענט, איז זי ווייכער געוואָרען, האָט א גוטמוטיגען זיפץ געטאָן און געווענדעט זיך צו לייזערן.

— קענסט זיך געהן וואשען ; צוויי בולקעס איז שוין פארטיג.

לייזער האָט זיך שוין אויפגעהויבען פון אָרט און איז גע־ווען גרייט צו געהן וואשען זיך, נאָר דאָ האָט חנה־דאָבע זיך מישב געווען, אז זי וועט שוין ווארטען ביז די חלות וועלען אויך פארטיג ווערען.

— איך וועל זיך פערדרעהען מיט דיין אָנבייסען און וועל נאָך חלילה פערזעהען די חלות, און זיי וועלען פערשרפה'ט ווערען.

און אזוי ווי לייזער איז ניט געווען קיין גרויסער זולל וסובא, האָט ער מסכים געווען צו וואַרטען.

און כדי צו פערטרייבען דעם הונגער, האָט ער געמאַכט א שמועס מיט חנה־דאַבען:

— ווייסט האָבען מיט וואָס צו קאַנטשען דעם שבת? — האָט ער זי ווייך געפרעגט.

חנה־דאַבע האָט א זיפץ געטאָן און געענטפערט:

— ווייס איך... עס איז נאָך דאָ צוויי גילדען, וועט איין גילדען אוועקגעהן פאַר די שמשים און אנדערע צדקה און א גילדען וועט זיין געגוג אויף קליינינקייט....

נאָר דאָ האָט זי זיך פערטראַכט א ווײַלע און באַלד זיך געווענדעט צו לייזערן:

— איך ווייס גאָר ניט, וואָס מען טהוט מיר דער היינטיגער חתונה?

— וועלכע חתונה? — האָט זיך לייזער דערשראָקען.

— האָסט שוין פערגעסען? מיר האָבען דאָך היינט א חתונה; זלמן דער גאַרבער מאַכט היינט חתונה די טאָכטער.

— א שיינדעל אין דער משפחה! — האָט זיך לייזער, וואָס איז געווען א יחסן, פערקרימט.

— נו, וואָס זאָל מען טהאָן? — האָט חנה־דאַבע געזיפצט — פאַרט אייגענע מענשען; זלמן דעם גאַרבערס באָבע מיט מיין זיידען, עליו השלום, זיינען געווען לייבליכע שוועסטער און ברידער.

—איז וואָס איז ער דיינער? — האָט לייזער פערקנייטשט דעם שטערן און זיך גענומען אויסצורעכענען מאַטעמאַטיש דעם יחוס.

און אבטומלענדיג זיך עטליכע מינוט, האָט ער אויסגערעכענט, אז די כלה, דאָס הייסט זלמנ׳ס טאָכטער, איז חנה־דאַבעס א גליעד־גליעד־שוועסטער־קינד.

— א ווייטע קרובה! — האָט ער ענדליך מבטל געווען די גאנצע חתונה.

— פונדעסטוועגן דאַרף מען שיקען אַ טאָרט! — האָט חנה־דאָבע פערזאָרגט געענטפערט, — זיי האַלטען זיך פאַר נאָהענטע קרובים.

— וואָס קאָסט אַ טאָרט? — האָט לייזער, ניט זייענדיג אַלס מאַנסביל קיין בקי אין די זאַכען, געפרעגט.

— אַ געפילטער טאָרט דאַרף קאָסטען אַ גילדען.

— און ניט קיין געפילטער?

— אַ גריוונע!

— טו שיק טאַקע ניט קיין געפילטען! — האָט לייזער בעפוילען — די מחותנים וועלען אויפעסען ניט קיין געפילטען.

— עס פּאַסט ניט! — האָט חנה־דאָבע ניט געוואָלט מסכים זיין.

— נו, מ'וועט זעהן, מ'וועט זעהן! — האָט לייזער גע־ברומט בייז אויף דער איבעריגער הוצאה — גיב שוין עסען!

חנה־דאָבע האָט זיך אָנגעהויבען מכין זיין אַרויסצונעה־מען פון אויווען די חלה מיט די בולקעס.

— גאָלדעלע! — האָט זי געשריען דורכ'ן פענסטער צו דעם אכט־יעהריגען מיידעלע — געה אַריין צו דוואָשען און נעהם אויף גיך די גרויסע לאָפּעטע; מיינע איז צו קורץ פאַר די חלות.

גאָלדעלע, וואָס האָט זיך געשפּיעלט אויפ'ן הויף מיט'ן זעקס־יעהריגען ברודערל חיימ'ל און האָבען געבאַקט אויף דער זון חלות פון זאַמד, האָט זיך אַ לוסטיגע גלייך אויפגעהויבען און לויפענדיג צוגערופען צום ברודערל:

— זעה, די חלות זאָלען ניט פערברענט ווערען! איך געה נאָך אַ לאָפּעטע.

אין אַ ווײַלע אַרום איז זי אַ פרעהליכע אַריין אין שטוב מיט אַ גרויסער לאָפּעטע און אויסגעשאָסען אין איין אָטעם:

— מאמע, קלעזמער געהען! זאָל איך אזוי געזונד זיין! קלעזמער!...

דער קליינער חיים'על איז אויך ארייננעלאָפען און, פרעה־ליך פאטשענדיג מיט די הענטלעך, האָט ער זיך צוזונגען:

— מאמע, טלעזמער! טלעזמער געהען! טלעזמער!

— וואו? וואו? — האָט זיך חנה־דאָבע דערשראקען און צוגעלאָפען צום פענסטער.

— אוי, וועה איז מיר! — האָט זי פערצווייפעלט פער־בראָכען מיט די הענד, — זיי האָבען דאָך אונז געשיקט די כלי־זמר, א „גוט־מאָרגען" שפּיעלען!

— וואו זיינען זיי? — האָט לייזער נאָך פערצווייפעלטער אויסגעשריען.

ער איז צוגעלאָפען צום פענסטער און האָט דערזעהן געהן די גאנצע קאפּעליע שטערטעלשע כלי־זמר מיט בעניע דעם בדחן בראש!

און איידער ער האָט געהאט צייט עפּעס פארצונעהמען, איז שוין דער בדחן, א לוסטיג אידעל מיט לויפענדיגע אייגע־לעך, געשטאַנען ביים טיר און, ווענדענדיג זיך צו דער קאפּעליע, האָט ער הויך אויסגערופען:

— לכבוד דעם מחותן א פיינם גערעדט!

חנה־דאָבע איז געשטאַנען מיט דער לאָפּעטע און גע־שריען:

— לאָזט מיך די חלה ארויסנעהמען!

נאָר איהרע ווערטער האָט פערדעקט א חוואליע מוזיק, מיט וועלכער די קאפּעליע האָט אָנגעפילט דאָס קליינע שטי־בעל.

— אוי, א וועהטאָג איז מיר! — האָט חנה־דאָבע געבראָ־כען מיט די הענד, — די חלות וועלען פערברענט ווערען.

און מיט גרויס איימפּעט האָט זי זיך גענומען ארויסנעה־

מען די חלות פון אוייוועז. און ביי יעדע חלה ארויסנעהמען האט זי מיט דער לאפעטע דערלאנגט דעם קאנטראבאס.

— די אידענע לאזט ניט שפּיעלען! — האט דער קאנטראַ־באסיסט, א בייז פערשלאפען אידעל, געוואַרטשעט, רייבענ־דיג די סטרונעס.

געענדיגט דעם „מארש“, האט דער בדחן נאך לוסטיגער ווי פריהער, זיך צוזונגען:

— און איצט א פיינעם צושפּיעל לכבוד דעם מחותן ר׳ אליעזר ברבי...

לייזער האט מיט א טרויעריגען קול, ווי צו אל מלא רחמים, אונטערגעזאגט זיין טאטענס נאמען:

— ברבי יצחק!

און די כלי־זמר האבען זיך ווידער גענומען צו די כלים, נאר שוין אהן דעם קאנטראבאס, ווייל חנה־דאבעס לאפּעטע האט איהם אינגאנצען חרוב געמאכט, און ער האט געדארפט האבען א גרויסען תיקון...

— לאזען זיי שוין געהן, — האט לייזער געוואונקען צו חנה־דאבען...

— געה אין דר׳ערד מיט זיי אינאיינעם! — האט חנה־דאבע שרעקליך אויפגערעגט אבגעענטפערט און האט זיך שיער ניט צעוויינט פאר עגמת־נפש.

די מוזיק איז אנטשוויגען געוואָרען, דער בדחן האט ווידער זיך צוזונגען:

— מזל טוב! גאט זאל געבען אויף אייערע קינדערס חתונות...

און ער איז געבליבען שטעהן ווי א גענעראל, די קאפּעליע מיט די אינסטרומענטען — ווי זיינע חילות.

לייזער האט א שושקע געטהאן חנה־דאבען:

— דו מוזט זיי בעצאהלען!

חנה־דאָבע איז מיט א פערדיקט האַרץ צוגעגאַנגען צום קוימען, אַרויסגענומען פון א פּערזשאַוועטער קוואַרט צוויי גילדען און האָט דערלאַנגט דעם בדחן...

דער בדחן האָט זיך ווידער צוזונגען און אין גראַמען אָנ־געוואונשען אַלדאָס גוטס...

— מיט דעם רעכטען פוס! — האָט ער לוסטיג צו דער קאַפּעליע א קאָמאַנדעווע געטהאָן.

די כלי־זמר זיינען לאַבענדיגע אַרויס. דער קאָנטראַבאַס האָט זיך ביים אַרויסגעהן פערטשעפּעט אָן דער לאַפּעטע; זי איז אומגעפאַלען מיט א געדרויש און טומעל...

— אַט איז דיר א חתונה! — האָט חנה־דאָבע געבראָ־כען מיט די הענד.

— דיינע קרובים! — האָט לייזער געברומט, — מען זאָל האָבען א עצה שיקען די כלי־זמר! וואָס גראָבע יונגען קענען..

חנה־דאָבע איז געשטאַנען א פערצווייפעלטע און געבראָ־כען מיט די הענד.

— צוויי בלוטיגע גילדען און די חלות זיינען פערברענט געוואָרען! — האָט זי זיך צעוויינט אויפ'ן קול...

די צוויי קינדער, חיימ'קע און גאָלדעלע, זיינען געשטאַ־נען און פערוואונדערט אָנגעקוקט די מאַמע:

— מען האָט אַזוי שעהן געשפּיעלט, און די מאַמע וויינט...

און חיימ'קע האָט זיך צוזונגען:

— שעהנע טלעזמער, שעהנע טלעזמער....

— שווייג, ממזר! — האָט לייזער זיך געוואָרפען אויפ'ן קליינעם חיימ'על, וועלכער איז אַזא נאַריש קינד און פער־שטעהט ניט דאָס אומגליק. ער איז א פערצווייפעלטער אַרויס אויפ'ן הויף. דער הויף איז געווען בעלאַגערט פון א מחנה קינ־דער און עלטערע אידען.

דערזעהענדיג לייזער'ן, איז חנן דער תבואה־הענדלער צו איהם ברייטליך צוגעגאַנגען און געזאָגט:

— איהר זענט, הייסט עס, היינט א מחותן? מזל־טוב אייך!

און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער פון לייזערן, איז ער ניט נתפעל געוואָרען און ווידער זיך געווענדעט צו איהם:

— וואָס איז מיט אייך זלמן דער גארבער, אפנים א נאָ־הענטער קרוב?

לייזערן איז דאָס גאנצע בלוט אריין אין פנים, און ער האָט פאר כעס אויסגעשאָסען:

— זלמן דער גארבער איז מיינער אן עלטער־פעטער. איהר פערשטעהט — אן עלטערפעטער!

און בייז פאר שאנדע, איז ער אריין צוריק אין שטיבעל, זיך אוועקגעזעצט מיט אן אראָבגעלאָזענעם קאָפּ אין א ווינ־קעל, פונקט ווי ער וואָלט געהאלטען ביים אויסטאָן די שיך און זעצען זיך שבעה...

אין א צווייטען ווינקעל איז געזעסען חנה־דאָבע און שטיל אָהן כחות געקרעכצט:

— נא דיר גאָר כלי־זמר, וועה איז מיר!...

טעכטער

1.

טעכטער סתם זיינען א קללה פון גאָט, בפרט אַזוינע טעכ־טער, ווי ליבע דעם שניידערס.

און אין ווען האָבען זיי זיך „איינגעגעבען", קען ליבע מיט זיין שניידערשען שכל ניט משיג זיין. ער אליין איז דאָך ניט שייך — א איד, וואָס האָט קיינמאָל א פליג אויף דער וואנד ניט פערטשעפּעט, און ווען ניט די אלטע נייה־מאַשין, אויף וועלכער ער פלעגט אמאָל אבשטעפּען א נאָט, וואָלט מען קיינמאָל איהם ניט געהערט.

די מאַשין איז טאַקע אן אלטע שרייערין, נאָר וואָס איז ער שולדיג? ער האָט זי דען אויסגעטראַכט?

נאָר צוליעב דער מאַשין וואָלט אין שטוב די רוה זעל־טען געשטערט געוואָרען. ליבע איז פון יענעם סאָרט שניידער, וואָס האָבען אַרבייט איינמאָל אין א שמיטה, און דאָס ביסעל אַרבייט, וואָס ער בעקומט, איז אויך מעהר האנד־אַרבייט, ווי מאַשין־אַרבייט; ניט אלע לאַטעס לאָזען זיך שטעפּען, און אפילו אז ער בעקומט א נייעם בגד ביי א רייכען בעל־הגוף, איז דאָס געוואנד אזוי דיק, אז די מאַשין וועט עס קיינמאָל ניט ביי־קומען; ער קען נאָך די נאָדעל צוברעכען, און קויפען א נייע מאַשין־נאָדעל איז ניט פאַר ליבעס מצב

אבער אין פערגלייך מיט דעם טומעל וואָס זיינע דריי טעכטער מאַכען אין שטוב, איז די נייה־מאַשין, ווען אפילו זי אַרבייט, ווי אַ פליט קעגען צעהן בּאַראַבּאַנעס....

און דער טומעל הויבּט זיך אָן אין דער פריה, ווי זיי הויבען זיך אויף פון די בּעטען. די ערשטע הויבּט זיך אויף לאה, וואָס האָט אַ צונאָמען „די קאַץ“, דערפאַר וואָס אין אַ שטוב־געשלעג דראַפּעט זי זיך מיט די נעגעל און לאָזט וויכטיגע סמנים אויף די צוויי שוועסטערס פנים׳ער. אַז לאה, די יונגערע, הויבּט זיך אויף, פּערדריסט איהר, וואָס חאַשע, אָדער מיט איהר צונאָמען „דער מענה־לשון“, ליעגט נאָך; געהט זי צו צו איהר און שלעפּט זי פאַר די צעפּ. חאַפּט זיך אויף יענטע, די עלטערע, מיט׳ן צונאָמען „די פּערזועסענע“ (חאָטש זי איז נאָך ניט אַזוי אַלט). אין איין העמד און מיט צופּודעלטע האָהר וואַרפט זי זיך אַרויף אויף די צוויי שוועסטער. זי וויל, הייסט עס, אַ שלום מאַכען. און דער שלום קומט ערשט, ווען די „קאַץ“ צודראַפּעט ביידע פנים׳ער ביז בּלוט און זי אַליין בעקומט טרוקענע קלעפּ מיט די הענד, אָדער מיט די שטעקענס, וואָס געפינען זיך אין שטוב גראָד לרוב.

דער שלום געדויערט אבער ניט לאַנג. באַלד הויבּט זיך אָן אַ מחלוקת וועגען בּולבּעס שיילען. די „פּערזועסענע“ הייסט, אַז דער „מענה־לשון“ זאָל שיילען, דער מענה־לשון“ הייסט, די „קאַץ“ זאָל שיילען, און די „קאַץ“ זאָגט:

— זאָלט איהר אַזוי ביידע דערלעבען געהן צו דער חופּה ווי איהר וועט עס דערלעבען, אַז איך וועל שיילען.

ביז זיי נעהמען זיך אַלע שיילען. די פּשרה מאַכט די מאַמע; חאָטש קיין גרויסע דעה האָט זי ביי זיי ניט, נאָר זיי דערזעהען, אַז באַלד הייצט זיך אוים דאָס אויוועלע, און זיי וועלען בּלייבען הונגעריג.

און פאַר הונגער ציטערן די דריי שוועסטער מעהר ווי פאַר דראַפּעניש, קללות און קלעפּ...

און אזוי געהט אריבער דער גאַנצער טאָג, און אזוי איז דער מאָרגען, דער איבערמאָרגען, דער פרייטאג, דער שבת.

און לייבע, וואס הערט אלע טאג בין מנחה למעריב „עין יעקב“ און איז דערפאר ניט קיין עם־הארץ, זיפצט אויף לשון־קודש:

— צרת הבת! צרת הבת!...

און די מאמע, גרונע, א אידענע פון טייטש־חומש, זיפצט אויף עברי־טייטש:

— א פערשאָלטענער בויך ביי מיר געווען...

2.

אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף יענער וועלט, גלויבט לייבע זיכער ווי גאָלד. שייך א גן־עדן! צי וועט ער ווען עס איז גרייכען אהין, ווייס ער נישט. „עין יעקב“ הערט ער אפילו אלע טאָג. וועגען תהלים שמועסט מען דאָך נישט, — אלע טאָג א יום, שבת — דעם גאַנצען, און ראש השנה — זעקס מאָל הין און צוריק! נאָר ווער ווייס, צי דאָס אליין קלעקט! מען דארף האָבען נאָך מעשים טובים, — האָט ער זיי? גאָט ווייס!

אבער אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף ד ע ר וועלט, ווייס לייב נאָך זיכערער; ער פיהלט איהם, ער זעהט איהם, ער האָט איהם א חודש אין יאָהר. ווי אזוי? — הערט א מעשה!

קיין „טאַלענט“ האָט ער ניט געקענט אויסלערנען די טעכ־טער; שניידעריי איז אין שטעדטעל אין דר׳ערד. אין א קראַם אָבגעבען וואָלט אודאי גוט געווען, נאָר זיינע טעכטער האָבען אַ שם פאר צולאָזענע, ווילדע, און קיין בעל־הבתי־שער קרעמער וואָלט זיי נישט גענומען.

אָבער איינס — וועלגערן האָבען זיי געקענט.

ווי לייבע איז אָרים געווען, האָט ער דאָך „אויף שבת“ ווי עס איז „געקריגען“, און אלע דאָנערשטאג פלעגט מען ביי איהם אין שטוב וועלגערן א בלאט לאָקשען, און א דאנק אָט דעם

בלאט לאקשען האט לייבע זוכה געווען צו געניסען דעם גן־עדן אויף ד ע ר וועלט.

וועלגערינס זיינען זיינע טעכטער איינע אין א מדינה, און פאר אזוינע גרעאטענע וועלגערינס איז דאס שטעדטעל צו קליין; זיי דארפען א כרך, וואו זייער ארבייט פערשטעהט מען און וואו זייער ארבייט ווערט גוט בעצאהלט.

און גלייך אויף מארגען נאך פורים לאזען זיך די דריי שוועסטער אין דער נאהענטער גרויסער שטאדט אריין וועל־גערן מצה.

און דא הויבט זיך אן פאר לייבען דער גן־עדן...

ער בלייבט איינער אליין אין שטוב. אפילו דאס ווייב איז אויך נישטא אינדערהיים; זי קנעט אין א פאדריאד אין שטעד־טעל גופא.

און לייבע זיצט ביי דעם ביסעל גוי'אישע ארבייט, וואס ער האט אויף זייער „פסח" בעקומען, און טראכט: ווי גוט איז אויף דער וועלט, אז מען האט ניט קיין ווייב און קיין דריי טעכטער.

א גן־עדן, א גן־עדן!

3.

א צוויי טאג פאר פסח קומען די טעכטער צוריק. הערענ־דיג זייערע שטימען נאך אויף די וועגענס, בלייבט לייבע דער־שראקען. אוים גן־עדן! דער גהינום איז געקומען.

ער איז זיך אבער טועה. עס לאזען זיך אריין די דריי שוועסטער, פרעהליכע, ליעבליכע און גוטע, — טראגענדיג יע־דע אין די הענד צו פעקלעך.

לייבע דערקענט זיי, דאכט זיך, ניט: זיינען דאס זיינע טעכטער?

— נו, וואס מאכסטו, טאטע, — רופט זיך אן מיט א ליעבען שמייכעל „די קאץ".

די פראגע איז אזוי אונערוואַרטעט ווייך, אזוי בנעימות־דיג, אז לייבע פערשעמט זיך, און א טרעהר שטעלט זיך איהם אין אויג.

— יענטע! — רופט זיך אָן ווידער „די קאַץ“ — די פסח'דיגע שמאַלץ האָסטו אראָבגעטראָגען?

— יאָ! — ענטפערט יענטע.

— ווער איז דאָס די יענטע? — פערקלערט זיך לייבע.

א גאַנץ יאָהר הערט ער ניט דעם נאָמען.

— אהא, דערמאָנט ער זיך, דאָס איז „די פערזעסענע!“

— חאַשע, לאָמיר אויספּאַקען די טוקעווע שמאַלץ! — רופט זיך אָן יענטע.

— ווער איז די חאַשע? — פערקלערט זיך לייבע.

— אהא! דערמאָהנט ער זיך — דאָס איז דער „מענה לשון“.

לייבע וואָלט זיך ניט געשעמט, וואָלט ער גענומען אַלע דריי טעכטער, צונויפדריקען זיי אין זיינע שוואַכע אָרימס און קושען זיי.

אין א שעה ארום נעהמט יעדע טאָכטער ארויס איהר פערמעגען.

ביינאַכט קומט אויף די מאַמע פון פּאָדריאַד אָן אָבגע־רעכענטע.

מען בע'חשבונ'ט דעם אייגענם — איבער פיערציג רובל.

— עס וועט זיין א פּסח כיד המלכות! — זאָגט די מו־טער.

די טעכטער זיצען מיט דרך־ארץ און שוויגען.

— איך האָב אויך עפּעס פערדיענט! — זאָגט לייבע ארויס מעט א שוואַכען קול און קראַצט אויס פון בייטעלע צעהן גילדען.

— און א רובל קומט מיר נאָך פון סטעפּאַנען פאַר דעם קאַפּטאַן, ס'איז גוט געלד! — גיט ער צו.

— גבירים! — לאכט לאה.

— יענטע! — רופט זיך אַן חאשע — לאמיר, מיין גאָלד, זיך נעהמען צו וואשען אויף פסח.

— נו־נו! — שטימט איין יענטע.

— איך וועל אייך אויך העלפען! — זאָגט לאה.

און די דריי שוועסטער נעהמען זיך ראמען די שטוב און דערצעהלען מעשיות פון דער גרויסער שטאָדט און קוועלען אַז...

און לייבע קוקט, הערט און פערשטעהט גאָרנישט...

4.

פסח מאכט מען ביי לייבען פון דער פולער האנד.

די טעכטער זיינען זאט און בעקליידט, געהען זיי ארוים דעם ערשטען טאָג נאָכ'ן גוטען מיטאג אלע דריי שפּאַצירען.

— ווער זיינען דאָס די דריי מיידלעך? — פרעגט איי־נע פון א קופּקעלע ווייבער, דערזעהענדיג זיי אין גאַס.

— דאָס זיינען דאָך לייבעס „מיילער".

— וואָס זאָגט מען צו זיי? — וואונדערט זיך די ערשטע.

— כ'האָב גאר זיי נישט דערקענט!

— זיי האָבען זיך אין פּאָדריאד אויסגעאיידעלט! —לאכט אַן אנדערע אידענע.

— זיי האָבען פסח וואָס צו עסען, זיינען זיי שטיל! — לאכט נאָך איינע.

— און וואָס מיינט איהר, — זאָגט שוין ערנסט ווידער די ערשטע, — אַז מען האָט וואָס צו עסען, קריעגט מען זיך ניט, שעלט מען זיך ניט. א גאַנץ יאָהר איז דאָרט א דלות, אַז גאָט זאָל רחמנות האָבען.

— אלץ קומט פון אָרימקייט! — זיפצט נאָך אַ אידענע.

און די שוועסטער זיינען שוין אונטער'ן שטעדטעל, זיצען

אויפ׳ן גרינעם גראָז, דערמאָהנען זיך די שעהנע, גרויסע שטאָדט און שמועסען ווי דריי טייבעלעך.

אזוי געדויערט ביז נאָך פּסח.

אָבער מיט דעם ערשטען פּערדאַרטען שטיקעל חמץ, וואס מען טראָגט אַראָב פון בוידים צוריק, קומען די קללות און קריעג צו לייבען וויעדער אין שטוב אריין.

און „די קאץ“ און דער „מענה־לשון“ און די „פּערזעסע־נע“ קענען זיך ווידער ניט צוטיילען, און מען שעלט זיך און מען דראַפּעט זיך...

און לייבע זיפצט ווידער אויף לשון־קודש:

— אוי, צרת הבת!...

חתן־כלה בריעף

חיים איז ענדליך געווארען א חתן.

ער איז זעהר צופריעדען. — „א סוף זאגט ער, געפטר'ט אנ'עסק, עס איז מיר נמאס געווארען ארומצושלעפען זיך אנ־קוקען כלות!" צוויי יאהר איז ער זעלטען אין דער היים געוועזען. ער איז מעהר געלעגען אין בויד ביי יענקעל בעל־עגלה, וועלכער פלעגט איהם פיהרען אין פיעל ארומיגע שטעדטלעך, וואו לייבעל דער שדכן פלעגט נאר אנשמעקען א שטיקעל כלה... איצטער וועט ער זיך ערשט אברוהען! —

דער שדוך איז איהם אפילו ניט גאר אינגאנצען געפעלען: עס איז צו וועניג געלד — דריי הונדערט רובל. אמת, די כלה איז א „מענש", וועט טויגען צו א געשעפט, און דאס איז דער עיקר...

— קיין מאוסע, דאכט זיך, איז זי ניט, — טראכט ער און ער וויל פארשטעלען איהר געשטאלט פאר זיך אליין, ווי ער וואלט זי וועלען נאך אמאל זעהען, נאר עס געהט ניט ארויס בולט; ער געדענקט עפעס ניט, וואס פאר א פנים זי האט, ער האט זי טאקע גאר וועניג אנגעקוקט. דאס ערשטע מאל ביים „קנין" איז מיט איהם מעהר געזעסען און גערעדט דער מחותן אליין. האט איהם געוואלט נעהנטער בעטראכטען און איבערהויפט אנטאפען איהם, צי איז

ער קיין עם־הארץ נים. ווייל ער האָט אַלץ געוואָרפּען פּסוקים, און נאָך יעדען פּסוק פלעגט ער טיעף אין די אויגען איהם ארייננקוקען, ווי ער וואָלט געפרעגט: פערשטעהסט, חתן־לעב, פּירוש המלות? ביי די תנאים, ווידער, איז נאָך וועניגער צייט געוועזן צו ריידען מיט דער כלה און אַנצוקוקען זי, ווי עס געהער צו זיין. דאָס דינגען זיך וועגען נדן, וועגען מתנות און וועגען „גאַרדעראָבע" האָט צוגענומען די גאַנצע נאַכט. עס איז איהם קוים געבליבען איניגע מינוטען ליידיגע צייט דורכצוגעהן זיך מיט „איהר" אין גאַס, וואו עס איז געווען זעהר פינסטער. דאָך, אַז ער שטרענגט אָן שטאַרק זיין כח הדמיון, שטעלט זי זיך פאַר איהם פאַר און זי קומט ארויס „א גאַנץ שעהנע". ער געדענקט נאָר ניט, וואָסערע אויגען זי האָט.

ער זידעלט זיך אַליין: ווי זעה איך דאָס ניט איהרע אויגען! א קלייניגקייט אויגען!...

„דאַכט זיך שוואַרצע" — פּרובט ער צו טרעפען. ער דערמאָנט זיך אָבער, אַז ביים מחותן, איהר טאַטען, זיינען גרויע (אָ, דעם מחותנ׳ס אויגען האָט ער נאָך צו פיעל געזעהן!) מסתמא איז ביי איהר אויך אַזעלכע. ער וואָלט שוין וועלען, עס זאָל שוין וואָס גיכער קומען די צייט, אויף וועלכע מען האָט אָבגעלעגט די חתונה.

„אָ, דאַמאָלס, טראַכט ער, וועל איך זי ריכטיג אָנקוקען, איך וועל זעהען אפילו, וועלכע ברעמען זי האָט!"

און וואָס מעהר ער טראַכט וועגען איהר, אַלץ מעהר ווערט ער צופריעדען פון דעם שדוך.

— א גאַנץ גוטער שדוך — לויבט ער פאַר זיך אַליין — בעסערס וואָלט איך ניט געפונען, אז איך וואָלט זוכען נאָך דריי יאָהר...

ער הויבט אָן צו בענקען, עס פערוויילט זיך איהם ריידען מיט דער כלה.

און אז עס גערט איבער די ערשטע וואָך נאָך די תנאים, בעשליסט ער זיך צו שרייבען איהר א בריעף.

זיי האָבען זיך טאקע פערשפּראָכען ביז דער חתונה זיך דורכצושרייבען, און דער רעיון וועגען בריעף בעהערשט איהם אינגאנצען. אָבער עס איז פאר איהם א שווערע אויפגאבע; שריי־בען אפילו, קען ער גאָר גוט, זיין „האנדשריפט" איז גאָר א פיינע. זיין טאטע פלעגט זיך שטענדיג בעריהמען מיט זיין חיים'ס שרייבען: איהר זעהט א כתב! — פלעגט ער אָפט אָנווייזען אויפ'ן זוהנס א שטיקעל אָנגעשריבענעם פּאַפּיר, — איהר זעהט אותיות — געדרוקט! אמת, פלעגט דער טאטע אויסלאָזען מיט גדלות, — ער האָט מיר גענוג געקאָסט: דריי „זמנים" איז ער געגאנגען צו משה טשערטאק — דער בעסטער לעהרער!...

וואָס העלפט עס אָבער: כתב אליין איז ווייניג, מען דאַרף האָבען ווערטער — א „געדאנק". צו א כלה שרייבען קען מען דאָך ניט שרייבען ווי צו א קרעמער א צעטעלע: „ידידי, שיקט מיר צעהן פונט קמח לבן"... מען דאַרף דאָך וויסען, וואָס צו שרייבען, דער שכן און דער טאטע האָבען איהם אָנגעגעבען פאר א וואויל געלערנטען: — „וואָס ווייסט איהר, וואָס פאר א „קענער" דאָס איז! — האָט דער שדכן געלויבט פאר'ן מחותן. א קליינינגקייט! — האָט דער טאטע אונטערגעהאָל־פען, — מיין חיים שרייבט אויסגעצייכענט, זיינע בריעף גע־העז קיין אמעריקא"... און וואָס צו שרייבען ווייסט חיים נים.

דאָך פּרובט ער זיך. ער זעצט זיך אוועק שפּעט ביינאכט ווען אלע שלאָפען שוין און הויבט אָן צו שרייבען:

„צו מיין טייערסטע כלה"...

ער שטעלט זיך אָב און שפּייט אויס: פוי, וואָס איז דאָס פאר א מין שרייבען — „צו"! א מיידעל שרייבט אזוי.

„כלה" געפעלט איהם אויך נים.

א דאנק וואָס ער האָט אמאָל געלעזען שמר'ס ראָמאנען, דערמאָהנט ער זיך, אז כלה קאָן מען פערבייטען אויף „ברויטע",

מיט דעם ניי־געפונענעם וואָרט איז ער העכסט צופרידען.

וואָס איז אָבער די פּעולה, אז ער ווייס ניט ווי צו פאָר־מולירן.

„טייערסטע“, ווייסט ער זיכער, איז ניט שעהן. נאָך א סך קלערעניש, נאָך א סך אומגעהן איבער'ן צימער, קנייטשענדיג דעם שטערן, צומאכענדיג די אויגען און ברומענדיג „ברויטע, ברויטע, ברויטע“, — געלינגט איהם צו דערמאָהנען זיך א גאנצע פראזע. ער זעצט זיך בערוהיגט אוועק און שרייבט:

„אדעל געבוירענע און האָכגעשעצטע ברויטע“.

ער לעזט עס דורך און עס געפעלט איהם: — אמת'ע דייטשעשע ווערטער! ער הויבט אָן ווייטער צו קלערען, נאָר קיין שום ניי וואָרט קומט איהם ניט ארויף אויפ'ן געדאנק, ווי ער וואָלט אין א פרעמדער שפּראך געדאַרפט שרייבען.

פונדעסטוועגען שרייבט ער צו נאָך א גאנצע שורה: „אין אָנפאנג קום איך אייך צו בענאכריכטען, אז איך בין פאָלקאָם געזונד, גיעבע גאָט דאָס נעמליכע פון איהנען צו בעקאָממען“.

ער הויבט עס אָן איבערצולעזען. די ווערטער געפעלען איהם, כמעט אלע דייטשעשע, נאָר צו א כלה שרייבט מען ניט אזוי; אזוי שרייבען ווייבער צו מאנען, קינדער צו עלטערן, אָבער ניט חתנים צו כלות...

ער פערמעקט עס מיט צוויי גראָבע שטריכען, נעהמט א צווייטען בויגען פּאַפּיר און הויבט אָן ווייטער צו טראכטען. עס פליהען איהם דורך אין מח אלערליי ווערטער, אלערליי רעיונות, דאָך דער רעיון, וואָס זאָל האָבען שייכות צו א כלה, פעהלט איהם.

עס פּלאצט איהם ענדליך די געדולד, ער גיט מיט כעס א וואָרף די פּעדער.

— וואָס געהסטו ניט שלאָפען, חיים? — פרעגט דער טאַטע הוסטענדיג אין בעט.

— שלאָף, שלאָף, ניט דיין דאגה! — ענטפערט חיים צור־

רייצט. — ער איז אין כעס, וואָס דער טאַטע האָט איהם ניט געגעבען לערנען נאָך צו אַ בעסערן לעהרער.

— שלעכט! — ברומט ער מיט פעררדראָס, — איך וועל קיין בריעף ניט אָנשרייבען — איך ווייס אפילו ניט ווי אזוי מען הויבט אָן.

„אפשר עמיצען בעטען? — לויפט איהם דורך אין מח.

מיט גרויס שמחה פאַלט ער ארויף אויפ'ן פּלאַן. איצט איז זיין מח איינגאַנצען פערנומען מיט דער פראַגע: וועמען בעט מען?...

— גרינפעלד! גרינפעלד! — שרייט ער כמעט אויס.

— ווי אזוי האָב איך דאָס פערגעסען אָן גרינפעלד'ן, איך וואָלט דאָך פערשפּאָרט אזוי פיעל דעם קאָפּ צו ברעכען!

גרינפעלד איז אַ יונגער לעהרער. אַ פרעהליכער יונג, שפּיעלט מיט בעלי־בתּישע טעכטער אין „ליעבעס", לייענט אַ סך ראָמאַנען און שרייבט אמאָל אין בלאַט וועגען אַ „שרפה"... אויף מאָרגען געהט חיים אוועק צו איהם.

— עס איז מאוס צו דערצעהלען, — קלאָגט זיך, כלומרשט שמייכלענדיג, חיים פאַר איהם — איך דאַרף אָנשרייבען צו דער כלה אַ בריעף און איך האָב עפּעס ניט קיין רעכטען גע־דאַנק.

— נישקשה! — טרייסט איהם דער לעהרער, ווי אַ דאָק־טאָר זיין פּאַציענט — דאָס איז חלילה ניט קיין סכנה, דאָס טרעפט אָפט ביי חתנים. אָט האָב איך יענע וואָך אויך פאַר אַ חתן אָנגעשריבען אַ בריעף, ער נעהמט דריי טויזענד רובל נדן...

— וואָס וועט איהר פאָרט שרייבען? — האָט חיים נייַ־גיריג געפרעגט.

— דאָס וועט איהר שוין הערען! — האָט גרינפעלד מיט גדלות געענטפערט. ער איז צוגעגאַנגען צום טיש־קעסטעל,

ארויסגענומען פאפיר און א נייע פעדער און ער איז שוין גע־ווען גרייט צו שרייבען.

— זאגט מיר נאר, ווי הייסט די כלה? — האט ער גע־פרעגט מיט א טאן פון א דאקטאר, וואס ווענדט זיך צום חולה, ער זאל בעווייזען די צונג.

— רייזעלע, — האט חיים שעמעוודיג געענטפערט.

— ראזע! — האט פערריכט גרינפעלד — אך, זעהר גוט, זעהר גוט! אזא נאמען גיט שטאף צום שרייבען. א נאמען אין א בריעף צו א כלה איז ניט קיין קלייניגקייט, דאס איז דער הויפט־העלד אין א ראמאן, איהר פערשטעהט?

חיים האט אפילו געלעזען אמאל ראמאנען, נאר די לעצ־טע צוויי יאהר, זייענדיג פערדרעהט מיט שדוכים, זיינען איהם ארוים די גאנצע ראמאנען פון קאפ. דאך האט ער געענט־פערט:

— איך פערשטעה.

גרינפעלד האט אנגעהויבען צו שרייבען און אין א האלבע שעה ארום איז געווען פארטיג א לאנגער בריעף.

גרינפעלד האט דעם בריעף הויך געלייענט פאר חיימען און יעדען דייטשען ווארט האט ער שטארק צוגעדריקט, ווי ער וואלט וועלען געבען אנצוהערעניש, אז אזוינע דייטשע ווערטער קאסטען ניט ביליג... חיים האט עס געפיהלט און ער האט די גאנצע צייט, בשעת גרינפעלד האט דעם בריעף געלעזען, געהאלטען די האנד אין טאש, וואו דאס געלד איז גע־לעגען.

— „מאנד" איז, דאכט זיך, דער הימעל אויף דייטש? — האט חיים געפרעגט, ווען גרינפעלד האט געענדיגט לעזען דעם בריעף.

— ניין! מאנד איז די לבנה! — האט גרינפעלד ער־קלערט. אין יעדען בריעף צו א כלה מוז זיין מאנד.

— עס איז א דין, צי א מנהג? — האָט חיים בלומרשט געלאַכט.

ער האָט איהם בעצאָהלט פאַר דעם בריעף און איז גע־שווינד ארויס.

אז ער האָט דעם בריעף בייגאכט איבערגעשריבען מיט זיין אייגענער האנד, האָט ער איהם פארגעלעזען פאַר דעם טאַטען און דער מאַמען. דער טאַטע האָט מיט גרויס מבינות געלויבט די דייטשע ווערטער און האָט זיך געוואונדערט, וואו האָט עס זיין חיים זיך אויסגעלערנט. די מאַמע האָט זיך גע־קרימט און געמורמעלט:

— אזא בריעף, אזא בריעף! געדאַרפט נעהמען פינף הונ־דערט רובל נדן!... נישקשה, זיי וואָלטען נעגעבען די חזרים!...

א שטעדטעל אהין וויבער

(דערצעהלט פון א רייזענדען).

איך בין דאמאלס געוועזן אן אגענט פון א געוויסער פירמע — עס איז געוועזן א קורצע צייט נאך מיין חתונה. מיין ווייב, וועלכע איך האב אויך איצט גענוג ליעב, האב איך דאן נאך ליעבער געהאט און האב געוואלט וואס מעהר פערדיענען. אין אויסזוכען נייע ווינקלען פאר מיין סחורה בין איך געוועזן זעהר ערפינדעריש — אן אמת'ער קאלומבוס! און אט בין איך איינ־מאל אויף אזא אופן אריינגעפאלען אין א פערוואָרפען קליינ־שטעדטעלע אין דער ליטא.

אנגעקומען בין איך אהין א זייגער איינס ביינאכט. דער פוהרמאן, א פויער, וועלכען איך האב גענומען ביי דער באהן־סטאציע, האט מיך צוגעפיהרט צו עפּעס א הייזעל, וואס לויט איהר גאניק מיט די סלופעס, וועלכע האבען ארויסגעקוקט פון דער פינסטערניש, האט געזאלט זיין די שטעדטעלשע קרעטש־מע.

דער פויער האט אנגעקלאפּט אין טיר, איינמאל, צוויי מאל — קיינער האט זיך ניט אנגערופען. א דריטען מאל האב איך שוין אנגעקלאפט פיעל שטארקער. עס האט זיך דערהערט א שארכען, און באלד האט א הייזעריגע, פערשלאפענע מענער־שטימע געפרעגט אויף גוי'איש:

— חטא העטא?

— עפענט! — האב איך געענטפערט אויף אידיש.

די טיר האט זיך באלד אויפגעעפענט און א איד אין די מיטעלע יאהרען, מיט א צושויבערטען קאפ געדיכטע האהר, מיט א צופלאנטערטער בארד, האט זיך בעוויזען און ווי מיט א גע־וויין געפרעגט:

— וואס דארפט איהר? ווער זענט איהר?

— איך וויל בלייבען א פאר טעג ביי אייך אין שטעד־טעל. קען איך ביי אייך איינשטעהן?

דער איד האט מיך אנגעקוקט פון קאפ ביז די פיס און, ניט געפינענדיג אין מיר קיין שום פסול, האט ער, נאך אליץ פערשלאפען, געענטפערט:

— מילא, קומט אריין. מהכא תיתי...

איך בין אריין אין א גרויסער שטוב, וועלכע איז געווען בעלויכטען פון א קליין לעמפעל, וואס האט מעהר געראויכערט, ווי געברענט. אויסער דעם גרויסען הילצערנעם טיש מיט צוויי הילצערנע לאנגע בענק ארום די טונקעלע וואנד, איז געשטא־נען אין א ווינקעל א ווייסע הילצערנע קאנאפע.

— אט דא וועט איהר קענען שלאפען, — האט דער איד מיר געמאלדען. — איך וועל אייך באלד אויסבעטען.

איך האב בעצאהלט דעם פוהרמאן, וועלכער האט מיך זעהר שטארק בעדאנקט און איז ארויס.

איך האב בעטראכט מיין גרויסען חדר, און עס איז מיר געפעלען געווארען. „געבענשט זיינען די קליינשטעדטעלדיגע! — האב איך געטראכט, — ס׳ארא רחבות! א שאד וואס שוין צו ווייניג מעבעל“. איך האב געבענקט נאך א גרויס־שטאדטי־שען ווייכען שטוהל.

דערווייל האט זיך דער בעל־הבית גענומען פארען אין א דערנעבענדיגען חדר. באלד האט ער זיך געוויזען מיט צוויי גרויסע קישענס, א ליילעך און א קאלדרע.

— אַט בעט איך אייך שוין אוים, טאַקי אויפ׳ן קאַנאַפּע, און אין זיין שטימע האָט עפּעס מוטערליכעס נעקלונגען.

— וואָס עפּעס איהר? — האָב איך איהם פריינדליך געפרעגט, — פאַרוואָס ניט די בעל־הבית׳טע?

— די בעל־הבית׳טע? הם... — האָט ער איבערגעפרעגט — וואָס מאַכט עס אוים. אַט בין איך די בעל־הבית׳טע... אַז מען דאַרף, איז דער בעל־הבית די בעל־הבית׳טע... עס איז אַלץ איינס...

זיין חקירה איז מיר מאָדנע געפעלען געוואָרען. א וואויל אידעל! — האָב איך געטראַכט און געוואָלט איהם עפּעס זאָגען. נאָר באַלד האָט זיך דערהערט פון א דערבייאיגען חדר א פּישטשען פון א קליין עופעלע...

דער איד האָט געלאָזען אין מיטען בעטען די קאַנאַפּע און איז מיט א ניגון פון מאַמע, וואָס פערוויגט אַ קינד, אוועקגעלאָפען:

— א־א־א־א... ליו־ליו־ליו...

און באַלד האָב איך דערהערט א סקריפּען פון א וויגעלע...

אין א פּאָר מינוט ארום איז ער אריין צוריק, געמאַכט דאָס בעט און געזאָגט:

— איהר קענט געהן שלאָפען...

איך האָב דערשפּירט הונגער, און מורא האָבענדיג ניט צו קענען א הונגעריגער איינשלאָפען, האָב איך גאַנץ איידעל און ניט אָהן אינערליכען פּחד געפרעגט:

— אפשר קריעגט מען עפּעס עסען?

— עסען? — האָט ער איבערגעפרעגט, און האָט געגנר־מען גלעטען די באָרד... — עסען? וואָס קען איך אייך איצט אזוי שפּעט געבען?... סיידען אַן אייער־שפּייז מאַכען?...

— זאָל זיין אַן אייער־שפּייז! — האָב איך מסכים געוועז.

דער איד איז שנעל, ווי א בריה א בעל־הבית׳טע, אוועק־

געלאָפען אין קיך אריין. איך האָב דערהערט א קלינגען פון א טעלער און א פאַן.

באַלד איז ער אריין צוריק און געגרייט דעם טיש.

— איהר קענט זיך געהן וואשען, — האָט ער בתמימות געמאָלדען.

איך האָב א שמייכעל געטהאָן, און בין זיך געגאַנגען וואַשען אין קיך אריין. ער איז נאָך מיר נאָכגעגאַנגען און פאַר איינוועגס מיטגענומען די אייער־שפּייז.

איך האָב זיך געזעצט עסען, און אזוי ווי עס האָט מיר ווירקליך גוט געשמעקט, האָב איך איהם געריהמט:

— איהר זענט ווירקליך א בריה...

— מען לערנט זיך אוים! — האָט ער ווי מיט א זיפץ געענטפערט.

„אן אלמן נעבעך!“ — האָב איך איהם טיעף אין האַרצען בעדויערט... „שוין לאַנג?“ — האָב איך איהם געוואָלט פרעגען, נאָר דערמאָהנענדיג זיך אָן דעם וויינענדיגען קינד, האָב איך פערשטאַנען, אז דאָס אומגליק האָט איהם ניט לאַנג געטראָפען. פון קינפּעט — האָב איך מיך משער געווען.

איך האָב אויך א זיפץ געטאָן און פון אָנ'ארומיגען וועג גענומען ריידען:

— מילא, וואָס קען מען העלפען. עס טרעפט . . .

— יאָ, ביי אונז אין שטעדטעל איז עס ניט קיין נייעס — אלע אזוי... אָט ווי איהר זעהט א הויז — איז נישטאָ קיין בעל־הבית'טע....

„וועה איז מיר!“ בין איך פערציטערט געוואָרען: „א שטעדטעל מיט אלמנ'ם! אלע ווייבער אויסגעשטאָרבען — א מגפה, הייסט עס, אויף ווייבער... דאָס איז דאָך שוין טאַקי אינטערעסאַנט... פאַרוואָס־זשע איז דאָס אין די צייטונגען ניט געשטאַנען?

— ווי אזוי איז דאָס געשעהן — אזא אומגליק? האָב

איך שטיל געפרעגט און עס האָט מיך געשווידערט . . .

— אנ׳אומגליק? — האָט דער איד א מאַך געטאָן מיט דער האנד — אז מען וויל, איז דאָס גאָר קיין אומגליק ניט.

איך בין א פערציטערטער געבליבען. וואָס הייסט ניט קיין אומגליק? — א שטעדטעל מיט ווייבער שטארבען אויס, און ביי דעם אידען איז עס גאָרנישט...

— פארוואָס איז דאָס, אז מען וויל, קיין אומגליק ניט?

— דאָס שטעדטעלע איז ארים, קיין פרנסה איז נישטאָ... איהר פערשטעהט, צי ניין? — האָט דער איד מיר קאלטבלוטיג מסביר געווען...

„הייסט עס, זיינען זיי פון הונגער אויסגעשטאָרבען"... האָב איך מיר געוואָלט ערקלערען דאָס אומגליק. נאָר באלד איז מיר קשה געוואָרען: וואָס עפּעס דוקא די ווייבער, פארוואָס ניט די מאנסבילען אויך?... איך האָב גאנץ דיפּלאָמאטיש א פרעג געטאָן:

— און פאר וואָס ניט די מאנסבילען?...

— די מאנסבילען? האָט ער געלאכט, — וואָס רעדט איהר? ערשטענס ווילען ניט די מאנסבילען, עס פּאסט ניט פאר אונז, און צווייטענס וויל זיי דער „מלאך־המות" ניט נעהמען...

איך בין פאר ערשטוינען און שרעק שיער ניט אומגע־פאלען. הענד און פיס האָבען מיר אנגעהויבען ציטערן: „גאָט מיינער! —האָב איך געטראכט — וואו בין איך דאָס אריינ־געפאלען?"

איך האָב מיך אומגעקוקט — א שטוב ווי אלע שטיבער אין א קליינשטעדטעל. דער איד אליין, אָבוואָהל די צושויבערטע האָהר פון קאָפּ און באָרד איז א ביסעל אָבשרעקענדיג, אָבער די אויגען און דער גאנצער אויסדרוק פון פנים איז זעהר מילד און ווייך... ניין! דאָ מוז עפּעס שטעקען וואָס אנדערש.

— זאָגט מיר. איך בעט אייך, — האָב איך צוטומעלט געפרעגט, — א סך ווייבער?...

— וואס הייסט א סך ? — אלע, אויסער צוויי אלטע אידינעס; זיי האבען אויך געוואלט געהן, נאר דער „מלאך־המות" האט זיי ניט געוואלט נעהמען...

עס האט מיך א שוידער געטאן און איך האב מיט שרעק אויסגערופען :

— וועלכער מלאך־המות ? ... אום גאטעס ווילען — איהר שרעקט דאך מיך ביז טויט איבער !

—אך, האט ניט קיין פאראיבעל, — האט דער איד גוטמוטיג געלאכט, — איך האב גאר פערגעסען, אז איהר ווייסט ניט פון קיין מעשה. דער „מלאך־המות" — דאס הייסט ביי אונז דער פאבריקאנט פון דעם „גוט", וואס געפינט זיך ניט וויט... זעהר א שלעכטער מענש, און די ווייבער אונזערע רו־פען איהם דער „מלאך־המות"...

— הייסט עס אייערע ווייבער לעבען ? — האב איך ווי מיט פרייד אויסגעשריען.

— וואס הייסט ? אודאי לעבען זיי... וואס פאר א קשיא, צי זיי לעבען ?... זיי ארבייטען דאך טאקע א גאנצע וואך אין פאבריק.. איהר פערשטעהט...

איך האב פרייער אבגעאטעמט ; די געהיימנים האט זיך פאר מיר אזוי איינפאך בענטפלעקט.

ניט וויט פון שטעדטעל האט זיך מיט א פאר יאהר צוריק א פאבריק געעפענט. מען האט געדארפט האבען ביליגער ארבייטער, האט מען דערצו גענומען ווייבער, ווייל פאר די מאנסבילען האט עס ניט געפאסט. ארבייטען אלע ווייבער אין פאבריק א גאנצע וואך, און די מאנסבילען פיהרען די הייזער און ניאנטשען די קינדער...

אויף מארגען בין איך ארוים אין שטעדטעל. בעגעגענט האב איך בלויז מאנסבילען. זיי זיינען געגאנגען ווער מיט קינ־דער אויף די הענד, ווער האט א מולטער געטראגען, ווער א

דייזשע געקייקעלט... איך האָב מיט איינינגע גערעדט און גע־פרעגט, ווי אזוי זיי פיהלען זיך.

—גאָט צו דאנקען ! — האָט מיר א געל אידעל געענט־פערט, — מען קומט אוים. שבת מאכען איז אפילו שווער פאר אונז, אבער מען טרעפט... פרייטאָג צו ליכט־בענשען קומען זיי דאָך... חי־חי־חי ! היינט וואָס מאכט עס אוים . . . מען קומט דורך....

איך האָב זיך ארומגעדרעהט אין דעם דאָזיגען קליינ־שטעדטעלע א פּאָר שעה און בין אוועקגעפאָהרען.

זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, איך האָב ניט ליעב קיין שטעדטעל אָהן ווייבער. איך האָב שוין געזעהען א סך אָרימע, טרויעריגע שטעדטלעך אין דער ליטא, נאָר אזא אומעט, ווי אין יענעם שטעדטעל האָט געהערשט, האָב איך נאָך אין ערגעץ ניט געפיהלט...

אידישע מטבעות

די גרויסע אידישע געלעהרטע און היסטאָריקער ברעכען זיך די קעפּ וועגען די אידישע מטבעות פון דער צייט, ווען דאָס אידישע פאָלק איז געווען זעלבסטשטענדיג אין זיין אייגען לאנד. ס'איז דאָ סברות און השערות, אז נאָך אין אברהם אבינו'ס צייטען האָבען שוין די „עברים" געהאט זייערע מטבעות. איך וויל אזוי ווייט ניט געהן. איך בין ניט קיין היסטאָריקער און קיין ארכעאָלאָג אודאי ניט. אָבער אז די אידען האָבען געהאט אייגענע מטבעות און דוקא אין גלות, דערויף קען איך אליין עדות זאָגען. אזוינע מטבעות האָבען עקזיסטירט ביז מיט א יאָהר צוואנציג צוריק אין פיעלע אידישע שטעדטלעך און זיי זיינען „געגאַנגען" ווי די מטבעות פון א רעגיערונגס-קאזנאַטשיי, האָבען געהאט דיזעלבע מאכט און דעם זעלבען ווערט, אזוי אז עס פלעגען זיך געפינען אפילו אזוינע לייט, וואָס פלעגען די מטבעות נאָכמאכען, פאר וואָס די קהילה פלעגט זיי זעהר הארט בעשטראָפען.

ערפונדען די מטבעות האָט מען א דאנק די פיעלע מחנות אָרימע-לייט, וואָס פלעגען בעפאלען דאָס שטעדטעל אין א יקרות-יאָהר. ברויט איז דאמאָלס געווען א שאָד צו געבען. דאָס קלענסטע שטיקעל ברויט איז ווערט געווען א קאָפּיקע; געבען ווידער די אָרימע-לייט אנשטאָט ברויט געלד, — איז די קלעג־

סטע מטבע געווען א האַלבער גראַשען, און אין שווערע צייטען איז דאָס פאַר די שטעטלשע אידען אַ צו גרויסע מטבע געווען. אַט ביי די דאָזיגע שווערע עקאָנאָמישע אומשטענדען, ווי מען דריקט זיך היינט אויס וויסענשאַפטליך, איז ערפונדען געוואָרען די מטבע — די פּרוטה.

א פּרוטה האָט געהאַט דעם ווערטה פון אַן אכטעל קאָפּיקע, א פיערטעל גראַשען, הייסט עס. בעשטאַנען איז זי פון אַ קליין פיערקאַנטיג שטיקעל בלעכעל, אויף וועלכען עס איז געווען אויסגעקריצט צוויי בוכשטאַבען, א „צ" מיט א „ל"; דאָס האָט געהייסען צדקה לעניים, צדקה פאַר די אָרימע־לייט.

די ערשטע צייט, אַז די דאָזיגע מטבע איז ערפינדען געוואָרען, האָבען די אָרימע־לייט געמאַכט א ויצעקו: עס האָט זיי, הייסט עס, ניט געטויגט דער עסק; זיי האָבען דוקא געוואָלט ברויט, ווייל ברויט, ווי געזאָגט, איז דאַמאָלס געווען גראָד טייער, עס זיינען געווען יקרות־יאָהרען. טייל אָרימע־לייט, עקשנים, האָבען זיך איינגעשפּאַרט און קיין פּרוטה ניט געוואָלט נעהמען, און ווען די גאַנצע חאָפּטע אָרימע־לייט וואָלט געמאַכט יד־אחת, קען זיין, וואָלטען זיי אויסגעפיהרט ; מען קען מיט א וועלט אָרימע־לייט ניט איינרייסען. זיינען אָבער צווישען די אָרימע־לייט געווען אויך אַריסטאָקראַטען, וואָס האָבען ניט ליעב געהאַט צו שלעפּען די טאָרבע, — אַריסטאָקראַטען זיינען, ווי עס איז ידוע, תמיד פויל, — און אַט די דאָזיגע אַריסטאָקראַטען זיינען דוקא מיט די פּרוטות געווען צופרידען : עס איז פּאַרט שענער — א רייכערע פּרנסה, הייסט עס : אָהן א טאָרבע !...

די קאַזנאַטשייסטווע, וואו די פּרוטות זיינען געמאַכט געוואָרען, האָט זיך געפונען אויפ'ן שוהל־הויף. דער קאַזנאַטשיי איז געווען זרח דער מלמד, וואָס האָט צוליעב זיין אַלטקייט פערלאָרען דאָס קנעלונג, און די קהילה האָט איהם געמוזט פערזאָרגען מיט פּרנסה... ביי דעם דאָזיגען אַלטען מלמד איז געווען שטענדיג פול דאָס שטיבעל מיט אָרימע־לייט און בעלי־בתים:

די ערשטע פלעגן קומען אויסבייטען די פרוטות אויף מזומנים, און די צווייטע — קויפען פאר מזומנים פרוטות... דער אלטער זרח, א בייזער איד, פלעגט אפט וועלען א פרוטה קאנפיסקירען:

—דער „צדיק" — פלעגט ער הייזעריג טענה'ן — איז ניט דערזעלבער „צדיק" פון זיין פורים! ער וואלט שווערען, אז דאס איז א פאלשע פרוטה... כף־הקלע וועט איהר אוועק־געהן! — פלעגט ער דראהען די ארימע־לייט.

נאר אויספיהרען פלעגט ער ניט. ער פלעגט אויך די דאזיגע כלומרשט געפעלשטע, מוזען אננעהמען, כדי ניט אריינ־רייסען צופיעל מיט די ארימע־לייט, וועלכע האבען אין יענער צייט געהאט א גרויסע מאכט און האבען געקענט איהם מאכען פאר אוים קאזנאטשיי...

אסיען־צייט, אז אין שטעדטעל פלעגט זיך „אוועקשטעלען" די גרויסע בלאטע און צום מלמד איז שווער געווען צוצוקומען, פלעגען פיעל בעל־הבתים און בעלי־הבית'טעם קויפען די פרוטות ביי די ארימע־לייט אליין: פאר א קאפיקע אכט פרוטות.

נאך שפעטער, אז די פרוטות האבען זיך שטארק פער־שפרייט און זיינען געווארען מעהר ווי דאס געלד, וואס טייל בעלי־בתים האבען פערמעגט, האט מען די פרוטות גענוצט אנ־שטאט געלד: פאר צוויי פרוטות פלעגט א בעל־הבית'טע קוי־פען א פאר ציבעלע, אביסעל זאלץ אין קרעמעל און שאר ירקות. און וואס איז געווען טאקע די נפקא מינה? — ווייבאלד אז עס געהט ווי געלד ניט נאר ביי די ארימע־לייט, וואס געהען איבער די הייזער, נאר אויך ביי די קרעמער.

איבער דעם לאנגען אסיען פלעגט זיך אויף אזא אופן אנקלייבען ביי די בעלי־הבתים א סך פרוטות. און אזוי ווי די ארימע־לייט פלעגען אין א קורצע צייט ארום אבציהען אין אנ־דערע מקומות, אויסבייטענדיג די פרוטות אויף מזומנים, איז וואס ווייטער אלץ ווייניגער מזומן געלד געווארען אין שטעדטעל. און אין איין העלען פריהמארגען האבען זיך פיעל בעלי־

בתים ארומגעזעהן, אז ביי זיי האָט זיך אָנגעזאַמעלט צו גרויסע סומען פּרוטות. עס איז שוין געווען אין אָנהויב פריהלינג, דער שניי האָט געלאָזט, און דער וועג איז געווען זעהר א שלעכטער; קיין אָרימע לייט האָבען זיך ניט געוויזען. מען איז געלאָפען צו זרח דעם קאַזנאַטשיי אויסצובייטען די פּרוטות אויף מזומנים, נאָר דאָ האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דער חשבון שטימט ניט: זרח דער מלמד האָט לויט'ן חשבון געקענט אויסטוישען קוים די העלפט; אין דער אנדער העלפט איז ער געבליבען הינטער־שטעליג: מעהר איז קיין געלד אין קאַזנאַטשייסטווע ניט געווען.

די בעל־הבית'טעס זיינען געשטאַנען מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן.

דאָ האָט זרח דער מלמד זיי געטרייסט: —

— איהר ווייבעלעך, דערצעהלט קיינעם קיין מעשיות ניט; איהר קענט פאַר די פּרוטות קויפען אין אַלע קראָמען, וואָס איהר דאַרפט, און אם ירצה השם נאָך פּסח וועט דער וועג ווערען בע־סער, אָרימע־לייט וועלען זיך מיט גאָטס הילף ווייזען, וועט אַלץ זיין גוט, מיט גאָטס הילף, פּרוטות זיינען גוט געלד. הלואי זאָלט איהר זיי נאָר האָבען א סך, וואָלט איהר שוין ניט געדאַרפט זאָרגען, וואו אויסצוגעבען זיי... בפרט, אז אם ירצה השם נאָך פּסח קומען צוריק די אָרימע־לייט, מיט גאָטס הילף.

און געטרייסטע זיינען די בעל־הבית'טעס אוועק אהיים.

און די פּרוטות זיינען געגאַנגען פון האַנד צו האַנד ווי געלד. פאַר אכט פּרוטות האָט מען געקויפט א בינטעל חריין אויף פּסח און דוקא ביי די שטעדטעלשע פויערטעס — אויך זיי האָבען די פּרוטות אָנגענומען פאַר געלד.

און וואָס איז געווען טאַקע די נפקא מינה — וויבאַלד אַז גענומען האָט עס יעדערער, און פון דעם, וואָס די קאַזנאַטשיים־טווע איז באַנקראָט, האָבען ניט אַלע געוואוסט, און עטליכע ווייבער, וואָס האָבען יאָ געוואוסט, האָבען עס געהאַלטען בסוד.

קאַלט

די צוויי פענסטער מיט די זעקס שויבען, וואָס קוקען ארויס אין גאס, זיינען פערפרוירען, פערדעקט גראָב מיט אייז און קוקענדיג אויף די פאַנטאַסטישע קאַלטע בלומען, וואָס זיינען אויסגעמאָלט אויף די שויבען, דאכט זיך, אז דער פראָסט האָט דאָ זיין גאַנצען טאַלאַנט אוועקגעלעגט. — אין דעם קליינעם שטיבעלע איז קאַלט און די קעלט איז א דריקענדע, עס נאָגט און שרעקט דאָס הארץ פון די, וואָס געפינען זיך אין שטיבעלע. פריידע, די ווירטהין פון שטיבעלע האָט אפילו אין דער פריה געהייצט, דער פראָסט איז אָבער צו שטאַרק, אז פאַר די עטליכע דינע שייטלאַך האָלץ, וואָס פריידע האָט אויסגעברענט, זאָל ער זיך דערשרעקען, און אריינלעגען מעהר האָלץ האָט זי ניט געקענט — פערשווענדען די האָלץ טאָר זי ניט. איהר רעכנונג וויים זי גאַנץ גוט : זי האָט נעכטען פריה איבערגעצעהלט, איז געווען 25 שייטלאַך (אייגענטליך איז געווען 26 נאָר 2 זיינען געווען אזוי דין, אז פריידע האָט זיי גערעכנט פאַר איינע) האָט זי נעכטען אין דער פריה אריינגעלעגט 5 שייט, דאָס הארץ האָט איהר אזוי וועה געטון. היינט פריה אז דער פראָסט האָט זיך געשטאַרקט, האָט זי אריינגעלעגט 6 שייטלאַך און צוגעוואָרפען שפּעטער מיט א טיעפען זיפץ נאָך א דין שייטעל. טאַקע איינע פון די צוויי דינע, און היינט איז ערשט מיטוואָך.

דאָרף זי נאָך דאָנערשטאָג פריה הייצען, פרייטאָג חלה באַקען און ביי טאָג הייצען אויף טשאָלענט....

גאָט ווייס, צי עס וועט אפילו קאָרגענדיגערהייט קלעקען. ווענען הייצען אויף דער נאַכט איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען.

און חיים דער בעל־הבית פון שטיבעלע, איז א איד א „צע־בראָכענער“, אָהן לייב און אָהן לעבען. פאַר א ווארעם אויווע‌לע וואָלט ער דאָס חיות אוועקגעגעבען. און צו ווארעמקייט איז ער שטאַרק געוואָהנט. אמאָל, אז ער איז נאָך אינגער, געזונטער גע־ווען און מען האָט נאָך אזוי ניט געוואוסט פון זיין „שלים־מזל“, האָבען איהם קרובים „אריינגעמאכט“ צו ר׳ בערע וואָלפזאָהן אין וואָלד פאַר א „מענשען“. און דאמאָלס פלעגט ער ערשט האָבען ווארימקייט ! די „מענשען“ פלעגען דאָרט קיין האָלץ ניט זשאָלע־ווען ! מען פלעגט אָנ־„קאַטעווען“ אַן אויווען מיט האָלץ, אַז מען פלעגט זיך נאָכ׳ן הייצען צום אויווען ניט קענען צושטעקען — דאָס איז שוין געווען אָבער לאַנג, מיט יאָהרען צוריק... אויף דער שטעלע האָט מען איהם לאַנג ניט געהאַלטען. דער סוחר האָט אַלץ געוואַרטשעט, אז חיים איז צו עהרליך און ווארטשענ־דיג האָט ער איהם ענטזאָגט. חיים האָט דעם סוחר מיט דער שטעלע לאַנג שוין פארגעסען, ער האָט שוין עטליכע שטע־לעס אנדערע געהאַט און ער האָט זיי אויך פערגעסען, איצטער זיצט ער גאָר אָהן א שטעלע און פערגעסט דאָס אויך . . . דאָס אויווע‌לע אָבער דאָרט אין וואַלד קען ער ניט פערגעסען, דעם גאַנצען קאַלטען ווינטער שטעהט זי איהם פאַר די אויגען ; א ווארעמע, א פרעהליכע שמייכעלט זי דאַכט זיך...

און זיצענדיג ביים טישעל און ציטערנדיג פאַר קעלט, מאָלט זיך פאַר זיינע אויגען יענעם אויווע‌לע. ער פער־טיעפט זיך אין אַלטע דמיונות און מורמעלט ניט ווילענדיג ארויס :

— איצטער האָבען יענע אויווע‌לע ! א דערקוויקעניש !

פריידע דערהערט דאָס מורמלען. זי ווייס שוין וועלכע

אויוועלע ער מיינט. ניט איין מאָל האָט זי שוין געהערט פון איהם, ווינטער צייט זיינע התפעלות פון איהר, פריידע פער־דריסט זיין לעדיג זיצען און זי קרימט איהם איבער:

— יענע אויוועלע, יענע אויוועלע!... וואָלסט בעסער האָ־בען יענע שטעלע, וואָלטען מיר דאָ געהאַט א ווארעם־אוי־וועלע...

חיים מאכט זיך, ווי ער הערט ניט, ער גיט נאָר שטיל א זיפץ און ענטפערט ניט. ער האָט גיט וואָס צו ענטפערן. זי איז אפשר גערעכט! באלד אָבער הויבט ער זיך אויף, רייבט די פערפרוירענע הענט און רעדט ארוים פעסט מיט בטחון:

— דער פראָסט וועט לאנג ניט האלטען! ער טאָר לאנג ניט האלטען! ער וועט אין גיכען פּלאצען, צום מולד מ ו ז ער פּלאַטצען...

—יאָ, פּלאצען וועט ער! וויל פריידע ניט איינשטימען— ער קען נאָך האלטען און האלטען.

אייגענטליך האָפט פריידע אויך, אז דער פראָסט וועט אין גיכען פּלאצען; טאָמער אבער, א קשיא אויף א מעשה, וועט דער אויבערשטער קיין רחמנות ניט האָבען און ער וועט נאָך יאָ האלטען, וויל זי זיך שוין צוגעוואָהנען צום טרויעריגען גע־דאנק.

אין שטיבעל ווערט ווידער שטיל, עם הערט זיך נאָר דאָס קנאקען פון פראָסט. חיים קוקט צום קאלטען אויוועז, נעבען וועלכען עס שטעהט א קליין־אינגעלע, דאָס מוזינקעל.

— וואו ביזט דו, בערעלע? — פרעגט דער טאטע.

— איך שטעה ביים אויווען — קלינגט אוים א הייזעריג־קינדערש קול׳כעל.

— ביים אויווען? — פרעגט איבער חיים, ווי ער וואָלט זיך בעלעקט. נו, וואָס? עפּעס א ווארעמער אויווען?

— א י י ן שטיקעלע נאָר, אין מיטען, איז ווארעם...— אָט דאָ ביים פּלייצע...

דער טאַטע הויבט זיך אויף פון טיש, שטעלט זיך אויף און קוקט דאַרשטיג אין יענער זייט וואו דער אויוועז שטעהט.

— דיר איז קאַלט, טאַטע? — פרעגט דאָס קינד — געה וואַרעם זיך!

— ניין, — זאָגט דער טאַטע פערשעמט ווערענדיג — איך וויל נאַר זעהן, צי עס איז וואַרעם...

ער מאַכט א טריט נעהנטער, ביז ער געהט צו צום אויוועלע, טאַפּט אָן דאָס שטיקעלע וואַרעמע אָרט און רעדט ארויס מיט התפּעלות:

— טאַקע וואַרעם... וואָס זאָגט איהר דערצו?... אויב דו ווילסט, מיין זוהן, לאָז דער מאַמען זיך אביסעל אָנוואַרעמען.

— איך בין דיר מוחל! — ענטפערט פריידע בייז, ווי זי טהוט אלע מאָל, ווען חיים איז גוט צו איהר — איך בין דיר מוחל, איך ווער ניט דערפרוירען.

— געה, מאַמע, געה! — לעגט בערעלע פאַר דאָס אָרט.

— שטעה מיין זוהן שטעה. דיר איז נעבעך קאַלט.

חיים געהט אוועק אומעטיג צום טיש און לאָזט ארויס א טיעפען זיפץ צוזאַמען מיט א קאַלטער פּאַרע פון מויל...

* * *

אין א שעה ארום איז דאָס קינד שלאָפען געגאַנגען. פריידע איז ארויס ערגעץ צו א שכנה, וועגען א טעפּעל און חיים האָט זיך מיט אַן אימפּעט צוגעהאַפּט צום אויוועז. ער האָט געטאַפּט, געטאַפּט מיט די פערפרוירענע פינגער, געזוכט דאָס שטיקעלע וואַרעמע אָרט, נאַר ער האָט איהם שוין ניט געפונען. דאָס אויוועלע איז שוין געווען אינגאַנצען קאַלט, ווי אייז..

— שוין ק א א ל ט!... — האָט ער פערצווייפעלט ארויסגערעדט, וואַרפענדיג א צומישטען בליק אויף די פערפרוירענע פענסטער...

איוב

ער האָט געהייסען חיים דער מלמד און זיין „צונעמעניש“ איז געוועזען איוב.

זיין ווייב איז געוועזען א שטענדיגע קראנקע; איהר הוסט פלעגט זיך הערען, ווי אן אבקלאנג פון א לעדיגען פאס. ווען אן אומבעקאנטער, פרישער מענש זאל אמאָל שטעהן דערביי, ווען זי פערהוסט זיך, וואָלט ער זיך זיכער דערשראָקען און וואָלט געמיינט, אז אָט, אָט עקט זיך איהר שוין דאָס לעבען. אָבער חיים אליין פלעגט גאנץ רוהיג און קאלט־בלוטיג אויס־הערען איהר „הארץ־מוזיק“: ער איז שוין געוועזען געניט — זינט ער געדענקט הוסט זי אזוי און נאָכ׳ן אויסהוסטען זיך ווערט זי ווידער „געזונד“ און האָט נאָך גענוג כח צו שרייען און צו שעלטען, ווען ער ברענגט איהר קיין געלד ניט אויף דער הוצאה.

ער אליין איז אפילו אויך א „חלוש“, ווי ער דריקט זיך אליין אויס; נאָר א מאנסביל איז ניט קיין אידענע — איז דאָס ניט אזוי קענטיג, אגב האָט ער צו זיין הוסט א רפואה: די ליולקע... „די ליולקע — זאָגט ער — צעשלאָגט מיר די ליחות און איך ווער נענעזען“...

א קראנקער טאטע, א קראנקע מוטער, — זיינען די קינ־דער אודאי קראנק; נאָר די הויפט חולה איז די עלטערע טאָכ־

טער, געלע, א הויכע, א דארע, דאָס פּנים איהרס איז ווי א וואקס און די אויגען זיינען מיט א טויטען טרויער פערצויגען. אויף דער טאָכטער איז חיים אליין מודה, אז זי איז ניט „אין גאנצען“ און חאָטש ער גלויבט ניט אין „חכמת הרפואה“, דאָך זיפצט ער אמאָל אונטער, קוקענדיג אויף איהר טויטען געזיכט: „געלע האָט טאקע בעדארפט האָבען א דאָקטאר“!.. נאָר דאָס זאָגט ער סתם אין דער וועלט אריין, פּונקט ווי ער זאָגט אמאָל, ווען עס איז ניטאָ קיין ברויט אין שטוב: איצט האָט מען געדארפט האָבען אין שטוב א דריירובעלדיגע...

אזעלכע „גוזמאות“ פּלעגען ארויסרופען א ביטערן שמייכעל ביי די הויזיגע און דאָס ווייב, אויב זי פּלעגט אין דער מינוט ניט פערהוסטען זיך, פּלעגט זיך צעבייזערן:

— ער הויבט שוין אָן זיינע חכמה'לעך!... עס איז גאָר ניט אזוי פערהליך אויפ'ן הארצען...

תלמידים האָט ער געהאט אכט — אלע אָרעמע קינדער. די רייכע עלטערן האָבען איהם זייערע קינדער ניט געוואלט אָבגעבען, אוים מורא, זיי זאָלען זיך ניט „אָנשטעקען“, און אזוי איז חיים זיין גאנץ־לעבען אין א רייכען הויז ניט אריינגעגאַנגען און האָט שטענדיג פאר זיינע אויגען געזעהן נאָר אָרעמקייט, דחקות און קראנקהייט!...

— דאָס לעבען איז ניט ווערטה קיין ביטערע ציבעלע! פּלעגט ער אָפט זאָגען פאר זיין איינציגען נאָהנטען מענשען — פאר'ן פּרוש פון בית־המדרש, מיט וועלכען ער פּלעגט ליעב האָבען אריינלאָזען זיך אמאָל אין א שמועס וועגען הויכע ענינים. פאר דעם זעלבען פּרוש האָט ער אמאָל אויסדערצעהלט זיין גאנצען לעבען, ווי אזוי ער האָט זיך צו 12 יאָהר אוועקגעלאָזט אין ישיבות „לערנען“, ווי אזוי ער האָט זיך געוואלגערט אין אלערליי קלייזלעך, געשלאָפען אויף הארטע בענק און געליטען הונגער, קעלט און קלעפּ, אומזיסטע ניט־פערדיענטע קלעפּ...

— עס, האָט ער אויסגעלאָזט זיין לעבענס בעשרייבונג— ס'איז דאָס גאנצע לעבען א נארישקייט, הבל הבלים!... און צייט איך בין שוין פאר זיך א בעל־הבית מיינט איהר לעב איך? פרעגט מיך ווען האָב איך פון נאָך מיין חתונה אַן אמאָל זאט אָבגעגעסען — וועל איך ניט געדענקען... הייגט מיין דירה... איהר זענט ווען ביי מיר געווען?...

זיין דירה איז געווען אין א „זעמליאנקע"; דאָרט האָט ער זיך געגעצט און געפרוירען צייט נאָך דער חתונה. אלע נאָך סוכות אפילו בעשליעסט ער זיך פעסט ארויסציהען פון דעם „קבר", אבער נאָכ'ן פעסטען בעשלוס דערמאָהנט ער זיך אַן זיינע „מעבעל" און ער האָט זיך מורא צו ריהרען פון אָרט מיט זיי: ווען מען זאָל די צוויי בעטען, דעם טיש און דעם קאסטען ריהרען פון אָרט וועלען זיי גלייך צעפאַלען אויף שטיקלעך. „די סברא איז מחייב, אז זיי וועלען צעפאַלען — פלעגט ער אויסווייזען זיין ווייב — פערשטעהסטו מיך, האַלץ, אז עס נעצט זיך צוואנציג יאָהר מוז צעפוילט ווערען.. דאָס האָט שוין אזא טבע"...

זיין לעבען וואָלט קיין ביטערע ציבעלע אויך ניט ווערטה געוועזען ווען ער וואָלט ניט געהאַט קיין צוויי תענוגים, וואָס ער האָט זיי געקענט גרייכען...

דער ערשטער תענוג איז די ליולקע. אלע וואָך געהט ביי איהם אוועק א פעקעל מאחאָרקע פאר אכט גראשען; דאָס איז ביי איהם א מין שכרות רחמנה ליצלן, און דאָס ווייב ווארפט איהם טאקי פאָר: דו פער'שכורסט אויף דער־ליולקע דיין גאנצע פרנסה. ער פיהלט אליין, אז די ליולקע איז ביי איהם טאקע א מין כשוף: עס האָט איהם אמאָל ביי נאכט פערפעהלט אין ליולקע אביסעל מאחאָרקע האָט ער געמיינט, אז ער ווערט משוגע און צו א גוי א שכן איז ער אריין בעטען לייהען אביסעל מאחאָרקע... ער זאָגט, אז דער רויך, אויסער וואס ער צושלאָגט איהם די ליחות, צעשלאָגט איהם אויך די רעיונות... און רעיונות

האָט ער זעהר שווערע. ער קלעהרט וועגען גאָט, וועגען זיין „השגחה“, „מדוע דרך רשעים צלחה“ און דער גוטער מענש. ער עהרליכער מאַן ווערט אַזוי אויסגעריסען, ליידט אַזוי פיעל!... קלעהרענדיג אַזוי פאַלט ער אַמאָל אריין אין ספקות, אין מוח גיט איהם אַ קלאַפּ, ווי מיט אַ האַמער, אַ פראַזע פון אַן אפּיקורס: עס איז אַלץ על פּי דרך הטבע און עס איז שוין גיטאָ קיין קשיות... ביי דעם רעיון פערלירט ער זיך אין גאַנצען, אין קאָפּ הויבט זיך אָן מישען, אין די אויגען פינטעלט... ער מאַכט מיט די הענד, ווי ער וואָלט זיך געראַנגעלט מיט עמי־צען, טרייבט די בייזע געדאַנקען און... פערדרויכערט די ליולקע, און גלייך מיט'ן ערשטען רינגעלע רויך פון דער ליולקע פער־שווינדען די מחשבות זרות, די נשמה בערוהיגט זיך און ער פיהלט, אז ער ווערט ווידער אַ מענש, ווי גאָט האָט געבאָטען...

דער צווייטער תענוג זיינער איז צו לערנען מיט זיינע תלמידים „איוב“ און דאָס איז זיין העכסטעס, ערהאַבענסטעס פערגעניגען, זיין ליכטיגער גן־עדן אין דעם פינסטערן גהינום...

ווען אַנהויב זמן קומט צו איהם אָן אַ נייער תלמיד אין חדר אריין, פרעגט איהם חיים די ערשטע זאַך:

— וואו האַלטסטו שוין, אינגעלע, אין תנ"ך?

— ישעיהו, — ענטפערט דער נייער תלמיד.

— און ביי מיר וועסטו אַנהויבען „איוב“... פערשטעהסט. איוב... אַ פיינער תנ"ך איוב... גאָר אַ פיינער...

דאָס אינגעלע דערשרעקט זיך לכתחילה; ער האָט געהערט פון עלטערע אינגלעך, חברים, אז דאָס שווערסטע פון תנ"ך איז איוב און חיים־„איוב“ „רעדט אויס“ דאָרט זעהר אַ סך. ווי אַבער עס קומט צום לערנען פערלירט זיך דעם אינגעלס שרעק: אנשטאָט שרעק נעהמט איהם דורך אַ געפיהל פון אַ זיסען טרויער, פון רחמנות אויף איוב'ן און אויף דעם רבי'ן, וואָס ווייזט אויס, לערנענדיג, ווי איוב אליין!... דעם ערשטען קאַ־פּיטעל לערנט דורך חיים איילענדיג, אַזוי ווי אַן הקדמה, וואָס

אין עפּעס ניט אַזוי נויטהיג. איוב'ס עשירות, איוב'ס הצלחה אין די ערשטע יאָהרען ווייזען איהם אויס, ווי א ניט געשטוי־גענע, ניט געפלויגענע מעשה, ווי א בייקע, וואס עס קאָן גאָר קיינמאָל ניט טרעפען... ווי ער קומט אָבער צום שטן, צו איוב'ס יסורים, ווי אַזוי איוב קראַצט זיך מיט א שאַרבען, דאַמאָלס געהט ערשט חיים אריין אין זיין אמת'ער ראַליע און אין א פלאַם־פייערדיגע התלהבות געהט ער אריין אין קאַפּיטעל ג':

— אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו — און חיים טייטשט עס אָב מיט געפיהל: און נאָך דעם האָט איוב גע־עפענט זיין מויל און האָט געשאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוי־רען...

און אָט אַזוי צעבייזערט ער זיך און לערנט א פסוק נאָך א פסוק. זיין טרויעריג הייזעריגער ניגון גיעסט זיך, גיעסט זיך און פילט אָן דעם ענגען חדר מיט שוידערהאַפטע קלאַנגען, מיט „קלאָג־ליעדער“ אויף דעם קראַנקען אָרעמען לעבען, אויף דעם אייביגען צער און וועהטאָג... חיים'ען אַרט ניט בשעת לערנען, צי די תלמידים זאָגען־נאָך גוט, צי מיט גרייזען, — עס דאַכט זיך, אַז ער איז גאָר קיין מלמד ניט: דאָס לערנט ער גאָר איוב פאַר זיך... און ער קלאָגט און יאָמערט, בייזערט זיך און פּראָ־טעסטירט... ער לערנט א קאַפּיטעל נאָך א קאַפּיטעל; ער הערט אויס קאַלטבלוטיג די טרייסט־רעדער פון איוב'ס גוטען פריינד אליפז התימני, וואס איז איהם געקומען דולען א קאָפּ מיט זיינע נאַרישע נחמות, און ענטפערט ווידער בייז, קרעכצענדיג, פּראָטעסטירענדיג....

אַזוי לערנט ער אָב עטליכע קאַפּיטלעך, ביז ער ווערט מיער. די זיסקייט פון ניגון, דאָס טיעפע געפיהל, נעמט איהם דאָס חיות אַרויס.

ער רוהט זיך אָב, פערדרייכערט די ליולקע און פערטראַכט זיך... און אַרויסלאָזענדיג געדיכטע שטיקער רויך פון מויל געהט דורך אין זיין מוח זיין גאַנץ ביטער־פערשאָלטען־לעבען.

דאָס ווייב איז קראַנק, די קינדער קראַנק, פיער, פינף קינדער (ער געדענקט שוין אַליין ניט) זיינען פאַר קעלט און הונגער אויסגעגאַנגען, שוין לאַנג... ער אַליין קוים וואָס ער לעבט, די ברוסט טהוט איהם אַזוי וועה, די ביינער דאַרען שוין, האָבען שוין קיין זאַפט ניט... א טיעפער טרויער נעהמט דורך זיין קראַנקע נשמה, שרייען ווילט זיך איהם, שרייען און שעלטען אַזאַ לעבען...

און ער הויבט אָן אויף דאָס נייע איבערצו'חזר'ן פון קאַפּיטעל ג': אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו, און נאָך דעם האָט איוב געעפענט זיין מויל און האָט געשאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוירען!...

צוריק אויף דער שטעל

דריי יאָהר איז יענקעל ליעבערמאן געווען אין ווארשוי; אין זיין שטעדטעל האָט מען איהם כמעט שוין פערגעסען. נאָהנטע בעקאַנטע האָבען נאָר געוואוסט, אז ער איז אין וואר־שוי און לויט ווי מען זאָגט „מאכט" ער דאָרטען גאַנץ גוט.

אָט איז ער געקומען א היים צו זיינע עלטערן, אָרעמע בעלי־בתים אין א קליין שטעדטעל.

— איז וואָס מאכסטו פאָרט? — האָט איהם געפרעגט דער טאַטע, אז ער האָט זיך בערוהיגט אביסעל נאָך זיין זוהן'ס פלוצליכען קומען.

— ניש־קשה... — האָט זיך יענקיל געשטארקט מיט שטאָלץ צו ענטפערן — גאַנץ גוט!...

דער טאַטע האָט אויף איהם אויסגעשטעלט די אויגען און יענקלען האָט זיך געדאַכט, אז דער טאַטע ווייס שוין אלץ, אז דער טאַטע קלערט: אי, ביזטו א גאַרנישט! און יענקעל האָט געפיהלט, אז אויב ער וועט ניט אָנרעדען עטליכע שטארקע ליגענס, וועט ער זיין זעהר ניט קיין שעהנער גאַסט, וועט דער טאַטע איהם זאָגען מיט א שמייכעלע פון א חכם: „וואָס האָב איך דיר פאָר דריי יאָהרען געזאָגט? — פאָהר ניט! סדנא דארעא חד הוא, אומעטום איז תהו ובהו, אומעטום זיינען גע־שעפטען אין דער ערד, וואָס איז מיר ווארשוי, וואוהין

פליהסטו"? און איידער צו הערען די ווערטער פון טאטען איז יענקלען ליעבער דער טויט און ער הויבט אן, נאך דעם טא־טענס אלערליי שאלות, געמאכטערהייט זיך צו היטצען:

— עס, טאטינקע... וואס דערצעהלט מען דיר און ווי דער־צעהלט מען דיר, עס איז דאך ווארשוי... פערשטעהסטו מיך, עס איז דאך ווארשוי... דארטען איז...

און יענקעל וויל פארשטעלען וואס ווארשוי איז, ווי גליק־ליך מען איז, אז מען פאלט אריין אהין: בולווארען, טעא־טערן, גערטנער, קאנדיטאריי, קארעטען, ווי אזוי מען לעבט דארטען א גוטען טאג... נאר די נ א ו ו א ל י פ י ע גאס מיט זיין פינסטערן צימער'ל, וואו ער האט געוואהנט, לויפט איהם דורך פאר זיינע אויגען און די צונג קען זיך ניט קערעווען אויסצורעדען ווייטער א ווארט...

— נו, דערצעהל, דערצעהל! — טרייבט איהם דער טא־טע.

נאר יענקעל שטאמעלט נאך א פאר ניט דייטליכע ווער־טער און ווערט ענדליך אנטשוויגען.

די מוטער שטעהט אין א ווינקעל און בעטראכט איהר יענקלען מיט אומעטיגע בליקען. עפעס געפעלט איהר ניט זיין גאנצער הילוך: דער הוט איז משונה הויך און ערטערווייז צובויגען, דער סורדוט הענגט אויף איהם ווי ניט פאר איהם גענעהט... איהר ווילט זיך זעהר פרעגען איהם, צי איז אין וואר־שוי ביליג אלטע קליידער? זי פיהלט אבער, אז דער זוהן קען זיך דערפון בעליידיגען און ניט־ווילענדיג רייסט זיך ביי איהר ארויס נאר א בעמערקונג:

— יענקעל איז נעבעך חשך, ווי די ערד!...

— א מת... — פעררירכט דער טאטע.

יענקעל ווערט פון די בעמערקונגען נאך מעהר חשך. די אויגען ווערען אייגגעגראבענער. צום אנפאנג פערליערט ער זיך, נאר באלד ענטפערט ער:

— דאָס איז פון דער רייזע. דריי טעג אז מען פאָהרט אין ענגשאפט — א קלייניגקייט ווארשוי — א וועלט פאָהרט!..

— ס'טייטש, פון ווארשוי געדויערט דאָך נאָר א טאָג דאָס פאָהרען? — בעמערקט דער טאטע פערוואונדערט.

יענקעל ווערט רויט, אין קאָפּ גיט איהם א קלאפּ: מיאוס אריינגעפאלען! עס געלינגט איהם אבער גלייך צו פערבעסערן:

— יאָ, דאָס פאָהרען געדויערט טאקע נאָר איין טאָג, אבער דאָס צוקלויבען זיך...

אין שטיבעל ווערט שטיל. אלע פיהלען זיך ווי פערשולדיגט, ווי זיי וואלטען א מיאוסע זינד בעגאנגען, וואָס איינער וויים פון דעם צווייטען און מען שעמט זיך אויפצוהויבען די אויגען איינע אויף די אנדערע.

— בתי מדרשים זיינען דאָרטען פאראן עפּעס א סך?

— פרעגט פּלוצים דער טאטע, ווי ער וואָלט וועלען צעשטערען די שטילקייט, וואָס דריקט אזוי.

יענקעל ווערט פרעהליכער און שטאָלצער. דאָ וועט ער קענען רעדען דעם ריינעם אמת און איהם זאָל עס ניט שאַדען... ער גלייכט זיך אויס, מאכט א טריט צום טאטען נעהנטער און צעהיצט זיך:

די מעשה איז אזוי... שוהלען איז דאָרטען א סך פאראן... א קלייניגקייט ווארשוי! נאָר זייערע שוהלען זיינען ניט ווי ביי אונז. ביי זיי איז „שטיבלעך“, חסידישע שטיבלעך; דאָרטען זיינען דורכאויס חסידים, משוגעים, ממש משוגעים! געהען אין לאנגע קאפּאָטעס, אין שטריימלעך און אין גארטלען.

און יענקעל רעדט א סך; ער דערצעהלט, ווי אזוי מען רעדט דאָרטען און ברענגט לדוגמא א פּאָר ווערטער: „ענקער“, „יאָך“, „סארנע“, „עטץ“; ער דערפיהלט אבער ענדליך, אז דער טאטע הערט גאָר ניט, אז דער טאטע וויל נאָר וויסען דעם עיקר, צי האָט ער פערדיענט דאָרטען געלד, צי האָט ער געבראַכט

געלד און וועגען די בתי מדרשים, די חסידים און וועגען דאָר־טיגען לשון איז א שפּעטעריגע זאָרג...

נאָר רעדען וועגען זיך אליין האָט יענקעל ווי מורא, און אין שטיבעל ווערט ווידער שטיל... אלע פיהלען זיך ניט גוט, נאָר ערגער פאר אלעמען פיהלט זיך די מוטער. זי וואָלט וועלען צו־געהן צו יענקלען גאָר נאָהנט, ארייננקוקען איהם טיעף אין די אויגען און פרעגען: וואָס מאכסטו? דערצעהל! זי מערקט אָבער אז יענקעל בעהאַלט זיך עפּעס, וויל עפּעס ניט אויסזאָ־גען; און איהר מוטערליך הארץ שרעקט זיך: פערשיעדענע מיאוסע פּרנסות אין א גרויסער שטאָדט לויפען איהר דורך אין קאָפּ; און קוקענדיג לאנג אויף יענקעל'ס משונה'דיגען הוט דאכט זיך איהר, אז ער איז געוועזן דאָרטען א קאָטערינטשיק...

אויף מאָרגען, נאָכ'ן אָרעמען פריהשטיק, איז יענקעל ארויסגעגאנגען אין גאס, און געהענדיג האָט ער ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן. צי זאָל ער פערשפּילען דעם פּאַלטאָ און דער ראָק זאָל זיך ניט זעהן, אָדער פערקעהרט; ער האָט ניט געקענט משער זיין, וואָס קומט אוים מעהר גיי — דער ראָק, צי דער פּאלטאָ. ער האָט זיך פערשפּילעט און אָבגעשפּילעט, וויי‍טער פערשפּילעט און ווידער אָבגעשפּילעט, ביז ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז ביידע, סיי דער ראָק, סיי דער פּאַלטאָ זעהען אוים אלט און אָבגעטראָגען און ער זעהט אין זיי אויס ווי אן אָרעמער פראַנט, וואָס ווערט אזוי אויסגעלאַכט ביי זיי אין שטעדטעל. דעם גאנצען וועג האָט ער אויף זיך געכעס'ט דערפאר, וואָס ער איז געקומען אהיים אין אזוינע בגדים און אז דער שווארץ יאָהר האָט איהם שוין אהער געטראָגען, טאָ וואָס איז ער אזוי שוואך און קען ניט גובר זיין זיך אליין: ער ווייס דאכט זיך גאנץ גוט, אז אָרעמקייט איז קיין שאנד ניט,— פערקעהרט א כבוד! אלע עהרליכע מענשען זיינען אָרעם. ער האָט זיך ניט געוואָלט פערקויפען פאר געלד, און דאך ווי געפּ־

איז ער און קנייפט די באקען מען זאל מיינען, אז ער האט דארטען גליקליך געלעבט. וואס טהוט ער דאס? צוליעב וואס?

און געהענדיג אזוי און זידלענדיג זיך אליין, האט ער דערזעהן, ווי קעגען איהם געהט פעררים׳ען דעם קאפ א ל י ה ל י י ב ע ס א „בעל־הבתישער בחור“ זיינער אן אמאליגער חבר. יענקעל האט איהם אלע מאל פיינד געהאט פאר זיין פוסטקייט, פאר זיין נארישען פראנטעוועז, און דערזעהענדיג איהם איצטער אין א נייעם שווארצען הוט, אין א שווארצע פאלטא, האט ער צו איהם נאך מעהר פעראכטונג געשפירט און ער האט איהם געוואלט אויסווייכען, נאר יענער האט איהם גלייך בעמערקט, האט איהם אבגעשטעלט און אויסשטרעקענדיג איהם די האנד, האט ער פרעהליך אויסגעשריען:

— א סאר א גאסט! יענקעל, וואס מאכסטו?

נאכהער האט ער יענקלען בעקוקט פון קאפ ביז די פיס, ווי ער וואלט איהם געוואלט אבשאצען, וויפיעל ער איז ווערט. און דערזעהענדיג, אז די בגדים זיינען אלט און יענקעל אליין איז חושך, האט ער איהם טיעף אין די אויגען, ווי א „סלעדאוואטיעל“ אריינגעקוקט און ניט ערווארטענדיג פון יענקלען קיין ענטפער, האט ער מיט א רחמנות־פנים אליין געענטפערט:

—א פנים ניט אזוי גוט... הא?...

יענקעל איז רויט געווארען, ער האט זיך דאך געשטארקט צו ענטפערן:

— נ נ נ... ניש־קשה... גאנץ גוט!...

דער חבר האט א קוועטש געטהאן מיט די פלייצעס, ווי ער וואלט געזאגט: עפעס ניט קענטיג, און ער האט ווייטער געפרענט:

— זאג מיר, גוטער ברודער, וואס טהוסטו דארטען?

— „אי, זאל ער ליעגען אין דר׳ערד“, האט יענקעל אין הארצען געשאלטען און האט קוים, צווישען די צייהנער, ארויסגעזאגט:

— אין א פאבריק פון הימ.

— ווי קומסטו אהין? — האט דער חבר מיט פארשעמדע בליקען געפרעגט. — יענקיל האט שוין מעהר ניט געקענט אויסהאלטען און האט צורייצט געענטפערט:

—איך קום! וואס מאכט עס אוים ווי אזוי.

דער חבר איז געבליעבען שטעהן, ניט געפינענדיג מעהר קיין ווערטער. ער האט נאר א קוק געגעבען אויף יענקעל'ם פאלטא, נאכהער אויף זיין אייגענעם. אין מח צוגעגלייכט וועל־כער איז בעסער, א שמייכעל געטהאן, און שמייכלענדיג צו־פריעדען, האט ער יענקל'ען אויסגעצויגען די האנד און קאלט געזאגט:

— א גוטען! מיר וועלען זיך נאך זעהן!...

— אדיע, אדיע! — האט יענקעל הכנעהדיג זיך פער־נייגט און פרייער אבגעאטהעמט...

וויפיעל בעקאנטע יענקעל האט דעם טאג ניט בע־געגענט האט ער יעדערן אויף זיין פראגע, וואס מאכסטו? גע־ענטפערט:

— „ניש־קשה... גאנץ גוט". און פאר יעדער'ן א בעזונ־דער ליגען אויסגעקלערט.

— נו, אביסעל ליגענס פאר א טאג אנגעזאגט! — האט ער צוריקגעהענדיג געטראכט — פוי, האט ער אויסגעשפייט, דערמאהנענדיג זיך, ווי פאר איינעם האט ער זיך אזוי צע־היצט מיט זיין גליקליכקייט דארטען, אז ער האט זיך ארוים־געהאפט, אז ער איז דארט בוכהאלטער ביים גרעסטען גביר ישעיהו קאטלאווער. צום אונגליק האט יענער געהערט פון דעם ישעיה קאטלאווער, אז ער לאזט צו זיך קיין ליטוואק אוים'ן שוועל ניט ארויף... „ווי מיאוס, ווי מיאוס!"

האט איהם געקלאפּט אין קאפּ — „איך קען אפילו קיין גלאטען ליגען ניט זאגען!“...

און געהענדיג האט ער זיך געפּיהלט ווי שווערע שטיינער וואלטען זיין הארץ צופּרעסען. איהם האט זיך געוואלט געפּינען חאטש איין מענשען און דערצעהלען איהם דעם אמת, אז ער האט דארט קיין שטעלע גאר קיינמאל ניט געהאט, אז ער האט די גאנצע דריי יאהר זעהר שלעכט געלעבט, אז ער האט דארט געהונגערט און געפּרארען, ניט געהאט צייטענווייס וואו צו נעכטיגען און פלעגט בלאנזשען דאן א גאנצע נאכט איבער די גרויסע לאנגע גאסען... אז פאר די דריי יאהר איז ער אפילו איינמאל אין טעאטער ניט געווען, אפילו אין גארטען ניט, ווען די מוזיק פלעגט שפּיעלען און מען פלעגט דארפען צאהלען פאר'ן אריינגאנג; אז דארטען זיינען פאראן א סך אזעלכע, ווי ער, און מיט זיי פלעגט ער זיך געפינען און צוזאמען ליידען, טהיילען זיך מיט'ן לעצטען ביסען... אז ער האט אזוי פיעל צרות צו דערצעהלען! ער האט זיך אזוי פיעל אנגעזעהן — נויט, הונגער, עלענד!... נאר ווי אזוי דערצעהלט מען דאס? יעדער, וואס פרעגט איהם: וואס מאכסטו, ווי לעבסטו? דאכט זיך איהם, וויל הערען נאר א גוטען ענטפער, אז ער לעבט דארטען גליקליך, ניט חלילה פאר גוטע פריינדשאפט וועגען, נאר ווייל מיט א גליקליכען מענשען איז פרעהליכער צו רעדען, ליעבער צו פערברענגען און אן אונגליקליכער מענש ארט קיינעם ניט און איז קיינעם ניט אינטערעסאנט, אפילו די אייגענע טאטע־מאמען ניט...

און קלערענדיג אזוי איז ער אין כעס געווארען: אין כעס געווארען אויף זיך, אויף די בעקאנטע און אויף די עלטערן, וואס האבען איהם געפרעגט וועגען זיין לעבען. „וואס ווילען זיי פון איהם, וואס איז זייער דאגה?... און פאר כעס האט ער זיך בעשלאסען צו דערצעהלען פון היינט אן דעם אמת.

וואס האט ער זיך וואס צו שעמען? ער וועט אלץ דער־

צעהלען! ער וועט זאָגען, ווי דער טאַטע האָט איהם טאקע אמאָל געזאָגט: אז „סדנא דארעא חד הוא" אז אומעטום איז תהו ובהו, נוית, דלות, עלענד; אז אומעטום זיינען די שלעכטע רייך און גליקליך, און די גוטע — אָרעם און אומגליקליך.... אז ער וועט שוין צוריק ניט פאָהרען — ער וועט בלייבען דאָ און וועט שלום ווערען מיט'ן לעבען און רוהיג טראָגען דעם יאָך פון אָרעמקייט... עס וועט פון איהם א בארג אראָב!...

אז ער איז אָבער אהיים געקומען און דער טאַטע האָט איהם נאָך א לאַנגען שווייגען געפרעגט: „נו, וואָס קלערסטו, יענקעל, דו בלייבסט שוין אפשר א היגער? — האָט ער גלייך ניט געקלערטערהייט, ווי ארויסגעריסען די ווערטער פון מויל:

— ניין, איך פאָהר צוריק אויף דער שטעלע... אין וואַר־שוי...

און אין קאָפּ האָט איהם געקלאַפּט און דאָס הארץ האָט אין איהם געוויינט, און א קול האָט אין איהם געשריען:

— געוואלד, וואָס שעהם איך מיך? וואָס דערצעהל איך ניט דעם אמת? האָטש פאַר א י י ן מענשען, האָטש פאַר'ן אייגענעם טאַטען?...

די חברה כלי־זמר

די חברה כלי־זמר אינ׳ם שטעדטעלע ביעלינאַוועקע האָט געהאַט זעהר ניט קיין שעהנעם „נאָמען“, און אַ שטעדטעלשער בעל־הבית פלעגט צו זיי נאָר אָנקומען אין אַן עת צרה, ד. ה. ווען ער פלעגט חתונה מאַכען אַ טאָכטער. איז אויך ניט צו אַבי וועמען פון דער חברה, נאָר צו לייזער דעם צימבלער — שוין אַ מענש אין די יאָהרען מיט אַ ווייסליכער באָרד, וואָס האָט איהם צוגעגעבען אַן אויסזעהן פון אַ געזעצטען אידען... די איבריגע פון דער „קאַפעליע“ זיינען אַלע געווען יונגע־חברה און האָבען זיך געפיהרט אַזוי, אַז די שטעדטעלשע בעלי־בתים האָבען מיט די שטרענגסטע אזהרות פערבאָטען זייערע קינדער צו האָבען מיט זיי חלילה אַ מגע ומשא. די כלי־זמר האָבען אַלע געשטאַמט פון זעהר נידריגען שטאַנד. בערעל דער ערשטער פידלער, למשל, אַן אויסגעוואַקסטער בחור אין אַ שוואַרצען האַר־טען קראַגען, וואָס האָט שטאַלץ אונטערגעשפּאַרט זיין לאַנגען גאָרגעל,—איז געווען יענקעל דעם טשעסלער׳ם אַ זוהן און יענ־קעל דער טשעסלער, ווייסט אַ מינדסט־קינד אין שטעדטעל, בויט הייזער און שלעפּט די שווערע בריוסעס, ווי אַן אמת׳ער גוי... אודאי איז דאָס ניט קיין גרויסער יחוס... לוי, דער צווייטער פידלער, אַ הויכער און אַ דאַרער בחור אין אַ בלאַה העמדעל, פערגאַרטעלט מיט אַ רויטען שנור, איז געווען חיים־לייב דעם

שניידערס א זוהן, און חיים־לייב דער שניידער, ווייסט א מינדסט קינד, אז ער נעהט קליידער אפילו פאר פראסטע גוים און שעמט זיך ניט אראבנעהמען א מאס פון א שיקסע... גרונם באס איז געווען חנן דעם בעדער'ס א זוהן און חנן דער בעדער האלט שוין 20 יאהר די באד און ער האט שוין פערגעסען דעם טעם פון א שבת'דיגער שלישי און פון א רעכטען פסוק אין אתה הראית...

אהרציק קלארענעטיסט האט געהאט א טאטען, וואס איז נאר מיאוס אויפ'ן מויל ארויפצוברענגען — אן ערדגרעבער און א מאמען — א וועשערין, וואס פלעגט זיך ניט שעמען שלעפען דעם גרויסען פאק גרעט סיי זומער, סיי ווינטער צום טייך און נאכדעם פאנאנדער טראגען עס די שעהנע בעלי הבית'טעס, וועלכע פלעגען אליין, פערשטעהט זיך, ניט וואשען קיין גרעט.

אויסער וואס די חברה כלי־זמר האבען געשטאמט פון אזוינע נידריגע עלטערן, זיינען זיי אליין געווען אהן א ברעקעל שטאט און דרך־ארץ, האבען ניט געמאכט קיין חילוק פון עלטער ביז יונגער, פון ארעם ביז רייך... זיי זיינען געווען גרויסע עזות־פנים'ער, נבול־פה'ניקעס, וואס אויפ'ן לונג, דאס אויפ'ן צונג; דערצו פלעגען זיי אין די לעדיגע צייט, ווי ספירה, דריי וואכען, ווען מען טאר ניט שפיעלען קיין חתונות, זיך ארומשלעפען מיט מיידלעך הינטער'ן שטעדטעל... פערשטעהט זיך, די מיידלעך זיינען אויך ניט געווען בעסער פון זיי און פון קיין שעהנערע יחוס האבען זיי אויך ניט געשטאמט. יענקעל דעם וואוכערניקס טאכטער, צי לייבע, פון בקור חולים, דעם נאמן'ס טאכטער, וועט מיט זיי אודאי ניט ארומשפאציערען.

איבערהויפט האט זיך די חברה כלי־זמר ארויסגעוויעזען, ווי ניט לייטיש זי איז, אויף א חתונה: זיי פלעגען שפאטען און חוזק מאכען פון די שעהנסטע בעלי בתים, פון בעלי־בתישע זיהן און טעכטער, און גרונם באס האט גלאט ליעב געהאט אויף יעדער חתונה זאגען דעם מחותן א שטאך ווארט, וואס דאס האט אויף

כלי־זמר לשון געהייסען: אריינלאָזען א שפּילקע: פערשטעהט זיך, אז אזא יחוס, אזא אויפפיהרונג האָט שטארק אויפגערייצט די רוהיגע סטאַטעטשנע קליינשטעדטעלדיגע בעלי־בתים און ניט אומזיסט האָט קיינער מיט זיי ניט געוואָלט האבען קיין מגע ומשא...

בעקאנט און אפילו שטארק אויפגעטראַגען מיט זיי, איז געוועזן נאָר איינער פון שטעדטעל. דאָס איז געווען יאָסעל דער „שרייבער“. מען דאַרף איהם ניט פערבייטען מיט דעם שריי־בער פון דער „דומע“, וואָס איז אין שטעדטעל אויך געווען א איד, און איז געווען שטארק אָנגענומען ביי די בעלי־בתים. אָנ־גענומען אזוי, אז מען פלעגט פאר איהם אזש מורא האָבען. יאָ־סעל דער שרייבער אָבער האָט זיך נאָר בעשעפטיגט מיט לעהר־נען די שטעדטעלדיגע מיידלעך שרייבען א אידישען בריוועל, א חשבון ביז כפל און אין די הייזער וואו די ציוויליזאַציע האָט שוין אריינגעשיינט, האָט ער אויך געלערנט אן אדרעס שריי־בען.

ע ר אליין איז געווען כמעט פון איין יחוס מיט די כלי־זמר! זיין מוטער איז געווען אן אָרעמע עגונה. זיין טאַטע, א שניידער, האָט נאָך אין די ערשטע יאָהרען, ווען דער פּראָס־טער עולם האָט אָנגעהויבען פאָהרען אין אמעריקע, זיך אהין אוועקגעלאָזט. לויט ווי מען האָט דערצעהלט איז ער אין דער „דריטער אמעריקע“ און האָט דאָרט א דייטשקע גענומען און פון דער ווייב און זיין קינד האָט ער ניט געוואָלט הערען.

עס פערשטעהט זיך, אז יאָסעל האָט קיין גרויסע געלדער ניט פערדיענט פון זיינע שטונדען וואָס ער האָט געגעבען. דאָס רוב האָט ער געלעהרנט די אָרעמע מיידלעך און ער האָט זיך קוים דורכגעלעבט מיט זיין אָרעמער מוטער.

ער איז געווען פון איין וואוקס מיט די כלי־זמר, א הויכער און א דאַרער, מיט א לאַנגליכע שמאָלע נאָז. זיינע שוואַר־צע אויגען זיינען איהם געווען טיעף אין שטערן אריינגעגראבען

און פון דאָרט האָבען זיי געקוקט טרויעריג, פער'חלום'ט און פערטראַכט, ווי ביי אַן אמת'ן פּאָעט.

און ער האָט טאַקע ליעדער געשריעבען, אָדער ווי אין שטעדטעל האָט עס געהייסען: ער מאַכט ליעדער און דאָס האָט איהם ביי די בעלי־בתים אין די אויגען נאָך חוזק'דיגער געמאַכט.

— עס איז אַ ווילדע בריאה! האָבען זיי וועגען איהם גערעדט. דערפאַר אָבער האָבען די נעהטאָרינס, שניידערינס און דיענסט־מיידלעך שטאַרק געהאַלטען פון זיינע ליעדער און פלעגען זיי ביי דער אַרבייט שטענדיג זינגען, צומאַכענדיג אייגענע טרויעריגע מעלאָדיען... שטאַרק בעוואוּסט און בעריהמט איז געווען ביי זיי דאָס ליעד פון דער ליעבע, וועלכעס זיי פלעגען זינגען מיט גרויס געפיהל, דאָס ליעד האָט זיך אָנגעהויבען אַזוי...

איך וועל געהן אַ קוק טהאָן
וואָס מיין מירעל מאַכט,
אין דער לאַנגער, שוואַרצער,
וויסטער ווינטער־נאַכט.

פערשפּרייטען זיינע ליעדער צווישען די מיידלעך פלעגען די „כלי־זמר“, וועלכע ער פלעגט יעדעס ליעד גלייך טראַגען און פאָרלעזען, ווערענדיג דערביי דאָ רויט דאָ בלאַס פון אויפרעגונג, וואָס וועלען „זיי“ זאָגען דאַרויף. די כלי־זמר זיינען געווען גוטע קריטיקער, פּאָעזיע האָבען זיי זעהר ליעב געהאַט. זיי זיינען געווען שטאַרק בעלעזען אין דער אידישער ליטעראַטור: מיכל גאָרדאָן, גאָלדפאַדען, בערענשטיין און אַנדערע האָבען זיי געוואוּסט אויף אויסענווענדיג און די מעלאָדיען פלעגען זיי אויסשפּיעלען אויף זייערע אינסטרומענטען. די חברה האָט שטאַרק געהאַלטען פון יאָסעל'ס טאַלאַנט און זיי פלעגען איהם זאָגען, אַז מיט דער צייט וועט פון איהם אַרויסוואַקסען אַ גרויסער לייט.

און יאָסעלס האַרץ פלעגט פאַר שמחה אָנהויבען שטאַרק

קלאפען, זיינע באקען פלעגען בלייך ווערען, די אויגען פייכט און מיט א ציטריגען קול פלעגט ער זיך ווענדען צום ערשטען פידלער:

— בערעל, שפּיעלט עפּעס!

בערעל פלעגט א שמייכעל טהאָן; יאָסעל'ס קוק איז אבער געווען אזוי דורכגעדרונגען מיט בקשה, אז בערעל פלעגט ערנסט ווערען, אראָבנעהמען די פידעל פון וואנט, אנשטעלען זי און פרעגען:

— וואָס זאָל איך דיר שפּיעלען, יאָסעל? וואָס ווילסטו?

— איך וויל — פלעגט יאָסעל ענטפערן, גערירט פון בערעל'ס גוטסקייט, איך וויל עפּעס אן אומעטיגע זאך, אויף דער גראָבער סטרונע. טהי־טהי... טהי... איהר ווייסט דאך וואָס איך מיין.

— אויף דער גראָבער סטרונע?... טהי־טהי־טהי?... וואָס מיינט ער דאָס אזוינס? — פלעגט זיך בערעל פערטראכטען זוכענדיג דעם ניגון אויפ'ן באלקען.

— ער מיינט דעם וואָלאך! — פלעגט אהרציק דער קלארנעטיסט ערקלעהרען.

— ער איז ניט קיין נאר, ער ווייסט וואָס גוט איז! — פלעגט דער ערשטער פידלער גוטהערציג שמייכלען.

—ער איז א מבין אויף מוזיקע, פלעגט אהרציק לאכען און א קלאפּ געבען יאָסלען איבער'ן פּלייצע.

און די גאנצע חברה כלי־זמר וועלכע פלעגט זיך ביים ערשטען פידלער פערזאמלען, אויסער דער עלטערער צימבלער, פלעגען אָנהויבען שפּיעלען, געבען קאָנצערט פאר דעם איינ־ציגען פערעהרער אין שטעדטעל — פאר יאָסעל דעם שרייבער...

יאָסעל פלעגט ארייגלאָזען די אויגען זיינע אין בערעל'ס פידעל, פון וואנען עס האָבען זיך געגאָסען ריהרענדע ווייכע טענער, תחנונים ובקשות... ער פלעגט קוקען אין די שפּאלטען

פון פידעל אזוי ווי ער וואלט וועלען זעהן, צי זיצט דארטען ניט עפעס א מענש און וויינט אזוי זים...

אז די חברה פלעגט אבשפיעלען, פלעגט יאסעל ווערען בע־גייסטערט, פלעגט אויסשטעלען ווי פערוואונדערט די אויגען, פערטראכטען זיך און קנייטשענדיג זיין שטערן ווי ער פלעגט זיך עפעס דערמאהנען, פלעגט ער מיט פייער אויסשיסען:

— הערט ברידער, לאכט זיך אוים פון זיי! פאלגט מיך, לאכט זיך אוים!...

— פון וועמען? — פרעגען די כלי־זמר.

—אט פון אלע בעלי־בתים, אט פון אלע יחסנים, אט פון אלע רייכע! פון דאס גאנצע שטעדטעל!... איך וועל ניט בייטען אייער נאגעל אויף זיי אין גאנצען. דאס זיינען גאר קיין מענשען ניט! גאר קיין מענשען ניט!! — פלעגט ער שוין העכער שרייען — דאס זיינען חיות, מיאוסע חיות!... אוי, האב איך זיי פיינט! טפו!

די חברה כלי־זמר פלעגען נאך אזא „דרשה“ שמייכלען צופריעדען און אהרציק קלארנעטיסט, ווערט צוקאכט אויך גלייך מיט יאסלען, גיט א קלאפ איבער׳ן טיש און שרייט אוים:

— ווי איך בין א כלי־זמר — ער איז גערעכט! יאסעל! דו ביזט איינער אין שטעדטעל... זיי זיינען אלע ווילדע פראים, בהמות! יאלדעס!...

— ווער שטעהט אן זיי? — רופען זיך אן די איבריגע פון דער חברה...

— ניין! עס ברענט מיר ווי א פייער, שרייט אוים יא־סעל — מענשען זאלען ניט האבען קיין ברעקעל געפיהל אין קיין זאך. א כלי־זמר זאל ביי זיי זיין טריף! — פאר וואס, פאר ווען?... וואס ווילען זיי פון אייך, פרעג איך, וואס ווילען זיי? ווען ניט איהר וואלט דאך אין שטעדטעל אן אומעט געווען.

— לאמיר איהם נאך עפעס שפיעלען! — פלעגט אהרציק קלארנעטיסט שמייכלען, קלאפענדיג יאסלען איבער׳ן פלייצע,

ער איז ווערטה, ער פערשטעהט מוזיק.

— ווייל ער שרייבט ליעדער, פערשטעהט ער מוזיקע — ערקלעהרט ערנסט בערל פידלער. מוזיקע און פאעזיע איז אלץ איינס — דאס איז טענער און יענס איז ווערטער. דער וואס איז אבער א מבין, הערט אין פידעל אויך ווערטער. דאס פידעלע רעדט...

— אוי, אמת! — כאפט זיך יאסעל אן. — ביי אייך בעט זיך עפעס די פידעל: האט רחמנות, וויינט זי...

די כלי־זמר לאכען און הויבע זאן שפיעלען נאך א זאך, אן אומעטיגע, א ריהרענדע. יאסעל לאזט אראב דעם קאפ און הערט מיט גרויס געפיהל, און אז די חברה ענדיגט קאן ער זיך וויעדער ניט איינהאלטען און שרייט אויס:

— פאלגט מיר, ברידער, לאכט זיך אויס פון זיי — איהר האט נשמות און זיי ניט...

און יאסעל בלייבט שוין ביי די כלי־זמר ביז שפעט אין דער נאכט. די חברה לעגט זיך צונויף און מען שיקט נאך א ביסעל בראנפען און מען פערבייסט מיט שווארץ ברויט מיט זאלץ... נעהמענדיג אביסעל בראנפען, נאר צו די ליפען, ווערט יאסעל מוטהיגער און דרייסטער צו טהאן דאס, וואס עס ווילט זיך איהם די גאנצע צייט, זיצענדיג ביי די כלי־זמר. ער נעהמט יעדען ארום מיט גרויס ליעבשאפט און קושט יעדען שטארק, שטארק... די חברה פיהלט איהם מיט, פערשטעהט איהם, און עס ווערט ביי זיי אן אמת'ע ברידערשאפט, אהן קנאה, אהן שנאה, אהן רכילות און לשון הרע און ווען די שטעד־טעלשע בעלי בתים װאלטען עס צוגעזעהן, וואלטען זיי זיך ווער ווייסט, אפשר פערטראכט און ארויסגערעדט:

— וואס וויל מען פון זיי טאקע האבען? גאנץ וואוילע מענשען, די חברה כלי־זמר, מיט יאסעל שרייבער!... גאנץ גוטע, גאנץ עהרליכע מענשען...

נאר די בעלי־בתים שלאפען שוין לאנג...

די געשיכטע פוי אַ קראַם

די קראַם, וואָס האָט זיך געפונען אין דער מיט פון דעם פיערטען קליינעם צייל קראָמען אין מארק, איז געווען געבויט אויף דעם זעלבען שטייגער, ווי די אַלע אנדערע. דער זעלבער גאניק פון דריי שטיינער, אויסגעלעגט ווי א סגל, א שטיקעל סגולה צו דער שטענדיגער בלאָטע, וואס האָט זיך ניט געוואָלט פאר קיין פאל אין דער וועלט טריקענען. דיזעלבע אויסגעהאַק־טע לאָך, וואָס האָט געהייסען „טהיר" און זיך פערמאכט ביי נאכט מיט גרויסע קונצען און געעפענט זיך מיט נאָך גרעסערע; דיזעלבע שווארצע פּאָליצעס, וואָס קיינער געדענקט ניט ווען און ווער האָט זיי געמאכט, און אפילו דיזעלבע גרוים. און דאָך האָט די דאָזיגע קראָם געהאט א טרויעריגען אויסזעהן און האָט געשראָקען. אז מען פלעגט אריינקוקען אין דער דאָזיגער קראם און דערזעהענדיג דעם קרעמער, צי די קרעמערין אינוועניג, פלעגט זיך דאכטען, אז ניט מיט זייער גוטען ווילען זיצען זיי דאָ, דאָס האָט עפּעס א ניט־גוטער זיי פער'משפּט צו זיצען א צייט פאר עפעס זעהר א הארבע עבירה...

אָבגעשיידט האָט זי זיך פון אַלע אנדערע קראָמען אויך מיט איהר נאָמען. אין שטעדטעל האָט אַלץ און יעדערער געהאט א נאָמען, קראָמען אבער ניט. דער נאָמען פון א קראם איז געגאנגען אויפ'ן בעל הבית פון קראָם. למשל: אברהם יוסף'ס

קראַם, זלאַטע באַשע'ס קראַם, מאַטלע גיטעל'ס קראַם. די דאָ־זיגע קראַם אָבער האָט געהאַט אַ נאָמען — „די מזל'דיגע" האָט זי געהייסען.

דאָס איז געווען אַ בייסענדיגער „סגי נהור"־לשון, אַ איראָניע, וואָס האָט אַ סך איהרע אַלטע לעבעדיגע בעלי־בתים דערמאַהנט זעהר אומעטיגע, לאַנגע טעג און נאָך אומעטיגערע, לענגערע אָוועגטען...

און די „מזל'דיגע קראַם" האָט געהאַט אַ סך בעלי־בתים. ווען מען וואָלט וויסען ווי אַלט די קראַם איז, וואָלט מען בערך געקענט אויסרעכענען וויפיעל קעפּ זיינען אין איהר געווען. וויפיעל אויגען האָבען דורך איהר טהיר ארויסגעקוקט אויף אַ קונה און שיער ניט בלינד געוואָרען קוקענדיג און שיער ניט צופּלאַצט געוואָרען וואַרטענדיג. אויסרעכענען וואָלט מען עס געקענט דערפאַר, ווייל דורכשניטליך איז דאָרט קיין קרעמער ניט געזעסען מעהר ווי אַ האַלב יאָהר, און אויב די קראַם איז אַלט געווען צוויי הונדערט יאָהר, האָבען זיך אין איהר אַכט הונדערט אויגען געמוטשעט... עס איז אָבער אַ סברא אַז די קראַם איז נאָך עלטער פאַר צוויי הונדערט יאָהר, עס דאַכט זיך, אַז זי איז בעשאַפען געוואָרען מששת ימי בראשית, און דער גרעסטער סטאַטיסטיקער וועט ניט ביכולת זיין אויסרעכענען וויפיעל בעלי־בתים זי האָט געהאַט.

די, וואָס מען געדענקט, איז אָבער אויך גענוג.

פון די ערשטע, וואָס מען געדענקט זיי און מען זעהט זיי נאָך אין שטעדטעל, איז — חיים דער אַלטער. ער האָט זי געדונגען ביי דער אופּראַווע, צו וועמען זי געהערט, פאַר 20 רובעל אַ יאָהר און בעטראַכטענדיג מיט שכל דעם פּלאַץ, וואָס ארום דער קראַם געפינט זיך, האָט ער בעשלאָסען, אַז די קראַם דאַרף זיין גוט פאַר דזיעגאַכטס מיט מאַזש.

און אַ גאַנץ האַלב יאָהר איז געשטאַנען אויפ'ן צו־פוילטען פּאָל פון קראַם, ארויסגערוקט צום טהיר, אַלס שילד,

א שווארצער עמער מיט דזיעגאכטס, מיט שווארצע קוואַרטען, האלבע קוואַרטען און קווארטירלעך. און א קעסטעל מיט שווארצע שטיקער מאזש, מיט א שווארצען מעסער, צו שניידען עס. חיים אליין, אויסגעשמירט אין גאנצען אין זיין סחורה מיט אַן אויסזעהן פון א זומערדיגען פארנאכטיגען שאַטען, איז געשטאַנען פארביי די טהיר, די הענד צוזאמענגענומען אין די אַרבעל און האַט געקוקט...

א וואָך האָט ער אזוי געקוקט, און איינמאָל אין א רעגענדיגען זונטאג איז געקומען א אַבגעריסענער מוזשיק אין א פּאָר צוריסענע שטיוועל, האָט געקויפט א קווארטירעל דזיעגאכטס פאר פיער גראשען און האָט טאקע אין קראָם גופא מיט זיינע אייגענע פינגער אויסגעשמירט די שטיוועל פון אויבען ביז אראָב. חיים׳ן איז אביסעל פרעהליכער געוואָרען. די האָפנונג מיט די חנ׳עוודיגע אויגלעך האָט איהם א ווינק געטהאָן: ניט געזאָרגט, חיים, וועסט לייזען געלד! און חיים, ניט קיין נארישער איד, דאכט זיך, פערשטעהט גוט א שטיקעל רש״י מיט תוספות, האָט זיך איינגעהערט און געשמייכעלט, ווי געזאָגט: איך גלויב דיר!

אין א האלב יאָהר איז דער עמער מיט דזיעגאכטס געוואָרען אביסעל וועניגער. חיים האָט פאר הארצוועהטאָג פערגעסען פיעל קוואָרט ער האָט פערקויפט. פון די מאזש האָט געפעהלט נאָר א קליין שטיקעל, דאכט זיך א האלב פונט. ער האָט אויף דעם עמער דזיעגאכטס מיט דעם מאזש געמאכט אַן „אויספערקויף“, געלאָזען פאר א דריטעל פון קרן, צוגענומען די שליסלען און מיט א קללה אנטלאָפען געוואָרען אהיים און געמאכט אויף זומער א קנעלונג...

די קראָם איז געבליעבען אָן אָפענע. עלענדע הינד און ציגען האָבען דאָרט געפונען א בעשיצונג פון שלעכטען וועטער. אבער ניט לאנג. די שטאָדטיגע בעלי־בתים האָבען געוואָר־

פען אויגען אויף דער קראַם, אויפ'ן געשעפט וואָס מען קען דאָ מאַכען, און איינער, לייבע טעוויעס, אַ איד מיט אַ קאַפּי־טאַל פון הונדערט רובל, וואָס האָט ניט געוואָלט עס קיינעם פערלייהען, האָט זי געדונגען פאַר אַכצעהן רובל.

— איהר וועט זעהן, אידען, — האָט לייבע טעוויעס געזאָגט: אַז איך וועל פון דער קראַם מאַכען אַ „לייט", זי וועט מ י ר טראָגען צוויי־דריי רובל אַ וואָך.

— דהיינו, וואָס פאַר אַ מין סחורה רעכענט איהר צו האַלטען? — האָט מען ביי איהם געפרעגט.

נאָר לייבע טעוויעס האָט ניט אַזוי גיך ענטדעקט דעם מין סחורה. צי דערפאַר ווייל ער האָט מורא געהאַט מען זאָל ביי איהם דאָס ניט אויסחאַפּען, אָדער ער האָט מורא געהאַט, אַז מען זאָל פון איהם ניט לאַכען, — דאָס האָט ער אַליין ניט געוואוסט.

אין אַ וואָך אַרום איז דער סוד ענטפּלעקט געוואָרען. לייבע טעוויעס האָט געמאַכט אַ קראַם פון מילכיגס, איבערהויפּט איז דאָרט געווען אַ סך „שאַטען־קעז".

וויסענדיג גוט דעם אַנגאַנג פון שאַטען־קעז אין שטעדטעל, האָט לייבע טעוויעס ניט אומזיסט געהאַט האָפנונגען. ביז אהער, ד. ה. ביז איהם איז אין שטעדטעל ספּעציעל אַזאַ קראָם ניט געווען און שאַטען־קעז האָט נאָר געהאַט יענע בעל־הבית'טע, וואָס האָט פערמאָגט אַן אייגענע בהמה. די אָרעמע לייט אָבער האָבען געמוזט אַנקומען צו די בעל־הבית'טעס פון די בהמות. דעריבער האָט לייבע טעוויעס גערעכענט, אַז ווען ער וועט אויפקויפען ביי אַלע בעל־הבית'טעס פון די בהמות די מילכיגס, און דער עיקר טאַקי די שאַטען־קעז, — וועט ער לעזען פיין געלד.

און באַלד האָט מען די קראַם אויסגערייניגט מיט אַ גרויסען בעראַזעווען בעזים, מיט וועלכען מען האָט אויך די ציע־גען אַרויסגעטריבען, און מען האָט צוגעקליבען די קראַם ווי גע־

העריג איז, מען האָט אוועקגעשטעלט צוויי גרויסע קרינ זויער־מילך, א קריגעל סמעטענע, צוויי גרויסע קעז, אנשטאָט א שילד, אויף אַ ברעט, האלב ארויסגערוקט אין דרויסען, און אַ גרויסען צעבער מיט שאַטען־קעז.

געזעסען אין קראָם זיינען די ערשטע טעג ביידע: אי לייבע טעוויעס אי זיין ווייב שיינע. דעם ערשטען טאָג האָבען זיי געלעזט פאר א האלב פונט שאַטען־קעז — צוויי גראשען, דעם אנדערן טאָג, פאר א קווארטירל זויער מילך — אַ גראַשען, און אויפ׳ן דריטען טאג האָבען זיי ערשט פארנאכט גע־לעזט פון א תלמוד־תורה אינגעל פאר א גראָשען ווייסען קעז.

— נעהם בעסער שאַטען־קעז, — האָט לייבע טעוויעס פאַרגעלעגט: שאָטען־קעז ועסטו האָבען מעהר, נארעלע. ביזט דאָך אַן אָרעם אינגעל, ווייסער קעז איז פאר דיר צו טייער.

נאָר דער תלמוד־תורה אינגעל איז געווען ניט זעהר קיין אָרעמער; זיין טאטע איז געווען א שוסטער, וואס האָט פער־דיענט דריי רובל די וואָך, און ער האָט זיך פערגונען צו עסען ווייסען קעז.

— פע, שאָטען־קעז! — האָט ער זיך געקרימט.

— נעה, שגץ! — האָט לייבע טעוויעס גע׳כעס׳ט — ווי זאָגט מען עס אויף שאָטען־קעז „פע“?

נאָר דער תלמוד־תורה אינגעל איז ניט נתפעל געוואָרען, וואָס לייבע טעוויעס האָט נעביך א גאנצען צעבער מיט שאָטען־קעז, און ער האָט ווידער געזאָגט:

— פע, שאָטען־קעז...

און לייבע טעוויעס האָט נאָכ׳ן אינגעלס אוועקגאנג גע־זאָגט צום ווייב:

— איז דער אמת׳ן, וואָס דארף מען האלטען אזוי פיעל שאָטען־קעז?

— איך וויים? — האָט דאָס ווייב געענטפערט: וואָס דען וועסטו האלטען?

* * *

און אז לייבע טעוויעס האָט אין א האלב יאָהר ארום אויך פערמאכט די קראָם, ארויסגעהענדיג מיט 40 רובעל היזק, האָט די קראָם זיך פערצווייפעלט, זי איז דאכט זיך נידריגער, איינגעבויגענער געווארען און האָט אויסגעזעהן, ווי א חורבה.

די שטעדטעלדיגע בעלי־בתים אָבער האָבען געזוכט געשעפט און האָבען געווארפען אויגען אויף דער קראָם, טראכטענדיג אַלץ פון נייע מינים סחורות.

— דאָ וואָלט גוט געווען צו האלטען מעהל, און נאָר מעהל! אזוי האָט זיך משער געווען חייקעל דער תבואה הענדלער, וואס פון תבואה־האנדעל אליין האָט ער ניט געקענט האָבען חיונה און האָט געזוכט נאָך געשעפטען.

ער האָט זיך געוואָלט מכח דעם מיט וועמען עס איז אן עצה האלטען, נאָר ער האָט מורא געהאט: טאָמער איז עס טאקע גוט און מען חאפט זי איהם אוים!

און חייקעל האָט געריזיקירט און האָט געדונגען די קראָם און ארייגגעשטעלט אין איהר פינף זעקלעך ווייסע מעהל, דריי — קאָרענע מעהל און א זעקעל גרויפען. שפעטער, האָט ער גערעכענט, וועט ער דאָ האלטען באָב און ארבעס.

נאָר צו באָב און ארבעס האָט די קראָם ניט זוכה געווען. און חייקעל האָט מיט חרטה, וואס ער האָט זיך ניט געהאלטען פריהער קיין עצה מיט קיינעם, פערלאָזען די קראָם, און האָט פערקויפט די זעקלעך מעהל צו א גרעסערן מעהל־קרעמער מיט פינף רובעל היזק און האָט גענומען זוכען צום תבואה־האנדעל אן אנדער געשעפט.

און די קראָם איז ווידער געבליעבען פוסט, און ווידער ניט אויף לאנג. זרח דער סופר האָט חתונה געמאכט א טאָכטער און האָט זיך מתחייב געווען צו געבען דעם יונגען פאָרפאָלק א יאָהר קעסט מיט א געשעפט, און דאָס יונגע פאָר פאָלק

האָט מען טאַקע אַריינגעזעצט אין דער קראָם. — געהאַלטען האָבען זיי דאָרטען שניט.

און אין אַ האַלב יאָהר אַרום האָט דאָס יונגע פּאָר־פאָלק אָבגעשניטען מיט די שניט און דער יונגער־מאַן האָט זיך אויס־געלערנט סופרות, שרייבען תפילין און מזוזות, און די קראָם איז ווייטער געבליעבען אַן עגונה...

און אַזוי האָט זיך עס לאַנגע, לאַנגע יאָהרען געצויגען און די קראָם האָט צוגעצויגען בעלי־בתים און אָוועקגעטריבען, צו־געצויגען און אָוועקגעטריבען, ביז מען האָט איהר אַ נאָמען גע־געבען די „מזלדיגע" קראָם, און גרונם שניידער אַ שטאָדטי־שער חכם, פלעגט קוקענדיג אויף איהר זאָגען:

— געדענקט, אידען, מיינע ווערטער: די קראָם איז טאַקע אַ מזל'דיגע, נאָר ניט פאַר אידען; אַ גוי דאַרף זיך אין איהר אַריינזעצען, נאָר אַ גוי, אַזוי זאָגט מיר עפּעס דאָס האַרץ.

און ער האָט טאַקע געטראָפען. שוין עטליכע יאָהר, אַז די דאָזיגע קראָם איז העכער געוואָרען, גרעסער און ליכטיגער, אין קראָם זיצט אַ גוי מיט גרויסע בלאָנדע בייזע וואָנסען, רעדט טיעף רוסיש, און לייזט אפשר הונדערט רובל אַ טאָג. אידען גע־העען פערביי, קוקען נעביך אַריין אינוועניג און ווערען צו־פּלאַצט: „אָט איז אַ מין מזל! מיר האָבען דאָ געפינסטערט און געפינסטערט... בדלות געוואָרען"...

נאָר ווער קען זיך גלייכען צו אַ גוי'ס מזל?... בפרט אַז די קראָם איז די „מאָנאָפּאָל" און מען פערקויפט דאָרט בראַנ־פען. אַ קלייניגקייט אַ קראָם פון בראָנפען... אַ גרויסער קונץ צו לייזען געלד....

אינהאלט:

פערלארען דעם קול — — — — — — — — 7
ווייבערשער שרעק — — — — — — — — 18
אויף מבינות — — — — — — — — — — 29
דער קוש — — — — — — — — — — — 36
דער גמילות חסד — — — — — — — — — 44
ביים דאווגען — — — — — — — — — 59
שכר למוד — — — — — — — — — — 65
די גרויסע סוכה — — — — — — — — — 75
די צוויי ברידערלעך — — — — — — — — 93
דער אריסטאקראט — — — — — — — — 103
אין סאד — — — — — — — — — — — 111
זאל שטעהן ווי געשטאנען — — — — — — 117
אין קריעג — — — — — — — — — — 121
פערשפעטיגט — — — — — — — — — 129
דער רב און זיינע ספרים — — — — — — 139
א פארגרעבט שטעדטעל — — — — — — 149
דער פוילישער גלח — — — — — — — — 157
דער אלטער מגיד — — — — — — — — 164
דער ברית חדשה — — — — — — — — 175
די ערציהונג — — — — — — — — — 183
די כלי־זמר — — — — — — — — — 189
טעכטער — — — — — — — — — — 197
חתן־כלה בריעף — — — — — — — — 204
א שטעדטעל אהן ווייבער — — — — — — 211

אידישע מטבעות — — — — — — — — — — — 218
קאלט — — — — — — — — — — — — — 223
איוב — — — — — — — — — — — — — 227
צוריק אויף דער שטעל — — — — — — — — 233
די חברה כלי־זמר — — — — — — — — — 241
די געשיכטע פון א קארב — — — — — — — 250